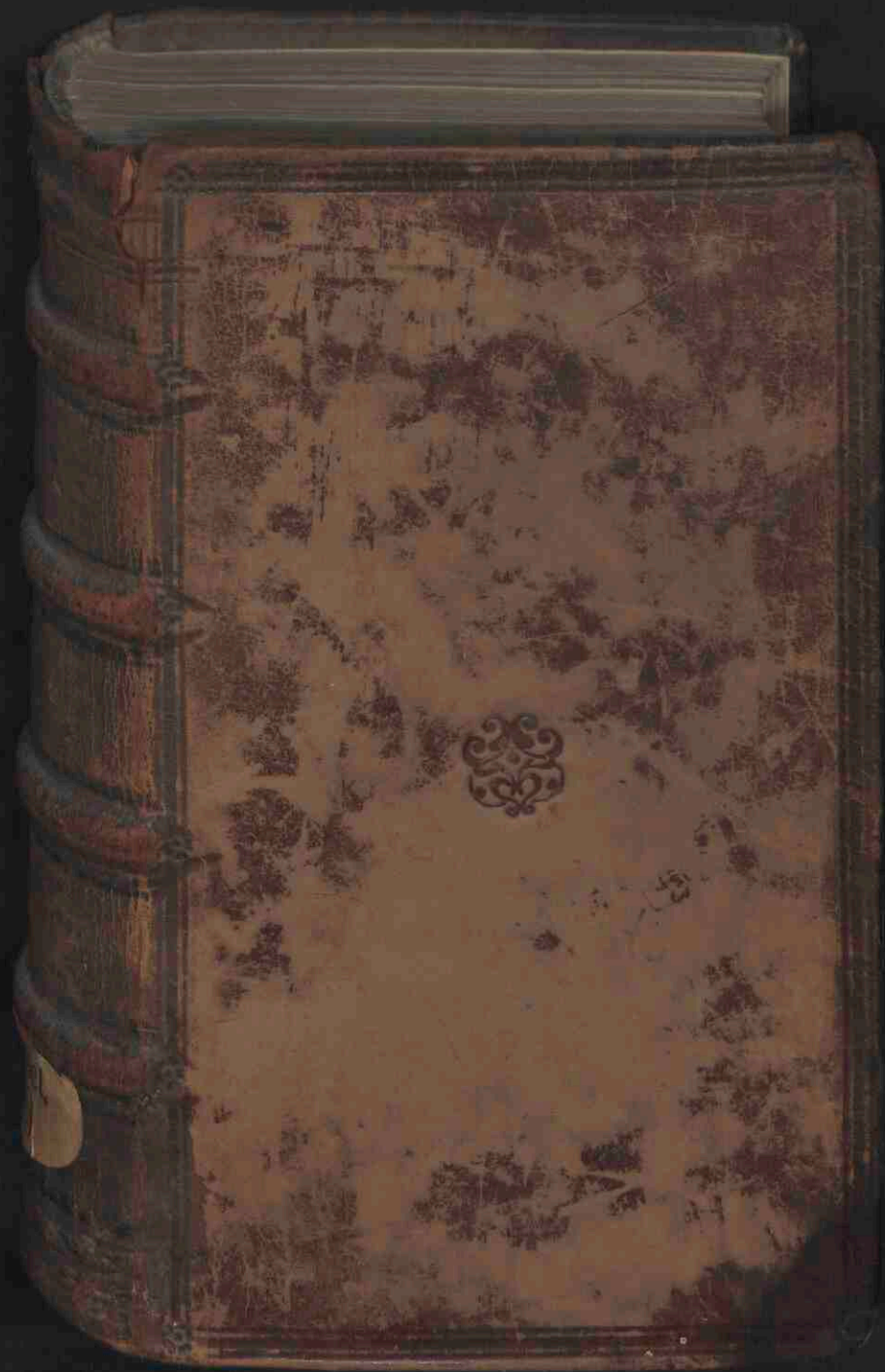

Responsio, de missa, matrimonio et iure magistratus in religionem,

<https://hdl.handle.net/1874/406643>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

E. oct.

119

65

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

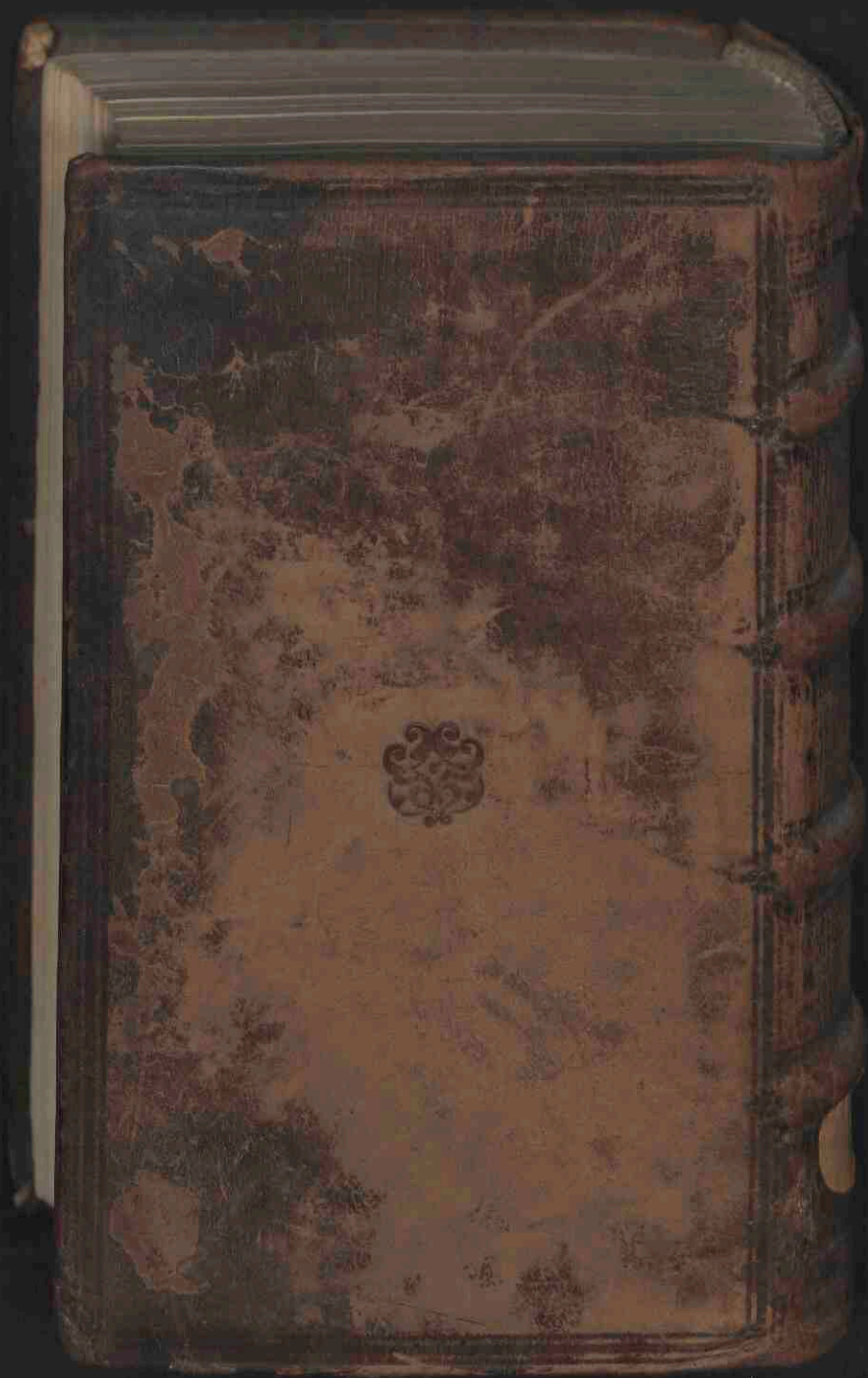
1875

1875

1875

59
r

fac' dolorē in pectore cū sine desiccacōis ex p
coris + mīstūz spē vicinitate. honores q' sūt
ff h' h' uenti q' p' d' s' itate. **H**ec de eod' auctu
ca. p' + h' vū redhūit eam q' in uobis; hūc
hec aut' dissoluta dissoluit oīs vōtes p' vīale
let. aiāles + illes. Na si cē venas iūctūz ferat' cat
vīales si nō cē cē tenore iūox + max' vo
lūmox hec ead' ferat' hūctas' aut' p' diffēat' o
locos p' d' cē accidūt passōes. Na si caput den
mūt fac' sūctacē capitis iūapōiet multos + spū
lor' i' cogūm' si a' cē aures fac' sūctacē audī
si nō cē oclōs venit oclōr' caligīnē fac'. q' si cē
postiorer' corpi' pres' fac' mor' difficiler' dū
solō n' dūctas duob' sic mōis' aut' n' euapo
racū aut' extingūcū. hic extingū
eam dixit **C** p' vā chācōis + p' p' p' p'

Il
face
ly
plu
aut
p q
adu
uor
vū
tior

I
re
q
bor
p
p
q
v
nā
ctū
no

an
dā
p
m
p
z

cafi
na
ca
by
plu
mūca
cu
co
H
mo
di
Te
de
de
T
me
91
de
yi
ha
de
com
ro
de
de
go.
one

Theologia

Octavo n°. 119.

N. 2. C.

RESPON

SIO, DE MISSA, MA

TRIMONIO ET IVRE MAGI

stratus in Religionem, D.

Vuolfgango Capito-
ne autore.

Et ab ipso nunc denuo recognitum.

Ex domo Buzelii

Cum Indice locupletissimo.

REPORT

OF THE

COMMISSIONERS OF THE

LAND OFFICE

FOR THE YEAR

1864

IN

THE

STATE OF

NEW YORK

AND

THE

WESTERN

AND

NORTHWESTERN

TERRESTRIAL

DEPARTMENT

OF

THE

LAND

OFFICE

OF

THE

STATE

OF

NEW

YORK

AND

THE

WESTERN

AND

AD POTEN TISSIMUM PRINCI

PEM HENRICVM OCTAVVM

Angliæ & Franciæ Regem, Dominum

Hiberniæ, summum in terris Eccle

siæ Anglicanæ caput. Vuolf-

gangi Fab. Capito-

nis Præfatio.

QUAM SIT DIFFICILE

Rex potentissime susceptas aliquan

do consuetudines & inueteratos

mores corrigere, maximis nos

periculis, in causa religionis, dū in ea restituenda &

excolenda elaboramus, experti sumus. Nusquam

maiores quam in hac parte existunt offensiones.

Nihil ita munitum innocentia atq; integritate, ni-

hilq; tam confirmatum diuinorum Scriptorum

authoritate, quod non infestissimis reprehension-

ibus obijciatur. Nam cum sanctius atq; optabilius ni-

hil esse debeat, quàm recte informata et instituta pie-

tas, tamen non desunt, qui hinc dicant calamitates

in Republicas importari. Et quoniam iidem huius

uocis & uaserrimæ sententiæ authores sunt, qui re-

gni tui tranquillitatem euertere, tuaq; consilia op-

pugnare conati sunt, uisum est ea ad te quoq; mit-

tere, quæ superiore anno ad illustrissimum Princi-

P R A E F A T I O

pem Palatinum Rupertum conscripsimus. Spero
 enim fore ut hinc intelligatur, honestissimos tuos co-
 natus fuisse, atq; etiamnum esse ad bonorū & pio-
 rum uirorum causam defendendā, quam isti sine stis
 fraudibus aduersus patriam contra quam tua uir-
 tus requirat, labefactare & profligare audent. Sed
 id ut confido sua effrenata cupiditate & nefarijs
 rationibus consequuntur, ut nullus apud te eis lo-
 cus relictus sit criminandi, quo minus Euangelij su-
 sceptam causam defendas. Quis non uidet quo ho-
 rum cogitationes spectent? quis non cernit quid
 ueritas requirat? Hæc & prudentes uiri omnes a-
 nimaduertunt, & ipsi si fateri uerum possent, suam
 iniusticiā facile agnoscerent. Primum enim si pieta-
 tem & religionem necessariam esse putant, debent
 etiam ferre, uti si non amissam omnino recuperau-
 rimus, tamen defædatam & conspurcatam, & cer-
 te propè profligatā in pristinū locum restituamus,
 & in lucem rursus producamus. Si enim necessa-
 rius est nobis Iesus Christus, q̄ eius doctrina carere
 possumus? Si huius institutio fuit salutaris, certe per-
 niciosa est eiusdem amissio, aut calamitosa saltem
 defædatio. Nam quod contaminatus sit uniuersus
 Euangelij cultus, probare non est opus. Quid in re
 sit sit itim apparet. si in uitam eorum qui religioni
 præfæti sunt respicimus: si eorum ministerium cum
 functione Apostolica, quæ exemplum & regula est

AD REGEM ANGLIÆ.

omnibus ætatibus comparamus, planè liquet, eos non facere ad ædificationem, sed ad coporis Christi dissipationem. Si denique eorundem edicta, mandata, instituta, interpretata cum sacris scriptoribus conferimus, facile elucet quantas tenebras suis mendacijs & consilijs claritati Euægelicæ offuderint. Hæc res adeo prudētibus pijsq; uiris nota est, ut cū ea cæteris comprobare cōsitiuimus, uereamur ne horum iudicio parum uideamur tribuere. Neq; mihi dubiū ullum est potentissime Rex, quin pluri-
ma pro tua prudentia consideres, quæ emendata ob tibi diuinitus concessam erga humanas necessitudines charitatem præterea cupias, si ea tibi aliquando perficiendi detur occasio, quæ nisi per horum importunitatem staret, iamdudum ad pulcherrimum locum perducta uideremus. Quid enim iam annis aliquot aliud conaris, quàm ut regnum tuum ab astutissimorum hominum fraude uindices, ut florentem ac beatum tum pietate tum cæteris cōmoditatibus populum tuum facias, si tibi per istorum cruentas insidias liceret, si inexhaustæ cupiditatis et auaritiæ harpyiæ pmitterent. Sed tamē gloriose aliquādo hanc tranquillitatem populo tuo comparabis. Nunquam piorum cōsilia uana fuerunt, Regum eò certiora sunt, quò maior ipsis diuinitus est concessa potentia, & quò propius ad laudē nominis diuini relata & suscepta sunt, alioqui u-

P R A E F A T I O

ne sunt non minus principum quàm plebeiorum hominum cogitationes, & non ipsis authoribus solù, sed etiam orbi terrarum plerunq; exitiabiles, si priuata cupiditate instituuntur. Cum primum in Germania cœpta est recoli religio, tenuia & imbecilla habuit principia, tamen in tanto hostium odio, tantaq; potentia eò deducta est, ut iam locū suum propè tutari plurimorum prestantissimorumq; consensione uideatur. Cum Deus imbecillitate principium facit, profectio rerum potentiam suam declarat, cum autem per principes Regesq; eadem elaborat, manifesto significat, quod in paucis incepit, id per uniuersos uelle diffundere. Sed utrosq; iustissimis causis excitat, nam sic permulti statuunt honestissimas te & maximas rationes secutū esse. Neq; nos quicq; conati essemus, nisi necessitas tanta fuisset, ut quoquo modo potius esset periclitandum, quàm uiuendum, contra quam res animusq; et pietas suaderet. Et certe omnium assensionem consequeremur, si ex ueritate potius q̄ hominum cupiditatibus res ipsa aestimaretur. Nihil enim magis uideo Euāgelij progressus impedire, q̄ Ecclesiasticorum potētia, quàm libēter admittimus, sed ita, ut ne sit pietati offutura. Maxima enim inde incommoda inuecta sunt in Ecclesiam Christi, quod paulatim ita dominatio Ecclesiasticorum creuit, ut etiam ceteris omnibus sit formidolosa, & concordiam

AD REGEM ANGLIAE:

et obsequiū, uinculū Reip. soluat. Nam tametsi uobis q̄ reges estis et præfecti gentibus et ciuitatibus, concessa sit & commissa diuinitus omnis administratio, quæ ad uitæ huius rationes pertinet, tamen eiusmodi paulatim Ecclesiasticorum primores, ad suam quoq̄; potentiam conuerterunt, ut iam non solum se à uestris legibus uindicare, sed etiam religionis prætextu uobis adferant necessitatem, suis interim uoluntatibus obtemperandi. Itaq̄; metuunt nonnulla sibi, per doctrinam Euangelij, ademptū iri, & relinquenda aliqua ex honoribus & uoluptatibus, eoque malunt inepte et uiresistere, quàm agnoscere ueritatem. Tantam enim auctoritatem successu rerum & artibus malis, potius quàm uitæ innocentia & ueritate assecuti sunt, ut etiamsi principes uiri, omnes cōsentirent, tamē horū metu uix ausi fuerint Euangelij lumē admittere. Hæc sola hoc tēpore obstat, quo minus Christus uere doceatur, nisi hoc esset, tranquillissimæ apud oēs essent uitæ rationes.

Vt hanc defendant, calumniantur p̄ nos ceremonias omnes tolli & gigni seditiones, quorū utrunq̄; est falsissimū. Nam quas ceremonias utiles uidemus ad Euangelij Christiq̄; obseruatiā, nō modo ut utiles retinemus, sed ut necessarias cōfirmamus. Quæ uero pestiferæ uidentur, nisi reiiceremus effemus similes his qui pietatem aut non agnoscunt aut oppugnant. Fuerunt furiosæ quædam turbæ

P R A E F A T I O

his annis concitata, sed apud eas ferè urbes ac principes, ubi nunq̄ admitti potuit ea doctrina, pro qua nostri propugnāt. Monasteriensii Episcopus, quia nostram religionem repudiavit, uidit caput suae dioeceseos flagrare impietate & furijs Anabaptistarum. Idem in Hollandia euenit. Nam quoniam neminem admittunt ad docendum, nisi nobis inimicum, qui uere doceāt non habent, itaq; uarijs sectis perturbātur. Bona doctrina à falsa nō facile superatur, sed in impietate multa est uarietas & mutatio, & qui succedunt, plerunq; sunt ad fraudem instructiores, ex aduerso autem tanta est per germaniam hostium nostrorū, quoniam profanis curis toti detinentur, in religione & rebus sacris imperitia, ut eorum rationes ne ad manifestos quidem errores conuincendos & refutandos magnum momentum adferre possint.

Fuit etiam rusticorum per Germaniam tumultus, sed id periculi ex illorum agris maxime pullulauit, qui restorescentem pietatem oppressam cupiebant.

Sed haec incommoda in nos reijciunt aduersarij, & id Regibus persuadent, omnibus magistratibus et ordinibus à nobis creari pericula, ad hāc arcē malis nos artibus cōscendere, & dissoluto ruptoq; matrimonio foedissimam, maximeq; abominandam uitiorum licentiam uulgo permittere, cum nos iustas

stas

AD REGEM ANGLIAE.

stas nuptias & huiusce legitimæ coniunctionis reuerentiam atq; sanctitatem in pristinum locum summa cura & sollicitudine reuocemus. Sunt alia per multa quibus nos onerant. Quare quæ de his rebus ad principem minime stupidum aduersus astutissimam aduersarij falsas criminationes scripsi, ea statui sub patrocínio nominis tui euulgare, & ad te mittere, quo tibi doctrinæ religionisq; nostræ, quantum ad illa controuersa attinet aliqua constet ratio, indeq; aliquid colligas, quod ad gentis tuæ utilitates, ad populi tui salutem, ad necessitates omnium hominum transferri possit, quod Regno & hereditibus tuis in perpetuum sit profuturum. Facilius enim omnis administratio, si plebs ipsa Dei Christi q; doctrina recte sit imbuta, neq; quisquam unquam recte obtemperauit, nisi ad hoc diuinitus habeat animum informatum.

Quantum igitur nos monarchis & omnibus Argumentū
ordibus tribuamus, ex hoc libello colligi potest. totius libelli.
Videre etiam est, quæ Episcoporum & administratorum in Ecclesia functio, & quam late patens munus, quid item clauis Ecclesiæ, quæ uirtus Verbi Dei & Sacramentorum, quæ in scripturam conciliorum uis sit, & quæ in utrisq; summi Pontificis autoritas. Item quem locum humanæ constitutiones habeant, & quatenus eisdem obtemperandum. Quæ priuilegia & prerogatiuæ Ecclesijs à principe

P R A E F A T I O

cipe concedi, & quæ admittere in se sacerdotes iure
 queant, & quæ immunitates quibus aliquot seculis
 orbem Christianum, bona pars Ecclesiasticorum,
 homines ociosi & uentri curando nati onerarunt,
 & oppresserunt. Deinde quid de Missa sentiamus,
 quam illi inter opera meritoria collocarunt, nos
 uero reiicimus. Quomodo & quibus ceremonijs
 utendum, qua disciplina Magistratus & ecclesia-
 stici populum in officio retinere debeant. Postremo
 quam late Matrimonium diffusum sit, & nulli or-
 dini negatum. Quid sit matrimonium, & quam sit
 multiplex, & quomodo Christianum ab impio dif-
 ferat, & quæ ratione iustæ nuptiæ conficiantur. In-
 terposita etiam hic multa sunt de concubinato, nam
 hunc aduersarius noster pro sacrificijs defendebat.
 Itaque docendum nobis fuit, quis concubinatus ho-
 die sit, & quis olim apud Romanos & in Cæsarum
 legibus, & quis in scriptura sacra. Quid intersit
 inter concubinam & matrem familiâs. Quæ ratio-
 ne diuina lex concubinam comprobet, cur etiam
 maiores in ecclesia Christi principio permissi sint,
 cur posteriores aboluerint, an eundem in ecclesia re-
 uocare possit, & si id fiat, an ne impediat. Hæc
 omnia ita à nobis comprobata esse speramus, ut
 maiorem aut puritatem requirere non debeant.
 Nam legum ciuilibum, Conciliorum, Pontificumque
 uoluntatem, priscorum Hebræorum placita &
antiqui

AD REGEM ANGLIAE.

antiquitatem atq; sacrarum sententiarum uim in
 firmamentum cause nostrae eo usq; adhibuimus,
 ut bonorum uirorum arbitrium & iudicium esse
 libenter patiamur, qui omnia solent candidè inter=
 pretari. Quamobrem autem & hæc ad te scripta
 esse uelimus causam antè exposui. Quamquam
 non solum ad id me inimicorum consilia impel=
 lunt, sed hortatur etiam uirtus tua quæ multorum
 sermonibus primum iactata, deinde Reuerendis=
 simi Edoardi Foxi Herefordiensis Episcopi testi=
 monijs, & Nicolai Hetei pientissimi, perindeq;
 grauis uiri suffragio, præterea amplissimo Tho=
 mæ Cranmeri archiepiscopi Cantuariensis, to=
 tius Ecclesiæ Anglicanæ primatis testimonio com=
 probata efficit, quo minus uererer, aliquid eti=
 am ipse afferre quod ad confirmanda consilia tua
 pertineret. Habet enim hoc de alicuius uirtu=
 te & prudentia persuasio, ut quo clarior illa sit,
 eo plures ad se amandum excitet, in quo animi bo=
 norum non quiescunt, nisi se quoq; comites cura=
 rum adiungant. Et si unquam conferenda studia
 sunt, tum illud maxime faciendum est, cum eius
 mens ad res maximas & iustissimas excitata est,
 cuius prudentia uniuersa gens nititur. In ma=
 lis consilijs etiam principis uoluntatem populus se=
 quitur, quo magis id officij suscipere debemus,
 cum idē illa renouare meditatur, quibus solis Deus
 coli &

P R A E F A T I O

coli & placari potest. Dubie res cum à Regibus imperantur, tamen quasi certae sint à populo comprobantur, quia inferiorum non est iudicare instituta & consilia superiorum, dum ne aperta sint contra oracula scripturarum atq; sensum fidei. Cum uero ad cultum Dei eadem pertinent, cumq; ad Christi gloriam iuxta uerbum eius spectant, nemo, nisi in maxima impietate constitutus, solet repugnare. Qui uero eiusmodi studijs sese opponit, hic certe quasi cum Deo bellum nefarium gerit. His de causis certior semper populi ratio est: ut ut enim sese Principis atq; Magistratus consilia habent, tamen recte facere creditur, cum pro ordinatione Dei obsecundatur, impie cum recusat, sceleratissime cum quietis consilijs, concitato motu atq; tumultu refragatur. A quibus uero mandata proficiunt, & quibus diuinitus commissae sunt Respub. hi etiã atq; etiam providere debent, ne quid statuunt, quod aut repugnet Christianae religioni, aut à charitate, regula illa rerum gerendarum dissideat. Cum uero utriusq; renouatio, cultura, amplificatio proposita est, contemnenda omnia pericula sunt, eoq; peragendum quo ueritas, quo pietas, quo humanae necessitates, quo Christus uocat. Hoc modo non diuinitus solum Rex constitutus uidebitur, sed ad eum etiam uiam sibi munire à quo tantae curationi praefectus creditur. Itaq; fac ut sic prudentiam, benignitatem

AD REGEM ANGLIAE.

tatem, fidem populo tuo praestes, quemadmodum non modo tui, sed etiam exteræ gentes confidunt. prestabis autem hæc tria copiosissime, si religionē doctrinamq; Christi reflorescentem foueas & confirmatam restituas. Hoc est sapientiæ tuæ prospicere, bonitatis illargiri, officij procurare. Nostrū uero est deum rogare, quo ita consilia tua gubernet, ut quæ ad eius gloriam pertinent pulcherrime compares, eaq; coniungas quæ ad Regni tui tranquillitatem, ad ocium & honestatem pertinere uidebuntur. Deniq; animus tuus ueritatis luce quotidie magis magisq; illustretur atq; confirmetur, ut eorum sceleratissimæ spes frustrentur, qui aduersos exitus horum consiliorum exoptant.

Vale. Argentorati VII. Idus

Martij.

Anno M. D. XXXVII.

CAPITVM

SINGVLORVM INDEX.

- Pro retinenda Missa & Concubinato sacerdotum argumenta Cap. i. fol. 1.
Diuisio responsionis. cap. ij. fol. 4.
Quid iuris magistratus habeat in religionem cap. iij. fo. 6.
Tyrannis christiano ferenda. cap. iiij. fol. 6.
Quod Ethnicis præcipua ratio bene gerendæ reipub. religio fuerit, ca. v. fol. 8.
Quod Magistratus creaturæ efficaciam uerbi adiuuet. cap. vi. fol. 17.
Quod coercitio malorum in Ecclesia per Magistratū libertati fidei nō repugnet. ca. viij. f. 20
De clauibus, ministerio Ecclesiæ, et Episcopo rūdominatione, iudiciū ex scripturis. c. viij. f. 22
Quid in uerbum Dei Magistratui liceat, et de efficacia uerbi & sacramentorum. ca. ix. fol. 25.
Collatio existimationis Ecclesiæ cum auctoritate uerbi diuini. cap. x. fol. 26.
Quæ autoritas Magistratus in uerbum Dei, et quod hypocrisis nō proprie procuret. c. xi. f. 28
Magistratū religionē imperio promouere, exēplo Mosi, Dauidis, et aliorū probatur. c. xij. f. 34
Quod Magistratus sit, ut transgressores uerbi quatenus sub gladiū res præcepta cadit, puniant, et quæ genera suppliciorū in populo dei, et
- cuata

CAPITV M.

quatenus pro religione conseruanda potissimum usitata sint. cap. xij fol. 37.

De iudicio populari, & eius ratione, & uulgaribus lapidationibus cap. xiiij. fol. 40.

Publica utilitas procuratur, cum peccata in religionem & mores plectuntur, & quando iurisdictione Iudæis adempta sit. ca. xv. fol. 43.

Cur lapidarint homines Iudæi, cum potestas tamen iudicandi ab eis ablata esset. ca. xvi. f. 4

Quod duplex lapidario sit, altera iudiciaria, et altera popularis, et quo modo & quo ordine utraq; facta sit olim. cap. xvij. fo. 50.

Quod ciuilia legis præcepta ad religionem pertineant, & quod in populo Dei tranquillitas non sit, ubi uerus cultus non est. ca. xvij. fo. 53.

Quid Princeps & Magistratus ciuilibis nobis sit, & quod in Ecclesia noui populi locum habeat cap. xix. fol. 55. b.

Quod fundamentum Mosi sint promissiones Euangelij, & legem esse spiritualem ca. xx. fo. 62.

In promissionem gratiæ fundata est lex, & cur Paulus dicat, Legem iram operari, & de discrimine noui & ueteris populi Dei. capi. xxi. fol. 64.

Moses Christum & ueram pietatem docet, similiter & Prophetæ omnes. ca. xxij. fol. 67.

Quod eadem fides sit nostra & ueterum, & quod lex & Euangelium semper coniuncta fuerint, & Iudicis esse religionem curare ac. xxij. fo. 69.

Misatores Christum atrocius negant, quam Talmu

I N D E X

- Talmudici, & quod blasphemiae poena non
obfit libertati spiritus, neq; sit coactio ad fi-
dem. cap. xxiiij. fol. 72
- Iudaicum ministerium egit pro uera fide, &
deritu alienigenam in iudaismum inauguran-
di, fideiq; libertate ueterum. cap. xxv. fo. 74
- Martinus Lutherus doctor libertatis fidei.
cap. xxvi fol. 77
- Baptizandi sunt infantes, & quæ sit coactio
fidei. cap. xxvij fol. 79
- De concilijs & traditionibus hominũ & scri-
pturæ ueteris utilitate, & quod hypocrisis nõ
fiat ex Magistratus officio. cap. xxviii fol. 81
- Cur Achab dicatur impius princeps, quomo-
do Iudæis æthnici, sine offensione Ecclesiæ co-
habitarint, & quid sibi Cæsares in religionem
usurparint. cap. xxix fol. 85
- De libertate uerbi, & legibus pro religione,
uerocq; cultu Dei, & quod Magistratus ex cau-
sa carnali non agat. cap. xxx fol. 89
- Reprobi manent quod sunt, & iusti sunt pec-
catores, sed non serui peccati, & quanta in iu-
dice innocentia requirenda. cap. xxxi fol. 94
- Quod peccata non sint paria, de natura pri-
mi præcepti, & quid causæ sit, cur pessimam
sententiã interdum homines non pessimi de-
fendant cap. xxxij. fol. 98
- De fine mundi, & Antichristi, atq; totius uni-
uersi interitu, & quid sit Antichristi abomina-
tio, quomodo detestanda pijs, & qua ratione
ille inter

I N D E X

ille interficiendus a Christo domino cap. xxxij
fol. 102.

Quod abominaciones non sint zizania. Cæsar Euangelium non prosequitur uoluntate, sed errore, & de legibus pro quiete publica facientibus. cap. xxxiiij. fo. 107.

Quod Cæsari pareant Euangelici Magistratus. de Senatus imperij decretis, & expectatione concilij œconomici, & cur Philippus Marchio Badensis ab Euangelio descuerit cap. xxxv. fol. 113 b.

De Missa. cap xxxvii. fol. 120.

Quid in scripturis, legibus, & in priscis Ecclesiæ canonibus, uxor & concubina sit. quæstio secunda principalis. cap. xxxvii. fol. 129.

Quod matrimonium ordinem aut moribus, aut lege receptum, pro fundamento semper habuerit. cap. xxxix. fol. 159.

Quid sit concubina. cap. xl. fol. 164.

Quæ sit differentia inter uxorem & concubinam. cap. xli. fol. 168.

Quid inter ingenuum concubinatum, & matrisfamilias matrimonium, atq; utriusq; liberos inter sit, & matrimonium non esse dissimulandum cap. xli. fol. 173. b.

Honestas matrimonij ex uerbo domini est, Epicurei contemnunt: quid quisq; domi uiuat inquirendum Magistratui ca. xliij. fol. 178.

Orta ex illegitimo concubinato, & quid inter

I N D E X:

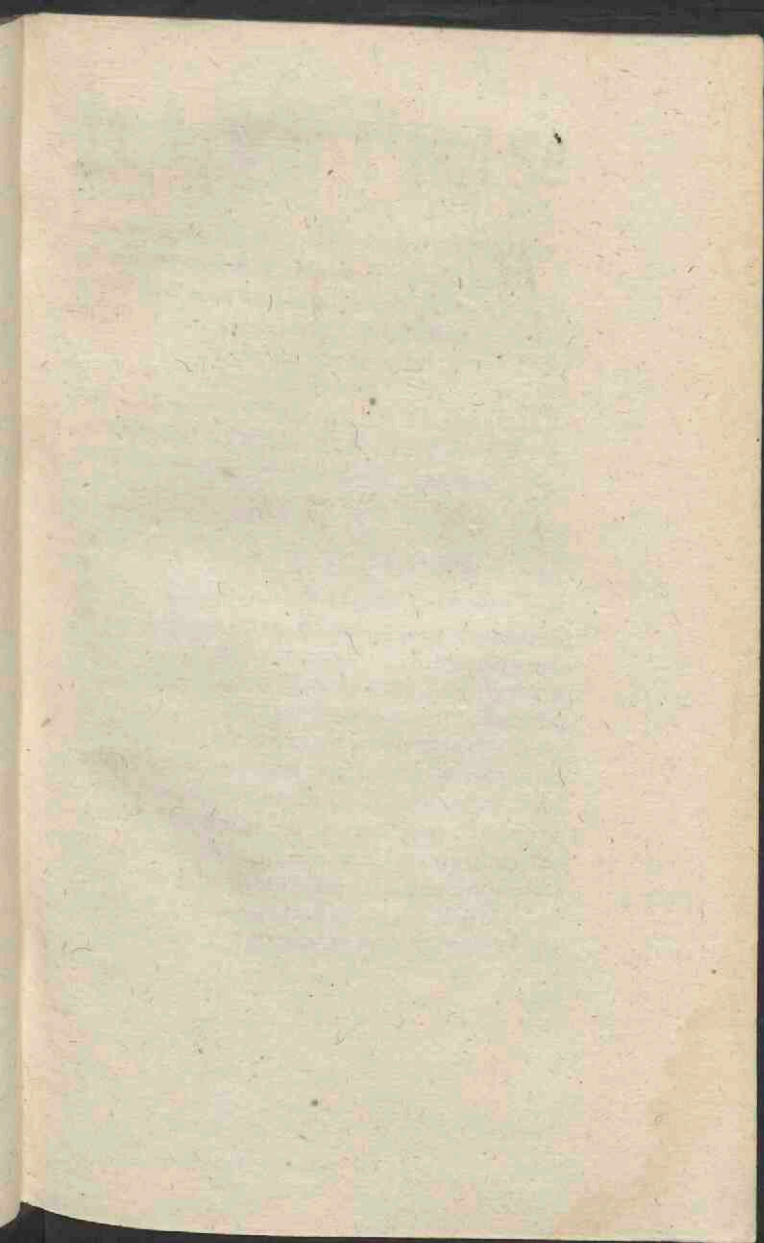
furis ciuilibus, & scripturæ sacre concubinas in-
terfit. cap. xliiij. fol. 183.

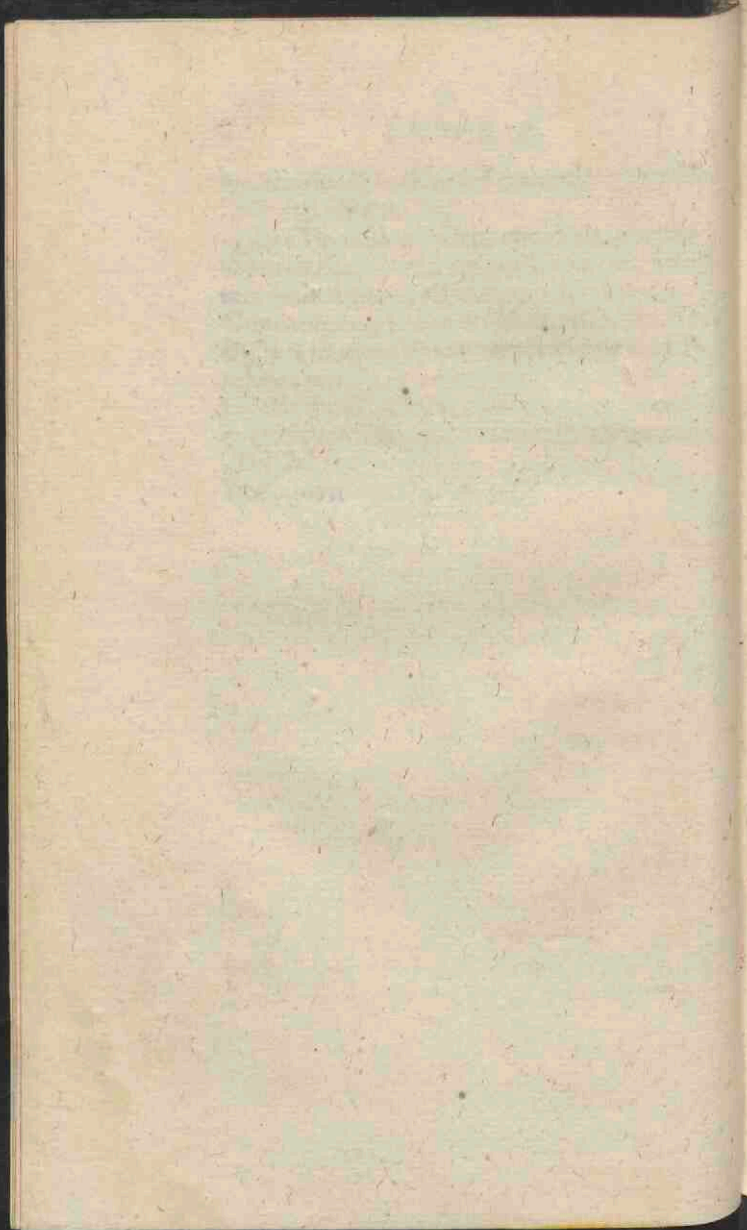
Quare Ecclesia omnem concubinatum pro-
hibuerit, & quod iterum possit non sine utili-
tate concedere concubinas. cap. xlv. fol. 189.

Concubinatus bene abrogatus est, & per Ec-
clesiam in usum reuocari potest. capite xlvj.
fol. 190. b.

De clauibus Ecclesiæ, autoritate principum
in Ecclesia, & exemptionibus clericorum cap.
xlvij. fol. 195.

Epilogus totius libri fol. 206.

ILLVSTRIS

SIMO PRINCIPI DOMINO RV-

perto Palatino Rheni Duci Bauar-

riae & comiti Veldensi &c. Pastores &

ministri ab Euangelio Ecclesiae

Argentoracensis in Christo

Iesu pacem ac felicitate

tem optant.

PRO RETINENDA MISSA ET

concupinatu sacerdotum argumenta.

CAP. I.

PER AM NOSTRAM

ad illustrandam gloriam Christi

similitudini tue pollicemur

Princeps illustrissime, atque in-

ter tuos praecipuum pietatis

specimen. Superioribus diebus cuiusdam ex

aulicis tuis, ut uidetur, & eruditione, & usu re-

rum praestabilis uiri, consilium de religione

& moribus reparandis perlegimus: quo uehe-

mentis. omnium & ab erroribus Missae re-

purgandis, & a prohibendo concubinato sa-

cerdotum deterret. Nam eius generis abomi-

nationes abrogari posse negat absque Dei om-

nipotentis indignatione, meritoque poena Cae-

A sacrae

DE MISSA MATRIMONIO ET

sareæ Maiestatis, cui principes omnes ceu ca-
 pitî, parere iure debeant. Nam cum scripturis
 sacris, præcipue cum Danielis octauo & no-
 no capitibus diserte pugnet, is qui Antichristi
 fœditatem, ut Missa sunt & concubinatus Ec-
 clesiasticorum, uiribus ac potestate abolere
 meditatur, pugnet cum grauissimis decretis,
 quæ de religione non mutanda in tot Comi-
 tijs Imperij proceres publice sancierint, pug-
 net cum officio principum et Magistratum,
 quorum potestas intra præscriptum rerum tē-
 poralium concludatur, neq; aliunde quam ex
 temporarijs causis materiam habeat suarum
 partium gerendarum, adeoq; cum prophano
 rû functione ex diametro pugnet regni Chri-
 sti gubernatio, hoc est, fidei & Euangelij: &
 omnino religionis tutela ac patrocinium ne-
 queat principibus, neq; per leges Dei neq;
 hominum concedi. Euangelium quidem sit
 uerbum Domini, ad quod momentum nul-
 lum attulerit ulla creatura.

*Concubinatu
 aulici sic de-
 fendunt.*

Has propositiones multis argumentis late
 confirmat, omnium autem acerrime defendit
 concubinatum Ecclesiasticorum, quos neq;
 ad iusta matrimonia cogendos, neq; eis istas
 suas mulierculas meritorias terrena potesta-
 te adimendas censeret, nisi forte palam adulte-
 ras, aut eas quæ non suis tantum sacerdotibus
 consuesce-

IVRE MAGIST. IN RELIG. 2

confuescerent, sed alios quoq; impudentius ac deploratius admitterent. Has utrasq; uir abunde purus, a sacerdotum contubernio depellendas propemodum consuleret. Quod si quæ rem habeat cum uno sacrificio, bona fide, ita ut mutuo inter se amore arctius deuincti sint, perinde atq; legitimi coniuges, tale coniugium absq; peccato & offensione Dei haudquaquam disiungendum. Nam sint uere coniuges, quia adfectus coniugalis, & animus a se non discedendi, coniugium sanciant, non illa in coniugium solennis pollicitatio, neq; benedictio, neq; publica illa Ecclesiæ ceremoniam scilicet.

Hanc sententiam & Patrum Ecclesiasticorum autoritate, & Conciliorum decretis, cum ueterum, tum recentiorum scriptorum testimonij confirmare, præterea non sine dilucidis, ut ipsi uideatur, argumentis satagit. Nihil officere, quod ea consuetudo & ille indiuiduus amor, mutuusq; animorum consensus ad cohabitandum, & fides clam data, ne alteri alteros dum uiuant, destituere uelint, & occulta sit & populum lateat. Posteaquam Sarræ matrimonium cum Abrahamo, hominum opinatio nihil uitari, existimantium illam illi sororem esse. Quin matrimonium inter illos illæsum adhuc superiuit, cum seruis Abimelech

DE MISSA, MATRIMONIO ET

melech & Aegyptijs formidini suæ confusus, eam sibi sororem esse affeueraret. Tam nihil ad matrimonium per se faciat conscientia publica. Verum interea cauendum putat, ne quis curiosius quid inter se sentiât, & quo animo cohabitent, ab illis sciscitari conetur, necq; aliud ac ratio postulat charitatis, de utrifque speret aut iudicet. Præterea quod a se fere discedant, cum aut satietas alterutrâ partem coeperit, aut quod gratius sit in amplexum uenerit, id nihil detrimenti coniugio adferre. Nam a se interim & alij discedant, qui sine controuersia uere sint coniuges.

Haëtenus cõtubernium sacrifici cum amica titulo matrimonij defendit, quam rationem, quia uidet parum firmam esse ad aliam asserendam delabitur. Nec depellendas quidem a delicato isto conuictu uel ex confessione meretrices, donec in republica nihil turbent, ac ferèdas esse, uel ob spem poenitentiae. Nam omnes nos peccatores esse & indigos diuina gratia, haud grauatim agnoscamus, quo minus liceat quid seuerius in consortes criminis statuere. Insuper contendit tantam obscœnitatem toleratu necessariam esse, quia mundus sit ingenium, & naturam suam non mutaturus, ac inter duo mala sit illud, cui uitij minus, eligendum, quemadmodum ex historia

Loth

Loth & senis in Gabaa sibi uideretur abunde colligere.

Postremo ut constantiam animi res in melius corrigendi minis ac terroribus frangat, illos ob oculos grauiter ponit, qui aut in Baden si Marchionatu, aut alibi recepta cupidius commutantes, diuinum, ut ait, supplicium commuerint, cum accurata resumptione eius, quod supra peregerat, Verbum Domini Principum patrocínio non indigere, ut cuius efficientiam, neque a T. Celsit, neque a concionatoribus euangelij seu pastoribus populi pendeat &c. Et huc tandem exit, suo quocumque arbitrio, cum in rebus fidei, tum in copulanda sibi uitae consorte permittendum, ut impune sequatur, quod sibi sequendum duxerit, usque eo dum uinculum publicae tranquillitatis non soluitur. Adijcit epilogum non rudem artis, quem repetere omitto.

Hæc est totius libri summa, cui duximus ex instrumento ueritatis accuratius respondendum. Id nunc facientes nos Celsitudo tua, tanquam ministros Christi, beneuolo ac libero animo accipiat. Neque uitio uertat, quod publicè respondendi partes priuata fortassis autoritate susceperimus. Nam obnoxios nos esse credimus, uel non rogatos ad respondendum pro religione, & pro honestis moribus, siquidem

Quare Argen. ministri responderunt.

A iij peruer

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Ducis Ru=
perti, & uiri
principis
laus.

peruersi Consultores, noxia pietati & uitæ in nocentiæ consilia in publicum damnum dederint. Idq; quædiu nos uocatos esse, foreq; audiendos, quod serè uocationem sequitur, existimauerimus, hoc est, dum aditum patefactum esse reuelandè de regno Christi cognitioni nobis sperare licuerit. Iam quid non speraremus de te tanto Principe, qui ciuis moderatione, cura pater, uigilantia in gregem Christi pastor es, & eius populi, quem Dominus tibi moderandum commisit, uere Episcopus. Nam talis, quantum scio, omnium qui te propius norint approbatione haberis, cum tua olim priuati opera non solum apertū sit Verbo Domini hostium, sed magno cum fructu pridem in ditionem illam introductum sit, ac latissime receptum. Cuius uigorem Satanæ calliditas, ne quod reliquum est abominatio num aboleatur, per consilij simulationem labefactare admolitur. Ergo celsitudini tuæ quoniam communis Christi causa in periculo uenit, non ut alieno, sed ut nostro Principi pro doctrina & uita Euangelica ac saluti tuorum consilium fide dabimus meliore.

Ad quod officij nos quoq; charitas erga fratres nostros, qui illic pastores animarum agunt, exhortatur & impellit, quæ iubet, ut mutua ope, quoties fert usus, nos adiuuemus.

Quod

Quod facimus non sine Apostolorum exemplo, quorum alij aliorum doctrinam sanctissimo syncretismo interdum comprobarunt. Ex quo mutua consolatio, & in ueritate confirmatio oboritur, iuuat em̄ quēq; ut causam suam agenti ferat suppetias. Nostra quidem refert, haud mediocriter, ut regnum Christi amplificetur, & uicissim auditu iucundum est, quod alijs diligentia & studium nostrum, in publica impensum non improbetur. Quare cum consensione in ueritate Christi nihil sit animo pio iucundius, fratribus nostris, qui in Euāgelio Christi subditis tuis deseruiunt, sine dubio ita conciliabit hoc nostrum de ipsorum doctrina & consultatione testimonium, gaudium singulare, ut nobis eius dandi occasio uoluptatem attulit singularem. Adeo nobis causa hæc communis est, qui communem Christum communi eius spiritu prædicamus. Alioqui tam impudentes nos celsitudo tua, ne estimet, qui alieno se negotio uelint sine iustissima occasione admiscere.

Diuisio responsionis:

CAP. II.

Totum igitur consilium tribus uidetur
 quæstionibus cōtineri. Prima est, quid,
 A iij & quo

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

& quousq; profano Magistratui ius compe-
tat in rebus fidei, & in uiros Ecclesiasticos. Al-
tera quid uxoris legitimæ & quid concubinæ
nomine ueniat. Postrema, an licuerit Patri-
bus & Ecclesijs ueterum, concubinas in uni-
uersum prohibere. Nam quod prohibuerint
in comperto est.

De his tribus quæstionibus ex scriptura,
moribus ueterum, & legibus Cæsarum ac Pō-
tificum differemus, prout Dominus, cuius res
agitur, dederit. Ex quo opinor liquebit, quod
est præcipuum huius cōsultationis, quid nam
in Ecclesia constituere Celsitudinem tuam li-
ceat, quid minus, & si ipsa consilij inops non
sit. Christiana enim charitas sollicita est, qua
instigamur ad hoc officij. Itaq; boni consulat
hoc studium nostrum, quod pro fidei synceri-
tate sine dente ac mollissime explicauimus,
quo minus uspiam extet, quod Consiliarij il-
lius tui animum ad referendum queat incita-
re. Quin oramus ipse æquo nos animo tole-
ret patrocinantem ueritati, qui sibi ius fecerit
liberius eam accusandi.

*Callit ledere
aduersarium*

Materia & argumenta nihil illum offende-
runt, nam se testatur sententiam meliorem, &
scripturæ diuinæ autoritatem & auditurum
& secuturum esse. Deinde coniecturas inter
scribendum de se præbet uiri docti, periti, pre-
claræ

clara existimationis, & iudicij rerum actu confirmati, qui Celsitud. T. totiusq; ditionis salutem probe curatam uelit, eoq; liberaliter feret, quod dicamus, quæ defensio dici potestulauerit. Verum in hac causa non multum ei tribuendum, foede enim & periculose impingit. Nam qua in re salus tum Principum, tum populi proprie uertatur, aut ignorat, aut non considerat, aut certe uafre dissimulat, ut qui, quasi Scripturarum ac doctrinæ fidei rudis, plus ratiocinationibus perpetuo tribuit, q̄ perspicuis scripturis, nec regnū Dei, sed politiam Ethnicam, sine Deo & sine Christo, in populo Christiano conseruatam studet. Ea tractatio illi civilis uidetur, barbaries autem seueritatem sequi scripturarū, quia rationem cœcam regulam habet. Quanta hæc est blasphemias? quanta impietas?

iudicium rationis.

Ad quam impietatem, proh dolor, maiore ex parte delapsi sunt, qui Euāgelio aduersantur, hoc est, fere homines citra illuminationē spiritus. Quotus enim quisq; est, qui in publicis & magnarum rerum cōsultationibus, magis naturam religionis Christianæ, quam carnis præiudicia considerat, quæ sunt ambitio, libido dominandi, auaricia, luxus, inuidia, odium, ac ceteræ pestes animorū. In hunc enim catalogum refero tranquillitatem publicam,

A V quæ

DE MISSA MATRIMONIO ET

que extra pietatem euagatur, quam Christiani Principes & Pontifices, cum optimi sunt, plerumque finem proposuerunt, ut ut regnum Dei & iustitia eius in populo uiguerit: id enim eos parum sollicitos habet. Qualem finem sibi consultor iste perpetuo proponit, ceu liber ab omni religione. Qui fieret igitur ut in Christum & gloriam eius non grauissime offenderet, & si fortassis imprudens, & studio publicæ utilitatis offendit? Vt quisque enim sentit, ita & loquitur. Solutus omni religione ueræ huius nostræ respectum facere aliquem qui poterit? Nam Euangelium de Christo carni & sanguini stulticia uidetur? Quanto uero damno rempub. afficit uniuersam consultor in istum modum rationi confidens. Nam si persuadet, ex hominum obseruantia semel omnem diuinæ gloriæ curam excutiet, certam in Christum uerum Deum & hominem fidem, & uitæ probitatem fructum fidei inter mortales obliterabit, fucus inanis in uicem succedet, ac relinquetur eius opera assimilatio animi ad iuuanda publica præ priuatis, studio recte iuuandi abdicato. Nihil sinceri usquam, nihil sani manebit. Regula gerendi omnia amor sui erit, quo humanæ actiones misere uertantur. quemadmodum posthac perspicuum faciemus,

De Ma

CAP. III.

Vtrum in regno Dei aliquid iuris obtineat Magistratus nec ne, facile statuetur, si naturam eius distincte cognouerimus. Christus nobis adsit, ut stylo id consequamur, quod animi cogitationibus certissime tenemus.

Magistratus est minister Dei in bonum populo diuinitus ordinatus, ut sit ultor ad iram ei, qui quod malum est fecerit, defensor ac propugnator inculpat innocentiae. Quemadmodum Apostolus definit Roma. xij. imitatus Moisen, qui idem statuit, Exodi xvij. Num. xi. Deuterono. i. Quare ordinate potestati non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam parendum est.

Ordinata autem potestas triplex est, tyrannica, legitima & Christiana. Tyrannica est quae sine legibus Rempub. administrat, siue authoritas penes unum aut paucos fuerit, aut etiam penes multitudinem coniunctam, quae quidem uim habet & acerrimam & iniquissimam, si ducem adulatorem nacta est. Legitima

*Magistratus
quid sit?*

Ordinata potestas triplex est.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

ma, quæ legibus inseruit, ut est regnum, optimatum potentia, & politia. Nam legibus omnia parere debent. Quæ Ethnica esse potest, nam ratio communi bono pulchre p̄spicit, & Philosophi talem uarie constituerunt. Christiana autem est ea, quæ non modo legibus pro bonis moribus facientibus rem gerit, sed etiam pietatem in populo synceram iuxta uerbum Domini procurat, imo primam in hoc ponit curam, ut uera religio in populo ualeat. Prima se querit, & affectibus rapitur, soluta legibus. Altera populi externam utilitatem & ciuiles mores, & legibus tenetur. Tertia salutem animæ per uerbum Domini, quæ primas dat religioni, sed secundas & tertias legibus, ad honestatem ciuilem & commoda cætera pertinentibus. De his tribus potestatibus, quantum ad nostrum institutum satis est, ordine disseremus. ut cognoscamus cui potestati Consulitor nolter operam suam attemperet.

TYRANNIS CHRISTIANO ferenda. CAP. III.

PRincipio igitur de Tyrannide nostra sententia est. Si quis principis locum obtinet, & cum detrimento subditorum, suum tantum quærit commodum, sibiq; & non Rei pub. studet, is non est princeps legitimus, sed tyrannus

IVRE MAGIST. IN RELIG. 7

tyrānus est, ac sub titulo principis pestis Reipub. Cui tamen per seditionem repugnandū non est, sed potius a pijs toleretur, iuxta illud, Ne resistatis malo. Et, si quis uolet iudicio tecum experiri, ac tollere abs te tunicam, da ei & pallium. Nam debitam sibi obedientiam iure præterdit. Hic opus erit patientia multa, quia te civilis potestatis patrociniū destituit, & priuatus es, priuatorum igitur Christianorum iure utaris, omniaq; feras, donec tyrannum Dominus e medio submouerit, tuaq; & aliorum ceruices a duro illius iugo ordine liberarit, qui tales tyrannos sæpius in potestatem inaugurat propter populi peccata, ut promeritis ea uia publice puniatur. Itaq; patienter id flagelli boni perpetiuntur, statuuntq; se duro imperio tyranni uocari ad poenitentiam & ad uitam inculpatiorem: secumq; reputant multa cum fiducia animi, quod causa morbi desinente, simul sit et usus medicinæ immutandus, & cum filij castigari, sint facti meliores, non amplius sit uirgæ locus ullus. Quā pater, si filij disciplinam admiserint, mox igni tradet. Sic nobis resipiscentibus onera humeris Reipub. propter peccata imposita, Deus, quacumq; uisum ratione, facile eximet, locumq; uacuum ac patentem successorī commodiori aperiet. Qualis enim populus

Tyranni tolerandi.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

lus, talis princeps, & è diuerso. Quare per multum tyrannum peccata nostra, in hoc ut resipiscamus, putit clementissimus pater. Proinde ferendam quidem dicimus tyrannidem, sed bonis & in ciuili causa. Quod si pergit uiolare, etiam Deum & Christum in nobis, hic ea plane propter conscientiam timenda non est, dum pro loco iuxta nostram ipsorum uocatione, & absque libidine nouandi aduersus tyrannidem ueritate asseueremus. Nam multi multa, sine fide, & magis temeritate quam iudicio ad profitendum irruerunt, ut quos Deus in professores necdum elegerat, neque eis ad tantam sustinendam prouinciam satis uirium suffecerat. Itaque miseri qui temere nouant quantum sumptus in hanc turrim impendendum, nondum subdixerunt, & adoriuntur imparati structuram omnium difficilissimam.

Verum hos missos faciamus, quia de probis uereque magistratibus nobis proprie hic sermo est. Hi sunt autem duplices, alij quidem Ethnici, aut similes Ethnicis, alij autem ex animo pij, aut certe externe pietates praeseferentes. quales in populo Dei nonnunquam uiguerunt, & nobis aliqui nunc sunt, aut ut sint plures precibus efflagitamus.

Quod

*Probus magister
aut
profanus
aut pius est.*

QVOD ETHNICIS PRAECIPVA
ratio bene gerendae rei, religio fuerit.

CAP. V.

EThnicos, & his pares uoco, qui sunt sine Deo, & sine Christo in mundo, ut *Qui Ethnici*
 Apostolus loquitur. nihil secius tamen in populo, qualem qualem religionem instituunt, fouent, amplificant. Sicut Numa Pompilius fecit, qui cum Egeria nympha congressus habere se nocturnos commētus est, quo redderetur autoritas eius populo commendatior. Hoc nomine Stoicos Epicureis in moderandis rebus publicis praestare antiquitati persuasum fuit. Nam tolle numinis reuerentiam, quae facinorosos quamuis occultos obseruet, et ad poenā alliget, et simul aditū pate fecisti, stupris, adulterijs, furtis, periurijs, insidijs, parricidijs, seditionibus, & id genus grauissimis facinoribus, quae metu deorum, a uulgo non nihil abarcentur. Refert itaque persuasionem receptam esse, multa neaefria diuinitus et notitiae hominum prodi, & interdum clam puniri, quae remotis arbitris facinorosi designant, ut uidere est in parricidis ac latronibus, qui quam mirabili iudicio ad iudicis cognitionem saepenumero ueniant, nemo ignorat, qui
 ambigunt.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

ambiguam harum rerum sortem iudicio spiritus ponderare sustinuerit. Ex hoc sane fonte manarunt, religiones plurimæ, reuerendæ maiorum ceremoniæ, deorumque ridicula multitudo. Quod esset quibusdam prudentibus uiris persuasum referte publice, metum ualere Deorū, unde gentes sancti habuerunt ceremonias in cultu Deorum, quod quidem pro uerbio locum fecit, Pro aris & focis.

Quæ in præcipua ueneratione haberetur, eosdem & religionibus Deorum, & summæ Reipub. præesse uoluerunt. Neque quicquam ardui inauspicato gesserunt uiri prudentissimi, non tam, quod plurimum in superstitione momenti collocarent, quam ut de dijs malorum facinorum ultoribus opinionem in animos hominū infererent, in sitamque corroborarent, qua opus esse fenserint ad populum in officio retinendum & moderandam multitudinem. Proinde Plato Deorum religionem legum proemia fecit, & sanxit ut eam primo legislator constituat, quod ea recepta uulgi animus ad salutare leges aut rogandas, aut scitas accipiendas pronus efficeretur. Quid enim obstat quo minus sceleribus & flagitijs decreta esse supplicia ei placeat, qui numinis uim nunquam non præsentem adorat, & ex eo quod peccata uel diu dissimulata credat

IVRE MAGIST. IN RELIG. 3

credat grauiore supplicio afficienda, exhor-
rescat.

Tales magistratus informant philosophi,
& hos iudicium carnis in constituenda Re-
pub. facile imitatur. Quod cum sit ethnicum,
pub. facile imitatur. Quod cum sit ethnicum,
pro summa ratione consultor noster Christianus
sequitur. At nobis iam res est cum Celsi-
tudine tua, tanquam principe uere Christia-
no, neque sane talem aliquem hominem eth-
nicum dixerimus proprie Magistratū esse in
populo Dei, neque consultorem pij Magi-
stratus.

Atqui Consiliarius iste in talem quandam
profani principis imaginem animum religio-
ne liberum, intendit. Neque enim a Magistra-
tu aliud quam publicam tranquillitatem re-
quirit, quam et bonus Ethnicus interim haud
abnuerit, atque in hanc sententiam diuum
Paulum detorquet, quamuis repugnantem,
quem ait in priore ad Timoth. cap. secundo,
adhortatum esse, ut fiant deprecationes, etiā
pro regibus & omnibus in eminentia consti-
tutis, non ob aliam causam, quam ut placidā
& quietam uitam degamus. Quasi uero cru-
cē Christi professus, nihil per se quam car-
nis ocium uenetur. Omittit autem astute, clau-
sulam hanc, quam Apostolus eodem loci ad-
iungit, ut placidam & quietam uitam dega-
mus,

*Quietem cur
petant Chris-
tiani.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mus, cum omni pietate & honestate, quasi diceret, per se quietam uitam non moror, sed quietem expeto quatenus ad pietatem & honestatem profuerit. Nam alioqui malit, ut mille tormentis impeteretur Ecclesia Dei, quam ut ocio & luxu in uitia difflueret, quandoquidem uirtus in infirmitate perficitur. Et, patiendum hic est cum Christo patiente, ut cum regnante alibi unam regno potiamur.

*Magistratus
curet Eccle-
siam.*

Fateor equidem quod nemo Apostolorum legitur admonuisse magistratus, ut religionis & Ecclesie sinceritatis conseruandae curam susciperent, nam hoc uehementer urget. Certum est, non nego, Apostoli super exornanda ac defendenda Ecclesia Christi, cum suis magistratibus nihil egerunt, quia nondum erant magistratus, qui id audire sustinuissent. Atqui D. Ambrosius Theodosium & Valentinianum, & Augustinus Honorium Caesarem cum magno Ecclesie commodo uterque hortantur & urgent, ut contra aduersarios patronos, & contra hostes defensores Ecclesiarum se praebent. Nam cum in Ecclesia impressionem, partim ethnici, partim his peiores haeretici, saeuissime tum facerent, utrosque hostes Ecclesie per ministerium gladii seu diuinum opus abarcendos merito censuerunt, & leges in illos, etsi uiri extra controuer-
siam

fiam sanctissimi, grauiter ferri procurarunt, quæ C. de hæreticis & Manichæis extant. Imo alij quoq; Ecclesiastici patres ferè laudibus uexerunt eos Cæsares, qui Deo & religioni repub. administrarunt. Quia cum omnia quæ Dei sunt, eius gloriæ inseruire debent, & scriptura pariter omnium obsequium postulat, cur magistratum, tantū Dei opus, ab ea obligatione liberassent, uiri Dei cum regno Dei promouendo toti insistebant.

Itaq; Christianus etiā nūm cum Paulo precatur pro uita tranquilla, prout ad pietatē ac honestatem Ecclesijs tam disiectis, quam bene constitutis fecerit. Et quemadmodum sanctissimi patres Ecclesiastici præterea suos principes inhortabantur, sic nos demus operam ut eodem quo Apostoli spiritu, nostros Magistratus, ut gladium a Deo susceptum ad gloriam eius procurandam conuertant fortiter instigemus, & illi pulchre Domino per nos quid fieri uelit loquenti, obedierint, cum abominations ex Ecclesijs, & scædum concubinatū ex Repub. eiecerint. Verum enim uero prorsus ethnicum, et à spiritu Christi plane alienum esse nouimus, sinem summum Reipub. constituere, publicum ocium, ac rerum affluentiam, ut ut religioni & moribus populi successerit, quemadmodum consultor

DE MISSA, MATRIMONIO ET

*Ethnicus
Magistratus
nihil quam
pacem petit
& civilem
honestatem.*

ille in hoc suo scripto diserte constituit.
Neque sane aliud a principe sine uerbo Dei
rationem sequente, postulandum. Ea enim
unum illud in politica expetit, ut multitudo re
ligione ceu freno coercita, constitutionibus
pareat, officio seq; studeat publice quieti &
opinionem honestatis. Rationis enim actiones
amor sui moderatur, in quem ceu scopum diri
git omnia, utpote Dei & iudicij diuini, quod
est in expectatione christianis, nescia, quem
amorem sui, naturam & honesti regulam phi
losophi faciunt, iuxta quam uiuere, illis ferè
est bene uiuere. Neq; probitas à ratione con
stituta, præter pacem publicam, de magistra
tu quicquam requirit. Nam supra huius uitæ
commoda non assurgit. Atqui nos, Christo il
lustrante, longe altius cernimus, altioraq; ab
ijs requirimus, qui supremi regis populum ad
eius uoluntatem moderandum susceperunt,
de qua re nunc dicendum est. Hæc de legit
mo, sed profano magistratu dicta sint.

*Magistratus
curet primo
religionem.*

Tertium genus Magistratum est uere pi
um & religiosum, de quo nobis proprie agen
dum est, quia res nobis est cum principe non
uulgariter pio. Itaq; pij Magistratus sunt,
principes terrarum, ac ductores Rerum pub.
qui meditantur quod iudicium non sit suum,
sed Domini, cuius vicarias partes gerant, rem
pub.

pub administrantes, qui non sunt *ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ*
ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ ἀρχιερεῖς ἀπὸ τοῦ ἕκαστου. Hoque se Deos dici no-
 runt in scripturis, quod in populo Dei, eius ui-
 ces obeant. Et subinde in mentem reuocant,
 animoq; contemplantur, quod in sui gloriam
 Dominus Deus orbem terrarum condiderit
 et conseruet, occultaque uirtute etiam num-
 gubernet. Huius uoluntati & consilio se ad-
 aprant, non cupiditatibus suis. In eundem
 ceu scopum, partes muneris sui omnes, & nō
 ad priuatam libidinem, destinant. Omnibus
 enim neruis contendunt, ut per suum ministe-
 rium diuinæ gloriæ potissimum subseruiat-
 tur. Ideoq; maxime dant operam, ut Euange-
 lium populo prædicetur, hoc est, poenitentia
 & remissio peccatorum per Christum, reie-
 cta de factis proprijs confidentia, & eo cultu
 expulso, quem in cerimonias pontificis &
 humanas constitutiones, mundus, non di-
 co solū, frustra, sed etiam impie, & cum dam-
 no suo fundauit.

Religione bene constituta, reliquam curā,
 ad commoda Reipub. temporaria cōuertunt,
 neq; aliud æque captant, atq; ut populo sint
 autores pie inculpateq; uiuendi.

Quocirca pacem ab hoste foris, & domi ab
 intestinis motibus tranquillitatem, nolunt es-
 se libidinum & intemperantiæ materiam,

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Domini benedictionem nolunt in occasione rapi dicendi Deo conuicia, neque scelerate flagitioseue inter homines uiuendi, sed in hoc duntaxat ocium amant, & colunt, ut id ad ordinem in Ecclesia conseruandum proficit, sine quo uinculum unitatis Ecclesiastica disciplina dissoluitur, & hominibus de se benemerendi facultas adimitur. Nam aduerso tempore species Ecclesie, non solum Ecclesie intercidit ueritas, ubi homines sine lege cupiditatem refrenante singuli sibi uiuunt, & quisque sibi quiduis quod lubet & faciendi & patiendi, autor atque hortator est. Contra, si in pace est Ecclesia Dei, alius alium exadificat per ministeria spiritus, quae Deus uaria posuit in ecclesiam i. Cor. xij. Ephe. iij. & quisque studet suo dono alijs prodesse.

*Pacem cur
petamus.*

Nos perpetuo Dominum hoc tempore pacem oramus, neque tamen nos esse exauditos putamus, nisi pace nos adiuuari senserimus, ad conuentus inter nos purioribus mentibus celebrandos. Nam aggregationem nostri summi uotis in hoc oramus, ut structura corporis Christi, coniuncta opera per nos promoveatur, & eiusmodi petitum semper ferimus, & si sapius cum conturbatione, modo quietis animis, sineque respectu nostri ad Deum cofugerimus. Videmus autem quod necessarium

fit, ut spacium pijs detur ad uerbum, & Sacra-
 menta ordine administranda. Vnde disciplina
 & seueritas Ecclesiastica obtinet, qua con-
 tagiosi à grege reliquo demum exterminan-
 tur, ne noceant, qui sæuiente persecutore uin-
 culis quoque Pauli mœrorem attulerunt, &
 magnam sanctis quotidie molestiam adse-
 runt. Nam tempore persecutionis necessitas
 est, se potius ad crucis tolerantiam cohortan-
 di, quàm ut uacet ea tractare, quæ ad instru-
 endam ornandamq; Ecclesiam faciunt. De-
 inde cernimus planè quàm sæpe ac sæpius o-
 cio torpescamus, si datur carni securitas à peri-
 culis, & à laboribus respiratio. Historiæ sa-
 cræ huius exempla plurima habent. Tam pi-
 gra & negligens Dei res est, externa quies, si-
 ne exercitio crucis.

Ergo meminerint pijs, quid in persecutioni-
 bus momenti adferant aduersæ res, maxime
 ad tenorem fidei conseruandum. Et rursus, quod
 ad pacem debeant ad ornandos Ecclesiæ cœtus
 conuertere, quo preces & gratiarum actio-
 nes Domino ardentiores fiant, mores emen-
 dètur, & animus ad futuras tempestates per
 uerbum Domini præparetur, ne fluctibus
 rerum aduersarum propter insolentiam &
 imperitiam frangatur, & semel concidat. Eo
 fit ut ocium suum pijs homines, transmit-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tant minime ociose. Ah Domine Iesu, respice & nunc temporis laborantem Ecclesiam, & facrum ocium rebus undiq; nimium exagitationis, Christiano nomini tandem permitte, ne in firmi bellorū periculis, odiosissimisq; sectis a deo dissipemur. Da tandē, experiamur, quā bonum & iucundum est, fratres habitare in unum, ubi mutua ope sibi adiumento omnes sunt, ut Christus tam animo quā factis hominum plenius exprimat.

Sed ad rem. Pacem optamus, quæ causa nobis, sit, pprius imitandi Christū cum omni pietate animi, & uitæ honestate. Ad hoc nobis pprii Magistratus conducunt, & semper conduxerunt. Quibus nunquam satis fuit Rempubli. perituris diuitijs, terrenā felicitate, & ocio signauitæ fomento floruisse, sed præcipue floridam reddere, uera religione, uitæq; inculpta semper studuerunt.

Sic Abraham inter suos magistratum gerens, foedere circuncisionis totam domū Deo coniunxit. Sed & hostibus in Cananæa & socijs in Mambre altare construxit, ut exemplo suo utriq; admoniti discerent inuocare deum, a quibus antea pacem & societatem adeptus erat. Sed pacis fructum, palam supplicando Deo captabat. Fructus autem omnium iucundissimus fuit, quod Domini Dei
secum

secū fœderati cultus, ceu per colonias ad alios late deduceretur. Quorsum enim alioqui Patriarchæ sanctissimo pax, qui refugit pacem impiorum, qui in terra nullam sedem habuit, qui à Domino uarie exercebatur, qui omni cium & negocium huc pariter contulit, ut amici & necessarij sui, imo hostes quoq; summo Deo fœderati essent. Sic inter Hætaeos Deum laudauit, in hoc illis specimen religiosæ mentis præbens, quo illi ad laudem Dei decantandam suo exemplo accenderentur, à qui bus antehac terram, quam uolebat, pro sepultura uxoris, prece & pretio ægre impetrauerat. Nam ingenium timoris Domini est, creatoris ac redemptoris sui gloriam semper amplificare sine respectu ullius terreni cōmodi.

Itaq; finis administratæ Reipub. inter Ethnicos est publica pax ad ciuiles mores faciens, ut sentit Aristoteles in tertio Politicorū. Inter pios autem, & Christianos, publicata gloria Dei, finis est, uel cum perturbatione & tumultu Reipub. & cum fuga priuatorum ciuiū, modo cultus & honor Dei sit saluus. Maluit Machabæi bellum uiribus suis incomparabiliter maius adoriri, quam perpeti, ut hostis diuinam à populo legem adimat, in qua propter implicitū fœdus, sitam sciuerant gloriam Dei, hoc est, misericordiam, qua omnes

Finis administrationis Reipub.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

opus habemus, per quam Deum, ut patrem ueneramus. Tantos in uera religione Herodas Consultor noster diuinæ contumeliæ reos fecisset scilicet, quod cum essent magistratus ciuiles, imo nondum ad plenum magistratus, nam tantum sacerdotes erant, sine tamen alio principe, religionem manu asserere ausi fuerint. Arguisset & Lothuirum sanctum demetriæ, quod hospes Sodomitis ocium turbarit, per hoc quod federit in portis eorum, hoc est, ueterum sententia, quod illos iudicauerit, & quod officij iustorum hominum esset prædicauerit. Nam spectasset ultra finem Reipub. quia non inter se tranquillos solum, sed etiam in peregrinos misericordes & timentes Domini esse uoluit. Et uoluit ut affluentia bonorum ciuitas ad gloriam Dei prædicandam proficeret. Neque adeo nefaria istorum flagitia ferre sustinuit. Quæ cura Consultori aliena, uel potius impia in pio magistratu uidetur.

Longum esset e scripturis omnium priorum exempla colligere, qui gloriam Dei & religionis puritatem vi & gladio, pro virili promouerint, Nam omnes pariter sancti, quisque populo sui temporis, non tam pacem, quam fœdus Dei colendum inculcauerunt, quantum pro modulo uocationis suæ quisque potuit. Neque aliter pacem docuerunt, quam à Deo, obsequendo

IVRE MAGIST. IN RELIG. 74

sequendo uerbo Domini, petere. Quare foedus illis precipuum semper fuit, quod in Isaac, Iacobo, duodecim patriarchis, Iudicibus, propheta Samuele, regibus pijs, perpetua temporum serie abunde uidetur, quibus omnibus rerum gerendarum finis non fuit alius, quam conseruatio ueri cultus, ac probæ uitæ in populo. Si quidem scripturarum testimonia pondus habent.

Excutiatur primus populi dux Moyses cum sua in populo Dei œconomia, illius potissimum exemplo euidentiã propositi nostri ostendemus. An non perpetuo docuit non tam externam pacem, quam seruandum foedus diuinum, & fidem Dei? An non ad obsequium, ad fidem, ad dilectionem Dei, Reipub. cursum perpetuo direxit? An non fidei in Deum ubiq; primas dedit. Fatebitur uirum Dei ad fidem Deo habendam assidue suasisse, qui Deum legiferendę bene longã de conditione rerũ, et de Patriarchis primoribus, priscoque mundo, historiam præmisit, ceu exempla diuinæ potentiaẽ indubitata, largientis præmia pijs, iuxta pollicitationes liberaliter & gratuito, & pcenã irrogantis incredulis atq; inofficiosis, prout in minis legis tum prodendum, aut iam pridem proditum erat. Nam tempore de-

*Moysi quis
scopus in ad
ministrando
populo.*

scul

DE MISSA. MATRIMONIO ET

Primam tabulam Moises gladio defendit.

ferti legem, hoc est, quinque libros suos absolvit. Deinde primo præcepto implicitam summæ promissioni fidem stipularus est. Ego, inquit, sum Deus tuus, qui te eduxi & c. hoc est, quoniam diuina beneficia tibi solus præsto, uolo ut mihi uni fidem habeas, & unum in periculis inuoces. Si Deus uester sum, quod uerbis meis affirmo, uestro assensu ac fide me uobis Deum esse comprobetis, & me unum inuocetis in periculis. Nam tanti sum cuique, quanti me sibi esse ex uero corde crediderit.

Hæc ex primo præcepto statuuntur obiter animum aduertenti. Nam præceptum Domini id exigit, quod sonat. In quod præceptum, quia ordine primum est, & promissionem salutis in se inclusam habet, reliqua fundauit legislator, atque ob id maximam curam, summam diligentiam, & singularem industriam exerit in eodem explicando. Quod dixi ex Deuteronomio cognosces, ubi perpetuo cursu per sedecim capita, aut amplius, hoc primum præceptum declarat, & fidem in promissionem Dei docet. Præterea per quadraginta annos quibus populo præfuit, quid aliud æque docuit ac fidem hic præceptam, nam unam subinde incredulitatem & ignorantiam Dei suis exprobat. Expendatur cap. Deut. xxix.

Non nego, grauissimum, & longe maximū
facinus

facinus est, munera Reipub. ita curare, ut pacem & tranquillitatem civilem alas, id quidem præstitit Moyses, tamen pondus iudicandi populi in humeros seniorum inaccessum tandem deponeret, Domino ad id per Ietro socerum hortante, tanquam sibi minus congruens, & unius hominis uiribus maius, ac partes Dominum consulendi sibi princeps & caput populi reseruaui, ceu modis infinitis præstantiores, & pastori populorum decentiores. Itaque Aaron interprete ad formandum populum in religione ut sodali usus est, quo etiam partem officij maxime necessariam diligētius absolueret. Quasi facto suo demonstraret, proprias principis partes esse, dare operam ut in populo religio, sine superstitione, ualeat, uigeatque. Nam doctrinæ pietatis gladij administrationem diligenter attemperauit.

Rara supplicia in ciuilibus, in fidei autē criminibus & horrēda et plurima sūpsit, graues pœnas constituit in transgressores primi precepti, magna seueritate animaduertit in preuaricatores, magnopere sœuit in idololatrias, adoratores uituli conflatilis in statione Horeb, quē tñ Aaron ppter externam pacē, populo permiserat. Quoties & quanta cum grauitate peccata, quæ recta aduersus Deum nō exprobrandi causa populo obijcit, sed gratia

Fidem Moyses defendit.

com.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

commonendi, quò similia uitarent in posterum. Et nunc contendunt isti consultores primum esse, ut externa tranquillitate constituta de gloria Dei, nihil sit anxius Magistratus. quanta ista est iudicij peruersitas? Quis Princeps ad fidem excitandam, quæ est caput ueræ religionis, & sæpe, & accurate admonet, hortatur, orat, obsecrat, pollicitis magnificis inuitat, à rebellionem immorigeros supplicijs deterret, agitq; omnia, ut homines sint obedientes Deo, qui natura proni sunt ad repugnandum, siquidem per se agunt citra donum Dei singulare, & ut recto corde Deum ament & ei adhæreant, unumq; adorent. Neque tam sollicitus est pro corporis, quam cordis tranquillitate, qua sola de diuinæ beneuolentiæ persuasionem constat. Hoc dictis factisque omnibus efficere studuit, ut crederent Israelitæ sibi patrem in cœlis habitare, qui ipsos diligat. Ex qua fide uera pax & salus corporis atque animæ exoritur.

*Quomodo
Dauid curâ
religionis
habuerit.*

Dauid in pace agens, obseruatusq; populo plurimum, cui religio ad plebis animos in officio tenēdos abunde suppetebat, tamen arcâ foederis urbi Ierusalē nouo exemplo et pompa magnifica introduxit, excelsa demolitus est, ordines sacerdotum ac Leuitarum, partim ministrantium, partim inter sacra canentium, cōstituit

stituit, et sic uerum cultum plurimum adorna-
uit, quæ ratio colendi in templo deinceps ap-
probante Domino conseruata est. Hæc pru-
dentissimus rex, non propter pacem externã
effecit, neque ut populum sibi deuinciret, sed
ut exemplo suo, & rituum ueneratione popu-
lum ad sacra facienda, & ad uerbum domini
audiendum amplius incenderet. Nam cum a-
lioqui habuit obsequentissimum, ac sibi de-
uinctissimum.

Neq; id solum fuit in Dauide, quin omnes
reges, & optimi quicq; in populo Dei, quiddã
supra pacem terrenam semper quæsierunt, &
per religionem ueram se Deo semper compro-
barunt, neq; unq; fucato cultu, neq; splendi-
dis idolorum mendacijs, gratiam uulgi capta-
re studuerunt, quin religionem rebus omni-
bus prætulerunt, tantum propter conscientia-
m, uel cum periculo publici ocij. Nam finis
eorum erat, placere Deo, iuxta uerbum suum,
& illum uere cognoscere ut patrem, uereq; in-
uocare in periculis.

Quid quod sæpius uidere est summam pa-
cem summamq; tranquillitatem impijs reru
potientibus. Quod fit, ut Deus bonitatem su-
am declaret etiam in malos homines exubera-
re, utq; admoneat, cum pijs externa commo-
da illargitur, illis finem ac præmium religio-
nis

DE MISSA MATRIMONIO ET

nis ea non esse. Quantum ocij fuit rege Manasse homine improbo & abominabili, per tantam annorum seriem. Quam contra sæuam tempestas breui sustulit nepotem pium illum Iosiam. Nostra igitur Christianorum de pace promissio, carnis huius irrequietam & noxiampacem, longe superat. Nam & hostili manu interfecti, adhuc in pace diem claudimus extremum. Quibus dicitur, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Qui uos occiderint, putabunt se Deo præstare obsequium, & id genus. Sic Iosias cum bello suo exitiabili, omni præconio dignus habetur, et Manasse felix et ociosus, omnium maxime uituperatur, cuius posteritati peccatum Manasse semper obijcitur probri causa, quia populum Iuda primus hic docuit idololatriam, ut Iosias pium cultum iuxta uerbum domini reparauit, huic Idololatræ satis fuit administrasse Rempublic. quiete. Illi autem sancto ac pio scopus erat populi pietas, & in eo gloria creatoris.

Nec uidemus quid in regno Ahab uel prudentiæ, uel uirtutis desiderat. Nihil enim prophetæ æque illi imputat ac nimum ad externam pacem respectum. Ea culpa illi grauissima, a regij muneris deprauatio maxima est, cuius est, populo optima saluberrimaque cum primis præscribere, & præscripta ut moribus accipiantur, effice

IVRE MAGIST. IN RELIG. 17

efficere, hoc est, rectum cultum Dei iubere, & autoritate atq; imperio tueri. Nam ex uero cultu salus, ex peruerso exitium esse, quis ignorat, qui prophetas obiter inspexit? Deinde populus Dei est, non regis, & eius qui uerbo suo portat omnia, & suam opem foedere nobis addixit, non caduci homuncionis. Quomodo igitur de eius beneuolentia in dubium ueniret, quibus eam addixit? & quem tam firmo freti praesidio timerent? Quocirca praesentiae in Deum, ceu monarcham per reges & magistratus ministros illius, populus deducendus est. Nā omnis potestas ordinata à Deo, sicut ab artifice, instrumenti usus proficiscitur. Cura illa ut populus Deo adducatur, ommissa, pacem publicam immodice captabat Ahab, eoque maxime nomine uituperatur apud Esaiam. Non igitur *σπουδης* magistratus propositus est Reipub. tranquillitas. Rationes quæ ex natura Christianismi sunt, infra perstringentur.

QVOD MAGISTRATVS CRE-
ature efficaciam uerbi adiuet.

CAP. VI.

HIs itaq; tribus Magistratum ordinibus, tyrannide, Ethnica & Christiana politica

DE MISSA MATRIMONIO ET

politia, mundum Dominus gubernat. Fastus
 usus quidem populi animos tyrannis premit,
 occultam eius impietatem in lucem profert,
 per profanos homines, nam liberū sinūt blas-
 phemare. sed per pios principes, qui numen su-
 um uere timent, electis consulit ad salutem
 sempiternam. Postremi sunt proprie Magi-
 stratus, in populo Dei, ut à scriptura descri-
 bitur, & positi in ecclesia gubernationes, cu-
 ius membra sunt: alij tyranni & seductores
 sunt, & si legibus utilitatem publicam & pa-
 cē, forte, procurant. Non em̄ legibus quę sint po-
 puli Dei proprię parent, quibus tamen debēt
 parere omnia, eóq; Dei iram omni bello deter-
 riorem in subditos introducunt. Itaq; ut ijdē
 sint homines pij, tamen impij principes sunt,
 propter eam legum in populum Dei ualentē
 um transgressionem. Nam quis dixerit princi-
 pem pium eum, qui non piorum gratia, neque
 pro gloria Euangelij, sed hominibus tantum
 & pro uentribus & ocio Rempub. admini-
 strat, quiq; nec id ē medio sublatum iri stude-
 det, quod rationes pie uiuendi obscurat & im-
 pedit, neq; id in uicem introductum, quod ad
 pie uiuendum est necessarium. Ergo supersti-
 tione humanarum traditionum iugulata, uer-
 bi & Sacramentorum legitimum usum, pius
 princeps, pmouet. praua corrigit, si potest, sin-
minus

minus, desperata tollit, meliora supponit, et in oculis & usu populi exercitia retinet, ad quæ consilia sua provide moderetur. Sunt enim patres & pastores populorum, qui bene præ sunt. Sequitur quod legitimus populi Dei magistratus non fuerit, qui uoluntatem Dei ceu legem non sequitur.

Neq; huc dicta sint hæc, ut quis existimet libertatem & licentiam plebi largitam, fre-
na improbi principis seditiose excutiendi. Nam ex uerbo domini liquet, cuiq; parendū Magi-
stratui. tyrāntico, ut eius iniuria ad pietatē ex-
erceamur. humaniori illi, quem profanū dixi-
mus, ut multis malorum offensionibus proba-
ti manifesti siant, uere autem pio, ut authori-
tate & exemplo eius, in Christum feliciter ex-
ædificeris. Neq; adeo Euangelium, iniurijs
hominū docet per tumultum repugnare, sed
patienter eas ferendas præcipit, maxime uero
omnium, uim principum, dum intra imperij
sui terminos resistunt, id est, cū ea demum one-
ra imponunt, quæ ad corpus, & quæ ad hanc
uitam pertinent. Nam præcipientium quæ cō-
tra Deum & uocationem nostram, obedienti-
am, bona conscientia relinquimus, audientes
potius Deo, quàm edictis hominum. quorū
tamen legibus tam æquis quàm iniquis exa-
nimo parebimus, si iurisdictionē cœlestis do-

*Mali principis
pes quousq;
ferendi.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mini non uiolant, habeant tyranni ius fori & corporum nostrorum, quod uolunt, modo nobis Christus noster poli ut aiunt, & animæ iudex maneat. Facultates igitur, existimationem, amicos, uxorem, liberos, uitam ipsam, siue iure, siue iniuria læserint, nihilominus ferendi sunt & colendi Christianis. Sin pergunt ad abiurandum Christum nos cogere, hic totis uiribus obstandum, tamen necdum est manu reluctandum, quia corpus & hanc uitam esse terreno principi subiectā agnoscimus, sed animi uirtute repugnandum, & armis spiritualibus, à fidei gubernaculis tyrannos per multam patientiam deiciamus, profitendo uidelicet libere quod res est, dum uita superat, siquidem fidem uiolant, & nos nulla carnis affectio, sed eius fidei spiritus trahit in periculum, & alioqui uidebitur gloriæ Dei referre, ut fidē profiteamur. Si corpus occidunt, intra suam iurisdictionem adhuc uersatur eorum contumelia. Quod si gratiæ Christi abiurationem imperant, mox alieni regni gubernacula occuparunt, & nobis iure repelluntur uiribus illi regno quod inuaserunt paribus, hoc est, uera patientia, uera inuocatio ne domini & uerbi libertate. Nihil tum illis patientiæ, nihil obsequij debemus, anima enim Deo fidelis, solum Christum dominum & iudicem

dicem patitur, auerfatur carnem & sanguinem.

Nec nunc diligentius excutiemus Ecclesiasticorum iurisdictionem, & priuilegia, quæ tyranni conscientiarum falso prætendunt, & consilium infra nobis apertius opponit. Nam ut paucis rem attingamus, ne quis scrupus lectorẽ hic offendat. fatemur quidem esse inter homines potestatem aliquam spiritualem, sed non qualem Romani Pontifices, Episcopi, & horum uices gerentes, perperam sibi uindicant. Quia quemadmodum principes edictis ac pœnis imperium in subditos, sic isti constitutionibus humanis in animas regnũ explicat. quod repugnat liberationi per Christum factæ. Ex quibus rursus cultũ faciunt, & nouam rationem remittendi peccata, conscientijs dominantur, iubent ac uetant quicquid uidetur, cõtra uoluntatem & contra præceptũ Dei, contraque libertatem spiritus christi. Nam in rebus medijs & interdum malis utuntur his minis grauissimis, sub pœna excõmunicationis, sub periculo amittendæ gratiæ dei. Et ex ipsa superstitiõne et idololatriã, quæ tribuitur creaturæ honor Dei, adijciunt metum perdifficilis iræ beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli & c.

Huiusmodi uero potestatem quis dixerit in

C in homi-

*Spiritualis
aliqua potestas est, sed
ea manet penes Christũ
& Ecclesiã.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Sub indignatione beatissimorum apostolorum Petri & Pauli.

hominem competere. quis mortuorum minas non abhorret; Solum enim Deo potestas est corpus interficiendi, & animam in gehennam abijcendi, solus peccato alligat & iterum liberat, solus iubet & prohibet, figit & refigit, prout gloriae suae interfuerit. Et in summa solus docet insertum naturae peccatum, & agnitum delictum, nouumque hominem solus facit ex uetusto, qui Deum uere timeat, uere diligat, uereque patiat in se Dei opus, & ceteros motus spirituales confert solus, quos caro & sanguis perferre nequit concipere, neque collatos retinere. Hac potestate Iesus Christus dominus noster a patre accepta, per spiritum sanctum fungitur, ut caput in ecclesia sua, qui uitam & gratiam solus largitur, qui dominus est, qui sponsus est Ecclesiae, qui eam desponsam sibi dotibus imbuat, donis ornat, uirtute ex alto confirmat, qui lege impios corrigit, defectores plectit, ignibus punit, & maledictos in sempiternum damnat. Qui idem uasa quaedam ad iram, quaedam ad gloriam preparat. Quare Consul tor in asserendo Romano Pontifici agenti ex proprio cerebro potestatem damnandi animas & seruandi, quae in solum Deum & Christum eius competit, ut uere dicam, facit quod est hominis impij. Rursus illud eiusdem ualde impudentis est, quod ecclesiasticorum proce-

res, id est, cœtum fastuosorum hominum, neque inter se consentientium, nisi in tetrīs forte affectibus et impijs studijs contra dominum, non ueretur nominare Ecclesiam Christi, & congregationem in spiritu.

Præterea & illud hominis inconsiderati est, quod Pontifici Romano Ecclesiam subiecturus, dicit Christum Ecclesiam coram rege, eoque eam tutam aduersus uim, & securam contra iniuriam hominū esse debere. Si Christus Ecclesiæ moderator est, ut sæpe dicit, qua fronte cedo temonem eius ceu nauclero Pontifici assignas? Sed forte hoc rationis habuit, ne si Ecclesiam non agnosceret esse regnum Dei causa protinus caderet, & si capiti non tribueret uim in membra influendi, & omnibus uideretur, qui religionem Christi, et scripturam uanam aperte diceret, cum tam claris oraculis minus credere uideretur. Et forte suaue ei uisum est ludere in nostram simplicitatem, qui nos Christo totos permittimus. Nam, inquit, si illius statis præsidio, humana remedia malorum cur expetitis, & eiusmodi salibus homo dicax nos aspergit, Eiusmodi multa quidem in nos torquet ioculatorie, quasi stipites sint, qui Christiani sint, & alieni ab hominum ciuitate. Scribit enim inter alia in hunc modum, Ecclesiam Christi esse congrega-

Consilium loquitur contra iurisdictionem Ecclesiasticorum.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

gationem fidelium in spiritu, & regnum spirituale, in quo personis homines nihil discriminantur, diues et pauper, masculus & foemina, puer & senex unus sint, nec imperium hominum in illud locum habeat, sed per solū Christum administraretur coelitus, qui opus non habeat ulla defensione, sed ipse defendat & seruet omnia, ut qui potestatem omnem in caelo & in terra obtineat. Haecenus de sententia Consultoris, quibus uerbis cum nos ridet, sufficit causae. Nam tantum abest, ut iurisdictionem, ordinem, leges & uim iniustam Ecclesiasticorum approbet, ut totum ceremoniarum ministerium, & institutionum humanarum imperia potius abijciat, quia in externis & in operum fiducia maxime illi uersantur. Euangelium autem Christi quod eius sermone intelligitur, si extra iocum consideratur in animis hominum regnat, & unius Christi iustitia prorsus nititur.

QVOD COERCICIO MALORUM
in Ecclesia per magistratum libertati fidei non repugnet.

CAP. VII.

Neg

NEc sane totidem uerbis aliquid affirmatur, quod sit contra Magistratus officium, aut aduersus usum clauium, quibus eam sententiam potissimum opponit. Nam abominations missarum et stupra, impunita uelit. & à gladio profano & ab Ecclesia, in ea iubeat non animaduersum iri. Christus em̄ regit mundum atq; Ecclesiam suam, atq; princeps sententia sua facinorosos, & Ecclesie cōtagiosos, p̄pterea ne cesset à reliquo grege abarcere. Non em̄ animaduertit suauis homo, modum & rationem Christi regnum administrandi. In quo quidem Christus rem gerit, sed per uerbum prædicationis & sacramenta, & in eo correctionis locus est, eijciendiq; ius inobedientes ex Ecclesia, & è cælo quoq; excludendi, donec resipuerint. Deinde etiam in hoc regno Christi, quia externum ex parte est, Magistratus ciuilis est, qui peccatores à malefactis pœna deterret. & præmio ac laude ad officium bonos inuitat. Ex quo minus malorum exemplorum exuberat, meruq; imbecilles aduersus lapsum confirman-
 tur. Tollit enim externa scandala, & cogit homines, ut uel ad iudiciū, uel ad salutem audiunt uerbum domini, quæ auditio publica quam tuetur, facit ad gloriam Dei, ut Deus iu-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

stificetur, cum iudicabitur, non in se solum, sed etiam apud tribunal cordis impiorum. Magistratus igitur præsidio, hic agentibus, ualde opus est, donec spiritui Christi plene pareamus, ac duces eius uolentes toto corde sequamur.

*Terrena cœ
lesti regno
subseruiunt.*

Quin omnibus creaturis ad edificationem Ecclesiæ Deus utitur, nedum Magistratu, sed unaquaq; suo modo. reb⁹ quidē naturalibus, ut per facta opificis Dei cognitio pulchre suboleat. uoluntarijs autē & mūdi huius gubernatione, ut inde cognoscamus quam oīa rerum momenta à solo Deo pendeant. à ministerio autem Ecclesiastico, quatenus Deus salutem per illud operatur, & homines gratiam oblatam in eodem recipiūt. Quomodo igitur dixerit homo rerum spiritualium peritus scilicet quod coelesti regno, in hac mortalitate nihil terreni subfamuletur. Nam hoc profundamēto erroris iacit consilium. Nunquid Deus se declarat ac sistit per creaturas, quid non per magistratum innotesceret, & per ministerium Ecclesiasticum. Video hinc nasci offensionem, quod ministerium Ecclesiæ per terrenos homines geritur. Sed consideret in hoc prouidentia benignitatem, quæ captui hominum, qui crassi sumus se attemperet. Nam ministeriū per partes suas ex institutio

tione & mandato & promissione Christi effi-
 cax est. In qua re nihil per se tribuitur creatu-
 ræ, sed Deo uolenti per creaturas salutem mē-
 tibus conferre, & collatam indicare, eius com-
 monefacere, in ea fide roborare & facere cer-
 tiorem, Ideo sacramenta uim & efficientiam
 habent, sed quam dominus pro loco & tem-
 pore, sicut ipsi uidetur, cum iisdem exhibet, sæ-
 penumero abstrusa quadam ratione, ut cum
 per sacramenta uim diuinam ita cordi expla-
 nat, ut uniuersum hominis ingenium suis per-
 missum uiribus animaduerrere nequeat. Vt-
 que adeo incrementum à uoluntate dei occul-
 te cooperantis existit.

Inde à Priscis ad nos deriuatum, ut prædi-
 cationem uerbi, & actiones Ecclesiasticas à
 precatatione auspicaremur, quo Deus promif-
 sam uim intra nos, tanquam diffisos nostris
 uiribus largiter exerat. Scimus utique fidem
 esse donum Dei & esse cœleste donum, sed
 quod ministerio Ecclesiæ terreno conferatur.

Sed hoc nihil ad Ecclesiasticos, remissionē
 peccatorum hominum institutis uenditantes.
 Nam homines sunt terrestres. Iam quæ res ter-
 rena per se & sine uerbo domini est, ea nullam
 uim habet in dona Dei spiritualia, hoc est, in
 res cœlestes. Nā quod semper dico, factio ma-
 gistorum Papistarum, sine uerbo Dei, per consti-
 tutio-

*A precibus
 initiū actio-
 nis Ecclesiæ
 sticæ.*

*Ministerium
 ecclesiastico-
 rum nullam
 uim habet.*

DE MISSA MATRIMONIO ET

tutiones & cerimonias salutem pollicemur. Ideo fidem de Christo non docent, nisi historicam. Deinde clauces esse datas Ecclesie scimus, has enim pro hypothefi & fundamento erroris habent, quarum usus & administratio precipue penes ministros est, & illis utuntur cum priuatim faciunt officium, cum terrent, cum consolantur per uerbum Domini. Quæ omnia nihil ad Ecclesiasticos. Ergo nostrum est, qui pastores ecclesie sumus assignati, ut nunquam sine precibus partes nostras obeamus, quo nobis agentibus Christus adsit, sine quo humana omnia inania sunt, quæ ratio etiam iuxta uerbum Dei instituit, & humanum est quod non ex illius spiritu proficiscitur.

DE CLAVIBVS, MINISTERIO

*Ecclesie, & Episcoporum dominatione
iudicium ex scripturis.*

CAP. VIII.

IActant clauces aduersarij, sed edictis minibus clauces non exercentur, sed cum per uerbum & Sacramenta uoluntas Dei proponitur, tum clauces sunt in uero usu. Quam bene uolam uoluntatem Dei clauibus propositam, qui credit, is eam securus amplectitur & possi

possidet, si quis incredulus est, & non credit institutioni, ille beneficia Dei à se incredulitate et culpa sua repellit, et sic aperitur et clauditur unicuique cœlum per claves, prout ab uno quoque promissio salutis aut accipitur aut rejicitur. Rursus alium claviium applicatio nullum in populo Dei regnum exercet, quod student facere pseudecclesiastici, sed eadem comprobant administri fidelitatem suam per verba salutis, & sacramenta, & gratiam Christi hominibus obnoxiiis curæ suæ, hoc est confortibus regni exhibent, quatenus illi eam expectant, & obsequendo & credendo verbo admittunt, & patiuntur sibi beneficiari, non est libera dominatio claviium potestas, sed est servitus, non dignitas est, sed officium, sed bonum opus & officium impositum à uocante domino, & Ecclesia quæ nostra ministrorum opera indiget. Itaque gerere claves Ecclesiæ, est uoluntatem habere non fruendi pro se solùm gratia Christi, sed etiam eam alijs communicandi per sacrosanctum ministerium Ecclesiæ, prout cuique commissum est. Nam ministerio exædificatio in Christum adscribitur, quia Christus illo in Ecclesia utitur ad gratiam credentibus impertiendam. Ergo claves quæ & potestas aliqua penes ipsam Ecclesiam residet, qua servitus penes Episcopos, nihil autem

DE MISSA. MATRIMONIO ET

tem ad ueras clauces pertinens penes Episcopos istos titulares est. Nam in hoc datae sunt ut illis ædificetur ecclesia, non ut fastuosi homines illarum occasione regnum sibi parent in animas credentium.

*Episcopi
qui sunt boni.*

Quod si Episcopi uerbum salutis & Euangelium Christi fideliter assiduoque plebi per omnia sequaci offerrent, & non iactarent, suas dignitates, authoritates & potestates per suas istas traditiones contra uerbum Dei, & contra cursum gratiae quam reuerenter à pijs haberentur, quam eorum existimationem pigmentes saluam uelint. Nam in illis Deum ipsi & Christum obseruatum omnes coleremus. Reuerendi patres dicerentur & uere essent, quod audiunt, si domini sermonem, si salutis promissionem, si dona coelestia, tanquam ad hoc missi diuinitus nobis exhiberent. Iam uero quae satrapas & non Episcopos agunt, spiritus Christi, qui uerus Ecclesiae rector & moderator, eos ut hostes animarum perditissimos non potest non execrari. Quid ita inquis? quia uim ministerij totam euertunt sua avaritia tyrannide, uanitate, ex quo ministerio salus iuxta diuinas promissiones deberet, simplicitati credentium existere.

Nec esset quamobrem priuilegijs eorum repugnaremus, tanta pertinacia, si essent Episcopi

scopi, quod dicuntur. Priuilegia enim data sunt, quo cœleste regnū, apud nos, curis mundi uacui, assiduo promouerent, sicut ex codice Iustiniani titulo de Episcopis & clericis, & in nouellis Const. ul. & cxxxij. facile cognoscitur.

Iam quis nescit, quod cœleste regnum aliquot seculis illi non promouent, sed proculcant potius, & euertunt illud, etiam ij qui inter Ecclesiasticos lōge optimi sunt, nā bona pars à cura religionis, & sensu pietatis est alienissima: ut boni autem & timentes Domini sint, pietateq; aliqua teneantur, nihil tamen diligentius tradunt, quàm humanas, hoc est, conscientijs perniciosas constitutiones, quas cultus loco, & pro remedijs delendi peccata proponunt, quod est contra officium & gloriam christi. Nam ille unus est propitiatorij, & iustitia, & satisfactio nostra, cætera remedia cōtra terrores consciētiæ uana sunt. Quid enim præter Deum animū hominis erga ipsum conseruauerit, bonamque præbuerit de beneuolentia dei erga se existimationem? Neq; enim uerna aliquis de Cæsaris fauore, certiores, reddiderit principes illi subiectos, etsi multis, ageret, nisi haberet mandatum & testimonium, quod legatus ad hoc aduenisset.

Sed nulla dum in hac re controuersia fortassis,

Neq; boni homines inter Papistas boni ministri ecclesie sunt.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

sis, à uestibulo enim tyrannidem Ecclesiasti-
 corum, autor consilij ipse satis duriter exagi-
 rat, contumeliosèq; contemnit, obiter admi-
 scens, quæ nostram ministrorum ab Euange-
 lio, causam onerant. Quod facit, ut uideatur,
 astute & callide, ut fidem tibi Christiano
 principi faciat, sibi curæ ac studio esse religio-
 nem, cum diligentia pro restaurandis ecclesijs
 Christi, auertit, quam cohortantibus ad hoc
 uerbi prædicatorib. T. Celsi. suscepit. Sic ar-
 te fallit, simplicitatem pñ consultoris profes-
 sus. Alioqui si non uiam ad fallendum sterne-
 re cogitasset, quid attinuit uti ista intempesti-
 ua in superstitionem Pontificiam, exclama-
 tione, quam reuera mutatam nolit. Quor-
 sum huius sententiæ, omnibus qui stant à
 renata doctrina confessæ, exaggeratio, si-
 dem esse donum Dei, quod mero ac mixto
 imperio Magistratus non sit obnoxium, ne-
 dum Episcoporum & concionatorum iniu-
 riæ. his uerbis enim suspiciose aduersus mini-
 sterium utitur. Nam eodem dicto, crimini ty-
 rannidis in liberos animos, quo Pontificis Ro-
 mani ministerium nos manifestum fecimus,
 causam nostram alligat, quæ si luculenta iniu-
 ria non est, non uidemus quid sit iniuria. Nam
 neque concionatores, neque T. Celsi. pientiss-
 sime princeps, quantum scimus, in conscientia
 tiæ

tias contra uerbum Dei quicquam iuris sibi
 uēdicat. Quia nihil aliud quā publicas abo-
 minationes quę externe patent, & quā acer-
 ba Ecclesiasticorum imperia in liberos ani-
 mos, utriq; amoliri cogitatis. illi quidem uer-
 bo prædicationis, iuxta suam uocationem, &
 prout licet ministris Christi, tua autem dig-
 natio potestate diuinitus accepta, ad quem
 teu principem Christianum pertinet dare ope-
 ram ut ecclesiæ à noxijs erroribus repurgen-
 tur. Quis enim inficias ierit, omnibus malis o-
 peribus, si manifesta fiant, terrori esse debere
 gladium, nisi contenderit leuiora exagitanda
 esse uiciola, sed grauiora facinora, ut sunt fal-
 sa religio & contemptus Dei, impunita & si-
 ne metu esse debere. Itaq; et nos quoq; T. Cel-
 situd. ut ministri Christi ad principis partes
 in religione instaurādas ex officio hortamur,
 qui in hoc, ut gloria Christi per nostrum mini-
 sterium eluceat, nos missos esse profitemur.
 Cur non pessimis quæso facinoribus, hoc est,
 crassæ Idololatriæ malorum Papistarum, &
 effusis ecclesiasticorum libidinibus potestas
 à Deo ordinata, quæ in te residet, uerbiq; diui-
 ni præcones, quos ecclesijs alis, non aduersa-
 rentur. Fortassis existimat suauis iste consul-
 tor in religionis causa libertatem Christi, quę
 in conscientijs ualet, cupiditatum effusarum

D impit

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
Impunitatem ac licentiam elargiri.

QVID IN VERBUM DEI MA
gistratui liceat. & de efficacia uer
bi & sacramentorum.

CAP. IX.

INstituto igitur pergamus. Quia regnū
Dei, & remissio peccatorum, per externū
uerbum & Sacramenta credenti animæ offer
runtur, & exhibentur, statuendum existima
mus, quid & quousq; liceat in uerbum & Sa
cramenta, pio magistratui. Hic facile respon
debimus, nullā esse potestatem, quæ uel adde
re, uel detrudere uerbo aliquid poterit. quod
primo loco suppono. Nam Deuter. iij. & xij.
ita præcipitur. Et uerbum Domini perpetuo
idem manet, nos autem homines mutamur
in horas, & interimus. Iam quid ualuerit
mortalium ausus in immortalem uirtutem,
quid arbitraria potestas Ecclesiasticorum, in
ius diuinum? Profecto nihil omnium, quia in
se habet oīa, et p se stabile & immortale est.
Et quia æternum Dei uerbum Christus Do
minus noster, per uerbum prædicationis & sa
cramenta, nostris mētibus adaptat & noster
fit, consequitur quod hæc elemēta aquæ, uer
bi ex

De uirtutē
uerbi & sa
cramentorū.

bi externi, panis & uini hactenus gratiæ et cõ-
 lesti Domino coniungantur, & perinde habe-
 antur ac Dominus ipse, quem in illis, & cum
 illis fides Apostolica complectitur & accipit,
 propter præcedentem uerbi consecrationem.
 Hanc uocant unionem Sacramentalem The-
 ologi, nam in actione & usu, tota Sacramen-
 torum uirtus consistit, iuxta institutionem &
 uerba Christi, quæ ualent quantum sonant,
 quamdiu integra seruata fuerint.

Quod si quis fœderi gratiæ, qd in nos per
 Christum confirmatum est, opera et meritum
 nostrum pro fundamento subscecerit, ita ut sit
 iustitia quæ præter fidem promissionum, legẽ
 adimpleat, is rationi assentitur quæ iustitiam
 ad leges æstimat, sed in uerbum Dei, quo fœ-
 dus ictũ est, sibi ius temere usurpat, quod gra-
 tiam omnem unì Christo simpliciter acceptã
 fert, non operibus, non merito nostro, & si ta-
 lis imaginatio rationis nonnullas scripturas
 in speciem facile produxerit, quibus uideatur
 dari, quod à nostro opere, & non à largitate
 Dei sumus quicquid sumus, & uerbum Dom-
 ni bona opera fructus esse docet renouari cor-
 dis & inhabitantis doni, et nihil minus quam
 effecta nostrarum uirium, multo minus conce-
 dit esse ulla merita gratiã anteuertẽtia, qd ad
 uersarij ppetuo crepant.

D ij Col

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
COLLATIO EXISTIMATIO-
nis Ecclesie, cū authoritae uerbi diuini.

CAP. X.

AVgustinus tribuit Ecclesie, quòd ad
Euangeliū amplectendū adhortetur.
Non credere Ego uero Euangelio, inquit, non crederem, ni
Euangelio ni si me ecclesie catholice commoueret autori-
si ecclesie tas. Non sentit penes ecclesiam esse, ut existi-
crederem. mationem atq; autoritatem scripturæ aut ad-
augeat, aut imminuat. Nam quia uerbum diu-
inum ab humano arbitrio non pendet, Eccle-
sia neq; articulos fidei instituit, neq; institu-
tos abolet. Sed qd' cōtra Manichæos satis est,
sentit ecclesiā de uera doctrina docere et testa-
ri, monere & hortari. Docet em̄ nos, quod il-
lud ipsum, ut uulgo dicitur, sic reuera sit Euā-
gelium Christi, & hortatur ut illi salutem pol-
licenti fides habeatur. Obiecit igitur eccle-
siam hæreticis, & eius autoritatem amplifi-
cat, quod eam docentem, monentem, & hor-
tantem audierit in Euangelio agnoscendo. &
hæretici, cōtra ecclesiā & scripturā nouas opi-
niones confingunt. Itaq; nō, inquit, crederē E-
uangelio, nisi ecclesie authoritas me commo-
ueret. Quasi diceret, Ecclesia docet & testa-
tur, ab apostolis eam doctrinā traditā esse, &
esse

esse Euangeliū, nisi ab ecclesia id accepissem, unde præterea accepissem, quam ab hac columna ueritatis ab ecclesia. Ecclesia igitur hoc ordine docet & monet nos de Euangelio, nā ecclesiæ ueteris autoritate initium gratiæ diffusum est per orbem, & ab electis hominibus acceptū, ut ait Esaias. Ex Sion egressa est lex &c. Ac uero hac doctrina pietatis semel apud Gentes per ecclesias nouas ueteris autoritate constituta, porro ad alios homines qui ignorant eandem doctrinam credentes deduxerunt. Quin Christus & spiritus eius per homines, perq̃ ecclesiam id commendantem, suum Euangelium apperuit & conseruauit, & nunc quotidie promouet et cōseruat, per hoc, quod Euangelium ecclesiæ nomine, ut ab Apostolis acceptum palam docetur. Neq̃ alia ratio est fidei concipiendæ, nisi per uerbum prædicationis. Quomodo enim crederent ei doctrinæ homines, de qua nihil audiuisset? Quomodo autem audiuisset absq̃ prædicante? Ergo uerbum prædicationis efficit auditum fidei. Nam de dogmatibus & doctrina fidei, & non alijs ordinationibus loquimur. Doctrina enim firma est & eadem perpetuo. ritus autem humani sunt, & quauis occasione etiam apostolicæ & primæ ecclesiæ mutantur. Fatemur igitur haud inuiti ab eccle-

*Quomodo
Euangelium
ab ecclesia sit
acceptum.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET.

lia nobis constare de Euangelio, quo loco id sit habendum, nam testatur ab Apostolis primo traditum.

Scriptura supra Ecclesiam

Ac uero adiungimus cum eodem Augustino, ubi promissio ueritatis esse liquet, ibi cedere debet humana auctoritas. Et rursus. Apud uos autem inquit (loquitur de Manicheis) nihil horum est quod me inuiter ac teneat, sola personat ueritatis pollicitatio, quæ quidem, si tam manifesta monstratur, ut in dubium uenire non possit, præponenda est omnibus illis rebus, quibus in catholica tencor. Quid certius igitur quam quod auctoritatem hominū in ecclesia dominantium pius homo antefere re noluerit ueritati. Item paulo post addit: Vt scy adeo me stultum putas, ut nulla reddita ratione, quod uis credam, quod non uis non credam. Item alibi: Ecclesia est domus Dei, non Deus ipse &c. Quo nos admonet, ut ecclesie nomine proposita cum iudicio accipiamus. Et quod ecclesia audienda quidem sit, cum docet & admonet, sed credendum tantum sit propter uerbum Dei, non propter auctoritatem ecclesie, quæ tantum ostendit quod sit uerbum Dei, cui ipsa credit, & cui credendum censet, & ex eo docet, non ut sibi, sed ut Deo per idem uerbum credamus.

Præterea p̄spicue nos docet, ubi sit ecclesia
quærenda

quarenda. Non in uerbis, inquit nostris, sed in
 uerbis capitis ecclesiæ Domini nostri Iesu
 Christi queratur. Ideoque sentit, & ecclesiam
 & eius auctoritatem existere à uerbo Dei,
 quod initio sine hominum auctoritate diuini
 tus reuelatum est, atq; liquidam ueritatem
 uerbi, Ecclesiæ auctoritati modis omnibus
 præferendam esse, & si cum uera Ecclesia,
 christiana ueritas nunquam pugnaverit, ut
 ea est pie uicturo necessaria, quæ tamen in
 utilibus opinionibus sæpe obscuratur, & san-
 cti interdum errore specioso fascinantur. De
 scitu autem necessarijs loquor, quæ uera eccle-
 sia nunquam desyderat. Alioqui enim multa,
 ut sine periculo, ita sine animi molestia igno-
 ramus: Nam hereditate cœlesti non sciendi a-
 cumen, sed credendi simplicitas potietur,
 ut habent promissiones. Verum consultor
 hanc sententiam sibi non sumit refutandam,
 sed quod uerbum & fides nullam queant fer-
 re temporariam potestatem, cui pareant id e-
 uincere conatur. Atq; idem nos cõtendimus.
 Veritas enim Dei mendacio hominum non
 subiacet. Sed in eo penitus reluctamur, quod
 existimat inde confieri, ferendum esse ut con-
 tumeliæ Deo impune dicantur, & ut intem-
 peranter sacrifici cum scortis uiuant, quæ qui-
 dem non fidei fructus esse, sed carnis opera foe-

Vbi ecclesia
 Dei.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

quædam, nemo sanus ignorat. In hoc certamen
est controuersia nostræ.

QVAE AVTHORITAS MAGI-
stratus in uerbum Domini, & quod hy-
pocrisis nō proprie procu-
ret Magistratus.

CAP. XI.

Secundo, tamen si nemo hominum uerbum
Domini, aut nouare aut antiquare po-
terit, nam à uoluntate Dei reuelantis existit,
tamen p̄ij magistratus est, populum sibi com-
missum de audiendo uerbo admonere, & ex-
hortari, siquidē uoluntate & auctoritate ua-
let, ac præcipere etiam, ut reuerenter audiat,
et uetare ne quis illud rideat more epicureo-
rum huius ætatis, similiter & in transgresso-
res seueriter animaduertere. Hactenus fidem
profanus Magistratus ex officio promoue-
re tenetur. Nam si lege, ut Deum diligat super
omnia, obligat, quomodo eadem prohibere-
tur, ne omnes officij sui partes ad gloriam Dei
promouendam impenderet. Adde quod pius
Magistratus, qd res est, id studiose fateatur,
nimirum se esse ministrum Dei ad laudem bo-
norum, & ad malorum operum terrorem, que

con-

confessio quid aliud ab animo Deo mancipato extorquet, quam ut à populo facta pessi-
ma pœnis arceat, & quæ longe optima sunt, hortatione & imperio Reipub. introducat, si est in Magistratu, sin priuatus ut recta mo-
nenti & præcipienti pareat. Iam uerbo domi-
ni quid melius, & quid aliud gloriã Dei facit euidentiorem? Quomodo igitur Magistratus
authoritate sua illud non cõmendaret in pub-
licum. Est ne hæc fidelitas in Deum dominũ suum, quæ eius obliuionẽ, que neglectũ, que contemp-
tũ intermissi uerbi permittit, aut que dissimulat publicam Dei contumeliam, in falso cultu maxime apparentem? Iam quia nulla honesta nominis diuini recordatio est, nullus legitimus cultus, ubi uerbum prædicationis intermittitur, nam uera Dei mentio nulla est, quæ fit extra uerbum promissionis. Neque ulla inuocatio, neque gratiarũ actio erit, si quidem deest uerbum promittentis.

Obijcitur. Vis Magistratus generat in populo hypocrisin, ac uero nec minus id facit, si honestum uulgo haberi uidet, coluisse religionem. Nam homines ad gratiam Magistratus facile assimulabunt, se credere uerbo, cui non credunt, qd est uanum mendacium. Interea suam habet utilitatẽ, multi em̄ uerbũ dei audiunt, & auditum memoriæ mandant, ser-

Quomodo
Magistratus
gignat hy-
pocrisin.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

moneq; et factis interdū ostentāt, et si sine spīritu, et interdum ad gratiam principis cōparandam. Itaq; non nego, d' bone, sic fieri sepius. Ac idem fit, si grauis Ecclesiastes et grauiosus aliquis de Deo apposite concionatur. Quid igitur, omittenda ne propterea diligens & grauis attestatio diuinæ uoluntatis? Nemo ita sentit, neque consiliū illius scriptor. Nam est alia præterea utilitas prædicati uerbi, quia ita reprobis in iudicium, ut bonis ad salutem prædicabitur, & simulatores subinde punget auditio, fucumq; discutiet, ut non raro ueri ex uanis auditoribus reddantur.

Quid quod natura uerbi est propter promissionem ad dominū aberrantes reuocare, non facere hypocritas. Accidit autem quod malicia carnis ad ostentationem eo abutatur, & propter accedens uitium res in se bona prætermittenda non est. Sic Magistratus, quia minister Dei est, cum facta mala, pcena coercet, & bonos præmijs & laude inuitat, perse requirit a populo facta uere bona, uitio autem hominū euenit, ut speciosa magis quam uera bona sæpius consequantur. In audiendo uerbo res ira habet, Sunt homines deplorati, qui ad iudicium audiunt, & alij sunt eximie boni, qui audito uerbo redduntur meliores, sunt rursus inter utrosq; mediij, qui neq; bonis
moni

monitis repugnant, neq; tamē sine monitore officium faciunt, & talium mediocrium quidem plurimi sunt, qui ad officium auctoritate facile ducuntur, & interdum severitate feliciter pertrahuntur. Qui alioqui quod rectū est, sibi permitti, prorsus negligerent. Huiusmodi animis medijs & facile sequacibus consuetudo cauendi mala, auctoritate industrii Magistratus ingeneratur. Quorum bona pars plerūq; impia facinora, non magno pehorret. Tanta plebi iudicij debilitas est. Iam consuetudo rerum meliorum uoluntatem gignit, qua uoluntate fiunt ex inuitis uolentes. Existimas ne malum esse, quod dominus tanquam bonum in lege proposuit? nam leges Israelii multas promulgauit, ut ad Christum essent pædagogia, tamen si lex peccatū ostendit, iram operatur, occidit & damnat, odiūq; Dei excitat. sed quia bona est, ideo ea mortificatio quæ fit per legem, non potest non esse bona & salutifera, cum eadem in misericordiam Dei deducat pauesactā conscientiam, propter adjunctam legi promissionem, quæ in primo præcepto continetur, Itaq; lex mortificat, eaq; nihilominus iusta & sancta est, et sic mihi, malo homini, quod bonum, ad mortē, ualet, quam tñ uita Christi sempiterna excipit, siquidem illius promissioni crediderimus.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mus, Ergo hypocrisis multitudinis, quã religio sum istud consilium nimium timet, eum Magistratum, nequaquam auertat ab industria, qui ex officio pro ueritate agit. sed uerbo iubentis Dei admonitus sibi fortiter instat, ut uerum cultum instituere, & institutum conseruare ualeat.

*Heretici
per Magi-
stratum con-
uersi sunt.*

Quin addo, plurimum momenti ex Magistratus seueritate, qualis qualis populus fuerit, euenire. Id exemplo uno docebo, Testatur multis Augustinus, quantum profuerit Cæsarea seueritas Pelagianis & Circuncelionibus, quibus ait aditum patefactum ad ecclesię septa redeundi, quamuis animis pertinacibus. Quis dixerit unquam prodesse scelerum impunitatem, & consultor noster seditio nem tantum, & inuersam publicam utilitatem corrigendam censet, abominations autem in religione, & humaniora flagitia esse dissimulanda. Et notum est, quantum respub. legibus pijs administratæ floreat, quantum beneuolentiæ in eas diuina prouidentia declaret, quantum gratiæ habeant apud uicinas nationes ex cultu Dei sincero, si uitæ honestas responderit. Videtur igitur consultor ille non informare Reipub. christianę principem, sed pastorem pecorum. Nam princeps consultoris & pastor pecudis uterq; sui gregis utilitatem

tatē & ocium quarit, nihil de moribus & institutis, nihil de pietate religionēq; cogitant, quia nihil, inquit, ad principem dereligiōne, & nihil de uita, utrum cum uirtute an sine uirtute agatur, modo ne motus publicus concitetur. Totidem uerbis nos respōdemus. Necq; ad subulcū ea curare pertinēt. Princeps itaq; ab illo formatus finem regendi populū tandem habet, quem subulcus, ut uenter exatietur, & iucunda ociosaq; uita uiuatur.

Illud uerum dixit, Vis legum nō animum, sed manum tetinet, sed uerbum domini legis adiutum etiam animum in multis electis assequitur. Et in multitudine consuetudo suauem reddit usum honestatis. Nam ex parendi necessitate, ut diximus, tandem fit sequax uoluntas, & metu pœnæ uerbum domini initio audientes, amore eius interdum inflamman- tur. Hieremiæ prophetæ depastum uolumen, ut mel est redditum, & amara radix honestatis assuetudine dulcedinem cōcipit. Nemo inuitus uere christianus est, sed initio ad audiendum coactus uerum obsequium tum præstat, cum eum gratia per ministerium uerbi nouarit, feceritq; alium hominem. Nam uerbum instrumentum est spiritus sancti, quo nouat animos, & creat internum hominem secundum Deum. Stercoratione ager mitescit,

Lege manus retinetur.

& pe

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

& petrosa corda sœcunda redduntur, rore uerbi diuini sœpius aspersa. Quare Magistratus spe plenus ad gloriam Dei promouendam accedat. & officij sit bene memor quod suscipit. minister enim Dei est malis operibus terrore, & bonis laudi.

Illud nimium uere adiecit, fieri posse & interdum fieri, ut spe aut metu adducti, uerbo se fingant obedire, & Christianismum, falso assimulent. Imo querimus illud esse nimium uulgare, quia lata porta, & uia trita est, quæ ad exitium deducit. Studium em̄ pietatis sibi uindicant multi sedulo, quod reuera nullum habent. opinionem enim bonam parare cupiunt & speciem, qua delectantur, rem fastidiunt qua ædificarentur. Atq; coram Deo nihilo essent meliores, si non adacti fuissent ad auiditionem. Et hanc præterea utilitatem habet, quod locus tam illustris iudicio Dei non esset in tribunali cordis illorum, si nulla præcessisset auditio, atq; nunc est.

Item concedimus etiam illud, quod sine uera conuersione ad dominum supersit uetustas in hypocritis, & obstinatio ad malum in eis confirmetur, & usq; sic manebunt, donec auditio uerbi eos in grauem conscientiaæ agonem abiecerit. Quo tempore solet auditum uerbum uires exerere, quod hactenus mortuum iacue-

rit. Ne quis putet nos sentire quod omnes au-
ditores uerbi germane christiani coram Deo
habeantur, qui hominibus uidentur esse. Quæ
quidem causa est cur dominantium in eccle-
sia sententiam sequi nolumus, quia illi non se-
quuntur uerbum Domini, sed aduersantur. *Prælatos in
ecclesia non
sequuntur pijs*
Et hæc causa est, cur eis religionē committere
refugiamus, cum eius hostes ex professosint.
Si recte faciunt Ethnici, qui propter malos &
simulatores censuram morum non intermit-
tunt, & tales à sanctis patribus commendan-
tur, cur non esset christiani Magistratus fides
commendabilis, quæ maxime in moribus ad
uerbum domini castigandis ostenditur?

Deinde notum est, si ocium & pax à perse-
cutione suppetit, fucos multos aluarijs eccle-
siæ admisceri, tamen ob id ecclesia nunquam
orat ut perpetuentur persecutiones. Quin di-
cimus consilium istud ex hypocrisis natum es-
se, tamenli ualde crassa, neq; tamen ob id uel-
lemus non esse consulendi libertatem. Nam
fieri potest ut ea facultas consulendi sit pe-
nes eos, qui Rempub. christianam diligent sine
ethnica imaginatione.

Ad rem, cum honori datur esse christianū,
per ambitionē eam laudē hypocrite captāt, ta-
mē nihil homini uere pio ob malorū turbam
decedit. nam si Dei & Christi cognitio quæ
in se

DE MISSA MATRIMONIO ET

in se uera est, falso simulatur, nocet auctoribus, si eadem constantia obsequij declaratur iugem parit homini uere pio securitatem & spiritus obsequationem, se esse filium Dei. Omitto quod ex ecclesia Scythicam barbariem facitis, qui tollit pium Magistratū, et tantum relinquit oppressorem seditionum & publicorum incommodorum, quia omnis comitas & uita honesta cum religione breui exulabunt. Et si bonis non uere faciendum & ex animo, quicquid alij falso assimulant, aut ex quo suboritur interdum fictio & uanitas, quæ admodum habet apodixis consilij, tunc pijs uitandi erunt omnes hominum congressus, amicæ salutationes, ciuilia cōmercia, & quicquid facilitatem & gratiam aliquam præ se fert. Quia multi sunt, qui nihil synceri hilaritate & placiditate sua præbent, sed tali specie simplicibus potius imponunt. Et sequeretur, quia uirtutum speciem atq; pompam adhibent actionibus hypocrite, fugiendum uideri pares eorum mendacio, & nullam formam boni uiri adumbrandam esse moribus, nullam honesti notionem, quin affectāda agrestitas, odium ciuilis uitæ, contemptus proximi, tædium amicorum, benefactorum uituperatio, collaudatio improbitatis, alioqui figuræ malorum simulantium bonitatem accederemus.

Quam

Quam egregia bonis ac pijs principibus con-
silia hæc sunt.

Scimus præterea & illud fidem coactione
Magistratus populo nõ conferri, & à blasphemie
& sceditate libidinũ gladio abstractos
adhuc in Deum contumeliosos & impuros
manere, nisi timor Dei corda percelluerit, ta-
men obicibus publicorum scelerum remotis,
est aditus apertus, curriculumq; paratum ad
pietatem. Discere enim possunt, qui prudenter
audire non poterant. Metu enim poenæ ma-
lus animus uicia cauet, manumq; retinet à læ-
dendo Deo & proximo inficiendo. Sic qui
per uim imperij tui adiguntur, uerbum prin-
cipio inuiti audiunt, non inficior. Interea ta-
men quia duodecim horæ diei sunt, & ex inui-
tis interdum uolentes fieri solent, nunc cupi-
de dant aliqui in illos operam docentibus ut
Christum ueritatem Dei cognoscant, qui pri-
dem riserant omnẽ facultatem apostolici mi-
nisterij.

Habent enim & illi suos Apostolos & in-
spectores, à quibus uoluntatem Domini au-
diunt. Casparum Glaserum, hominem non
modo doctum & grauem, sed etiam in agoni-
bus conscientie minime imperitum. Habent
Ioannem Schuebelium, cui usus gubernan-
di ecclesias, ut alijs multis, sed præ multis fe-
liciter

Caspar Glase-
rus.

Ioannes

Schuebelius:

DE MISSA, MATRIMONIO ET

liciter, cum fidei rudimentis accessit. quia ab initio renouatae doctrinae Christi mox Ecclesijs moderandis praefectus est, & in eo officio usque in hunc diem perdurauit. ut iam sit non christianae philosophiae doctissimus solum, sed etiam certissime expertus, quid in animis hominum uersetur, & qua ratione paretur, & in populo conseruetur religio. Facigitur esse, qui à tantis uiris edocti & admoniti se Christo tandem consecrarint, quos T. Cel. primum coegit ut audirent, quod haud dubie non patris euenit, cum uerbum Domini, quo nituntur in officio faciendo frustra esse nequeat, an non sic in ditione tua multi erunt, qui primū aures praebuerint animis repugnātibus, sed postea recte cōsulentibus officiose & uolētes paruērint, an non autoritate principali illis tā ad fidem quā ad salutem profueris? an non & fratrum nostrorum ministerium iisdem fuerit utile? Non est inquit, proprium Magistratus facere christianū, id uere aiunt, sed eius est uetare, ne contra Christum publice uiuatur, ne Deo & uerbo eius conuicia palam dimittantur. & eius est precipere, ut rationes admittantur, quibus Deus ad faciendum christianum utitur, id est, ut desinant abuti institutione Christi ad blasphemiam, & ut audiant uerbum domini reuerenter.

Nam

IVRE MAGIST. IN RELIG. 34

Nam Deus ad hominem innouandum his duobus instrumentis Magistratu & ministerio utitur, utroque pro suo modulo. Minister enim Ecclesie per uerbum & sacramenta conscientias recta petit. Magistratus manum & opera hominum dirigit, & externam faciem ornat, quam tamen non uult inanem referre speciem, sed rem pietatis tenere, mentemque operat intus esse ualde speciosam, pulcherrimamque in oculis domini. Spiritus itaque Christi gratiam & remissionem peccatorum nostro ministerio exhibet. potestate autem civili & uigilantia submouet obstacula, ad oblata accipienda animum excitat, a contumelia Dei abarceat, impuram uitam prohibet, uerbi Dei audiendi necessitatem eadem gladij necessitate imperat. Si omnia moliuntur pij ad aedificationem proximi in Deum, cur id facere nefarium fuerit pio Magistratui, cur cessaret ex officio facere, ea quae ad ueram salutem faciunt? Nam Consultor existimat horribile esse scelus, adhibere ad religionem exornandam uim gladij. Et a cura pietatis Magistratum tanto supercilio deterret.

MAGISTRATVM RELIGIONEM
imperio promouere, exemplo Mosi, Dauidis, & aliorum probatur.

DE MISSA, MATRIMONIO ET
CAP. XII.

*Lex præle=
ta ter quot=
annis.*

*Populus prin=
cipes suos
imitatur.*

QUOD Magistratui congruat studium,
religionem, inter suos amplificandi,
exemplis planum faciam. Nam in ministerio
Mosaico moris fuit, ut lex populo quotannis
ter prælegeretur, in templo Hierosolymis, ex
loco ædificato templi, & rex præsens erat, ut ea fa-
ctis exprimensda populo regia autoritate cõ-
mendaretur. Hac autem cerimonia lectio le-
gis facta est. Rex in solio sedit, cui sacerdos
ceu minister astitit. ut & eminentia regia in-
telligeret sacerdoti se inferiori præesse, atque
ad uigilare debere, ut suum munus in sacris il-
le rite obeat, & in publicis priuatisq; negocijs
populus pareat. Hoc ritu solenni populus ad
capescendum uerbum domini plurimum inui-
tabatur, q̄ ad imitanda principum studia ual-
de sequax est, præsertim quæ perspicua sunt,
& diuina autoritate constanter ostendun-
tur. In specula enim reges sedent, ut inspecto-
res Reipub. & eos uicissim populus acute spe-
culatur, animo et uoluntate eorum facta emu-
landi. Hoc liquet ex historijs. Ezechias popu-
lum ad pascha celebrandum pertrahit, qui a
sacris faciendis auersus erat propter superio-
rum regum impietatem. Et Iosias quanta præ-
stitit in reuocanda lege, et q̄ prompte utriq;
popu-

populus pridem à sacris ueris abhorrens obsequitur. Dauid & Salomon horum aui, quid non sua ætate obtinuerunt, quorum temporum felicitatem historiæ nequeunt satis commendare, tamen in populo diuersitas magna esset. Neque enim omnes ex animo paruuerunt, tamen aliqui principum suorum exemplo ex animo pijs reddebantur: aliqui autem permanebant ut erant, mali & impij, sed nihilofecius metu territi sunt, ne suo exemplo alijs nocerent, ita ut posthac sibi tantum mali essent, quæ utilitas à principum officio haud aspemanda prouenit.

Rursus calamitosa tempora sub Achab, & nulla sanitas à capite usque ad pedes. quia religionis curam abiecerat, & peiora sub Manasse, cuius culpa per ætates multas superstes ad internecionem populū adduxit. Quā tū nocuit Ierobeam filius Nebot, qui uitulos in Dan & Bethel primus erexit gratia confirmandi regni sui, quantum omnes reges Israel, & quantum reges Iuda, qui illorum imitati sunt impietatem. Cessantibus enim malis istis principibus, aut etiam ipsis in impietate præeuntibus, populi religio moresque uitiati sunt. Nam suis regibus in impia superstitione pares fuerunt, quod ex eo liquet. Quia populus quaque ætate ad reges æstimatur.

DE MISSAM ATRIMONIO ET

Et ut ad ritum prælegendæ legis redeam, asseuerant ex cap. xvij. Deuteron. sumptū, ut præsentere rex populo prælegeretur, & inde causam Hicrobeam præbitam existimant ponendi uitulos adorandos, quo populum distineret à legitimo rege domus Iuda. Edictis enim cauerat, ne quis Hierosolymam causa audiendæ legis adiret, quo minus caperetur amore legitimi regis, cuius auctoritate legem sibi cōmendari uideret. & ut obsequentes uerbo Domini ab adeundo templo, uel atq; imperio retineret, speculas in monte Mizpa collocauit, è quibus satellites ab ipso ordinati excurrerunt, populum sub festiuis diebus templum Domini adeuntem exceperunt, & sæpenumero interfecerunt, quemadmodum propheta Hoseas queritur. Veritus est enim tyrannus, ne ad regem legitimum populus reflecteret, si ab eo uerbum salutis solenni cerimonia acciperet. Nam ad conciliandum & retinendum populum plurimum momenti habet studium religionis in principe, & persuasio, sibi illius imperium saluti esse, Nihil enim in principe populi pij magis est populare, quam opinio religionis.

Tandem speculis his demolitis Hosea rex Israel populo potestatem dedit adeundi Hierusalem causa audiendæ legis, ac sistendi se
 Domi^o

Domino. Quod facinus eius pium quidem fuit, sed nō dum satis pro officio. Debuīt enim præcipere ut præscripto legis satisfacerent, & ad festos dies in templo coram Domino apparerent, nisi quos longinquitas itineris & traditio prophetica exemerat. Ex qua officij intermissione abunde causæ fuit, ut miserum in modum, cum regno suo penitus extingue retur.

Et quia populus dei reipsa unus est, & iisdem rationibus ad pietatem promouetur, & Deus à quo regitur, semper idem est, necesse est. ut inter Christianos, pius qui Magistratū gerit populo suo commendet uerbum Domini, peræque ac olim domus Dauid, alioqui par fuerit regibus Israel, qui uerum cultum impediuerunt, aut certe Hoseæ filio Ellæ, qui cum liberum fecisset seruiendi Deo iuxta legem, neglexit tamen populum ad officium diligentius impellere, quæ officij intermissio ei capitalis fuit.

Non est igitur satis, ut in ditione tua liceat esse pios sed uis est duris affectibus facienda, ut leuiorem spiritus doctrinā metu pauefacti facilius admittant. Impiorum est simulare religionem quam non animo colant, & serio religiosus non est, qui non studet omnes ad idem pietatis propositum pro uirili deducere.

E iij Cessa

*Cur ueterū
exempla ad
nos pertineant.*

DE MISSA MATRIMONIO ET

Cessatorē itaque pium quis dixerit, aut quis spiritum principalem cum ignauia supina cōiunctum esse crediderit?

*Ex missis ob
liuio Christi.*

Ac uero iste noster audet consiliū dare, ut principes tanquam blasphemix scopulum caueant, ne ad pietatē sustentandam reipub. gubernacula impellant: quia, inquit, à deo, nō ab hominibus ea pendet scilicet: quod sane est ex principibus christianis facere Turcicos tyrannos. Princeps enim parum Christianus est, qui suorum negligit pietatem: tyrannus est qui suis ueram religionē inuidet: Turca est qui christi obliuionē non auertit et instrumēta antichristi è medio nō tollit, cum occasio est, sed tueri pergit, ad interitū uersa. Tuetur autem qui Missas contra Christi gratiam usitatas defendit post tantam lucem uerbi. Non tollere autem quod nocet, & tutos securosq; esse uelle autores damni, id est plane damnum dare. Vt in præsentī casu, defensio missæ est obliuionem Christi, quam Ecclesiæ præcipuæ Missis debent, procurare. Atq; hoc est sceleratius facinus nostrorum, quod Turca aperte hostis grassatur, & foris imminet, illi simulatione religionis Christi religionem ueteratorie opprimunt domestici inimici, quod factum est omnino ad regum Israelis imitationem, qui populum ab obsequendo legi potestate retinuerunt. Quod

Quod Magistratus præ alijs interfit religionem tueri, ex hoc præterea fit perspicuum, quod regem Iudæ præter librum legis quem priuatus scripserat, alterum in regnum susceptus scribere oportuit, ab eo autem scriptum censebant, si uel ultimam eius literam sua manu affinxisset. Sic erat constitutum, ut in eo legens quotidie admoneretur muneris regij pro lege, & ad præscriptum legis gerendi. Alio qui rex libro priuato scripto usus fuisset, cum eadem in utroque scribantur. Quotidianam eius lectionem lex imperat, & adiungit causam hanc, ut discat dominum Deum suum timere, & seruare uerba legis. Hæc pertinent ad omnes. Peculiaris igitur & nouus codex ut regi scriptus, monumentum erat, legem ut regi, non tantum ut uni è multis præstandam esse. Legem igitur Dei, quæ diuinum cultum continet, non solum ut priuatus, sed ut rex custodiat, & regnum pro lege & pro cultu Dei uero promouendo administret.

*Rex alterum
legis librum
scribebat.*

QVOD MAGISTRATVS SIT, VT transgressores uerbi, quatenus sub gladium res præcepta cadit, puniant. & quæ genera suppliciorum in populo Dei, & quatenus, pro religione conseruanda potissimum usitata sint.

DE MISSA, MATRIMONIO ET
CAP. XIII.

QVare non argumentis confirmatum solum, sed etiam rebus ipsis abunde persuasum putamus, pii principis partes primas esse, ueram populi religionem, & mores illi pares iubere, secundas & tertias eodem spectare, sed admittere tamen ceu in postremis reliqua reipub. commoda, quæ in populo Dei infeliciter procurantur, si religio iacet. Profani autem, primum esse considerare publicam tranquillitatem & commoda ciuium, alterum politicos mores, postremo religionem qualẽcunq;, modo politiam ornet. Itaq; Apostolus pium Magistratum in hunc modum format, cum ait, potestatem ministrum Dei esse in bonũ tibi si quod bonum, feceris. Sin malũ feceris time. Iam quia christianum hominem qui sub Magistratu alloquitur, cui nihil peius euenire potest, quã priuari fide, sine qua Christianus non esset, & Magistratus ei minister Dei adest in bonum. sequitur ad conseruandam & agendam fidem, qui præest, potestate fungi debere. Sin malus, certum est, ad Apostolicum præscriptum eam non administrauerit.

Sequitur, ad Magistratum pertinere, ut ignominia uerbum Domini notabili palam afficiẽtes,

cientes, corrigat, aut si id negatum obstinate malum é medio tollat, ne contagione alij inficiantur.

Ex quo factū, ut lex haberet genera suppliciorū quatuor, in transgressores legis dei, quæ pietatē docet per legem constituta. quæ sunt, סקילה ושריפה והריגה וביסית והוק lapidatio, cōbustio, interfectio per gladiū, & strangulatio. Quibus adiectum erat per legē quintum, suspensio in lignum, quod cum illis quatuor non annumerabatur, cum esset magis plexi infamatio, quam proprie supplicium. Nam lapidibus interfectum ligno suspenderunt infamiæ causa.

Suspensio in lignum infamis.

Cuius suspensionis ratio hæc erat. Primum reus ad liquida testimonia per magnum iudicum confessum condemnatus lapidabatur, & uergente iam die, proxime occasum solis trabem erexerunt partim in terram demissam, ut se sustineret, cui lapidati cadaver utrinq; manibus truncum ambientibus sublime alligarunt, & modico interuallo facto, antequam sol plene occidisset, iterum deposuerunt, & uina cum trabe qua pependerit, in sepulchrum non maiorum suorum, sed quod concilio iudicum lapidatis & uisione interfectis assignatū erat, intulerunt. Hoc genus supplicij maxime infame habebatur, propter hanc legis maledictio

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tionem: Maledictus qui pependit à ligno. Quæ Iudæis causa fuit, cur non quasi per tumultum, Dominum nostrum Iesum Christum lapidarint, sed cum magna molestia sententiam crucis in eum à Pilato extorserint, quo memoria eius crucifixi, id est, à ligno pendens, aut penitus aboleretur, aut infamis exsacq; hominibus efficeretur.

Hæc suppliciorum genera confessus iudicū septuaginta unius, qui summus Magistratus erat, exercuit Ecclesiæ nomine. Nam in templo conueniebant, qua parte Israelitarum cœtus coibant, & sub tempus sacrificiorum, ne quis mortalium alienum ab ecclesia unquam existimaret, legis transgressores poena coerceri. Nam ut minister, sic Magistratus pars est Ecclesiæ pro sua facultate, suoq; modo, & si nō sit minister spiritus, hoc est, per quem spiritum proprie dominus suppeditet, uersatur em̄ circa corpus credentis hominis.

Adhuc liquidius fit, Magistratum uitia in religionem admissa corrigere debere, consideranti poenam nō capitalē dictam תִּפְסוּת quæ per eosdem iudices decernebatur. erant autem plagæ quadraginta, una minus, quæ plæruncq; propter cerimoniam neglectam infligebantur. Primum enim eos totidem uerbis castigarunt, qui præceptū aliquod erant trans-

Quadrage=
nae una mi=
nus.

transgressi, cui uiolato כרייתות id est, exterminium de populo Dei adhærebat, neq; constitutum supplicium habebant per iudices inferendum. Proinde quia obnoxius tali aliquo peccato exterminatus erat de populo Dei, sequitur ad religionem ea pertinuisse. Plagis autem illis credebatur expiari poena, quæ propterea cœlitus erat infligenda, quorum uiginti unum ex uarijs locis Talmud posteriores ueterū conscripserunt: aliqua exempli causa subijciam: Vt si quis rem cum sorore uxoris, aut cum fratris coniuge habuisset. Si quis in Pasce fermentum comedisset, si quis immundus sine lustratione templum intrasset.

Præterea alia peccata multa tali poena emendarunt, quibus neque exterminium de populo Dei, neque supplicium capitale lex sancierat, quorum enumerantur centum sexaginta octo, & bona pars eorum ad religionem & cerimonias proprie pertinebat: Vt ubi gratia, Vt, si quis ante primitias oblatas uos fructus gustasset: Si Nazareus ante exitum uoti tempus tōderetur: Si quis carnem lacte coxisset. &c. Tantam diligētiam Magistratui pro cōseruanda religione Dominus imperauit. Nam quæ diximus ex scripturis desumpta sunt.

Adde quod leuiora peccata in religionem
ter

DE MISSA MATRIMONIO ET

*Pœna in con-
temptorē ad-
monitionis.*

tertio repetita, si toties admonitus non resipuisset, capitalia fiebāt, & nouo supplicio uis dicabantur. Quod genus supplicij studio tuendæ in populo legis & religionis instituerunt iudices, aut certe clam in Ecclesiam irrepfit, nam utrum sit, nondum compertum habeo. Nouum illud supplicium sic habebat. Siquidem credendum ueteribus prioribus Hebræorum, quemadmodum scribitur **בִּיבְמֵה פֶּרֶק הַבָּא בְּבֵימָה** Homo nocens includebatur **בְּבֵימָה**, hoc est, in locum ad corporis modum coaptatum, tam angustum, ut nec federe nec iacere posset, & ibi dies aliquot pane & aqua tenuiter alebatur, ut uiscera eius languida cōstringerentur: deinde famelicum crudo hordeo infarciiebant largius, donec intestinis tensione nimia ruptis animam efflaret. Nam hordeum, ut fit, humore & calore uentriculi maceratum intumescebat.

Eadem pœna in eos animaduersum esse aiunt, qui tertio admoniti resipiscientiam nullis certis notis testati fuissent, hoc est, qui monitorem temere abieciissent. Quibus exemplis si recte consyderantur, si institutionem Dei intuemur alligantis ordinarie gratiam suam ecclesiæ & ministerijs puto constare, quod in rep. piorum Magistratus officium sit, ut in pietatem fouendam præcipuas curas conferat,

ferat, provideatq; ne religio publice detrimentum accipiat, abolendo falsum cultum, & in probrosam uitam animaduertendo.

Ad hæc facit, quod in Ecclesia morem habuerunt, ut publica iudicia eadem pœna pronuntiarent afficiendum eum, qui de sola suspitione aut sceleris, aut flagitij capitalis cauenda tertio admonitus, nullis euidentibus argumentis animi resipiscentiam testaretur, *לא קבל עליו התראה* Refert. n. religionis, ut supplicij offensiones tollantur.

Rex quoq; gladium quæ ex supplicij dictis solum habuit, & alias quasdam nouas & arbitrarías puniendi rationes, quas *גזירות המלך* nominarunt, usurpauit pro populo, Deo conseruando, qui quidem sine uero cultu populus Dei non fuisset. cultum igitur uerum precipue defendit.

Præterea lex iussit, ut ciuitas, quæ à domino Deo populum auerteret, bello emendaretur, cuius mouendi potestas penes regem erat. Quæ igitur impudentia, dicere regum & principum non interesse, utrum pie an impie homines uiuant, cum eam curam scriptura semper esse regi præcipuam uoluerit.

DE IUDICIO POPVLARI ET EIUS ratione, & uulgaribus lapidationibus.

Cap:

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
CAP. XIII.

Iudiciū zeli.

Idem apparet mea opinione ex illou sing-
lari genere iudicij, quod **זְרוּתָא קְרוּתָא**
iudicium & sententia studiosorum uindican-
dæ gloriæ Dei uocabatur, quod nos docendi
causa dicemus, Iudicium zeli. Nam cum Iude-
orum politia partim esset popularis, genus ali-
quod supplicij, sine autoritate iudicum irro-
gare, plebi concedebatur. Nam lex erat, ut
quisq; sine iudicum sententia hominem inter-
ficeret, quem in aliquo horum facinorum, quæ
mox recensebo, **בְּמַעֲשֵׂהָ** *ή οὐ αὐτοπαίεια*, in ip-
so facinore deprehendisset, si eum **זְרוּתָא**,
hoc est, ardor iustitiæ impulisset ad cædem il-
lico faciendam. Primus senatus eam cædem
ad se non pertinere iudicabat, neq; actio de ea
ulli mortalium dabatur, sed uolebant, ut pro
republica. & pro Ecclesia facta esse uideret-
tur, cum in ea animaduertisset, quæ Deus esse
non impunita uoluerit. Studiū eius peccati ul-
ciscēdi, **זְרוּתָא קְרוּתָא שֶׁל מִצְוֹת** appellarūt. Gre-
cis forte diceretur *ἐπίμοις τῶ θεῶ*, studium uindici-
æ iniuriam Dei: Nos uulgo zelum Dei uoca-
mus, & ita nobis dicitur. Talis ardor uindi-
cæ siquidē apparebat firma defensio autori-
tatis, quo minus cedes haberetur, ceu per uim
& iniuriam facta, cum gloriæ diuinæ defen-
dendæ

da causa, & non priuata cupiditate exarsisse
 constabat. De qua re habetur in Misne titulo
 אלו הן חושרפין sub finem, his uerbis
 הגוהב העסיה המוקלל בקוסם הברעל
 ארמיה קנאין פגעיובר Quem locum Mo-
 ses filius Meymoni libro xiiij. sic interpreta-
 tur, quem sequor, tamen si à Gemora eius loci
 uariat: nam ita uidetur, utile dicit, moribus
 obseruatum fuisse. Suppilans inquit uasa sa-
 cra templi, & maledicens Deo, & rem ha-
 bens cum Arabica uel Syriaca muliere. Iudic-
 ces horum quatuor sceleratorum rationem nõ
 habebant, sed unusquislibet zelo dei percitus,
 unumquęq; talem impune interficiebat: &
 satis erat authori cedis potuisse dicere, Mihi
 doluit contumelia Dei, quam ultus sum.

Quibus uerbis habes, quæ peccata tali fra-
 cundia ardore plecti licuit, nempe illa quatu-
 or genera, quæ Meimonius ex Misne enume-
 rauit. Maledictio in deum sapius est castigata
 per eos, qui ardore iustitiæ inflammati uidebã-
 tur. Commētator Misne ad iustos homines li-
 mitat ardentē studio gloriæ diuinæ. Atqui
 nemo non uideri uult iustus esse, & facile præ-
 se alium quisq; condemnat, maxime infamem
 scelere aut flagitio aliquo, ut existimationem
 iustitiæ illustriorem illo castigato adipisca-
 tur; Ea nobis ambitio insita est. Idcirco ut

F iustis

DE MISSA, MATRIMONIO ET

iustis tantum ius tale datū fuerit, uulgus tamē concessum usurpauit, quod ferē iusti & ultores contumeliā Dei uideri pleriq; omnes uolunt. Verum non licebat iniicere manus, ut iam dicebam, nisi cum ille diuinā irā uindex facinori interuenisset, & cū nullo spacio sumpto, neq; consilio cum alijs communicato repente in facinorosum illum irruisset. Aiunt autem traditionem Mōsi de monte Synai esse, ne in eiusmodi cādis authorem iudicium daretur. Iurisdīctio igitur popularis in hunc modum habuit: & ea tota erat de rebus ad religionem pertinentibus.

Non dissimilis potestas erat iuuentuti sacerdotij, ut eum sacerdotem, quem immundū sine lustratione fecisse sacra cōstitisset פריי בהונה iuniores annis inter sacerdotes extrarium templi raperēt, & ei cerebrum dispergerent בגזירין per gezerin, quę alijs ligna fissa significat, quorum unum quilibet sacerdotum ad rogam instructum imponebat, alijs autem instrumentum ferreum est. In priore opinione est. R. Nathan. Nulla intercessit accusatio apud Iudices aduersus talē immundum sacerdotem, sed ē templo eiectus post sacrum immundum mox trucidabatur, dissecto ligno quod in promptu erat, aut ut alijs, ferreo instrumento. Verba legis hæc sunt. בהו שמש

ששמש בטומאה אין אהיו תכהניסם
 מביאין אתי לבית דין אלא פרהי כה
 בתורה מוציאין אותו חוץ לשורה ומ
 רמ' פציעין את מוחו בגוררין

Ad tuendā ceremoniarū sinceritatē sacerdotes dictū ge-
 n^o supplicij de immūdis sacrificijs sumpserūt:
 quāto magis christiano magistratui potestas
 et facultas, imo necessitas est plectendi, ea que
 aduersus religionem insignite cōmittuntur.

Hactenus excussimus uniuersam in popu-
 lo Dei uetere iurisdictionem, & uidimus iudi-
 cia & supplicia & pœnas plerasq; propter reli-
 gionem & honestam uitam conseruandam
 institutas esse: & sic fieri in populo suo tum
 uoluisse Deum, & à populo talia iudicia ceu
 rem necessariam exegisse. Non potest igitur
 eadem diligentia pro gloria nominis sui nunc
 displicere, & in culpam imputari, q̄ olim tam
 seuerè præcepit. Adde quòd leges illæ iudi-
 ciorum in pactionibus foederis Dei erant, nā
 sunt in libris Mosi comprehensæ, quod quĩ-
 dem foedus in nos comprobatum est per Chri-
 stum dominum. Eadem igitur causa nobis est
 amplificandæ gloriæ Dei, in conseruando il-
 lius cultu & pura uita, quæ priscis quondam,
 nimirum gratia foederis, propter quam, ut
 grati sumus Domino, nihil omittendum, quo

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

cultus eius ueris rationibus promoueatur, & quo populus ad sanctificandum nomen eius apposite uiuat.

Magnum concilium Iudicum quatuor illis suppliciorū generibus nihil æque defendit, ac religionem et mores pietati congruentes. Rex gladio & bello ad eundem finem usus est. Populi studium pro tuenda iustitia, atq; sacerdotum uehemens iracundia in immundum mystagogum, priuatis supplicijs eodem spectarunt. Quare non argumentis solum, sed etiam re ipsa docuisse uidemur, quod eminentis potestatis sit, in populo Dei primum religioni & probis moribus prouidere, deinde ad reliqua reipub: commoda respicere, cum de cæteris hominum utilitatibus pauca, sed de uero cultu, & uita pie agēda in iurisdictione omnium ordinum apud populum Dei tam multa legantur: quæ quidem tum procurata sunt in maximam populi ac reipub. salutem, quibus nihil melius euenire potuit, quàm certitudo de diuina beneuolentia, quæ talibus supplicijs peccata in religionem & in uitæ honestatem corrigentibus adesse declarabatur, propter adiunctum uerbum promissionis,

Pub

PVBLICA VTILITAS PROCVRA

tur, cum peccata in religionem & mores ple

ctuntur, & quando iurisdictio à

Iudæis adempta fit.

CAP. XV.

NAm cum pro lege & cultu Dei Magi-
stratus rem gessit, populus floruit, &
externarum nationū opinio magna de eo &
per quā honesta fuit, quemadmodum in be-
nedictionibus, & Deuteron. cap. iij. promi-
sum, & sub Mose, Iosua, Iudicibus, Samuele
& pijs regibus præstitum est. Ab alienis ex-
emplis hic abstinemus, neq; in argumentū
assumemus, q̄ falsæ quoq; religioni uerus De-
us sua præmia solitus reponere uideatur. Ex
quo liquidum facile faceremus, in natura esse
positam persuasionem, q̄ Magistratus pro re-
ligione gerendus, & q̄ id sit gratum Deo, &
felix et faustum Reipub. sed eiusmodi quia ex-
terna sunt, non adducemus, nam satis puta-
mus, si id ex nostris historijs ostendemus,
quæ id perpetuo docent: quibus in testimoniū
succedit quotidiana experientia. Quis enim
sua aliorumq; euenta temeraria non sentit?
Quis à scriptura mentem auertens, harum re-
rum incertitudinem non magnopere deplora-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

rat: Quoties uídimus nostra memoria splen-
didas opes, immodicas uoluptates, gloriae
multum eminentes, & in altum nimum sub-
latas, leui momento ad imam deprimi paupe-
riem, ad cruciabilem dolorem, ad foedam ig-
nominiam, ubi in sermone hominum erat,
eam rerum commutationem factam esse pro-
pter neglecta Dei praécepta. Sic ad paralyti-
cum Christus, Vade & noli amplius pecca-
re, ne quid tibi deterius contingat.

In natura autem diximus esse: Religionem
defensam publice prodesse. Nā gentes, quia
deos suos æternos sinxerunt, nihil firmum
fore duce natura statuerunt, quod non esset
alicuius numinis praesidio inchoatum. Quam
ob rem suos Deos quaelibet natio coluit, inter
quos cum priuata, tum publica distribuerunt,
ut alij bellicis rebus, alij pace & ocio gerendis
praessent, & nihil non à suo numine peculi-
ariter petebatur. Vt Iuno nubentibus, Lucina
parientibus fauebat, Vulcanus fabris, Mer-
curius mercatoribus, militiae Mars: domi dea
fortuna, fides, Ceres & id genus ualebant.
Constituta sunt ad hoc fana propè infinita,
pro ut de urbe Roma Blondus diligentissime
scripsit.

Quod si quis adhuc dubitat, num Rei-
publicæ sit utilis, uel potius necessaria iuris-
dictio,

dictio, administrata pro religione, & pui-
 tate honestate, is uelim causam anima duertat,
 quamobrem Romani cum delere rempub.
 Iudæorum statuissent, præter dignitatem regi-
 am, ademerint quoq; potestatem de religione
 uiolata et uitæ in uita iudicandis. Nam osten-
 dimus omnia eorum iudicia læsæ religionis
 iniuriam, & uitæ turpitudinem maxime ult-
 fuisse. Ea uero exercendi facultatem illis ab-
 stulerunt, ut & species Reipub. tota ablata
 esset, & spes eam aliquādo recuperandi auer-
 sa. Hinc pro rege, legibus diuinis religionem
 tuente, hominem ethnicum præsidem dede-
 runt, qui iuxta leges Romanas, & controuer-
 sias populi disceptaret, & in fontes animad-
 uerteret, cum superiores reges & principes om-
 nes, quales quales homines, & undecunque
 dati fuerant, umbrā tamen diuinæ legis secuti
 essent hæctenus. Cyrenius, Festus, Pilatus, &
 alij ex formula legum Romanarum, non ex
 scripto Mosi ius dicebant, quod legi & mori
 & institutis Iudaicis recta aduersabatur.
 Ademerunt præterea omnes ordines Iudi-
 cum, quorum officium erat, omni cura prouid-
 dere, ut religio sancte coleretur, & uiuendi
 rationes pietati congruentes tenerentur. Hoc
 factum esse testatur apud præsidem Pilatum.
 Nobis inquit, non licet interficere quen-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

quam. Et dominum Iesum illi ob id sistebant accusandum & condemnandum, quanquam inter se morte dignum pronunciaissent. Neque de ullo homine poenam capitalem sumpserunt pharisæi, qui Christo domino adhaeserunt quamuis id facere cupiebant. Quod est evidens argumentum, Iudeos a Christo baptizato caruisse iurisdictione.

*Quando sit
ablata iuris-
dictio à Iude-
is.*

Cuius cōiecturam ueteres non dubiam sup-
peditant. Nā in sectione Nigmar נִיגְמָר scri-
bunt, q̄ quadragesimo anno ante posterioris
templi desolationem, & iudicia & iudiciariæ
censuræ ademptæ sint. Præcisum tempus nō
notant, quia in temporum descriptionibus ua-
rietas apud nos atq; incertitudo prope est. No-
minant autem iudicia, quæ erant capitalia:
censuras autem, quæ pecuniam & aliã mino-
rē poenā requirebant יָרִי וְשֵׁת וְקִוְסוֹת
Ita ut nō solum uitæ & necis potestatem in
suos non haberent, sed etiam carerent uitæ
in melius corrigendæ, & inferiorū cerimoniarum
retinendarum facultate. Hoc erat legem
& Regem et cultum diuinum inuertere, quod
Hoseas prædixerat hoc est, facere prorsus po-
pulum alium ab illo superiore, qui legibus
Dei & uero cultui tenebatur obnoxius.

Cug

CYR LAPIDARINT HOMINES IV

*dei, cum potestas tamen iudicandi ab eis
ablata esset.*

CAP. XVI.

V Num iudicium, quod supra iudicium zeli nominavi, hebraice dictum *פגועה קזאים* relictum est, in gratiam, ut uidet, populi, quod erat sine autoritate Magistratus, quia sine cognitione iudiciaria, quam uictores Domini uniuersam penes se esse inaccessam uoluerunt. Neque enim forma ulla legitimorum iudiciorum Iudæis super fuit.

Ex quo factum uidetur, quod ea nocte, qua Dominum Iesum ceperunt, non in templo *בבשבת הגויה* qui locus erat legitimi tribunalis conuenerant, sed clancularios atque extraordinarios conuentus egerint, priorem in domo Annæ soceri, posteriorem in domo Caiphæ summi sacerdotis: quia è subsellijs iudicum consuetis eiectiones erant. Quanquam ueteres memorię prodiderint, dissipato atque abolito Hierosolymis concilio iudicum septuaginta unius confessum in Tyberide urberis gionis decapoleos instituerint, quod ut fuerit, ualde infirmum atque obscurum fuerit necesse

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

est, cum populus quatuor exercituum imperijs in obsequio Romanarum legum retinebatur. Et forte ad Tyberiadis tribunal supputationem faciunt, cū dicunt anno quadragesimo ante uastatum templum iurisdictionē primum ademptam esse, ut intelligas post resurrectionem Christi, anno secundo etiam Tyberiae eiectos fuisse iudices, qui antea ē templo Hierosolymis eiecti fuerant. Constat enim quod antea ea iudicandi facultate caruerint, nimirum per totum tempus prædicationis Christi, alioqui sexcenties, ut blasphemū, occidissent, si penes ipsos potestas uitæ & necis resedisset.

Iam, si satis est Magistratui pio, cauere & prospicere, ne seditio exoriatur, & ne ciues se lædant mutuo, priuatis iniurijs, quod cōsultori abunde uidetur, nihil habuerunt, quod quererentur Iudæi illis temporibus. Nā populi quietem & utilitatem ociumque priuatorum, quantum tempora ferebant. Romanus præses procurabat. Neque facile distinxerit pium Magistratum à subulco, cum uterque ut cuti & uentri bene sit, suo populo caueat & prouideat.

*Amiffa iuris
dictione res
pub. cōcidit.*

Quid hanc tyrannidem sublatis iudicij securum sit liquet, nam secutus est iudicij interitus, & dissipatio populi, ut populus amplius non essent, prout est in maledictionibus. Nam
ingens

Ingens hominum multitudo, quæ suis legibus & sua religione, siue per uim apertam, siue per Magistratus negligentiam destituitur, liber populus amplius non est, sed nouo legislatori & nouo iudici seruitutem seruit nouam. Ex quo uidere est, quomodo Christi tēpore sceptrum de Iuda perfectissime ablatum sit. Sub Herode primo res melius habebat, auertebat seditiones, & priuatas depellebat iniurias ex formula legis Dei, & adhuc erat iudicandi potestas penes magnum senatum, & ius dicendi pro religione, et pro uite innocentia. Et omnino conditione tolerabiliore erant sub tyrānis Herodibus Iudæi, quàm ea Respub. esset, cuius princeps talem consultorē admiserit, sub quo periret, & religio & honestas, propter Magistratus incuriam, quæ notæ sunt & ornamenta p̄i populi.

Necq; Iudæi unquam dubitarunt, quin ad exitium legis & gentis ea uergeret tyrannis, eoq; fortissime repugnarunt iubentibus abstinere à iudicando populo: & plurimos tumultus commouerunt. Nam Romani, ut minus spei esset iudæis reparandæ Reipub. edicto caruerunt, ne cui Iudæo Rabini iudices, qui supererant, manuum impositione potestatem facerent de iure respondendi, & de controuersis statuendi, Quæ facultas penes solos Rabinos

DE MISSA MATRIMONIO ET

*Quid officij
Rabinis fuerit.*

nos proprie fuit, qui per successionem manuum impositione creabantur. Neque enim licuit ut ex lege ius ostenderet homo priuatus, sed ei soli id facere fas erat, cui per senatum maiorem autoritas id faciendi tributa esset, quod in Senhederin scriptum reliquerunt. Quid contra moliti sunt, studiosi reipublicæ reparandæ? Multa cum fiducia inuitis Dominis Rabinos nominarunt, aliquando in agris, presente modico cœtu suorum, aliquando intra priuatos parietes, & decem celebres homines, quos תריגין בלבות uocant, fortissime ob id mortem oppetierunt. Quorum memoria inter Hebræos propter exēplum, multum celebrata est.

Ad ultimū. Vt indubitato teneas causam iudiciorum non fuisse in populo Dei aliam uulgatiorem, quàm ut in Ecclesia cultus & gloria Dei conseruaretur, annotabis quod iudicio, quod populo relictum erat, maledictū & contumelia à Deo defensa fuerit. Nam cuiusque ius factum, ut sine iudicis sententia subita iracundia blasphemix manifestū opprimeret. Id iuris ad eos proprie pertinebat, qui ardentiores pro asserenda gloria Dei esse uidebantur: & ut tales, quicumque essent, ceu testes primi manum in blasphemum iniicerent, erat etiam ius id faciendi ubique locorum, & quocumque

tuncq; tempore, & quibusuis instrumentis, p
ut occasio & tempus ferebat. Non enim sem-
per lapidarunt, sed alia qualibet ratione inter-
ficere nocentem fas erat, quemadmodum Phi-
nees Z. mri filium Salu perfodit. Reliqua mul-
tudo testes illos ceu duces secuta est, et sic ho-
minem dederunt neci ex zelo honesto & per-
leges approbato. Videtur autem hæc ratio
nata, ex historia Phinees.

Sic princeps sacerdotū, cum dominus adiu-
ratus fateret se Christū esse, scidit uestimenta
sua dicēs, blasphemavit. Quid adhuc egemus
testibus: ecce nunc audistis blasphemiam, quid
vobis videtur? Hæc ut in iudicio zeloso testis
blasphemix locutus est: Nam iudiciū ordina-
riū non poterant exercere, nisi in templo. Alij
sequentes huius auctoritatem dixerunt. Reus
est mortis. Neq; tñ subito eum oppresserunt,
quod statuerant graviore afficere ignominia,
nempe ut penderet à ligno, & in hoc etiam
populi iudicium timebant, qui facile iudicati-
rus fuisset, quod per iniuriam eum oppressis-
sent. Consensione tamen extraordinaria eis
opus erat, ne in accusatione discrepantes Pila-
tus repelleret, quæ consensio parata est cum
præeuntem Annam ceu testem alij quasi peda-
nei iudices sequunt. Et quia Romani sublatis
iudicijs omnibus, quæ cognitionem præcedē
tem

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tem habeant, uulgo permiserant illud popula-
re & subitarium in contumeliosos Deo, pro-
pter legem & religionem tuendam, quam nō
ut olim Antiochus uoluit, recta adimere sta-
tuerant, sed haec tamen frangere admo-
liebantur, quatenus Iudæi per legem & reli-
gionem occasionem discedendi à uictoribus
habere credebantur. Sicut enim auctoritas iu-
dicandi muneri principali congruit, sic ea fa-
cile occasionem populo ad res nouas tum præ-
bebat, quam ob id non iniuria Senatus Iudæ-
is ademit, ne temere iugum abijcerēt. Ex quo
mihi illud Pilati natum uidetur, quanquam
ironicis dictum uideri poterit. Accipite eum
uos, & secundum legem uestram iudicate eū.
Et rursus, Iudæorum responsio non abludit,
nobis non licet interficere quenquam: Nam
nomine concilij accusabatur, & iudicauerant
morte dignum: non eis igitur fas erat sic adiu-
dicatum morti plectere, quasi per iudicium
ordinarium damnatum, sed ex subito ardore
statim occidere tanquam blasphemiae mani-
festum per Romanos licuisset.

Quo in loco obiter annotandū, quod apud Pi-
latum, abnegata libertate, se esse Romanorū
seruos profitentur. Nobis enim aiunt, qui Ma-
gistratus nunc inter Iudæos sumus, potestas
uitæ & necis non est. Item illud eodem fa-
cile

IVRE MAGIST. IN RELIG. 49

tit. Non habemus regem nisi Cæsarem.

Hoc iudicium zelosum flammam subministravit ad tot incendia seditionum, quæ concitando sibi pie facere uidebantur, propter legem Dei, quæ eis in terra habitantibus libertatem promisit. Itaque iugum Romanæ dominationis existimabant esse contra legem, quia contra ipsorum libertatem erat. Idcirco summi homines in Republica. Iudæorum ad res novas sæpe uenerunt. Vnde tot exercitibus tantaque crudelitate militum in officio retinendi fuerunt. Decepit eos falsa scripturæ intelligentia, Tamen hoc liquet, quod animus & ardor seruandæ gloriæ Dei armauerit eos ad recuperandam iurisdictionem & libertatem. Sicut nihil quam studium nominis diuini, eis lapides aduersus maledicum in Deum subministravit.

Apparet etiam ex historijs Euangelicis blasphemiam uindictam exercuisse populum per supplicia. Quid enim aliud causæ ciues Domini Iesu prætendissent, quare omnes in synagoga, ira repleti fuerint, audientes quod ipsos prophetica auditione indignos iudicasset, & surrexerint & extra ciuitatem eiecerint, duxerintque usque ad supercilium montis, ut præcipitem illinc darēt. Quid inquam prætere, et quid tumultu illo ulcisci aliud æque uisi sunt, ac contumeliam Ecclesiæ factam, quæ Dei pariter

DE MISSA MATRIMONIO ET

pariter esset? Sic lapides tulerunt, ut iacerent in eum, quod dicēdo, antequam Abraham foret ego sum, uisus esset eis, se deum facere. Similiter cum dixisset, Ego & pater unum sumus, eū lapidare statuerunt. Lapidare eū dominū Iesum bis in templo conati sunt, quod utroque tempore existimarent eum Deo blasphemiam dixisse: tam infandis tenebris excæcati erant, ut neque præsentem Christum, neque gratiam eius cognoscere poterant. Exstant exempla multa in actis Apostolicis huius zelosi iudicij. Nam primores inter Iudæos, quia studio tuendæ legis feruere sibi uisi sunt, statuerunt Paulum Hierosolymis ceu per seditionem trucidare, et Thessalonicę contra eum totam ciuitatem commouerunt. Et idem, qui uas electionis & apex Apostolorum, à Iudæis quinque quadragenas una minus accepit, ter uirgis cæsus est, et lapidatus semel, ex occasione huius iudicij popularis. Pharisei & legis doctores qui Reipublice Iudæorum nondum extincta, ius in populo dicebant, uident occasione iudicij zelosi inter se uindicasse blasphemias, et durius et frequentius ea sæuitia indēnatos occidendis uisus fuisse, ne prorsus à memoria hominū lex excideret. Quæ causa fuit, cur id iudicij ad plura crimina amplificauerint, quæ cōsuetudo & mos ferebat superiorum ætatum. Nam se
natus

natus Iudæorum qualis tum erat, Stephanum lapidavit, non alio iure quam huius iudicij: adeoq; etiamnum constat, qd iudicia inter se clancularia exerceant, quamuis notum sit illis, cum in terra Israel concilium iudicum magnum non supersit, neq; extra terram esse eis exercendorum iudiciorum potestatem. Sic em̄ in veterum traditionibus est, & ex lege, maxime ex minis legis constat. Nam eiusmodi genus supplicij prorsus non hæret in autoritate iudicij, neq; sceptri neq; legislatoris aut scribæ, qd sublatum tum erat iuxta prophetiam Iacobi Patriarchæ, sed à motu animorum vulgarij, quorum incitatio id genus supplicij fontibus irrogavit: cuius studiū & ardor defendendæ à religione iniurię supersuit legi extinctæ, & à religione iniurię supersuit legi extinctæ, & populo in non populum redactō, ut sciremus propemodum naturæ iudicium id poscere.

Ac uero nostra christianorum priuatorum moderatio sibi id iuris asserere sine magistratu, neque audeat neq; debet: Quia pijs in uoluntatem domini Dei respiciendum est, cui parendum simpliciter & patienter ferendum, si nos ad tolerantiam animi exercendos tyrannis subijcit: quemadmodum Iudæos tum subiecerat Romanis. Rebellio speciē studij religiosi præse tulit, quæ tamen Deo displicuit, & causa extitit miseris Iudæis maximarum cladum, uicæ

*Priuatus pœ
nā in malos
irrogare non
debet.*

DE MISSA. MATRIMONIO ET

pius Romanis poenas tanquam seditiosi dederunt. Et fecerant plane seditiose cum repugnarent, quia neque Magistratus inter eos erat, neque ipsi populus & politica erant, quo minus licuit, ut suum ius administrare studerent. Nulla enim multitudo temeritate tali regitur, sed oportet ut certos homines habeat penes quos sit authoritas, ut uis est dominantis populi apud multitudinem. Iam christianorum Respublicae externae sunt uariae, & tamen dicuntur & sunt christianae, cum pro gloria Dei gladius gestatur. Neque aliud ordinat in gubernationibus, neque ordinatum aliunde extra hanc rationem efflagitat spiritus ecclesiae. Quin totus est in hoc, ut officia & dona sint ad utilitatem, i. Corin. xij.

*Cur Iudaei
christum
crucifixerunt*

Haecenus docuimus, quod iura & iudicia populi dei omnia maxime faciant pro uera religione & honesta uita conseruanda. Vnum hoc, forte *in deo pro* adijciendum duximus, Cur Iudaei dominum Iesum afficere publico supplicio maluerint, quam populari tollere iudicio. Huius causa haec nobis esse uidetur, ut aduersus eos minus suspicionis relinqueretur, quasi innocentem inuidia atque odio perciti necassent, aut ne pro seditionem potius interfectus esse, quam destinato bonorum consilio uideretur, cum iudicium zeli multam similitudinem habebat

IVRE MAGIST. IN RELIG. 90

bebat cum seditione. Deinde ut Domino interfecto tuti securique essent à uindicta. Dabatur enim actio iuxta legem Deutero, cap. xix. aduersus eos qui ex zelo interfecissent aliquem. Et Phariseis uerisimiliter obijci potuisset, quòd heri & nudius tertius (sic enim lex loquitur) cum interfecto inimicitias exercuissent.

Iam Domino accusato publice, & sententia Romani Iudicis in crucem subacta, illis uidebatur, quod inuidiam cædis tanquam per iniuriam factam omnino effugissent. Quia iudicium tale publicum Pilati præsidis hac in parte magno Concilio iudicum septuaginta per simile habebatur, propterea quod in eius locum successerat. Nam traditio uetuit, ne contra testes actio daretur, quorum falso testimonio innocens oppressus per sententiam magni senatus esset. si de eo sumptum esset supplicium ne domini iustitia, cuius iudicium est, infamaretur. Et eadem causa uidebatur amicis Domini Iesu per præsidem Pilatum falso damnatis, in illa actio danda esse aduersus accusatores & testes phariseos. Iudicium enim illud æque domini erat, quia in populo domini. Dominum autem aut falsi, aut negligentia, aut inertie insultare, quantum piaculum? Ex quo mortui, à corde erant, & summa obliuione oblitterati, qui plexi publice erant.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Tertia causa est, ut memoriam Domini, aut à cognitione hominum auferrèt, aut pro-
sus bonis mentibus redderent execrabilem,
cum scirent maxime facinorosos cruce inter-
fici solere, & legem hoc dicere. Maledictus
qui pendet à ligno. De qua re supra non nihil.
Hoc in loco prædicanda est mirifica providen-
tiæ ratio, quæ cupiditatibus hominum ad glo-
riam suam tam apposite abutitur. Oportuit
enim Christum fieri maledictum pro nobis,
ut nos benedictionem consequeremur: & ex-
altari, ut ad se traheret omnia. Hoc factum est
per Iudæos longe aliud spectantibus. Sic stat
consilium domini in æternum, contra omnia
carnis consilia, & eorum qui Christum extin-
guere student.

QVOD DVPLEX LAPIDATIO

*fit, altera iudiciaria, & altera popularis,
& quo modo, & quo ordine utra-
que facta sit olim.*

CAP. XVII.

MULTA diximus, quæ uidentur Euange-
licæ historiæ lucem adferre, ea diligen-
tius enucleabimus, ne quid ambigui relinqua-
tur. Primum ostendimus lapidationem unum
esse

esse ex quatuor capitalibus supplicijs, quæ in
ferre rex nō potuit, Senatus potuit, aut maxi-
mie ille septuaginta iudicum, aut etiam alter,
in quem allecti erant homines uiginti tres. In
terea exemplis indicatum est, esse quoq; lapi-
dationem populo usurpatam, quæ fiebat ex
subita iracundia, sine iudicis cognitione. Ita
quæliquet lapidationem in ueteri populo fu-
isse duplicem, alteram iudicum ordinariorū,
alteram interuenientium facinori recenti. Illa
abrogata fuerat per Romanos ætate Christi,
hæc autem ad plebem demulcendam relicta.

Duplex est
Lapidatio.

Prior hoc ordine fiebat. Postridie quàm
sententia lata esset, adduxerunt damnatum
hominem ad locum lapidationi assignatum,
quem uocarunt בית סקיל. Extabat autē
locus ille duorū hominum statura, cum ab eo
abessent interuallo quatuor cubitorum reum
uestibus exuerunt, obuelauerunt uerēda eius,
& nudum ligatumq; manibus adegerunt, ut
ascenderet in eum locum lapidationis. Mulie-
rem tamen non nudam lapidarunt, sed indu-
tam interula. Testes simul astabant, quorum
alter ante se stantem super foemora pulsans,
pronū ad terrā abiecit. Quo casu si animā ex-
halauerat, sententia putabant satisfactū esse.

Ratio lapida-
tionis ordi-
naria.

Nā depulsio illa par habebat lapidationi, ex
his legis uerbis סקיל יסקל או ירה יורה
G iij Quod

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Quod si iactu ac impulsione illa deiectus ad huc uiuebat, tunc ambo testes grandem lapidem duos homines pondere adæquantem, qui illic in hoc positus erat, cōmuniter sustulerunt, & alter manū remittens effecit, ut in re tum infra iacentē incidere. Quæ mole si q non essent extincti, ij ab omni populo circumstante, lapidibus undiq; adobruerantur. Hanc supplicij rationem ex hac lege sunt mutuati, quæ ait. Manus testium prima sit ad occidendum eum: postea manus totius populi. Sic habuit iudiciaria lapidatio.

Popularis lapidatio quæ fuerit.

Popularis autem lapidatio longe diuersæ rationis erat. Nullus iudex cognitionem exercuit, neq; ullus testis auditus est, sed author cædis, ut priuatus homo, publicam Dei contumeliam per uehementiam animi sui ulcisceretur, propter legem de zelo promulgatam, cognitamq; uulgo, & utentiū consuetudine comprobata, de qua multa superius, quæ ius fiebat cuiuslibet iniurias, quæ palam Deo fierent, manu persequi. Quamobrem aduersus eos, qui uidebantur deo maledixisse, aut conuicio, aut impia uita iniuriæ esse Domino, sæpe ac sæpius ad lapides prouocatum est. ut fit cum furor arma ministrat, tamen etiam alia ratione interficere licebat. Sed lapidatio iratis uidebatur expromptior, cum ad manū facile

facile cuique inermi adsint lapides.

Quod autem alia fuerit ratio uulgaris lapidationis quam Iudiciaria, uidetur ex illo dicto Christi, quod legitur Ioannis . viij. manifestum esse. Nam pharisæis de muliere eum interrogantibus, quæ modo in adulterio deprehensa esset, respondit. Quisquis uestrum sine peccato est, ille in eam primus lapidem mittat. Diximus ex nona sectione lib. Senherin, quod iudiciaria lapidatione nudum ex ædito loco alter testium primo præcipitem egit: deinde lapidem grandem in iacentem altero adiuuante alter demisit: hic autem Christus permisit. haud dubie quod moribus receptum erat, ut initium fieret à lapidibus in eam iaciendis, quæ tum in terra plana astatat. Alii grauis causæ disceptatio supplicium præcessit: hic nihil aliud auditur, quam quod Moses præceperit, ut mulier in adulterio deprehensa lapidetur. & haud dubie, scribæ & pharisæi, qui id loquuntur, intelligunt de ea lapidatione, quam Christus cum exceptione hac permisit: Qui uestrum sine peccato est, primum in eam lapidē iniiciat. Nam ardor uindicandæ transgressionem præcepti, extra culpam transgressionis esse debet.

Adde quod indubitatum est, penes Iudæos, tum non fuisse, potestatem rei adiudicandæ

DE MISSA, MATRIMONIO ET

supplicio, nisi ex illo tumultuario ardore, & tamen Christus, accusatoribus egressis, ad mulierem ait, Vbi sunt qui te accusabant: nemo te condemnauit: Quod dictum uidetur agnoscantis, fuisse eis potestatem lapidibus damnandi, & illa respondente, nemo Domine, excepit. Nec ego te condemnabo: uade & non amplius peccare. Condemnatio autem nulla alia erat, neque esse potuit, quam studio iniuriæ à Deo & uerbo illius propulsandæ lapidibus miseram occidere, cum cætera iudicia omnia essent penes Romanos.

Sic initium à lapidibus meditabantur Iudæi, qui dominum erant aliquoties lapidaturi. Sic Stephanus obtentu iudicij zelosi interfectus est. Nam legi. Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positis autem genibus clamabat uoce magna dicens. Domine ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit.

Vbi est hic locus iudicij: ubi lapidationis tumulus est terra in altum sublatus, in quem statuatur: an non furor potius & amentia iratæ multitudinis elucet, quam grauis causæ discretio? Nam legitur, in eum impetum fecerunt unanimitè, & eicientes extra urbem subito lapidarunt, & ita lapidarunt, ut non ex
loco

loco lapidationis depulsus lapide immisso proculcatur, sed cum illi lapidabant, ipse dominum Iesum inuocabat, & positis genibus orabat pro parricidis suis. De Paulo etiam supra citatum, quod de se scribit, se esse semel lapidatum, Supplicium lapidationis à Iudice, hominē ter interficiebat, depulsione, iniecturā ingentis saxi, & lapidatione populi, ita utia occisum lapides plurimi aggererentur. Subitariū autem illud nullam certam rationem habuit, sed fiebat pro animorum commotorū uoluntate: aliud quidem alio durius atque inclementius. Ita factum, ut aliqui lapidationi uiui superessent, aliqui prorsus oppressi sint.

Neque his pugnat, quod ex nono capite Actorum obijciendum uidetur: quia Paulus accessit principem sacerdotum, & ab eo petijt epistolas Damascum uersus ad synagogas, ut si quos inuenisset huius uix uiros ac mulieres uinctos perduceret in Hierusalem. Summus enim sacerdos, ut sacerdos & caput synagogarum, & non ut princeps populi scripsit, & ad eos scripsit, qui religionis gratia obsequerentur. Et Paulus Christianos Hierosolymam trahere studuit, non ut ille à Iudæis iudicibus per sententiam plecterentur, sed ut aut Romano præsidī prouinciæ sisterentur damnandi, qui à mortuis rediuuium simul perfe-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

quebatur in membris suis, ut historiae habent:
aut ut inter ipsos pharisæos Iesum profitentes
Christum esse, tãquam blasphemi per tumultum
interficerentur, quemadmodum primus
testis Christi Stephanus à Iudæis iratis pri-
dem interfectus erat. Nam pharisæi, q̄ Iudæo-
rum Magistratus erant hominis interficiendi
potestatem nullam tum habebant, quod est
extra controuersiam, & semper supponendū.
Hæc obiter annotauimus, ut ex Euangelij
quoq; uideremus, quousq; Iudæi sub tempore
supplicij Christi, & à resurrectione, capitalia
supplicia exercere potuerint, & qd' maximã
illis curam fuisse uideri uoluerint, omnia reli-
gionis & legis diuinæ gratia exercuisse.

QVOMODO CIVILIA PRAECE-
pta legis ad religionem pertineant, & quod
in populo Dei tranquillitas nō sit,
ubi uerus cultus non est.

CAP. XVIII.

QVia igitur declarauimus omnia sup-
pliciorum genera, & pœnas omnes in-
uiolatores diuinorum præceptorum olim con-
stitutas esse, uidemur eadem opera declarasse,
quod & nunc pro religione, & moribus pie-
tati

tati conformandis iudicia dari debeant, Nisi iuxta cerebrum consultoris dicere iuuat, & Christianus Magistratus ita licentiam ad falsum cultum atq; ad morum corruptelam sua negligentia fouere debeat, ut Israeliticus ueritatis cultus studium & uitam foederato Deo gratiam olim fouerat.

Nec obstat, quòd dicitur, Iudæorum præcepta, quæ sunt supplicij defensa, leges ciuiles fuisse: & consilium aduersarij agere de rebus ad religionem proprie spectantibus, Nam ostendimus supra bonam partem ex natura religionis extitisse, ut sunt quæ de cultu & ceremonijs cauent: cuiusmodi præceptorum transgressionem lex non minus ac ciuilia peccata supplicijs puniuit.

Quin uerissime diximus, etiam ciuiles causas in populo legis, pertinuisse hactenus ad foedus & religionem foedere fundatam, quod earum leges promissioni foederali, qua dominus gratiam paciscitur, ceu conditiones adiunctæ fuerint, cum dominus uicissim à populo stipulatus sit ciuitatem inter ipsos iuxta uerbum suum gubernatam. Neq; enim qui uolat furtum aut adulterium, ea peccata satis uitauit, donec præcipuam uirandi rationem ex primo præcepto & ex fide in deum mutuatus fuerit, quia primum præceptum, ut supra docuimus, aliorum regula est.

Tamen

DE MISSA MATRIMONIO ET

Tamen quæ profani homines religionis propria esse concedunt, aliqua recitabo. Quid enim religioni interius omnium iudicio, quam quæ Deuteron. xij. in falsum prophetam facta sunt; & quæ in המיסות hoc est, sollicitorem ad idololatriam ad novos deos. Quibus strangulatione Iudex uitam finiebat. Item quæ dicunt מעורר משבת הורה de urbe aut etiam tribu, quæ ad defectionem alios hortatur. eam lex iussit bello opprimere, & ut bellum tale per magnum concilium decerneretur, & decretum à rege susciperetur gerendum, eadem lege edixit, quemadmodum scriptum legitur in libro Senhederin titulo primo, Si primam authoritatem summorum Iudicum, hoc est, magni senatus & regis Deus legibus armauit aduersus iniurias hominum, Deo illatas in ueteri populo: cur in nouo pio principis & facultatem asserendi uerum cultum adimeremus?

Requirit à principe Consiliū aduersarium res tranquillas. At in populo dei res tranquille non erunt uiciata religione. Et poenas dant illi fures & parricide, quia publicum ocium turbant: Verum piorum quietem nunc magis turbant impij sacrifici, quam clandestina iurta, & etiam cedes paucorum, & magis ledunt Remp. populi Dei, eorum scortatio, tam impudens.

pudens & segura, qui exempla gregis esse debeant, quibus quondam Ethnicorum adulteria, que gladio leges Cæsarum punierunt. Dissimulat reliqua scelera & flagitia: sed Deus uult suum Magistratum terrori esse malis operibus omnibus, & noxas mentis maxime persequi.

Ergo illustrissime princeps, partes tuæ in tuo populo sunt, non pseudepiscopos imitari, sed agere principem Christianum. Hunc non egeris, nisi autoritate hortatus fueris, & imperio rebelles adegeris cum ad uerbum audiendum, tum ad illud uita exprimendum. Minister dei in populo Dei non minus es, quam ueterum reges. Tranquillitas in populo Dei hac uia procuratur. Hoc est, conscientiae bonæ quies & firmitudo, non aliunde existit: quam quidem Christus donat per ministerium Ecclesiae. Verum eandem principalis autoritas, proprio modo promouet, cum sinceritatem ministerij, & sinceriorum in populo uitæ rationes conseruat. Hæc pax omnem sensum superat, hanc principes pijs, cum electis Dei omnibus unam experant, unam quærant, unam ut scopum propositam habeant.

Quid

DE MISSA MATRIMONIO ET
QVID PRINCEPS ET MAGISTRA
tus ciuilis nobis sit, et quod in Ecclesia non
ui populi locum habeat.

CAP. XIX.

De uerbo
Dei.

ADuersus hæc Consilium iterum exci-
pit. Quia regnum, inquit, Christi est
spirituale, & ad id uerbum Dei proprie perti-
net, omnino igitur expers sit potestatis terre-
næ necesse est. Hunc scrupulum antehac submo-
uimus, cum ostendebamus, quousq; uim fe-
rat regnum ac uerbum Dei. Nam uerbum dei
& si est corporale, terrenæ tamen potestati non
subiacet, quia est in hoc à Deo ordinatum, ut
animæ credentis insinuet, offerat, ac sistat gra-
tiam Christi, rem quidem spiritualement, & ho-
minum uiribus superiorem.

Quod si Deus sic ordinauit, quis prudens
ac pius ordinem Dei mutandum sibi sumpse-
rit? Et tamē quia uerbum externum est, & ad
corpus corporisq; auditum attinet, ac sub sen-
sum cadit, ex parte capax est eius administra-
tionis, quæ est externi gladij, eoque Magistra-
tus pius fuerit, apud populū id retinere purū et
sine adiunctione impietatis, defendereq; à cō-
tumelia ac uirulentis linguis, quæ nimium læ-
dunt piorum hominum progressiones, quas
pij om-

IURE MAGIST: IN RELIG

pij omnes adiuuant in alijs: & omnium omnino refert, ut offendicula submota sint: quia omnium interest, ut gloria Dei quàm latissime deprædicetur, maximeq; principis est, ceu ministri uerbi Dei ut dignitatem auctoritate usq; muneris sui publice tueatur. Quod quidem officij ad priuatum ciuem eo modo non pertinet, quo ad principem.

Nomino autem potestatem ac principem, quem Vlpianus gladium, & rursus merum mixtrumque imperium uocat, idest, qui uitæ ac necis potestatem habet, & quem in omnibus certissima fide Apostolus dicit esse ministrum Dei, qui gladium gestat in terrorem male agentibus. Est autem ille, qui plenus Magistratus est, qui leges sancit, & qui iuxta illas afficit poena præuaricatores tanquam dei minister. Cuiusmodi sunt omnes Germaniæ principes, omnesque ex Magistratibus alijs, qui regalia, ut uocant, habent, siue respub. siue comites, & nobilitas alia populis præfecta gubernandis. Itaque principis ac Magistratus pij est, bona omnia, & quicquid saluari doctrinæ quadrat, promouere, quodq; illi pugnat coarguere, atq; è Repub. eliminare, quatenus ad cognitionem suam ut principis, imo qualècunque notitiam uel uerius non inanem confectionem eius peruenerit. Nam hoc debet sacrosancti

Quid potestas.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

*Arcana uni
Deo iudican-
da sunt.*

sancti imperij authoritati, quod curam cuius suorum commendauit iuxta leges, quarum caput semper esse debet lex Dei. Quocirca sentiendum, quod facinora crassiora, quæ palam sunt oculis subiecta corrigere, simulque ea, quorum indicium aliquod aut rumor extat, emendare obligentur. Sed in arcana illa; interiora, quorum aut uestigia aut documenta nulla foris elucent. gladij uis nequaquam exrenda est, Nam iurisdictione occultorum Dei est, qui unus arcana iudicat. Neque enim plus iudicat quam cognoscit, & scientiæ Magistratum abdita & retrusa non subijciuntur. Nam in animi quoque maliciositatem animaduertunt quidē, sed ut ea signis, aut confessione, aut facto, aut undecunque declaratur, nondum patentem non iudicant.

Hec uisum adijcere, ne homo iuris ac iustitiæ consultus hinc uenetur quod reprehendat. Nam lex dei ea que latent, celo, idest, Deo punienda relinquit, Sic enim loquitur scriptura: sed facinora quæ patent, censuræ Magistratus demādauit. Neque rationes iudiciorum abolebuntur, donec in Repub. populi dei mali bonis admixti fuerint. Nam si partem precipuam & necessariam Euangelium officio magistratus ademit, uniuersum ademisse uideatur. Nam ex Paulo, ne rem altius repetam, ostendimus

dimus, per se pertinere ad Magistratū pium, ut ad terrorem malorum operū Deo seruiat. Accessione Euangelij non mutatur nisi fecerimus Magistratum, qui Magistratus non sit. Nam Magistratus qui non in maxima scelerapote est grauiissime animaduertere, perfimilis est homini sine corde & cerebro, Euangelium æque atq; lex studet gloriæ Dei, mentem autem imbutam Christo expetit utrunque, & utrunq; aufert offendicula infirmiorū sensibus patentia. Lege itaq; Magistratui dīferte præcipitur ut prouideat religioni, cur princeps in Euangelio magnus sibi id uetitū putaret? & quare religionem falsam à Repub. non propulsaret? quamobrem ueram malitiā hominum ablatam in Ecclesiæ cognitionem non reuocaret. An quia plus lucis accepit, minus esse gratus largitori omnium debet, at minus posse debet qui plus accepit.

Alienum est, bene fateor, à Magistratu, quod in animis ac mentibus geritur, neq; in occulta ac latentia ius ullum legitimus Magistratus unquam usurpauit: neq; adeo peruestigandas hominū cogitationes Euangelico principi nos tribuimus, sed quæ patent, quæ in oculis omnium sunt, & quæ lædunt imperiā tam simplicitatem, & uerbo domini aduersantur: ea demum antiquanda, & e medio tollit:

H. lenda

Duplici orā
gano Deus
uitur Magi
stratu & mi
nisterio eccle
siæ.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

lenda contendimus, quæ quidem consilium
proprie defendit.

Quare blasphemias & offendicula publica gladius plectat, & Magistratus obstrictum se esse meminerit, ut indicia & notas impietatis non negligat, sed omni cura diligentiaque inquirat. Neque enim committendum, ut clancularia mala reliquum gregem corrumpant. De hoc lex cauit Deute. xij. & xx. Hanc legem exquisite præstitit Magistratus Mosæ, & tam splendidas in Deum blasphemias, ac bonarum mentium corruptelas noster Christianus dissimularet. Qua fronte negauerit consilium, ut quod correxit in ueteri & imperfectiore populo Moses, id noui & superioris princeps, qui Christi seruus haberi uult, et esse non dispari præditus autoritate, existimet sibi non attingendum esse.

Electi sunt in regno Christi. Hoc aduersario non uidetur, quia uidet Ecclesiam Christi & regnum spirituale temporali potestati non esse subiectum. Hoc sæpius repetit, & multis amplificat. Nos igitur eadem quæ assumit propè fatemur, Ecclesiam & regnum Christi esse, & haberi electos Dei, qui sunt uera fide præditi, qui noui homines, qui cohæredes Christi, qui ueri coram Deo filij & hæredes, Quos Paulus nominat domum Dei, & columnam & fundamentum ueritatis. *Eiusmodi*

Eiusmodi sunt Hierusalem cœlestis, sunt inscripti in cœlum, sunt populus spontaneus, nulli legi, nulli potestati, nullis viribus perituris obnoxij, et sunt inter se sine discrimine personarum coniunctissimi: quia omnes sancti & credentes sunt unus in Christo. Hæc nobis sacrosancta et salutifera, nedum uera sunt.

Sed quid est (inquit) loci in tali Ecclesia Magistratus? Respondeo: Quanquam iusto lex, cuius administer Magistratus est, posita non sit, tamen in Ecclesia credentium plerique adhuc sunt imperfecti. implicatiq; iniustitia, imo rarus est qui summam uniuersam se tenere existimat, cum Paulus fateatur se nondum apprehendisse. Itaque nobis imperfectis, & ad pietatem et ad uitam syncerorem multum adfert adiumenti Magistratus: cum pœnis remouet offendicula imbecilibus, quæ a uia dei mediocriter bonos auertunt, & in officio mentes fluxas ac mobiles retinet. Nam inferiores, si uitiorum est impunitas, procliuus excidunt, scœdiusq; labuntur. Et si qui aut infirmitate aut imperitia peccarunt, ij facilius in uia redeunt, si seueritate iudicis adiuuatur. Sed & plane facinorosos abarceat ac tollit, quibus impunitis, cū politia cum religio pariter conturbantur. Sunt enim tales aliquot sub nomine Christiano. Sunt & multi hypocrite

Utilitas Magistratus in Ecclesia

DE MISSA, MATRIMONIO ET

pestilentes, sed & uulgus promiscuum ferè malum est, & si ore Christum omnes aliquot sæculis profitentur: quorum maliciam aut tollit, aut lenit, ac debilitat Magistratus, ne omnis & honesti & pietatis facies undis uitiorū deualetur.

Omni hominum ordini uillis Magistratus. Summa, malis, imperfectis, incōstantibus hominibus prodest Magistratus, quorū semper est maxima multitudo, quorū non pauci cum gladio à uitijs patrandis deterrentur, & necessitate adacti purius uiuunt, puri animi studium tandem contrahunt consuetudine. Bonis autem usquequaq; , & in fastigio pietatis hærentibus in hoc prodest, quod pie ac tranquille agentes, gloriam Dei apud alios felicius promouere queant. Sed & pro deploratis habitis, eodē quodammodo adiuuantur, quia sæpenumero seueritate, principum tales corriguntur in melius, qui sibi permitti cum multis imitatoribus periissent. Cuiusmodi exempla de Manichæis & Circuncellionibus ex Augustino supra citauimus, quibus leges Cæsareæ, contra ipsorum furorem ædite, ad salutem profecerunt. Fac autem esse, qui metu poenæ à malis magis corpore quàm animo di moueantur, & nihil synceri agant, nihil oseci us ad eos à Magistratu hoc redit utilitatis quod pauciora mala suspensi metu designent, quod

IVRE MAGIST. IN RELIG. 67

quod malorum conscientia minus torqueantur, & quod suo exemplo paucioribus sint causa ruinae. Quid multis? Apostolus ipse potestatem, & si Ethnicam fratribus commendavit tanquam utilem. Si non uis (inquit) potestatem timere, fac quod bonum est. Nam Christianos admonet ad praestanda bona opera, quos nouit esse homines, qui in stadio euangelico rectum cursum non perpetuo teneant, quiq; interim admittant, quae solent apud Ethnicos in crimen uocari, haud inepte facit quod profana morum uitia profanis rebus medijs curet, quae plane diuina fiunt, cum iuxta uerbum Domini per spiritum adhibentur. Nam Christiani ut Domino, sic Magistrati propter uerbum iubentis & ex conscientia parent.

Vtilitas ab effectis patet. plus probitatis & integritatis est, ubi potestas gladij puritatem uerbi uitaeq; disciplinam defensam curat, quam ubi cum falsa doctrina summa turpitudine corruptissimiq; mores dissimulantur. Quis dubitauerit esse multos uere probos in oculis Dei, ubicunq; cum sana doctrina animaduersio scelerum sedula uiget. Na indubitatum uidet qd mediocres animi, remotis p Magistratum offendiculis malorum exemplorum, iustitiae curriculum perficiat expeditius, q; si do-

Medij homines principum seueritate adiuuantur.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Strina bona, & pietatis mores per malum Magistratum negligenterentur. Exhortationes quidem uerbi pure prædicati, magnam uim habent, sed publicam pietatis faciem sine Magistratus ope nunquam instituet uerbum. Nam Deus utrunque & Magistratum & ministerium uult in suo populo ualere. Proinde utriusque usu commouentur multi ad pietatem, qui sub impia doctrina & malis exemplis facile corrumperentur. Nonne Israel in Aegypto cõtaminatus est gentis impietate, Ezech. xvi. ubi tyrannis ademerat publicos cœtus propter uerbum audiendũ, & Magistratus inter eos erat sine potestate puniendi male moratos. Nonne ipsidem Iudæis Moses & propheta postremam hanc captiuitatem sunt minitati, in qua prædixerunt hoc malum maximum, quod essent sessuri, ut nunc sedent, sine lege & sine rege. Hoc euenturum prædixerunt, ut iam olim euenit. Itaque non erunt tantum hypocritæ, ubi opera Magistratus uerbum Domini prædicatur, atque in existimatione honesta est. Quia fieri non potest, quin in magno cœtu aliqui sint, qui credant, si in eo cum Euangelij pura prædicatione sacramenta iuxta institutionem domini rite administrantur, & si Magistratus suum fecerit officium. Nam uerbum domini semp suam habet efficientiam.

Esa. liiij.

IVRE MAGIST. IN RELIG. 82

Iam quia nemo crediderit sine prædicante, sequitur quod ædificationem in Deum pro modo suo promoueat, qui renatam salutis doctrinam, & præcepta & ordinationes honeste uitæ populo uoluntate cõmendat, autoritate exhibet, seueritate præcipit, & minis pœnarum exigit. Quod ministri uerbi à te plenius fieri optant, cum admonent, ut post tantum usum uerbi prædicati, Missæ abominatione, flagitiosamque uitam sacerdotum è Republ. repellas, autoritate & potestate illa principali.

QVOD FVNDAMENTVM MOSI

sint promissiones Euangelij, & legem esse spiritualem.

CAP. XX.

DEinde quia nobis omnia in partem meliorem sunt interpretanda, iudicandum & sperandum est nobis, quod Deum toto corde quærant, qui id præ se ferunt: & grauem quoque lapsum & patentem iudicemus, aut infirmis aut imprudentibus accidisse, aut certe uiolenta tentatione, & non consilio neque maliciofitate destinata. Neque dubitemus quin deus ex corde ipsorum nondum omnino exciderit. Quo minus asperitatem quorundam probetur.

H iij mus.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mus, q̄ titulo zeli Dei, uel benefacta aliorum inuide calumniosēq; arrodunt, non solum lapsus mediocres nimium exagitant. Nam alienissimus est talis animus, à scopo p̄ij iudicij.

*Colorauit su-
um consiliū
ex doctrina
Anabaptista-
rum, quam
tamen odit.*

Iam inter Anabaptistas Coryphæi, in uetere quidem populo fuisse coercionem legis haud inficiantur, uerum addunt longe aliud esse cum Euangelio reuelato, quod nullum Magistratum, neq; uim plane ullam sustineat, ij ex imperitia, ut inscitia res cōfidēs est, de eo fortiter pronunciant, quod ignorant. Inde que p̄ios omnes conturbant uehementer, præter omnem spem edificationis. Ex quorum doctrina consiliū aduersarij nonnihil præsidij comparauit. Callide & uersute facit, & ex more omnium hostium Christi, quibus propositum non est, ueritatem æquabili rationum & scripturarum consensu inuestigare, & inuentam propugnare, sed potius eam student qualicūq; uerisimilitudine labefactare. Vicisse se putant, si effecerint ut homines ueritatē rei minus animaduertunt. Quod quidem ualde inprobe ac nefarie faciunt.

*Moses habu-
it occultum
Euangelium.*

In hoc autem tales Ecclesiasticæ politicæ euersores periculose hallucinantur, quòd à uerbo legis & Mosaico ministerio totum Euāgelium, omnesq; promissiones salutis sepau-
rant: Cum tamen præcepta legis non præcie-
pua

qua Mosaici officij sint, sed promissiones illæ
 egedem quæ in plenitudine temporis per Chri-
 stum in nos sunt comprobate. Primas in lege
 teneant: quæ sanè omnes in Christo sunt eri-
 am e. iam .ij. Cor. i. Promissio. r. gratiæ est fun-
 damentum foederis, quæ eadè fundamentum
 euangelij est, quoniam Christum includit, qui
 nunc efficaciter offertur: leges autem aliæ ceu
 adiunctio & cõditio sunt eius pollicitationis,
 quæ est, quod dominus uelit esse Deus noster.
 Id ipsa planissimum esse uidetur.

Nam ex uerbis decem foederis hoc est pri-
 mum. Ego sum Dominus Deus tuus, qui te e-
 duxi de terra Aegypti. Exo. xx. Quo Deus
 pollicetur seipsum, & à se opem Dei, ac inui-
 cem fidem & charitatem erga se ab Israele po-
 tissimum stipulatur, sicut in Deut. exponitur
 his uerbis. Audi Israel Dominus Deus noster
 Dominus unus est. Diligas Dominum Deum
 tuum ex toto corde, ex tota anima, & omni-
 bus uiribus tuis. Deut. vi. Charitatis est. Di-
 lige Dominum Deum tuum &c. Fidei autem
 hoc quod antecedit. Audi Israel, Deus noster
 dominus unus est, qd nō simpliciter affirmat,
 sed iubet ut audiatur, & ut solus audiatur,
 hoc est, ut ei te soli credas. Nam si unus est Do-
 minus, nemo erit præter illum, cui ullo pacto
 fidendum, sed omnia sunt ab illo uno expe-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
etanda. Ergo quisquis aliunde quicquã petit,
ille diffidit, pmittenti et affirmanti, deum tale
se esse uelle, qui in periculis omnibus opitula
tor, & ad omne bonum author nobis adlit,
qui solus et uelit et possit diuina nobis benefa
cta exhibere. Hoc est enim Dominum esse ali
cui solum Deum. Nam clausula, qui eduxi te
ex Aegypto, ad Iudæos pertinet, non ad om
nes. Nam illi extrema mala pertulerunt in Ae
gypto. Idcirco si ad thesin deducitur, ualet.
qui in summis tibi adero periculis, & optima
quæq; suppeditabo, illud est ex Aegypto &
domo seruitutis deducere, hoc autem introdu
cere in terram, in promissiones. Ergo dicens,
Ego ero Dominus Deus tuus, id dicit, qui dicit
nam opem tibi ostendam: ea promissio fons
et caput est promissionum, qua una omnia ex
petenda promissa sunt. Cuius certitudo non
de rebus, neq; de uoluntate, neq; de opere ho
minis aliquo, sed de constantia diuinæ uerita
tis oritur, eozq; nihil credit uirtute illius pro
missionis, qui non omnes partes eius exacte
credit. Partes autem dico, quicquid uerbis illis
significatur, Ego ero Deus tuus. quæ compre
hendunt omnia necessaria & utilia pio homi
ni, quæ sunt à solo Deo accipienda. Nulla em̄
discrepantię causa alia esse poterit, ubi unica
omnibus consensionis est, si tota mens illam
unam

unam apprehendit. Vna enim credendi causa est, eiusdem & immutabilis diuinæ uoluntatis perpetuitas & constantia. Si igitur unum beneficium Dei uirtute huius dictæ promissionis per fidem expectas, cur alia bona omnia ab eodem non expectares, qui omnia promissit. Imo necesse est, ut à Deo expectes omnia, si unam rem uere ab eo speras. Voco autem uerè sperare, & ueram spem, quæ nihil præsidij habet, præter uoluntatem & ueritatem omnipotentis Dei, qui dicit ac promittit, et non mutat dictum. Quanta itaq; res fides est, & quam non cuiuslibet hominis

IN PROMISSIONEM GRATIÆ

fundata est lex, & cur Paulus dicat, legem iram operari, et de discrimine noui & ueteris populi Dei.

CAP. XXI.

QUare, hoc primum uerbum & præceptum fons & caput est promissionum omnium. Nam in eo talis promissio gratiæ continetur, quæ una in fœdere omnes alias complectitur, & quæ per Christum in nos confirmatur, atq; amplitudinem regni Christi continet. Nihil enim per Christum aliud consequimur, quam quod Dominus sit Deus nobis, hoc est,

DE MISSA MATRIMONIO ET

est, adiutor & seruator iuxta utrunque hominem, extra cuius possessionem nihil sit expectandum. Proinde ea promissio terrenis rebus & uerbis proposita spiritualis ac cœlestis est, quia Deus ipse cœlestis est, & spiritualis & sempiternus, & tamen per opera terrena cognoscitur. Quod si tantum ad terrena quædam commoda se obstrinxisset promissione, fessisset nimis credulos homines, qui Dei sermonem, ut naturæ & ueritati eius consonum intellexerunt. Nam seipsum homini diserte addicit. Quod seipsum addicat patet, quia ait. Ego sum. Iam ego uox substantiæ ac naturæ est. Quis est igitur qui dicit Ego? Est Deus, unus, uerus, æternus. Quem alloquitur autem? Nonne hominem sibi foederatum. Dicit enim: Tuus sum. An nō ille quem alloquitur, habet corpus & animam? habet. Igitur dicit, non solum iuxta corpus, sed magis iuxta animam tuus sum. Nam id Dei quadrat naturæ, & hominis prodest compendio. Itaque iuxta cœlestem rationem se illis præcipue addixit, quam tamen æternam beneuolentiam rebus terrenis plæruncque declarauit, & deinceps eodem modo etiam nunc declarabit. Tuus inquit sum o Israel, qui ex corpore & anima conflatus es, & quatenus utriusque parti conuenit sum tuus. Anima autem quia prior est corpore, ob id eius in

Ego.

Tuus sum.

us in

IVRE MAGIST. IN RELIG. 89

us ingenio me potius mancipatū uolo, quam corpori. Et tamen etiam corpori diuina bona ostendam: Totus enim Deus sum tuus, id est, hominis totius.

Quemadmodum igitur propter animam corpus est, sic Deus terrena beneficia propter bona animi largitur. Nam omnia clauduntur hoc termino, ut timeas dominum Deum tuum, quod præstare unius est ex dono Dei credentis. Promisit itaq; donum ad custodiendū præceptum necessarium, qui præcepit quod præstari sine dono non poterit.

Quare certissimum tene, promissiones proprie spirituales esse, & spiritui obseruire, quæ ex parte temporales sunt. Ex quo D. Paulo hæc nata sunt. Christus est finis legis. Lex est spiritualis. Est lex spiritus & uitæ. Item alibi. Lex et Moses scribunt ac testificatur de Christo. Ergo temere & à scripturis alienissimum est dicere: Euangeliū habere gratiā, quæ nulla prorsus ratione in ministerio Mosi tuerit. Postq; initium & finis ministerij Mosaici ea cōplectitur, quæ proprie Christi sunt. Nam in Christum desinit lex, qui unus circumcidit corda nostra, circumcisione non manu facta. Initium autē est incomparabilis pollicitatio diuini fauoris, quæ in primo uerbo exhibitur. Ego sum Deus tuus, cuius caput est attestan-

*Legem esse
spiritualē de
claratur ex
primo præ-
cepto, & ue-
terem popu-
lū non totū
carnalē esse.*

*In Mosi mini-
sterio etiam
gratia.*

tibus

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

*Christus
principium
& finis legis*

tibus Prophetis, hominibus remissa esse peccata. Sequitur igitur totam legem esse spiritua-
lem. quia à promissa gratia in Christum eius
perfectorē, id est, finem spiritualem termina-
tur, à quo sortitur appellationē, & idem Chri-
stus primus deliberanti, de faciendis præce-
ptis offertur. Sic lex data est iuxta exemplum
in monte ostensum, qui est Christus, post di-
spensationem huius humilitatis, in gloria pa-
tris. Primus ut loquuntur in intentione, ulti-
mus in executione, in quem omnia interme-
dia diriguntur. Promissiones igitur ueteres præ-
cipue ad animum spectant.

*Promissiones
ad animum
spectant.*

Idem Dominus ipse populo affirmat: Ego
inquit sum Deus Abraham, Deus Isaac, &
Deus Iacob, Exo. iij. Hoc dixit sub exitu Aeg-
ypti, cum ante seculis aliquot uitam hanc
patriarchæ illi deposuerant. Adhuc tamen
quia Deus est uiuentium & non mortuorum, illo-
rum Deus erat, & usque manebit. Qua parte
igitur hac uita mortui uiuunt, Dominus ele-
ctorum Deus est. Quid enim apertius quam
hic uidere, quod se patribus Dominus non tantum
pro hac uita carnis pollicitus est, sed etiã
pro illa parte hominis, quæ non uidetur, &
pro uita quæ sepulcro superstes est. Compu-
truerant eorum corpora multis ante seculis,
& adhuc Deus eorum est, igitur est Deus eorum

rum iuxta spiritum quo solo uiuunt, cum corpora eorum sint abolita.

Iam eadem hæc promissio Patriarchæ, his uerbis in Mose repetita est, Ego sum Deus tuus qui te eduxi de terra Aegypti, omnisque legis promissio in hanc ceu primariam incūbit. Imò lex nihil aliud promittit, quàm hanc eandem, & quæ eam necessario consequuntur. Idcirco liquet promissionem legis esse spiritualem, cum eadem sit, quæ Patriarcharum quæquidem spiritualis esse modo declarata est.

Veniamus in rem præsentem. Cur est Deus Abrahamæ, quia ita illi promisit. Ego sum deus tuus et seminis tui post te. Iam hæc promissio rata est Abrahamæ etiam defuncto & nihil cum corpore commercij habente, igitur spiritualis est. Nec aliud lex pollicetur quàm præteritis patribus erat promissum, quod uidebis Exodi. cap. viij. Præcipue igitur spiritualia pollicetur lex. Idem attestantur prophete, qui in spiritualem legem intendentes, reprehendunt, externa, quæ sine bono motu mentis fiebant. Hier. iij. & vij. Esa. i. & nusquam non. Nunquam enim consilium Dei intra externa restitit, sed per externa cor præcipue sibi studuit agglutinare.

Quare horribile dictu est, quod aiunt ueterem populum fuisse tantum externum, & causa.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

*Vetus popu-
lus non tan-
tū externus
est.*

causa doctrinæ duntaxat nostræ assumptum;
& quod ministerium Mofi ad spiritum & cor-
dis probitatem nihil profuerit, adeoq; cum
totam legem in campestribus Moab repeti-
uit, quæ finem suum Iesum Christum inclu-
sum habet, Deuter. xxx. nihil conatus fuerit
quam facere damnatos hypocritas. Quod
prorsus pugnat cum consilio Dei, cum uerbo
& spiritu legis, cum clarissimis prophetarum
uaticinijs.

Legitur enim Deut. iij. Dedi uobis legem,
ut eam in terra faceretis, quæ erit sapientia &
intelligentia uestra coram omni populo, qui
fatebuntur, quod Deus sit uobiscum quoties
eum inuocaueritis. Et quod sint cerimonix &
iudicia iusta, hoc est, iustificantia. Nam si re-
exaudire debet, necesse est ut antea sis iustifi-
catus. Quis enim dixerit, quod Deus exaudiat
peccatores, aut quod aliud iustum sit coram
Deo, quàm noua mens nouatq; cordis pro-
bitas? Sequitur igitur legem si totam consy-
deras, facere uere probum & conferre spiri-
tum, ut quæ Christum includat, luculentas
eius promissiones habeat, ueram cordis inte-
gritatem postulet, & ad eum, qui eam præ-
stat, deducat.

Sequitur quod lex dupliciter consyderetur.
Primum ut pro sua amplitudine accipiatur;
pro

prout principium & finem, hoc est, promissam gratiam & Christum includit. Sic lex est salutaris, & corda purificat. Secundo lex inspicitur sine relatione ad principium & finem, more pharisaico, quando pro præceptis iubentibus & uetantibus, atq; pro externa tantum administratione sumitur, aut interdum pro promissionibus, etiam spiritualibus, citra tamen Christum illarum largitorem, hoc est, cum ratio & uoluntas sine spiritu & sine intelligentia Christi Mosen factis exprimere studet. Ea nihil est quam humana actio, quam litera mortua, quam ministerium mortis. Ad eam illud pertinet, lex iram operatur, Lex est litera quæ occidit: est ministerium mortis, & commouet omnem concupiscentiam. Nam exigit iustitiam cordis, quam conferre citra Christum non ualet. Neq; enim lex sine Christo ad perfectum quicquam deduxerit, per quem Christum gratia facta est, ut lex est per Mosen data. Proinde necesse est ut lex abrogetur, quò locus meliori ac perfectiori ordinationi detur, id est, actioni spiritus sancti per Christum, sine ea lege, & sine illis circumstantijs externis agentis: Nam ea per se sine alijs adiumentis animum formare non possunt, sed spiritus Christi potest.

*Quomodo
lex iram operatur.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
MOSES CHRISTVM ET VERAM
pietate docet, similiter & propheta omnes.

CAP. XXII.

Quid igitur? num Moses suo ministe-
rio Christo opponitur? Nequaquam
opponitur, sed eodem Christum implicatum
habet, scribit de eo, testatur de eo, demittit in
eum, tradit ei lampada, per eum & ipse cōsum-
matus est: quin testatus est passurum & resur-
recturum pro redemptione nostra. Luc. xxij.
& sic ad Christum pædagogus est.

*Quare D.
Paulus legē
reiciat.*

Sed quare Paulus in legem a deo inuehitur?
Non in legem sanē per se inuehitur, sed ei-
us decurtatam & mutilam intelligentiam re-
prehendit, & ad falsos pastores maleque pa-
scentes istos pharisæos respexit oratione sua,
& pares illis pseudapostolos, contra quos pro
gratia Christi dimicationem susceperat, qui
Christum lapidem angularem aut reiecerunt,
aut admixtu legis operum obscurarunt. Ideo
nihil eis reliqui in lege fuit, quā administra-
tio damnationis, ut qui seruatorem apud Pila-
tum negauerant. Insuper iactabant reiecto
Christo circumcisionem & opera legis, quæ
ob id inania & damnifera, quia sine fine & sa-
lute. Quid enim illa sine Christo, & cordis re-
noua

nouatione? Annon meræ sunt simulationes, sicut prophetae subinde clamant: Hoc non iussi, hoc non uolui, cum educerem uos de Aegyptu: nihil de neomenijs, nihil de sabbatis uestris præcepi: odi ea, ferre ea nequeo: & id genus. Et tamen omnia eiusmodi dilucide præcepit, & uoluit, ut pro temporis ratione obseruarentur, sed nō externe tantū, sed ut spectant in finem: sed externe non præcepit, ut per se cultus & iustificatio essent, pro ut etiam prophetarum ætate homines abusi sunt, nedum pharisæi tempore Christi abutebantur.

Errorem eorum ratio arguit. Nam quomodo in cogitationē cui quæ ueniret, quæ benignissimus pater cœlestis per uerbū suum, per fœdus mirificū, per tot prophetarū sanguinē, duobus millibus annorum et amplius, nihil aliud que siuisset, quam ut hypocriticus & damnatus populus ad inanem speciem formaretur, qui olim sub Christo crediturus esset: & inanis quædam interiorum honorū umbra & Christi domini figura. Aliud longe de sapientia Dei communis sensus statuit, aliud agit & ipsa lex. Ea enim pollicetur, quæ exteris quoque populis sapiens usu & obseruatione legis futura sint. Deutero. iij. Et addit causam, ne quis uanam hominum opinionem, sapientiam interpretetur: gentes inquit dicturæ sunt. Quan-

Deus non querit hypocritas.

DE MISSA MATRIMONIO ET

tus ille populus est, qui Deum habet appro-
pinqnantem sibi. Habere autem Deum præ-
sentem, non est esse hypocritam, sed uerū ho-
minem et Deo amicum.

Ad hæc Moses fidem in Deum ac dilectio-
nem eius præcipue requisit, & simul pollici-
tus est, q̄ Deus sit corda populi circumcisu-
rus. Quid porro atrocius punit in lege quàm
idololatria, et falsus cultus, qui fundamentum
habet obsequium animi & fidem? Nonne per-
petuo flagellant, qui pollicitis Dei diffisi, qua-
nis spebus nituntur, quiq̄ immisericordia, ini-
quitate, ac latentibus odijs corrupti, speciẽ præ-
bent inanem pietatis. Quod ex uulgaribus
concionibus ad plebem, tam Mosi, quàm pro-
phetarum facile cernunt, mediocriter uersati
in sacris. Nam ut reditio ex toto corde fiat lex
postulat, Deut. xxx. Deinde ut fiat usq̄ ad do-
minum Deum, hoc est, ne in rebus medijs re-
sistatur.

Quod corda hominum, et uerum animi cul-
tum prophetarum conciones efflagitarint,
ex eo uidetur, quod semper docuerint, ut ad
unum Deum in periculis confugeretur, ut
uni se homines permitterent, ut in pater-
nam beneuolentiam, in uoluntatem illius per
uerbum eius reuelatam, assiduo respicerent,
semperq̄ exposuerint uenturum regnū Chri-
sti

*Tractatio
prophetarū
quæ?*

sti, ceu honorum omnium cōsummatoris, cuius
 spe atq; expectatione indubitata, eos tenu-
 it suspensos, quem tñ multi clara fide uelut ex-
 altatum uiderunt, apprehenderunt & posside-
 runt ut resurrectionem & uitam suam. Huc
 respexit prophetica tractatio, & hoc ubiq; a-
 gunt, ubiq; fidei obsequium commendant,
 ubiq; ueram inuocationem suadent, synce-
 rumq; et uerum cultum uerbis ornant amplif-
 simis: & audent dicere suauēs isti homines, le-
 gem esse externam tantum, neq; profuisse mi-
 nisterium Mosi ad ueram cordis iustitiam, cū
 ille nihil aequae ac illam ipsam promulgata, ex-
 plicataq; lege poposcerit. Quae iustitia ut pro-
 missa est, ita per Christum tum occultū, & so-
 lum & semper praestita atq; praestanda est,
 qui nobis in plenitudine temporis in carnē ex-
 hibitus est, ac per spiritum sanctum in Apo-
 stolis loquentem patefactus. Quare spiritum
 sine dubio docuerunt prophetae & quicumq;
 uere legales fuerunt iuxta legis amplitudinē,
 quae promissiones praecipue respicit, quia do-
 cuerunt ea, quae caro & sanguis non assequi-
 tur, & docuerunt ad Christum cōfugere. Pro-
 inde Christus qui heri, hodie, & ante secula
 existēs, ut nunc reuelate facit, ita idem eadem
 in lege olim & supra etiam legis aetatem, te-
 ste efficiebat, quaecumq; prophetae de eo splen-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

di de ceu futura prædixerunt: nam tum uirtus Christi occulte uiguit, sit nunc in luce Euangeliij palam exhibetur.

QVOD EADEM FIDES SIT NO-
stra & ueterum, & quod lex & Euangeliū
semper coniuncta fuerint, & Iudi-
cis esse religionem curare.

CAP. XXIII.

*Eadem fides
ueterū & no-
stra.*

Multi ueterum in Domino obdormie-
runt, hoc est, uenerunt ad patrem cœ-
lestem, igitur ad eum per Christum uenerunt,
nō p̄ operum fiduciā, quæ quidē euanida est,
cū illud semp̄ uerū fuerit, qd̄ caro & sanguis
regnū dei p̄ se possidere nequeant. Idcirco no-
ui & ueteris populi unus est Deus, unus Chri-
stus, unum uerbū Dei, una salus ac beatitudo.
In circumstātijs tamen externis facta est uaria
mutatio, iuxta cuiusq; temporis rationem, ua-
riaque symbola misericordiæ & diuersas ap-
pellationes Dei scriptura prodidit, ut Deus
qui me eduxit ex Vr Chaldaeorum: Domi-
nus Deus qui eduxit nos ex Aegypto: Deus
qui saluum facit populum suum à peccatis eo-
rum. Rursus promissiones ac foedus erant sub
patribus

Patribus, sub Mose autem lex ceu foederis condicio accessit, utroque ex foedere, gratia per fidem accipiebatur. Legis autem caput est, Ego sum Deus tuus qui te eduxi de terra Aegypti. Quae adiunctio nota & insigne Dei diu fuit. Tandem sub reuelato Euangelio nominatur, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi. Item, pater gratiarum & misericordiae &c. Vbiq; tamen omniq; tempore una Dei misericordia gratuito oblata fundamentum extitit salutis, & in omnibus appellationibus continebatur.

Hinc natum Augustino & Patribus ut dicerent legem esse inuolutum Euangelium, & Euangelium apertam ac declaratam legem. Quemadmodum consilium refert. In spiritualibus rebus semper haec lex ualuit: Qui uerbo non obediit, ultionem de eo Dominus sumet. Nam occulta & ab hominum certa cognitione remota iudicia sibi Dominus reseruat, manifestis sub gladium reiectis, non aliter in Mose atq; sub Christo. & tamen utraq; ipse ulciscitur, abstrusa quidem per se, praeter conscientiam uulgarium hominum: nota autem per homines iudices, & in oculis omnium. Hoc unum interest, praeterea qd gratia nobiscum est reuelator. Lex coercens manum usq; ualet: & nunquam non fuit Euangelium: malis lex

Lex est inuolutum euangelium.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

nunquam non posita est, æque apud nos, ut olim in uetere populo. i. Timo. i. & bonis per inde gratia liberaliter collata est, atq; nobis confertur.

Quod lex in malis adhuc ualeat.

Sic natura legis Mosi & gratiæ habet, ut sibi mutuo inserta sint. Quanquam nulla lex ullo seculo latentem cordis maliciam, & fidem cordis seculari potestati subiecerit, tam eam arguit & ostendit. Quia Moses cognitionem Magistratus inter has res crassiores retinuit, quæ iudici corporalibus patent indicijs, cui non est, neque ad cor, neque ad interiora penetrandum sua potestate.

Proinde & nos uim principum ad uoluntatem hominum pertingere nequaquam dicimus, sed hominibus interdum prodest ut illecebræ malarum rerum uel tollantur, ne uoluntas falsa capiatur dulcedine, & impunitate ac licentia corrumpatur. Itaq; quemadmodum Iudex legis, sic omnis inter Christianos Magistratus necesse habet ea corrigere, quæ dominus iudicio suo unius reliquit corrigenda, modo in suam cognitionem uenerint. Quia minister dei est, et nomine Dei agit quod agit, & occulta pridem, quia mala sunt, & nunc cognoscuntur, sub potestatem cadunt quam habet, quæ malis terrori esse debet. Iam occultissime admissa per occasionem, per coniecturas

Que in religione palam committuntur, plectit Magistratus

ras

ras, & ex consequentibus & effectis in iudicis
 cognitionem sæpe uenire solent, etiam ea de-
 licta quæ ad religionem propriissime perti-
 nent, & quæ in arcano mentis recessu admit-
 tunt. Quid dicimus? in cognitionem iudicis?
 Quin occultata & abstrusa sæpe in sermo-
 nes uulgi incidunt. Proditur enim quod diu-
 bene latuit, plærung; nouo ac illustri ali-
 quo scelere, quod prioris impunitas & la-
 tebræ incitarunt. Quia qui semel atq; iterum
 aut etiam sæpius sefellit hominum scientiam,
 ille ferè cõsudit posthac se similiter latiturum.
 Exempla in scriptura nota sunt ut impius ille
 ppheta palàm a deo auocat: ut frater tentator
 ac sollicitator aliorum: ut uir mulierue, aut
 tribus, cuius cor à Domino auersum ad serui-
 endum idolis inclinatur, non sine aliorum cor-
 ruptela, tanquam radix egerminans fel & ab-
 sinthium. Hæc facinora & blasphemix clam-
 fieri solent, & lex iubet ea diligenter inquiri,
 & deprehensa ultimo affici supplicio, quæ ta-
 men ad religionem pertinent, & occultissime
 designantur.

Sic delicta quibus נאנ Careth adiungi-
 tur plæraque sine conscijs admittuntur, quæ
 si interim liquida fiebant, & in hominum no-
 titiam ueniebant. quoniam non expressum
 erat lege aliud supplicium, uerberibus qua-

DE MISSA. MATRIMONIO ET

draginta uita minus emendabantur. Cuius generis sunt ferè præcepta negatiua & ceremonialia, quorum non pauca occulta sunt, & occulta plæruncq; manent, inuestigabantur tamen ut emendarentur diligentia Iudicum.

Hæc communis sensus approbat. Quomodo em̄ cum ingenio spiritus & naturalis fidei, diuinaq; dilectione, qua præditi pijs sunt, congrueret patientia contumeliarum Deo ac redemptori suo dictarum, cū germane filius, hominis patris infamiam & ignominiam neutiquam patienter ferret. Pluris enim Deus pijs fit, quàm carni & sanguini naturales parentes. Proinde certum est, credentes haud committent, si est facultas animaduertendi, ut quis cœlesti patri conuicium impune aut dixerit aut fecerit.

Gloriæ Dei studium esse illi maius conuenit, cui illius procurandæ maior necessitas & munus amplius impositum est. Neque alijs magis iniunctum, ut iniuriam à Deo defendat, atq; Magistratui. Qui cum repetit cogitatione, se ministrum Dei esse, & debere providere, ut res & nomen domini sui salua sint, non potest non incumbere, primum ut religio & sincera uita restituantur in publicam observationem: deinde ut fidei & uitæ bonæ offensicula submoueantur. Ad officium chari

IVRE MAGIST. IN RELIG. 73

tas Dei & proximi dilectio eos hortatur: cō-
miseratio impunitate & licentia malisq; ex-
emplis pereuntium excitat, recordatio susce-
pti muneris ad agendum fortiter impellit.
Quare non temere cēssat, insectari mala ope-
ra, neq; fert ut autoritas, quæ Dei uice illi
competit, uicietur ab ordine ecclesiasticorum,
qui relicto ministerio ecclesiæ profanas domi-
nationes ambiunt, suisq; partibus omissis alie-
nas temere inuadunt.

MISSATORES CHRISTVM ATRO

*cuius negant, quàm Talmudici, & quod blas-
phemix pœna non obsit libertati
spiritus, neq; sit coactio ad
fidem.*

CAP. XXIIII.

QUa in uoluntate esse iam pridē T. C.
uidetur. Quandoquidem Iesum Chri-
stum esse seruatorē nostrū agnoscis, et publi-
ce p̄fiteris toto isto officio principali, quo illi
us gloriæ feliciter inseruis. Quomodo igitur
ferres æquo animo inficiatores gratiæ illius
manifestos? quomodo qui specie religionis,
& qui pasturam animarum professi uociferan-
tur, non sic esse, Christū non esse seruatorem
plenum

DE MISSA, MATRIMONIO ET

plenū, sed esse impostorem & seductorem à uero legis cultu, & iustam contumeliæ in Deum poenam dedisse, cum in cruce moreretur. Quod conuictij ne blasphemij quidem Hebræi olim dicere sustinuissent, qui in Massaceth Nesikin, ubi Dominum Iesum Christum maxime deicere statuunt, solam tamen adferunt hanc causam supplicij eius, quod Rabinos parum habuerit reuerenter. Quod quidem uerum est, quatenus suas traditiones diuinæ legi prætulere. Non dubitamus quin facultatē pecuniæ omnem, ditionemq; immo & uitam & sanguinem pro gloria redemptoris tui afferenda impenderes, ne tam scelestus homo maiestatem Dei impune læsisse uideretur. Tanto pere agnoscis te ministrū dei esse ad uindictā malorum operum, ut ista pessima maledicta Dei, pessimis affligeres modis. Neque iniuria quidem, nam Cæsaream Maiestatem nemo nostrum illi obnoxius læsam iri publice tulit, multo minus tua pietas ferat in regem gloriæ Dominum Deum nostrum aperte contumeliosos.

Hanc emulationem hoc studium pro gloria Christi quod est secundum scientiam pietatis & proprium pio principi Consultor iste sua uis fortassis uisio dederit. Vituperat enim institutum abolendæ eius missæ, quæ meritum

tū ac dona Christi, hominum istorum stultis gestulationibus attribuit, & ex institutione Christi facit opus hominis aliqd' meritorium, quādoquidem ei q sine bono motu cordis hanc fabulam saltitantes ut cunq; aspicit, cōcedunt à peccatis iustificationē. Aiunt em̄ spectaculum illud ualere pro peccatis tam eorum qui uiuunt, quā qui mortui sunt remittendis. An non hoc est abdicare funditusq; euertere Christum, & dicere eū non esse, quem se esse professus est, in nomine domini loquēs. Nam à patre se missum dixit, ut seruaret mundum: & sic ueritas Dei mendacibus hominibus & uanior & profanior esset, ut quæ in Deum esset omnium maxime mentita, & affirmasset à Domino dictum, cuius oppositum spiritu suo in Ecclesia reuelasset. Ita ex factio-
 ne consultoris statuente cerimonia merita remissionis peccatorum & gratiæ, sequeretur blasphemix grauissimæ, quales ueteres Iudei dicere non ausi fuissent, quibus erat plus frontis & iudicij, quā est hoc seculo consultoribus istis principum Christianorum.

Atqui nolumus rem per se asperam durius exagitare, tantum consideremus Missam, an in ea sit ulla prædicatio satisfactionis Christi: an fides de merito eius populo uel obiter commendetur. Nihil auditur quā oblatio, quā

DE MISSA MATRIMONIO ET

quàm opus hominis sacerdotis, quàm merita sanctorum. Facescat igitur ab aula Christiani principis ista hominis mali consulti impudens planèq; ethnica puritacia: nã sibi ex p̄fesso & intrepide studio ducit, semel omnẽ synce-rioris religionis curam ex electorum pectoribus profligare, quæ plane p̄fligata iacet principali pietate subuersa. Principe em̄ perperam sentiente, quæ simplicis ueritatis uirtus in rudibus ualebit? quæ disciplina? quæ honesti opinio? Neq; uidemus quid aliud tam impijs consilijs quærat Satanus. Nãm recte non sentit de Deo, qui ueritatis sententiam non defensam cupit.

*Fides libera,
ubi blasphemie puniuntur.*

Auditur uulgare illud: Fides est libera, nemo ad fidem cogendus, tyrannis conscientiarum grauissimum tormentum est, & id genus. Hæc omnino uerissime dicuntur, si ex uero animo. At nos authores esse nolumus, ut Celsit. T. quenquam ad fidem adigat. Nam si des est donum Dei spirituale, & non huius cõstitutionis: non uidemus igitur quomodo illam alius iubere, alius autem uiribus suis ceu dicto audiens ut est imperata, protinus præstare poterit. cum minuta illa quæ nobis in manibus esse uident nō semper ex animi sententia possimus? Adeo euentus rerum à Numinis prouidentia omnes pendent, & uoluntas ipsa

ipsa modum sibi ponere nequit, qua repugnante bona facta sæpius falso assimulamur.

Quid igitur agitis tam accurata inquisi-
sione? Hoc unum, illustrissime princeps
omnibus nervis efficere admolimur, ut pius
Magistratus sciat terrori se esse debere male
agentibus, & eum officij sui partes neglexisse,
si locum & occasionem permittit leuitati eo-
rum, qui conuicia dicunt in gloriam Christi,
quiq; cum eius contumelia scelerate flagitio-
secq; uitam publice transmittunt. Nam hæc
abarcere, est abarcere malum è Repub. quod
est munus proprium pio Magistratui.

Hoc autem non est ad fidem cogere, sed est
perfidi nihilq; credentis amentia & intempe-
rantis libidini aditum ad mediocriter bonos
præcludere, quo minus fidei uitæq; corrup-
tela, in contumeliam Dei & Christi latius dif-
fundatur, est prohibere offendicula, est defen-
dere in Republi. quod bonum est, & extirpa-
re quod est malum, quatenus quidem externū
& externe iurisdictioni id mali subiectum
pioq; principi exploratum est. Nam dum la-
tent & ordinaria uia indagari nequeunt, ni-
hil ad principem pertinent. Hoc qui fieri ue-
tat pariter uetat, ne Christianus Magistra-
tum omnino gerat, quia Christianus non po-
test non asserere pro uirili gloriam Dei serua-
toris sui.

Judai.

DE MISSA, MATRIMONIO ET
IYDAICVM MINISTERIVM EGIT

pro uera fide, & de ritu alienigenam in Iudaismum inaugurandi fideiq; libertate ueterum.

CAP. XXV.

Iudei uerã fidem à nouitio quæsierunt.

Vetus Ecclesia neminem ad fidem adigit æque ac nos, sed allophylon Iudaicæ summa cura ac diligentia, collatis optime circumstantijs, ut uiderent num reuera id ageret, num serio pollicitationibus Dei lege Mosi conclusis fideret, & utrum uoluntate haberet seruandi præcepta nec ne. Quod si quando externis causis adactum esse quonpiam ad simulandũ Iudaismũ intellexerunt, eũ non admiserunt ad circuncisionem, donec certis argumentis reiq; euidentia declarasset, se esse factum mente meliore. Sic traditione illorum cautum erat, quid autem factu præstiterint, nunc non disputamus. Nam grates Christi per mare & aridam circumierunt, ut facerent unum profelytum, & cum esset factus, fecerunt eum filium gehennæ duplo magis quam ipsi erant. Atqui ius erat, de iure enim & non de facto disputamus, ne in exploratus admitteretur ad circuncisionem, ob cauendas pestes Ecclesiæ

Ecclesiæ, maledictos hypocritas. Lex igitur
& administratio ueterum etiam apertam reij-
ciebat hypocrisim, sed occultam ferebat, do-
nec euidentius aperiretur.

Quamobrem in circuncisione alienigenæ
& Ethnicâ uitam & cōmoda eius, & ex ad-
uerso q̄ arduū legis iugū esset, in hunc modū
memorarunt. Hactenus fuisti liber, & licuit
ut quolibet cibo uesceris, ut quiduis quoq̄
tempore, prout uisum, ageres: iam erit his &
his rebus abstinendum, erit custodiēdum sab-
batum, non uestiendum duplici &c. grauior-
ra enim ac leuiora aliqua ex præceptis expo-
suerunt. Addiderunt & hoc tandem, Iudæos
haberi uniuerso orbī ludibrio, esseq̄ cum pri-
mis exosos, mirum uideri cur Iudaismum rel-
igionem, tam infestam, tam execrabilem muni-
do, homo liber & mundo non ingratus expe-
teret. Ad quæ solennis responsio eius qui cit-
cuncidendus, hæc erat, Equidem & si alie-
nigena sum, noui tamen Deum, & scio quod
futurum seculū electis, hoc est, Israelitico pō-
pulo duntaxat apparatus sit, quibus bono
erit, quod hic adfligantur, quo in altero muni-
do suam felicitatem certius expectent, de quâ
nihil p̄ terrenā felicitatem decisum sit. Cum
eis opto esse hic abiectus ac miser, ut eorun-
dem gloriæ ac diuitiarum stiam alibi parti-

Ritus inatta-
gurandi iu-
daismo homi-
nem Ethnicū

DE MISSA, MATRIMONIO ET

ceps, quæ sunt in sempiternum duraturæ.

In hunc modum in uitam & mores Iudaï-
mo initiandi inquisuerunt, ne qui priuato &
noxio affectu adducti, publicam & salutariẽ
profiterentur religionem, & ne sic per simu-
lationem irrepenes, existimationem Dei &
Ecclesiæ apud Ethnicos impia uita læderent
pietatem professi. Ex quo deinde factum, ut
rege Dauide ac Salomone quia tum honestum
ac securum erat esse Iudæum, magnum concir-
cium eorum, quod Senhederin nominant, cir-
cuncisione neminem alienigenam inaugura-
ret, ne quam forte de se suspicionem præber-
ent, quod aut pompa florentissimi regni ille-
cti, aut metu eius deterriti legis iugum subiis-
sent. Eius rei memoria in antiquitate He-
bræa extat. Verum priuatis aduenas circun-
cidere potestas erat, ne cui petenti, salutis certi-
tudo negaretur, quæ ex sacramentis maxime
circuncisione, & reliquo studio legem faciendi
pendebat: sicut uerbis & signis de beneuolen-
tia sua nos facere certiores Deus semp est so-
litus. Hoc em̄ habet uerbum Domini, Gen.
xvii. de circuncisione presertim. Cur priuatis
permiserint, quod moderatores Ecclesiæ &
Reipub. non usurparunt: Ideo opinor quod
publice gesta, & tantæ grauitatis senaroriæ
uoluntas publice fuisset iudicanda & uitupe-
randa

randam, quasi speciei magis quam ueritati studuissent, Priuatorum autem uicia, si quæ incidissent, ut error & cupiditas aliqua, ex aduerso aut neglecta penitus, aut si animaduersa, fuissent excusata facilius.

Quare nullam in fide uim admisit antiquitas, sed fidei libertatem summe commendauit, æque ac nos Christiani, & liberum quoque religionis professorem poposcit, inuitum & simulatorem apertum reiecit. Hoc sumus propterea fusius profecuti, quod aduersarium consilium toties crepat, nobis fidem liberam esse debere, eoque ab Ecclesia segregandum Magistratum, qui ui ac metu terret, ueterum fidem seruilem & coactam postulasse potestatem externam, ut quæ in externis sita, & externe contineretur. Quod quidem uanissime dicitur, quia ad fidem profitendam nunquam quenquam adegerunt ueteres, quod iam ostendimus, adeoque humano impulsu consilio, & cupiditate aliqua laborantem sinistra, grauius ab aduandis mysterijs repulerunt, quod fecerunt cura ac diligentia multa, ut qui non nisi mente pura liberaque donum Dei accipiendum censerent.

Verum si quis animum peruersum induisset, postquam semel fidem libere professus fuerat, ab eo iuxta scripturæ ac naturæ ordinatio

DE MISSA, MATRIMONIO ET

nem metu suppliciorum impetrarunt, ne suo exemplo læderet alios, eoque ad legem, & ad fidem externe præstandam inuitum coegerunt, quatenus id ordinario Ecclesiæ flagitabat, idque non sine grauissima causa. Cur enim in ciuitatem acceptus aduena, Reipub. ac priuatorum ciuium salutem impune labefactaret. Ciuem perniciosum non ferunt Ethnici, & ferenda scilicet seruis Dei pestis tanta: Corpora ciuium à malis hominibus libera esse leges uolunt: & Ecclesia mentibus per Christum redemptis tantam peccandi propè dixerim necessitatem à prauis animis afferri sineret: quæ istud ratio dictat & quæ lex iubet.

Diximus antehac quomodo ueterum fides seruilis, nam ad externas circumstantias per uerbum Domini erat alligata, sicut & cultus solennis multis obseruationibus tum alligatus erat. Iam nostra fides libera est, propterea quod nullis rebus temporarijs implicata est, quæ quidem per pœnitentiam à Christo peccatorum remissionem consequitur, sine lege operum, Sola fides etiam in uetere populo Christum uitæ authorē, puramque gratiam accepit, & de acceptis donis habuit gratiam, qui idem est cultus noui testamenti unus atque æternus, quia in animo extra perituras res consumatur.

Marti

IVRE MAGIST. IN RELIG. 77

MARTINVS LVTHERVVS DO

ctor libertatis fidei.

CAP. XXVI:

AD hunc cultum, & ad hanc fidei liber-
tatem reparandam cōtra pontificias
cōstitutiones tot annis per antesignanos et co-
lumina renatæ pietatis acerrime pugnatum
est, maxime per D. Lutherum hominem Dei
seculis omnibus commemorabilem, qui ut u-
nus hostes ueritatis fortissime deiecit, ita Chri-
stum sine exemplo à memoria omnium æta-
tū præclarissime explanauit: cui tacitis calcu-
lis aduersarij subscribunt, & orbis hanc illi lu-
cem renati Euangelij præcipue debet, & om-
nis pariter posteritas non immerito acceptum
feret. In quo beneficio Philippum Melanch-
thonem, cuius rara doctrina, eximiaq; pietas
nō minus euangelium quam bonas literas ad-
ornauit singulariter, & cæteros scholæ Vuit-
tenbergenſis proceres, suffragatores & adiu-
tores habuit. Quem & celsitudo tua ex lucu-
brationibus suis cognitum præ alijs uenera-
tur, & suspicit. Hic nos quoq; libertatem chri-
stianam primus docuit. Nam ante illum etſi
aliqui uersati essemus in Augustino, propter
authoritatem Ecclesiæ, & doctrinam ut tum

Martinus
Lutherus:
Vuittenberg
ensis academi-
a.

K in erat

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

*Lutherus
dux renatae
doctrinae pie
tatis.*

erat, nihil certi tenuimus, sed oīa erāt tenebris inuoluta. Itaq; libertatem christianam nosue re Lutherus docuit, quod ab eo eius certitudo nobis primum sit demonstrata, nobis inquam qui animis & professione pares, sed ingenio & usu rerum spiritualium multo inferiores sumus. Nam sunt, qui forte, ut uideri uolunt, eius donis & ministerio nō adiuti sunt, neque nunc indigeant, ex se apti ad omnia. Pro hac fide ac libertate christiana his animis, in hac praesertim uicinia, tot egregia peccata mortem ad laudem nominis Christi sempiternam fortiter oppetierunt. Libertatem igitur fidei & spiritus libenter concedimus, sed negamus ob id confieri, ut licentia carni ad flagitia & blasphemias sit danda.

Hactenus Missa, hoc est, opus hominis expiauerat peccata, cantiones ociosorum templariae in hoc uulgo conduxerant: condonationes Romanensium, & Episcopales nundinationes peccatorum erant remissiones: sine clauibus Euangelicis & à pcena & à culpa clauis pontificis liberabant. Itaq; deuoto corde hanc Christi libertatem praeeuntes imitati, nos quoq; usq; adseruimus, reiectis constitutionibus humanis, quatenus sibi ius uindicant in conscientias. Neq; cuiquam mortaliū hanc fidei libertatem scientes prodemus. Quin dabimus

bimus operam ne cui ullam cesserimus occasionem, ut in nobis situm est, contumelias dicendi deo, & lædendi obscœna libidine simplices : atq; omni conatu incumbemus ad commonefaciendum Magistratum, ut meminerit quantum curæ insumendum sibi ad ueram religionem cum synceris moribus tam instaurandam quàm conseruandam. Sicut & nemo sanctorum unquam quicquam diligentia pro modo uocationis suæ omisit, quo blasphemia & exempla malorum in populo uitarentur. Nam maledictus qui facit opus Domini negligenter. Nisi dixerit pius iste consultor, non esse opus Domini, quod Magistratus pro gloria dei fecerit, aut non esse negligenter agere, cum studium & industriam excolendi plebem uera pietate, à se reiecerit, à cuius manibus pereuntium peccatorum sanguinem se requirere Dominus minitatur. Ezech. iij.

Postquam aduena circuncisione & baptismo, fœderi ac legi accitus, inductusque fuerat, certum est postea ad legis obedientiã poenarum metu externe adigebatur. Non enim liberũ amplius illi fuerat, legem foris nõ præstare, & si modus erat in cogendo, quo minus libertas conscientiarum erga Deum, & electio nis propositum cursusque gratiæ per coactionem immoderatam impediretur. Modus au-

*Cur legi in-
auguratus
ad eam factis
exprimendã
adigebatur.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

sem hic erat, ne temporaria potestas interior
tem fidem, & uerum erga Deum amorem in-
terior regeret, sed duntaxat ut foris apposite,
res ad animum in Deum ædificandum gerere-
tur. Nunquam enim de pollicitationibus Dei
apud seipsum diffidentem, ulla tentarunt pœ-
na afficere, si citra offendiculum proximi, &
intra cordis arcana incredulitas restiterit. Nã
ut suo unius periculo Deo diffidit, occulte in-
credulus, ita non publica pœna emendat-
tur. Quomodo enim peccatum nondum cer-
to animaduersum scientia Iudicis certa cor-
rigeretur. Neq; tamen relinquebatur in pecca-
tis, sed ecclesia per uerbum prædicationis &
reliquas partes ministerij sui, eum ad frugem
studuit reuocare meliorem. Quæ res pro co-
actione & externa ui habenda non est. Qua
in re uetus ecclesia plurima fuit, nec ea uiri A-
postolici uehementi diligẽtia sunt inferiores.
Verbum enim Domini, cum iram diuinam
præuicatoribus, & beneuolentiam officiose
obsequentibus ante oculos ponit, magnam
sane uim admouet, non in hoc tamen ut inuiti
simulemus religionem, sed ut ex inuitis ad gra-
tiam capescendam uolentes cupidiq; redda-
mur, prout est natura uoluntatis, ut rectam
rationem ceu reginam subsequatur. Quis ne-
scit quod ad mentis humane arcem expugnan-
dam,

dam uiri dei omnes adhibuerint machinas, q̄
 eñ cor uoluntariū cōciliare Deo satagebant,
 & inuitum & fictū reiſciebant. Verum, quia
 cum eis p̄ legem & externas circumſtantias
 Dominus egerat, hominum obſequium gra-
 uiſſimis pœnis exegerunt, ut qui de externis
 id eſt, de ijs, quę propria ſunt magiſtratus, uer-
 bum Domini certum habuerint.

Longe nobis eſt alia ratio hac in parte, qui-
 bus nihil externi præceptum eſt, quantum ad
 cōſcientiam attinet ædificandam, niſi id quod
 dilectionem proximi exprimit ſuo tempore.
 Habemus tamē ſacramenta, quæ quidem par-
 tim externa ſunt, ſed utenda uolentibus dona-
 ta ſunt, non inuitis. Ea ſi quis ſumenda promi-
 ſcue præcipit, prorfus profanat, authorq; eſt,
 ut Dei nomen tam exhibentes, quàm repug-
 nante animo recipientes in uanum aſſumant.
 Nolumus igitur audire cap. omnis utriuſq; ſe-
 xus & c. quod præcipit confessionem ad tem-
 pus paſcaris.

BAPTISANDI SVNT INFAN-

tes, & quæ ſit coactio fidei.

CAP. XXVII.

Inſantes noſtri non tam parentum quàm
 Reipub. ſunt, quos Magiſtratus ut baptis-
 K v mo offe-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

mo offerantur merito cauet. Ne quis hinc struat calumniã, tanquam coactio id esset, contra libertatem fidei. Fundatur em̄ id edicti uerbo fidei. Quia huic populo pro infantibus promissio pariter facta est, cui pueros parentes non sibi gignunt, sed ecclesie. Alioqui liberos malorũ parentũ esse extra cœtũ ecclesie Moses duxisset, & filius portaret patris iniquitatem. Sed & nos nomen Dei in uanum assumemus lauacrum regenerationis promiscue impertiendo oblati, imò etiam adultis accedentibus, adeoq; Apostoli ipsi admittendo illos qui reuera ex eis non erant peccassent in Verbum.

Proinde nos em̄ qui olim notis impietatis cognoscat, et forsã n ex hœdis nunc est apud deum iudicatus, baptismo insignimus, & pro electo Dei habemus, donec iudicium Dñs, iuxta uerbum appuerit. Nam iudicandum est nobis intra modum Verbi Dei, quod sequentes non erramus, & si nõdum assequimur, ultimum Dei consilium. Sic Isaac Iacobo nato minori eiecitum Esau uelut præelectum à domino insciens prætulit, connixus ordine Dei, quo primogenitus tum cæteris præferbatur. Nam uerbum hoc, maior seruiet minori non amplius animaduertit. Sic iudicabat, donec se maledictorum Cananæorum affinitate nõ contami-

cōtaminauerat, quia primogenituræ rationē ex ordine diuino, ut debuit æstimauit. Itaque promissionem nos quoq; ordinate iudicando sequamur, à qua tamen occulta ratione Dominus interdum discedit, quod nunquam sine reuelatione sciemus, nisi tandem ab effectis animaduersum. Tū sequentes uoluntatē Domini patefactam æquo animo quicquid euenerit amplectamur. Nam fide tenemus ab omnipotentē patre existere omnia, quæ existunt, quid igitur nos turbaret res præter opinionē nostrā cadens, nisi quatenus dominus ad nos uult attinere. et p̄ eam nos commoueri.

Veteres igitur adultos adegerunt ad legem operum, Euangelium autem neminem ad se inuitum trahit, quia cor paratum ad gratiam suscipiendam pertinet. Rursus obijciunt, frustra esse baptismum infantium, quod illi inuiti baptizentur. Nam baptizantes, uerbo domini certo nitimur, cum Christus sibi offerendos esse factō, nedum uerbis docuit. Sinite inquit eos uenire ad me, talium enim est regnum cœlorum, & allatos studiose amplectatus est, & sua eos dignatus est benedictione. Quare parentum charitas immo Ecclesiæ cura hoc uerbo & factō Christi nixa eos adfert ecclesiæ, cuius minister obsequens iubenti Domino, oblatos ad benedictionem

*De infantium
baptismo.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

onem Christi, hoc est, ad baptismum admittit, quo Christus idem quod olim benedictione, nempe salutem animæ in Ecclesia exhibet. Non enim benedicit nisi pro natura officij sui, neq; aliter baptisat. Officium autem eius est seruare quod perierat. Si seruatorem professus, aliud ageret alicubi, luderet parentum simplicitatē æterna ueritas, q̄ pueros sibi offerri siuit sua uirtute benedicendos, & in mortem suam baptisandos ad remissionem peccatorum. Ita sanè non aliud est renascentia baptismi à Christi benedictione, quæ quidem collatio doni eius, & lauacrum regenerationis et induitio Christi est, si non ludibrium est. Nā à principe quod principis, à priuato quod priuati, & à Christo petitur quod Christi est.

*Cur nulla
coactio in
de Christi esse
possit.*

Sequitur perspicuum esse ad externa opera per conscientiam Christianum cogi non posse, uel improprie de coactione loquendo, quia nihil externi in mandatis accepit, à quo gratia pendeat, quandoquidem nullam legem à qua gratia pendeat, nisi illam spiritus & uitæ habet, ad quam unam consequendam toto pectore contendit. Promissionum sanè participes sumus facti sine lege, & sumus liberi à lege uniuersa per spiritum Christi, quo minus ea nos accuset, ac damnet, ut qui gratiam sine lege operum ex dono Christi liberali

berali consequimur. Hoc mysterij ueterem
populum latuit, quibus tamen Christus non
erat penitus ignoratus, sed in eius aduentum
omnes p̄ij suspensi erant, eumq; uotis omni-
bus expectabant reuelandum in plenitudine
temporum.

DE CONCILIIIS ET TRADITIO-

*nibus hominum, & scripturæ ueteris utili-
tate, & quod hypocrisis non fiat
ex Magistratu.*

CAP. XXVIII.

Neq; priscis fas erat mutare uerbum
Domini suo arbitratu, sed obsequiū
plenum ab eis reposebatur, cur nobis ad obe-
dientiam fidei uocatis eius mutandi licentia,
cur ulli hominum congregationi permittere-
tur? Liquet igitur nullius Episcopi, nullius
Papæ, nullius concilij œcumenici potestati
Verbum domini subiacere, quod quidem om-
nibus omnium hominum rationibus neq; un-
quem latum concedere debet, cum nemo pos-
sit uoluntatem Dei aperire, nisi Deus ipse,
quæ quidem uerbo suo ostenditur.

*Concilia nō
possunt mu-
tare uerbum
Dei.*

Errarunt Pharisei, quod propter traditio-
nes suas relinquerent legem Dei. Non enim
proprie

DE MISSA MATRIMONIO ET

*Que huma-
ne traditio-
nes male.*

*Causa huius
dissidij.*

*Præcepta ad
iuuant liber-
tatem.*

proprie malum est habere traditiones, sed eas anteferre uerbo Domini, & pro cultu uendicare prorsus impium est, atq; utinam utraq; in re culpandi non essent aduersarij nostri. Nam diuina gratiæ in Christo iuxta promissiones exhibitæ, cum doctrinas hominum, tum uoluntarios cultus Dei, perpetuo præponunt, quamdiu ad sui fiduciam uanæq; præsidia operum conscientias toto ministerio suo publice abducunt. Quæ una causa est huius grauis-
mi dissidij in Ecclesia, nam ad sinceritatem Christi prouocantes, isti diuis omnibus deuoent.

Veteres, ut se quotannis ter Domino sifterent, & ut legem prælegi audirent publicis pœnis adigebantur, Item ut legis particulam præcipuam ex sexto cap. Deu. præ oculis pendentem alligatamq; brachio sinistro gestitarent, ex ipsa lege cautum erat. Id genus multa compulsi obseruarunt, quo eis perpetua esset admonitio de lege sponte præstanda. Itaque præcepta eiusmodi libertatem spiritus nihil obscurarunt, sed ueram animi promptitudinem potius excitarunt, & excitatam, uigentemq; tutati sunt. Nam plerunq; uulgus licentia in peius abiit: facileq; est intelligere quod plurimum adiuuerint fidem & libertatem. Quis enim nescit, quod ordine assuetudineq; præceptorum

torum spiritualium, formetur homo quodam
 mo ad fidei sinceritatem equabilius exprimē
 dam. Sic esse usus atque experientia testis om
 nium certissimus comprobatur, cum uoluntas
 consuetudine excitetur, & intermissione ex
 cidat. Nō perperam facimus quod uirgis cedi
 mus liberos nostros, si nō rite precantur, quos
 tamen uolumus esse spontaneos Christianos,
 & in spiritu & ueritate adorare patrem. eaque
 seueritate eos Christo tradimus, in nouam cre
 aturam spiritu absoluendos, qui sibi permissi
 tritiosa licentia sub iugum Satanae raperentur.
 Neque hoc studio educationis reluctamur,
 sed suffragamur libertati Christianæ, quæ in
 mente hoc est amplior, quo in carne seuerio
 ris disciplinæ necessitas obijcitur.

Hinc D. Paulus ait, idoneam esse scripturam,
 id est. Mosen & Prophetas, ut doceat
 omne opus bonum, idcirco & ipsam fidem do
 cet, quæ eadem gladium ad religionem uen
 dam instruit ceu liberæ fidei propugnatorem.

Quamquam sine spiritu pleræq; gessisse ue
 rerum uulgus uidetur, credimus tamen cre
 bras legis admonitiones, splendida sacrificia
 & reliquas templi pompas ad ueram adora
 tionem uehementer incitasse, eos qui Domi
 num timuerunt, quia sunt iuxta uerbum Do
 mini ad hoc, ut excitent instituta. Cuius rei
 documentum

DE MISSA, MATRIMONIO ET

documentum in Dauide uidere est, qui gaudio plenus ad atria Domini festinauit, neque cur rationem requiras. Quem enim pietate mediocriter affectum non inflammaret præsens diuinorum signorum intuitus, quibus Verbum Domini tanta regni caelorum arcana adumbrabat, quæ quidem plurima in templo tum uiguerunt. Ea uero omnia in hunc nostrum Christum semel prospectarunt occulta quadam pro illis temporibus ratione, quæ admodum eadem in plenitudine temporum, ad lucem ueritatis perducta sunt.

Ad hæc docuimus, quod neque lex, neque pius magistratus hypocrisin per se unquam promouere studuerit, sed poenis ac metu carnem debilitantes pro uirili fecerit locum spiritui liberiorem, sicut euenisse sæpenumero usum comperit. legibus enim et cogitatione rerum acerbarum, quæ immorigeros ob peccata manent, derijcitur carnis confidentia, ne nimium audeat sibi derelicta.

Lex iram operatur. At lex inquit iram operatur. Agnosco sententiam Apostolicam, sed illam operatur in carne, in uetere Adamo, & in homine quæ carnalis est. cui quia seipso damnatus est, etiam Apostolicæ exhortationes iram in deum commouet, quamuis charitatis dulcedinem inclusam tenent. Animalis enim homo spirituales res fastidit

fastidit et odit. Ecquis exhortationes Christi-
 anas dixerit cum libertate mentis pugnare?
 Quin uerè dixerimus, non præcepta & exhor-
 tationes, sed illud ipsum effrene carnis ingeni-
 um cum libertate pugnare, quod rebus bonis
 & ad salutiferū fidei obsequium inuitatibus
 extimulatur ad iram. lex Dei bona est & sa-
 lutaris. Itaq; non est, quam ob rem existime-
 mus legis obligationem, quæ uerusto Adamo
 inuisa est, illustratā Christo mentem in serui-
 tutem redigere, sed ea corpus peccati premittit
 & interficit, non spiritum illum fidei & liber-
 tatis. Quia Apostoli legis seueritatem animis
 inculcant, quò caro terroribus deiciatur,
 quæ cum secura est, spiritum impedit. Ex quo
 fit, ut unà cum lege prædicent gratiam Chri-
 sti, quæ peccata resipiscenti condonat. Itaque
 legis doctrinam reprehendentem impios, non
 raro sequitur tranquilla conscientia, quæ nun-
 quam tranquillatur, neq; per Christū ipsum,
 nisi in se procellis desperationis prius contur-
 bara fuerit. In mundo, ait seruator noster, af-
 flictionem, in me autem pacem habebitis.
 Quemadmodum enim castigationes Apосто-
 licæ moerorem nemini ob id incutiunt ut moe-
 reat, sed ut moestitia si est sibi conscius resipi-
 scat, sin fide stat ut exercitus, fortior effi-
 ciatur: ita legis increpationes non iram

DE MISSA, MATRIMONIO ET

commouent, ut obnoxij legi aduersus Deum
excandescant, sed hoc agitur utrobicq; ut post
mœrorem & iram mentis securitas suboria-
tur.

*In lege et E-
uangelio idē
ius gladij.*

Ergo per oīa par est in utroq; populo ius
gladij, quod est, premium tribuere bonis, &
metum inferre malis factis. Nam formidine
pœnæ deiecti peccatores, ad Christum erigen-
di demittuntur, maxime si Euangelij doctri-
na una prædicatur, uariæ enim uia ad animi
uirtutem sunt, omnes tamen in unum Chri-
stum terminantur.

*Sub uerbo
crucis etiam
sunt hypocri-
tae.*

Sub ministerio legis et sub crucis uerbo plu-
rimi latent simulatores. Id nemo negat, sed isti
nec per legem neq; per Euangelium iusti esse
pronunciantur, uera nimirum iusticia, quam
Deus respiciat, quin tales æquabili uerbi dei
authoritate nullo non seculo reijciuntur. Nam
utrunq; testamentum tanta asseuerantia cor-
poscit & reprobat inanem assimulationem:
utrunq; certum est, ueritatem cordis promo-
uet & exigit, sed ex malicia nostra accidit ua-
nitas hypocriscos, in legali populo ex lege,
sed in Euangelico sine lege, ex liberis quoq;
exhortationibus.

Ergo Consultoris collectio ualde inepta
est. Ex Magistratus studio uerbum euangelij
promouentis nascuntur hypocritæ, igitur a
uerbo

uero seruando & adornando sibi temperet, uiterq; de publicis flagitijs, atq; abominatio- nibus in religione, poenam sumere. Eadem em̄ opera sic collegerit. Ex uino sequitur ebrie- tas, idcirco uinitoribus interdiciendū ne post- ha uineas colant. Nam o bone, cura Magi- stratus hypocrisin haudquaquam commen- dat moribus populi, sed hoc demum agit uer- bo ueritatis uigente, Christiani ex ani- mo & expeditius reddamur, sublatis e medio publicis istis remoris offendiculorum. Sic ui- neas colimus ad salubritatem stomachi uino mediocriter sumpto comparandam, ex uitio immodice id ingurgitantium, ebrietas existit, quam bonæ creaturæ Dei quis mente sanus imputauerit?

Adhuc uero multo ineptius additur, quod uigilantia Principis, uetantis contumelias in uerbum Domini obsistatur, quo minus ani- mo libero se tradat populus in obsequium uer- bi. An obstat obsecro uerbo Domini uolenti- bus obsecundare is qui dat operam ne id pub- lice male audiat, hoc est, an repugnet ille qui diligentia multa effecerit, ut uulgo intelligere- tur cur & quatenus, quoque fructu ei sit obse- quendum, quod intelligitur cum execrationi- bus repurgatis uerus cultus instituitur, ueraq; inculcate uiuendi præcepta æduntur, cum se-

*Magistratus
fidem non im-
pedit.*

L ij ueris

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

neris exemplis in præuaricatores. Vbi frons igitur tibi pudor? Quis non planissime uidet eum, qui impietatis ac scelerum exempla è publico tollit, & author est, ut uerbum prædicetur sanam doctrinam pro uirili defendere atque propagare, & pro suo modo iusticiam cordis interiorem adiutare uehementer, quia organum admouet, quo illa efficitur, & aufert quæ impediunt obstantia. Quæ quidem iusticia cordis à Christo per uerbum prædicationis concipitur, quod bonus princeps splendide ac synceriter, ut in ipso est, prædicari & reuerenter audiri procurat.

Hoc sentit credo consilium, puram libertatem spiritus adferre eum, qui blasphemias in uerbum Domini & obscena flagitia publice præmijs afficit, postquam pro illius opinione seruitutem inducit scilicet, qui legitima animaduersione impias execrationes & sceleratam uitam prohibet. Nam huc uergit totus cumulus argumentorum eius: Neque princeps partes Dei propterea inuadit, quod pietatem promouere sibi sumit, prout externis rebus annexa est. Fac enim Magistratum haud ignauum bonis ac pijs conatibus esse patrum, adhuc tamen in manu Domini erit simplicissime, ut Paulo plantante, & Apollo irrigante det incrementum, pro ut ipsi et quousque ipsi

Efficacia ministerij uoluntati Dei nihil derogat.

ipsi uisum. Cooperamur quidem Deo, sed ita ut opus totum illius maneat. Nihil est Apollo, nihil Paulus, sine ope Dei, & Magistratus seueritas pariter nihil est, si desit qui solus est Dominus regni. Ob id tamen neque est cur apostoli cessent, neque quare alijs officium cedat magistratus, sed scriptura uult ut uterque partes muneris sui persequantur, quas à precibus aspicientur, quò operi eorum Deus benigne faueat. Hoc pacto tam Verbi minister, quam Magistratus cooperatur agriculturæ Dei, ordinataque uia ad publicam salutem habebitur, & si gladius infra dignitatem uerbi Dei longe subsideat, resistit enim in externis, sicut uerbi ministerio æterna & interiora bona proprie ac precipue nobis offeruntur & condonant.

Quod si qui Magistratus ac uerbi administri persuasionem populo sinerent inolescere, totam salutem in externa duntaxat disciplina ac uerbi simplici auditione sitam esse, prorsus impie & contra Euangelicam doctrinam facerent. Verum fratres nostri qui sub Cel. T. Christum docent, tuam ceu principis opem in hoc requirunt, ut submotis offendiculis uera cordis iusticia plebi proclius tradatur, per uirtutem ministerij ecclesiastici, cui Christus cum spiritu suo semper adest, si quidem ad institutionem & iussum eius respicitur.

*Hypocrisis
uituperatur.*

DE MISSA MATRIMONIO ET
CVR ACHAB DICATUR IMPIVS
*princeps, quomodo Iudeis Ethnici, sine of-
fensione ecclesiæ cohabitarint, &
quid sibi Cæsares in religio-
nem occuparint.*

CAP. XXIX.

*Cur Achab
impius.*

REX Achab impius merito habetur, qui
tamen legi prælegendæ ac seruandæ
sua præsentia solennem authoritatem adiunxit,
sed nondum serio faciebat, quod erat p̄
principis, & si optime Rempub. quantum
ad tranquillitatem attinet publicam, admini-
strauit, cuius conseruandæ studio Damasce-
nam aram in templum Dei intulit, quo Syris
esset, quamobrem cum ipso pacem colerent
constantius, tanquam à suis sacris non abhor-
rente. Totus in hoc erat ut populo pacem ab
hostibus redimeret, neq; religionem uideretur
tanquam rem seriam coluisse, etsi id grauius
prætenderet, sed ut ea illi uia & ratio esset pa-
randæ tranquillitatis. Non tentabo inquit
Dominum Deum meum. Nam periculi me-
tus uanum cor eius circumegit in omnem im-
pietatem, quod pro se & regno uitatum cupie-
bat. Non reputauit secum homo miser quod
Dominus fidelis ac certus est in promissis,
ut in tentatione det exitum, Talem

Talem regem impium Consultor noster Christianis principibus imitandum censet, qui sit ut Achab. Ille quidem pacem publicam sine uera religione curando, Rempubli. cum religione semel hostibus prodidit. Quod idem nostris à Deo alienis ne contingat, Christum nostrum precamur. Amamus eos tanquam iisdem sacris initiatos, & obseruamus ut ministros Dei, sed eorum nos miseret, quod in gerendis rebus Domini sui cœlestis uoluntatem aspernâtur, quamuis extet quod querimur de eis. Nam fidem uerbis profitentur, & si prudentia carnis ac uiribus suis nituntur, & non uiuo Deo fidunt. Verum communis ista peccatis est mortalium, quod plus respiciatur quid homines quam quod Deus approbet, & omnes dum extra spiritum fidei uersamur, blasphemias in Deum factas facilius ferimus, quam conuitiola nobis obiter aspersa. Ea sanè nunc est seueritas uulgariū Christianorū, etiam in plerisque locis nostri renouati Euangelij. Quid fiet si accesserit hæc persuasio, Nihil ad rem esse, quid credant & uiuant alij, modo ne ocium publicum uitietur.

Age uero o bone, quid causæ proferes, cur permittendum ut imperita multitudo improbæ uitæ falsæque religionis exemplis in fraudem pertrahatur. Fortassis ad turbam hominum

L iij nihil

DE MISSA. MATRIMONIO ET

nihil pertinere existimas ueram religionem, tanquam à regno cœlorum extorrem, iuxta illud supercilij pharisaici, Maledictus populus qui ignorat legem. Quod Deus se pauperum patrem nominat, id tibi uanum est, & quæ de charitate in proximum Christus præcipit, nõ pili facis. Alioqui alia tibi cura imperitæ multitudinis esset, quæ Christi sanguine æque ac tu redempta est, & pauperum ac miserorum Deum se toties in lege cœlestis pater proficitur, qui sublimia & magnifica aspernatur.

Miramur quid sit quod toties libertatem christianam obijciat. Nam ait iterum, Quia fides libera est, in Deum contumeliosos feramus necesse est. Si secus fecerimus, tyranni uolenti in animum liberum, atq; in libertatem spiritus inueniemur. Quasi uero legis populus, qui quidem ad fidem neminem unquam adegit, uim intulisset Ethnicis iniustam, quos expomœrijs regni sui exegerunt, siquidem prorsus Ethnici esse uellent, hoc est, si præcepta Nohæ ut loquuntur profiteri dubitassent unà cum Sabbati & festorum solennium obseruantia. Necesse enim Ethnicis erat uolentibus inter Iudæos agere, ut à laboribus in sabbatis uacarent, & quoties Iudæis feriæ ex lege erant. Sed & reliquas cerimonias publice receptas contemnere capitale illis fuit. Nam Iudæorum

Quibus con
ditionibus
Ethnicis licu
erit inter Iu
dæos habita
re.

dæorum Principes officij sui esse uerissime pu-
 tarunt prouidere, ne rudiores de Ecclesia in
 curriculo pietatis impedirent sua impieta-
 te alienigenæ. Huc eos adduxit lex et fra-
 terna charitas, quæ rem proximi sua negle-
 cta, curiose diligenterq; prosequitur. An uero
 bene sanus est, qui cõtendit minorẽ erga suos
 subditos charitatem Christiano Principi esse
 debere quàm fuerit Mosaiico? Nam ait ausum
 esse nefarium, uetare Missam impiam, flagi-
 tiosumq; sacerdotum concubinatum, cum u-
 traq; abominatio Ecclesiam tantum non e-
 uertat. Quasi susq; deque ferendum sit, ut tot
 millia animarum falsa doctrina prauisq; uitæ
 exemplis eorum qui duces religionis profiten-
 tur, pereant. Iudæi Ethnicos exemplo suo reli-
 gionem plebis offendentes non tulerunt, &
 nos ferremus sacrificos perditissimos nebulo-
 nes, qui non solum inter Christianos referri,
 sed antistites & columnina Ecclesiarum habe-
 ri uolunt. Quin consideremus quid sincera
 proximi dilectio quæ est finis ac perfectio le-
 gis iubeat, & operam demus ut doctrinæ syn-
 ceritas morumq; probitas tandem in Ecclesi-
 am Christi redeat, profligatis abactisq; lon-
 ge istis cæcis cæcorum ducibus publicæq; ho-
 nestatis extinatoribus.

Quo pacto autẽ sit spiritualis spiritualibus

DE MISSA, MATRIMONIO ET

*Internum &
externum re-
grum disse-
runt.*

& eternis rebus et in tēporarijs temporaria po-
testas, abunde dictū puto. Nam fatemur in re-
gno interiore atq; eterno Christum solum do-
minum esse. Quia creaturarum omnium fa-
cultatem superat nouatio cordis, quam credē-
tibus spiritu suo idem absoluit occulta & in-
intelligibili quadam ratione.

Sed & uerbum externum similiter et signa
sacramentalia pariter æterna sunt, quo ad gra-
tiam quæ propter institutionem & Verbum
Christi illis exhibetur, eoq; nullius mortali-
um neq; authoritati neq; uoluntati subiacēt.
Quia hominis non est diuinum uertere consi-
lium, quod ordine cœlitus instituto per exter-
na illa uerba & sacramenta declaratur, & ani-
mo credentis offertur.

Hactenus igitur Verbum Dei & æternum
est & longe supra iurisdictionem eminentium
potestatum euasit, quod in illud nemo homi-
num regium ius obtineat, sed ut ei tam princi-
pes quam Verbi administri simpliciter conce-
dant, necesse est. Quod quidem Consilium
prolixè asseuerat nemine refragante: quo spe-
cimen præbeat, sibi quoq; esse studio, ne diui-
num uerbum humano magisterio uitietur. Et
tamē omnino quæ hominum aut inscitia
aut temeritate ne dicam impietate contra uer-
bum gratiæ ac salutis, contraq; pios mores Ec-
clesiæ undecūq; introducta sunt, ea cōtendit

ut sacrosancta habeantur : cuiusmodi sunt
Missa priuata, & concubinatus sacerdotum.

Proinde quatenus uerbum externum & sacramenta gladio superiora sunt, haecenus eisdem externa alia subiiciuntur, ita ut conferretur quæ consilio spiritus congruunt, & expulsiat ex usu piorum, quæ eidem aduersantur. Quamobrem reges sanctissimi in uere populo, & in noua Christi Ecclesia pij Cæsares falsum Deorum cultum, uanosque prophetas ac diuinos a cœtu credentium Christo abarcent, offendicula è publico submouent, premia colentibus Christianismum ponunt, poenas contemptoribus minantur, in locum abrogatæ abominationis ueram colendi dei rationem sufficiunt, usum legis iuxta sententiam spiritus restituunt, prophetas Domini defendunt, Israeliticis mulierculas exclusis Ethnicis ab improborum maritorum uolentia liberant, doctores & pastores afflatos Christi spiritu inaugurant, collapsos mores magna prudentia parique seueritate corrigunt, breuiter operam nauant omnem, ut placidam & tranquillam uitam transigerent, non pro libidine carnis, sed cum omni pietate & honestate. Quos hoc tempore Cel. T. illustrissime princeps imitatura, non amplius efficere conatur, quàm quod Elector Saxonix, quàm quod quidam

*Quid reges
prisci & Cæsares in religione sibi
sumpserunt.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

quidam principes integerrimi, sanctèq; institutæ aliquot ciuitates ferè effectum reddiderunt, nimirum ut fidei erroribus morumq; uitij repudiatis uera pietas cum uitæ politicæ honestate ceu postliminio reuocetur. Ad rem hanc planè opus est, ut pseudapostolis falsisq; doctoribus exautoratis patres & ueri pastores populo ordinentur, pura Euangelij doctrina reducatur, exclusisque blasphemijs, iuxta ueram fidei regulam sacramenta suo loco habeantur, uerus cultus, ueraq; adoratio promoveatur, quo sit omnia in omnibus Christus Iesus salus ac redemptio nostra. Hactenus prope in ditione bipontina, primum illustrissimi fratris Ludouici, deinde tua cura non sine laude promotum est. Iam adornas secundo Christo Missam impiam abrogare, quæ non minus execrabilis atque olim ritus Cananæorum erant, simulque matrimonij cum existimationem, tum consuetudinem collapsam, ut Esra suis temporibus reparare cogitas, emendareque studes mores flagitiosos præsertim Ecclesiasticorum.

Cum nemo pius tam sancto proposito non faueat, & illud pro uiribus omnes adiuuent, eius refragatores atq; obtrectatores læsæ diuinæ maiestatis manifestos iure ducimus. Ah quam stolidum quam impudens est tam nescio

rio consilio amorem & studium prætere
regni interioris, ut consultor iste suo præten-
dit, quo pessimis maculis inficit Ecclesiæ can-
dorem, uel uerius eam euertit. Cui unquam
obscurum hoc fuit, quod negligere blasphe-
mias, & corruptissima in Ecclesia exempla
multa, non sit administrare regnum libertatis
& spiritus, sed potius illud contaminare, dissi-
pare, perdere, & omnem speciem religionis ob-
literare. Istum palpum tam crassum præmoni-
tis & notantibus à fructibus falsos prophe-
tas haud facile obtrudet. Norunt enim in spi-
ritualibus rebus uel mediocriter uersati, quæ
quadret regno Christi, ut quisque ædificare
proximum studeat, atque ut is qui in eo fungi-
tur munere ac dono gubernatoris, caueat ne
sint publicæ blasphemiam, neue fidei rectitudo
morumque synceritas foedis exemplis pessum-
eant.

DE LIBERTATE VERBI ET LE-
gibus pro religione, ueroque cultu, & quod
Magistratus ex causa carnali
non agat.

CAP. XXX.

Dicto

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Gladij potestas quam late pateat.

Dilectorum summa hec esto. Quicquid sensibus corporis subiectum est, id ubi contra uerbum Domini & bonos mores fecerit, gladio uenit, corrigendum. Sed spiritualia et interiora quanquam externis rebus offerantur, solus Christus spiritu suo moderatur: quamuis externis ceu adiumentis illorum, potestas immineat terrena, atq; moderetur ad uerbi Domini præscriptum.

Non tamen ob id alligatur uerbum Domini constitutionibus ad ædificationem p uerbū domini ordinatis. Nam est efficax ubi et quanto domino uisum est, etiam sine illis adiumentis, sed ordinaria uia est, ut iisdem adiuuetur, cum in ordinata Ecclesia usus uerbi prædicationis & sacramentorū luculentior sit quam in confusa ac temeraria multitudine. Ideoq; Christiana Charitas non illibenter legibus paret, si æquæ sunt & cursum gratiæ liberum permittunt, quatenus eum Deus nō astrinxit. Neque est ulla causa uerisimilis, quamobrem constitutiones malum ab Ecclesia abarcentes Consultor dixerit obstare libertati, cum tot leges uetere populo fidem eorum non fecerint captiuam. Nam utroq; populo donum Dei liberum est, ad quod accipiendum horreat do, deterrendo, tum cauendo submouendoq; scandala, aliquid momenti adfert magistratus, atq; olim attulit.

Seueriffi.

Seuerissime enim idololatriam & uitæ deli
 quia punierunt, quicunque reges & iudices le
 gi & prophetis unquam sunt obsecuti. Neque *Pro religio
 ne leges.*
 inter priores Cæsares Christianum inuenies,
 qui Ecclesiæ curam non primam sibi duxerit,
 huius documenta habes ex Constantini, Va
 lentiniani, Gratiani, Theodosij, & huius filio
 rum constitutionibus, quas pro ecclesia con
 stituenda & contra hæreticos, maxime Dona
 tistas promulgarunt. Quin unus Iustinianus
 satis exempli est, quantū studij sit principibus *Iulianus ap
 stata.*
 impendendum religioni. Cæterum unus Iuli
 anus Apostata, quo Christianum nomen è ter
 ris homo uaser excluderet, aduersus Ecclesiæ
 unitatem initio sacrilegas dissensiones aluit,
 negligendo religionem: deinde in malo obfir
 matior Ecclesias grauissime adflixit, basilicas
 hæreticis & dæmonijs templa aperiendo.
 Hanc deformem formam corruptissimi prin
 cipis in memoriam nostram ex uetustate con
 sulor reuocat, consulendo, ut cuius quiduis
 maxime in religione permittatur, donec pa
 cem civilem non turbarit. Quod quidem est
 summum compendium ad religionem Chri
 stianam ab orbe terrarum auferendam, quo
 Iulianus apostata usus est.

Vetus cultus erat iuxta uerbum Domini
 ordinatus, nihilominus quia externus & mun
 do cogno

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

do cognobilis, Apostolis τὸ ἄγιον νόμιμον, hoc est, mundana sanctitas & mundanus cultus ad Hebræos ix. cap. uocatur: Proinde quoniam uerbum Domini externum est, quicquid externe adhæret, seculare est, & seculari obnoxium ordinationi. Sed cultus noui testamēti spiritalis manet, & externi gladij uim excedit. Nam quis supplicij mentem piam impedierit, ne in spiritu & ueritate ubiq; gentium & locorum patrem adoret, ne inuocet in periculis, & ne de salute & acceptis donis cœlesti patri per Christum gratiam habeat.

In qua re superstitio pontificorum culpa uenit, quæ cultum noui testamēti prorsus externum fecit & humanum, suisq; astrinxit constitutionibus, & uerbi Domini ac sacramentorum institutionem inuertit.

In res corporales ac perituras pro gloria nominis Domini & ædificatione proximi potestas applicetur. Idololatriam deleat, contumeliam in uerbum Domini uetet, adulteria, scortationes, concubinatum legibus illicitum impunita esse ne sinat, & quæcunque peccata externa sunt & suam iudicis cognitionem non effugiunt, seuerum in modum castigetur. Sed & inquisitio legitima fiat, uel rumore mali facinoris accepto. Lex enim iubet indagare ueritatem si fama de homine aut urbe, aut etiam tribus

tribu extiterit quod à Deo alios auertat. Hæc dicta sint de Magistratu cui subiecta sunt externa quoq; religionem concernentia, cuiusq; est institutionem Christi & synceritatem uerbi defendere, abdicatis è Repub. erroribus & uitijs contrarijs.

Additur aliud in Consilio. Potestas exercenda est, inquit ex causa carnali & occasione peritura, nam est corporalium & interitura- rum rerum. Hoc ait per locum ab effectis ad causam constare. Sed nos neq; consecutionem illam, neq; locum talem in præsentia intelligimus, nulla enim hic fit nec causæ neque effectus mentio, sed tantum agitur de subiecto siue materia in quam se potestas exerat. Iam certum est, uoluntarie agenti ut operi se accingat causam per se non esse à subiecto, sed à fine potius suppeditatam. Proinde non ab effectis ad causam hic arguitur. Sicut nec in hac collectione argumentum ab effectis est. Faber ex lignis & lapidibus domum extruit; oportet igitur causam eius motiuam esse ligneam & lapideam. Nam fabri causa faciendæ domus est pecunia potius, aut gloria aut id genus aliquid cuius gratia opus molitur. Per accidens autem est si ipse materiam alterius domus per operam interdum quærit.

Magistratus igitur pius terrena causa non

M excitatus

Potestas non
agit ex causa
carnali.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

excitatur proprie. Sic pius paterfamilias dominus est serui, & imperium terrenum in hominem terrenum gerit, sed hoc suum ius in illum exercens, ut Christianus herus nihil terrenum considerat, sed cogitat se Dominum habere in cœlis. Nam scripturam audit domini mentionem obijcientem, qui sibi est causa serui castigandi. Itaque peritus paterfamilias æternam fungendi muneris sui causam habet, cur Magistratus publicus minister Dei potior terrenum præcipue commodum contemplaretur. Quis nescit uirum piûm ad incumbendum in materiam temporariam cœlesti ac diuina causa moueri, quia nihil facit sine fide, & in dominum naturali animi propensione respicit, factus per spiritum Christi nouus homo. Et rursus, Quicumq; cum Christo hac uita defunctus est, is quærst ea que sursum sunt, & in cœlis habet suam conuersationem, terrenis autem utitur, ceu adminiculis ad spiritualia.

Quin Christianorum actiones corporales ex hac spirituali et non corporali causa omnes fluunt, ut se Deo comprobent gratosq; ostendant. Nam obseruatio mandatorum Dei secundæ tabulæ, ex hoc primo præcepto, Ego sum Dominus deus tuus, hoc est, ex fide & dilectione Dei oritur, indeq; fluit, quod supra

pra quoq; attulimus. Quia posteriori tabulæ
 nullo pacto satisficit sine prioris adimplerione,
 quæ tota animum postulat. Ad hoc impellit
 natura fidei, quæ Deum ubiq; spectat. Quo-
 ties uero illustrissime princeps Celsit. T. pro-
 fanam Reipub. administrationem obit, non
 alterius gratia quàm intuitu placendi ac serul-
 endi Deo, cuius iudicium est quod exerces, &
 tamen Respub. terrena res est, cuius admini-
 strandæ causa tibi superest spiritualis. Quan-
 to magis cum eorum sequeris consilium, qui
 monent ut de subditis potestate tua bene me-
 rearis, & ut edictis & pœnis cogas sanæ do-
 ctrinæ auscultare, quorum fragilitas, si sibi
 pmitteretur, in omne nefas, prueret. Hic uero
 quâto sane causam habes spiritualem, magis
 cum spiritum adiuuas, nisi aliena à spiritu sit
 uoluntas promouendi honorem Dei & utili-
 tatem proximi, & si actio corporalis, & in na-
 tura corporali est, sicut sunt omnes actiones
 nostræ, quæ quidem à fine, & non ab agentis
 natura æstimantur. Sic nunc p̄i Magistratus
 ueros Ecclesijs pastores præficiunt, neq; terre-
 nam eius studij causam habent. Pastorem ta-
 men dare res est corporalis. Nam est hominis
 cum homine, & ad ea præstanda ualet, quæ
 oculis subijciunt, sed finis est cœlestis atq; æ-
 ternus, nimirum salus animarum & uera pie-

DE MISSA MATRIMONIO ET

tas, quæ ex pura fidei doctrina, ex usu sacramentorum ac uigilantia pascendi nascitur & conseruatur.

Hæc officia principis nondum damnat Cōsultor. Nam ad ea superioribus annis suffragator & adiutor forsitan fuit, nisi prorsus erramus: cur damnauerit igitur ceteras eius muneris partes, ut sunt abolitio falsi cultus, & scortatorum Ecclesiasticorū correctio. Quis dubitauerit quin sicut bonum est ecclesie Dei per magistratum de doctrinæ sinceritate prospici, sic bonū sit eandem ab eodem conseruari, & remoras fructum illius impediētes remoueri. In nomine Domini Christianus orditur, & agit omnia. Nam edit, bibit, dormit, expergiscitur, exit ad munia sua, redit ad se domum suam, Domino Deo authore & auspice, quem in uotis unum ubiq; & semper habet. Vnde igitur fidem fecerit, principem christianum ut suas partes obeat propter temporariam duntaxat causam esse impellendum, & non spiritualem atq; coelestem. Nisi sentiat Anabaptistis christianum non posse agere principem. Quam sententiam factō ipse refutat, quia consiliarius aulicus esse uidetur, hoc est, principis ac Magistratus summi adiutor.

Adde q̄ filij Dei, hoc est, in Christum credentes

dentes spiritu dei agantur, non ad rem unam
 sed ad omnia, etiam ad civiles actiones. Nam
 possessore Satana liberati sunt, nec alium ha-
 bent nisi Christi spiritum, quoniam sibi mor-
 tui sunt. Ex quo fit ut deinceps nulla in re cau-
 sam temporariam admittant, sed ubique æter-
 nam ac diuinam habent in oculis: eoq; secum
 quærunt, id quod acturi sunt, num placeat
 deo, num profit proximo, quia spiritus inha-
 bitator et actor eorum in eternitatem per tran-
 sitorias res assurgit, & conuertitur usq; ad do-
 minum deum suum. Hoc limite Christiani ab
 Ethnicis secernuntur. Nam ij terrena propo-
 nunt, hoc est, amore sui multam operam & uti-
 lem præbent, propterea quod inde sibi pluri-
 mum momenti sperant fore. Illi autem utpote
 in mortem Christi baptizati & proximi com-
 modum & gloriam Dei quærunt, quæruntq;
 non sua, sed quæ sunt Iesu Christi. Quomodo
 igitur consilium istud audet credenti Christo
 principi suadere, ut in temporalibus rebus ad-
 ministrandis, temporalem duntaxat causam
 ponderet. Quæ in isto homine cognitio Dei
 quid iudicij: Scimus ferè proximam causam ef-
 se temporariam tranquillitatem & ocium ci-
 uium. Sed hic agitur de præcipua, & an sola
 causa temporaria respicienda, in actionibus
 humanis, Iste solam esse contendit, nos ne præ-
 cipuam

*Qui status
 cōtrouersie
 huius.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

cipuam quidem : nā Christianus Deum actio-
num suarum scopum ac moderatorem habet,
neque unquam temporalia per se proponit,
sed ea ut media seruiendi Deo, æternamq; he-
reditatem acquirendi admittit, si contingunt,
& in loco expetit etiam, si quando sentit eius
referre gloriæ Dei. Sic Apostolus hortatur ut
preces fierent pro temporaria pace, ad hoc ut
placidam & quietam uitam cum omni pieta-
te & honestate degant. Nam hoc inquit bo-
num est & acceptum coram seruatore nostro
Deo, qui cunctos homines uult saluos fieri, &
ad agnitionē ueritatis uenire. Latius enim ac
felicius rebus tranquillis Verbi dignitas dif-
funditur, quàm cum omnia bellis & persecu-
tionibus feruent. Quærit igitur Christianus
Princeps pacem subditorum eodem consilio,
quo Apostolus, ut inde illis adiumenta pie ui-
uendi suppeditentur. Itaq; sine dubio lapides
uel uerius saxa offendiculorum conspicua, ut
sunt Missæ papisticæ, & concubinatus Sacer-
dotum è medio tollet multa cum sedulitate.
Et plurimum angetur si cernet uulgi simplici-
tatem in ea per imprudentiam impingere, quæ
admodum nunc Idololatria adulterijs & stu-
pris, propter exempla Ecclesiasticorum com-
pleta esse, omnia publice querimur.

Reprobi

REPROBI MANENT QVOD

sunt, & iusti sunt peccatores, sed non serui peccati, & quanta in Iudice innocentia requirenda,

CAP. XXXI.

EX quo liquet, quàm sit stultum, nedum impiũ quod ait: Mundus quod est, manebit Christo teste, idcirco Magistratus mala omnia conuellere, qui studet, is dat operam ut mundus amplius non sit mundus, hoc est, ut mundus totus redundet iusticia, contra uerbũ Christi. Homo sollicitus, scilicet de Christi gloria, timet, ne cum omnes homines uera iusticia imbuantur, Magistratu sedulo faciente, non sint futuri peccatores, in quibus repurgãdis officium suum exerceat. Ridiculo sanè metu laborat. Nã in maligno positus est mundus, quia ex Deo nõ est, & aduersarium patitur principem. Neque propterea iustificabitur coram Deo, quod seueritate gladij proterua iniquitas retunditur, ne bonos lædat. Nam etsi summa respiscendi occasio per assidui magistratus industriam omnibus offertur, tamen eam nõ amplectetur quislibet, sed illi demum, quibus est aliquid bonæ frugis ac seminariũ

*Non omnes
pij futuri
sunt.*

M iij timoris

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

timoris Domini. Quod si contigerit, ut plerique occultius peccent, aut etiam facinora palam nulla admittant metu deterriti, neque tamen eos ob id in oculis Dei iustos continuo dixeris. Oderunt enim peccare mali formidine poenae. Quid multis? Plus nimio compertum est, si blasphemiae & facinora publica locum non habent assiduitate ac diligentia principum in aliqua Repub. nihilominus intra cordis abdita cogitationum malarum saeuissimi tumultus concitantur. An non populus deserti a monte Sinai deflectens Idololatria uacabat, excepto peccato uituli? an non uerum cultum iuxta recens Verbum Domini frequentabat? an non studebat diuinam inter se pacem procurare? nihilominus hoc eulogio dignatur eum Dominus. Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi semper in errant corde, ipsi uero non cognouerunt uias meas. Errarunt quidem corde, qui obsequium legis ore & manu pulchre praese tulerunt, uirtute & officio Mosi adacti. Quid, quod ad exitum quadragiesimi anni ipse Moses queritur, quod Dominus populo nondum dedisset oculos qui uiderent, aures quae audirent, & cor quod intelligeret. Securo igitur animo sit consultor uel seueriter muneris suo insistente Magistratu, non enim omnis multitudo protinus puro corde
crit.

erit, adhuc enim erit abunde flagitiorum
& scelerum quod quidem nobis nimium ue-
re dicitur.

Satanæ suos non eripiet, neque Principis,
neque Pastoris Evangelici industria, uterq;
tamen electis prodest ad salutem, pastor qui
dem doctrina & cura inuigilando prodest,
Princeps autem præmio bona opera afficien-
do, ut spe præmij alluciantur initio, qui medio
criter boni, & ijdem poenæ metu deterrean-
tur à malis, ne se temere contaminent. Sunt
itaq; ambo Dei ministri ad opus proprie su-
um, ad ædificationem corporis Christi. Non
eripient inquit prædam infernali debitam le-
oni, certum est, & tamen in reprobis plecten-
dis se declarant esse ministros Dei boni princi-
pes, & cauent ne Satanæ famulitium, conui-
tia Deo palam dicat, modo in facultate ipsius
fuerit ea prohibere.

Potissimum autem ad eos pertinet operam
nauare, ne uia sanctorum palam falsa doctri-
na, neque mores populi prauis exemplis cor-
rumpantur. Imò quia mundus malus est, &
malus manebit, se bonum esse potestas ex ad-
uerso declaret, rigidis supplicijs malorum,
ac defensione sedula bonorum facinorum. Ne
que sequitur propterea scandala defutura esse
Ecclesijs, quemadmodum Consilium perpe-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

tuo metuit, mundum honestate ac pietate nimia adobruendum sedulitate gladij. Nam uerba Pastorum salubria facile contemnuntur, sed rarus est qui minas Magistratus ad ultionem armati non extimescat.

Quod rursus opponit: omnes homines esse peccatores, neq; peccatorum esse sed superiorum in uirtute alios emendare? Sit ita. nam quis sanus id in dubium uocarit? Sed sunt inter nos peccatores, qui alieni sunt à seruitute peccati, qui quidem ad honesta & pia spiritus Dei uolentes impelluntur. Ergo inquis contra scripturam Iudex condemnat & eadem facit, uetante Apostolo, quæ iudicat. Roma. ij. Miteme gentium. Nam Paulus de priuatis loquitur, nos de publico Magistratu, qui externa scelera & in Deum conuicia quæ patent, damnat ac punit merito iure: modo de naturalibus uitijis ac blasphemijis cordis sensum doctoris capiat. Neque quisquam propterea quod sibi nonnihil conscius ob communem carnis infirmitatem, in causis Iudicio patenti- bus ex officio pronunciare dubitet. Nam personam Domini gerit, cuius iudicium est. Alio qui satis urget Paulus histrionicos istos Christianos, qui de peccatis se mutuo condemnant priuata libidine, quibus illud uere obijcitur. Quis tu es, qui iudicas seruum alienum? Item hoc

Priuata iudicia condemnantur.

hoc ipso quod iudicas alium teipsum condemnas, eadem enim factu qui iudicas. Nihil autem ad ordinarium iudicem ea obiurgatio Apostolica, cuius est de uulgaribus criminibus statuere, ut ministri Dei, & citra proprium affectum, utpote qui Dei & Reipub. iniuriam non suam uindicat.

Quod si à Iudice postulatur innocentia summa, quis tum plectet facinorosos? Nam cordis sui abdita quisq; hoc uehementius horret ac detestatur, quo est ex dono Christi melior atq; inculpator. Optimum igitur quench à tribunali isto rigore prepostero submouebis. At qui satis intelligitur Iudicem Dei personam gerere, & illius iram exequi, non suam. Ideo nihil dubitat bonus Magistratus per bonas leges iuxta præceptum Domini perniciosum ciuem tollere, & si de suis peccatis nunquam non dolet. Sua enim peccata beneuolentia diuinæ, committit, & interea Dei nomine aufert aliena.

Nec huc pertinet sententia illa Christi Ioan. viij. Qui sine peccato est, in adulteram prius iaciat lapidem, qua sibi uidetur pulchre probasse, quod blasphemie & adulteria sacrificorum non sint punienda principi. Verum eam sententiam contra priuatos homines dixit Dominus. Non enim iudicibus sed pharisæis

Innocentia exacta à Iudice non postulatur.

Ioan. s. de adultera.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

*Tempore
Christi nullū
tus gladij in
Israel.*

*In libro Auo
da Zara tit:
primo.*

ſæis locutus eſt, à quibus iudiciaria poteſtas per Romanos adempta tum erat. ut paulo ante diximus, Proinde Dominum qui teſtatur erat ſe adueniſſe, non ut iudicaret, ſed ut ſeruariet mundum inſidioſe interrogarunt, quid iuris in illam adulteriꝝ manifeſtam congrueret. Ibi Dominus appoſitiſſime reſpondit, id iuris quod perpetuum eſt, & etiamnum ad priuatos attinet: & tum reſpondit cum nullus ad eſſet ut iudex. Nam phariſæi malo conſilio pariter eſſe & accuſatores & iudices uoluerunt, ſicut ſedulo id iuris uſurpabant quod eis non competebat. Erant enim ſuapte auctoritate iudices, & ſic ſine ordine legitimo occidere miſeram cogitabant. Nam iudicium zeli non eſſe potuit, ubi ordinaria iudicandi poteſtas interciderat, qua illud corrigebatur, ne eſſet ſeditioſa cædes. Quomodo enim licuiſſet eis interficere hominem ſine iudicis ſententia, cum ne cognitionem ullam iudiciariam exercere illis fas erat.

Deinde quia pietate præcellere ſibi uidebantur, ualde abſurde faciebant reiſciendo impoſitam diuinitus pœnam, quæ ad gaudia maxima uiam parabat, Tyrannos ſibi impoſiti commeruerant, & ea ſcepri ablatio ſignū erat inſtare aduentum redemptoris. Quod uero ſceptrum ablatum eſſet, omnibus notum uideba-

uidebat, quia gladiū nullus ciuis patriæ gestitabat, sed Ethnicus et alienigena, neq; ille pro lege & Repub. sed contra eam, & ad uoluntatem Romani tyranni gestitabat. Eam tyrannidem ceu poenam debitam peccatis patienter ferre debuissent sanctuli isti, & non sic per cuniculos ademptam iudicādi potestatem uelle recuperare. proinde dicto illo notatos ceu manifestos iniuriarū reiecit fortiter. Qui est inquit, immunis à peccato primus ad lapidandam promeritam accedat. Et quia uenerat ad implere non soluere legem, uoluit ut ad legis uoluntatem criminosa ream peragerent. Hoc est aut in eam apud iudicem Ethnicum dicerent testimonium, aut si liberet extraiudicialiter, apud cordis sui tribunal, is ex eis eam damnaret priuato iudicio, qui culpa omnes esset uacuis. Quo dicto admonuit hypocritas, ut darent operam, quo se primos accusarent, non adulteram miseram, quia iustus initio est accusator sui. Alioqui iudicando miseram de adulterio, semet eodem essent condemnaturi, ut qui facerent eadem quæ condemnarent. Romano. ij.

Quandoquidem administratio iusticiæ apud Ethnicos erat, quid priuatorum pharisæorum intereat, quo supplicio in deprehensam animaduertetur? Oportuisset igitur eos fer-

re ma

DE MISSA, MATRIMONIO ET

re manum Domini sine refragatione, qui malemeritis uiolentos Dominos præficere solet, quo malis admoniti ad Dominum cui peccauerant, reuerterentur. Aut si interesse putarunt, ut afficeretur supplicio, eam apud illos reã pagere debuisset penes quos potestas et iurisdictio residebat. Sic nos discam⁹ nō repugnare castigati patri in cœlis. Deinde & nos cognoscam⁹ quomodo priuatæ cœsuræ, excōsideratione nostrorum defectuum fluere debeant. Inde cōsequemur lenitatem & mansuetudinem, nec proterua præcipitania nobis meliores, ut ferè fit abiiciemus. Nimia caliditas reprehēdendi alios cauebitur, quo incommo- do beneficium monitoris quod in se saluber- rimum inuisum plerunq; redditur. Nihil igitur aduersus legitimum & officiosum principem dictum Christi facit, quod in homines priuatos & uoluntate Domini se castigantis repugnantes dictum est.

*Peccatores
an debeant
iudicare.*

Adde quod hoc argumentum ualeat aduersus omnem Magistratum. Omnes em̄ pariter peccatores sumus, quid igitur tibi sumis in aliorum peccata constituere, qui facis eadem que iudicas? Sic facile colligemus, Omnes peccatores sumus. nemo igitur de alterius culpa disceptator sedeat, nemo alium neq; parricidam sententia mulctet, Reuera enim ratiocinatio

Consilij

IVRE MAGIST. IN RELIG. 8

Consilij sic habet. Nemo intra se legem aliqua ex parte non uiolat, qua quidem suus est, nemo igitur omnium palam facinorosos condemnet, uel apertius hoc modo. Omnes sumus filij iræ, ob peccatum æqualiter omnibus inhabitans, ineptum igitur & cõtumeliosum est quod quisquam de peccato aliorum foris cognoscat, cuius intra cordis parietes ipse sibi conscius fuerit, admonitus per Apostolum, Roma, ij.

Quis non friuolam, non absurdam, non contra commuem sensum esse eam collectio nẽ dixerit? Nam que grauiora in fidẽ de Christo, & in pximi dilectionẽ passim admittunt, & iudici nota esse possunt ea tributa sunt sub gladium, omnium gentium consensu, quam late patet ac patuit Christianus orbis. Neque ulla natio repugnauit, exceptis paucis Donatistis, quorum seminarium inter sectas huius ætatis reuiuiscit. Quancp̃ patres Ecclesiastici in redimendis intercessione sua eis qui iudicio ad supplicium ultimum damnati erant, paulo studiosiores fuisse uideantur, At iudicia permiserant hominibus, non ademerunt ut consilium hoc adimit. Quem in modum Cels. T. & sub ea pastores animarum nihil aliud corrigere student, quam quod externis factis extirpabiliter ac perditè patratũ est, & notum populo est, nedum diligenti principi. Quod

DE MISSA. MATRIMONIO ET
QVOD PECCATA NON SINT PA
ria, de natura primi præcepti, & quid cau-
se sit, cur pessimam sententiam in-
terdum homines non pessimi
defendant.

CAP. XXXII.

Q Vanquam ad scripturæ ingenium &
illud non quadrat quod ait. Nos pari-
ter omnes præuaricamur legem. Ineptum
enim & absurdum dictum est in Ecclesia Chri-
sti. Non enim peccata omnia paria sunt. Sen-
tentia ista Platonis est Ethnici philosophi, &
si eadem ab Anabaptistis nostris odiosius re-
peratur. Peccatum quidem unum alio graui-
us est, & esse iudicatur à spiritu scripturæ. Sunt
enim qui ex imbecillitate peccant, rursus qui ex
rote labuntur, rursus autem qui scienter &
contemptim Deum patrem et seruatorem no-
strum Iesum christum probris palam affici-
unt. Quis dixerit Petrum et Iudam, aut Achi-
tophelum & Dauidem pari culpa alligatos,
qui peccatores quisque pro se & suo modulo
erant. Petro infirmitas est quod fugerit & ab-
negarit Christum. Iudæ autem maliciosa aua-
ritia, & plane facinus Satanicum, quia osculo
prodidit sanguinem innocentem, quem Pe-
trus

trus metu deterritus uerbis negauit. Achitophel quanta pestis reipub. qui populū a patre ad filium hostem illius perditissimum uasificia perfide abduxit. Dauid foedissime quidem lapsus est, sed ita ut conuictio prophetae admōnitus extemplo & utiliter diceret. Peccaui cōtra Dominum. Qua uoce ut illud audiret promeruit. Etiam Dominus peccatum tuum abstulit, non morieris. Horribile facinus est adulterium homicidium, infandum & immaniterium: gladio militem fidelem sibi, causā hostium: uxoris interimere, est hominis libi potētiendae uxoris interimere, est hominis libidine furentis: totum Israelē populū Dei hostibus illudendum obijcere plusquam patriae proditoris. Et tamen Dauidi ueniale peccatum fuit. Sauli sacrificium contra uerbum Domini peccatū irremissibile. Ergo nō factū peccatoris, sed primum persona eius cōsideretur: Deinde quo animo quaque fide praeditus sit peccator. Eoq; ex psona est, q; peccata non sunt ad mortem quae in patrem ac filiū admissa sunt, nam horum authores nondum sunt deplorati. Quod autem in spiritum sanctum uergit, id non solum in hoc, sed ne in futuro quidem seculo remittetur, cum sit hominis prorsus aduersus gratiae foedus obfirmatis, quare prorsus paradoxon est, & non simplicis fidei dicere, peccata omnia esse paria.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Nam hoc dictum Iacobi: Quisquis totam legem seruauit, offendit autem in uno, factus est omnium reus, sic accipiendum ducimus, ut admoneamur unius præcepti præuaricatorem, à gratia totius fœderis excidisse, donec resipuerit. Cadunt omnino à fœdere, sed non æqualiter, non animo neq; pari spe resipiscendi. Omnium itaq; reus est, qui in uno peccauit, sed tamen alius alio minus est reus, etiam qui peccant aduersus unum præceptum scienter, & proprie. Nam præcepta sunt ceu leges fœderis Dei, quorum quodcunq; ex proposito cōtemnit, mox rescissum est uniuersum fœdus, quantum ad præsentem gratiam attinet. Nam legitur, qui non fecerit omnia quæ scripta sunt in hoc libro morte moriatur. Indeque fit ut uno uiolato quasi omnia uiolata esse uideantur. Nam aliquarum legum obseruantia non efficiet ut sis in eo fœdere, quod plurium adiunctione pactum est. Ideo lex Dei ait, qui non fecerit omnia quæ in hoc libro scripta sunt, morte moriatur. Quia igitur lex mortem intendit, sequitur sublatam esse gratiam & ueram uitam mentium, quæ primo præcepto promittitur, quoties qualiscunq; præcepti transgressio sciens admittitur.

Et rursus inde liquet, quod omne peccatum sit contra primum præceptum tanquam generale

rale, & fundamentum aliorum. Nam fidem in
 verbum suum promittentis, & nostrum obse-
 quium eodem Dominus stipulatur. Neq; ali-
 ud faciunt reliqua precepta, quam quod osteri-
 dant, qua ratione in rebus ad Deum attinenti-
 bus, & in illis quæ proximi sunt obsequamur
 Domino. Quare primum præceptum violatū
 iam est, si quid aduersus fidem & charitatem
 designatur: Sicut ex aduerso fide & charitate
 potissimum adimpletur: et alia præcepta non
 præstantur nisi ex uirtute primi, quo quidem
 gratia dei simul promittitur & accipitur, qua
 alia præstentur. Quis em̄ uel quantulūcunq;
 sibi filius, ex animo effectum id reddiderit, qd
 absque respectu nostri, Dei gloriam & proxi-
 mi utilitatem respiciat: quam rem à nobis om-
 nia præcepta requirunt, ut quæ à fide in Deum
 pendeant omnia. Certe nemo hominum quic-
 quam quod in oculis Dei probatum, per se fa-
 cere potest. Non sumus idonei ex nobis cogi-
 tare quicquam tanquam ex nobis, Fides itaq;
 omnium præstandorum fundamentum est,
 quæ à Deo id accipit, quo nos ad parendum
 Deo idonei reddimur. Neq; omnia peccata
 propterea sunt paria. quod inde constat, quia
 de quibusdam facilius est resipiscere, ut de illis
 reditio ad dominum facilis est, quæ uiam re-
 missionem peccatorum comparandi non ex-

N ij cludunt

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

cludunt, hoc est, quæ superstitem fidem in pro-
missionem Christi, quæ est de remittendis pec-
catis relinquunt, aut certe ad fidem reficien-
dam aditum relinquunt.

Quod peccatores in uiam reuocare Chri-
stus conatus est, omnibus est Christianis imi-
tandum. Idem & nos docemus, & pro uirili
imitamur. Sed Magistratus suam præterea
functionem obit nihilominus ad hoc, ut eos
qui exemplo publico grauitè offendunt, iux-
ta præscripta legum corrigat in melius si da-
bitur, sin minus et aliud efflagitat publica uti-
litas, facinosum perdat ultimo supplicio,
qua in re mores publicos pariter & religionem
in populo, etiam in eis quos punit, emendat.
Quoties enim metu carnificis poenitudo ob-
orta synceriores ad Dominum reditionem
auspicata est. Egregium huius rei exemplum
est Latro, qui cum in cruce pro meritis poenã
dependeret, audit illud, hodie mecum eris in
paradiso, & huic Euangelio sibi nunciato cõ-
stanter credidit. Itaq; iudicis seueritas ei ad
scholam spiritus introeundi causam dedit, cu-
ius tum sententia tanquam parricida & sedi-
tiosus cruciabatur.

Qua uolun-
tate Consul-
tor scripse-
rit.

Sed hypocrisis occultior atq; tectior De-
um tandẽ uindicẽ experietur, ea nihil ad nos.
Quæ an adsit, & in quibus actionibus certo ad-
sit

fit, Christiani nesciunt, donec fructibus se
 pdiderit, itaq; iudicibus hominibus est *in dicit*
^{ueros.} Iudicium enim sibi Dominus arcanorū
 retinuit, cui id inaccessum concedunt, etiam
 Pharisei hypocritæ. Neq; nobis abdita cor-
 dis puestigāda sumamus. Quemadmodū &
 nostra non interest, neque iudicamus utrum
 uere an falso dixerit Consiliarius tantus uer-
 ba hæc sanctissima. Ope Dei fretus causam
 aggrediar, periculum facturum quid Iesus Do-
 minus noster per paruitatem meam efficere
 uelit &c. Quamuis nobis constet uniuersum
 consilium eius ex humana tentatione proflu-
 xisse. Nam carnalem sensum & non scriptu-
 ram sacram pro fundamento iecit. Nihilomi-
 nus fieri potest quod scriptor non dolo, neq;
 malitia, sed imperitia aut etiam affectu in-
 transuersum raptus tam fæde impegerit. Quē
 admodum assuetudo prauorum exemplorum
 iudicia mediocria plerunq; excæcat & perdit.
 Existimat forte sic rem esse ut asseuerat, Nimi-
 rum Dominum nostrum Iesum Christum uel
 le, ut conuicia in Deum & iniqua in homines
 facinora sint impunita. Quem tamen nos iu-
 stum iudicem esse à patre datum omnium que
 sunt in coelo & in terra, idq; ad gloriam nomi-
 nis paterni certissima fide profitemur. Qui la-
 psus homini à rebus spiritualibus alieno,

*Hypocrisis
 Consultoris.*

N iij non

DE MISSA MATRIMONIO ET

non est magnopere uitio uertendus, ut quem aduersæ occupationes sicut ipse affirmat, à sacris adeo detinuerint, ut ad ea obiter respicere egre ualeat.

Fit autem interdum, ut quis propositam sententiam aperte malam quærat specie uerisimili adornare, absq; tamen dolo malo, ut cū quis persuasus est suas rationes esse tutiores & à cruce remotiores nec id summe displicere Deo, quod contra Deum pro carnis ocio in se tuitur. Quo quidem tempore humana ratio se fallit ac sibi temere persuadet, quod aliorum quoq; iudicia cum cupiditate sua consensiant. Ex qua opinione se uocatam diuinitus interdum existimat ad defendendas eas rationes, cuius uocationis nullum argumentum, neq; scriptura neque afflatu, id est, occulta reuelatione, neq; ullis circumstantijs apparet. Quod si quis profana & fluxa causa ad iudicationis impiæ patrocinium adducitur, sine singulari motu cordis nedum contra animi sententiam, apud talem hæc consilij uerba minus loci habent: ope Dei fretus causam aggrediar uisurus quid Iesus &c. Dominus enim Iesus noster ad simulatam mentem boneque rei specimen falso præ se ferentem nequaquam animum adijcit, sed potius eam odit atq; execratur.

Proinde hypocrisin & uitia in religione
laren-

latentia, si aperire se circumstantijs incipiunt, accusentur, & si fieri manifesta & iudici per-
specta, puniantur. Quam in re non uerendum,
ne bonum titulo mali quæremus, nec malum
boni existimatione afficiamus, neq; inno-
centes molestia, neq; fontes grauemus maiore,
quàm pro debito suspitione ac præiudicio.
Quamquam in leniore parte minus est pericu-
li, si cautio adhibetur, ne scelera robur & spe-
ciem probitatis impunitate adipiscantur. Quo-
fit ut in patientia & probationibus euisita
crimina etiam in hypocrisisim, hoc est, in dolū
malum pius Magistratus animaduertat se-
ueriter, si eam duplicitatem animi documen-
tis certis deprehenderit. Sed idem cogitatio-
nes ac technas cordis, quæ latent, ad occul-
tum Dei iudicium refert, iuxta illud uulgo ia-
ctatum: Cogitationes à pendendo uectiga-
li sunt immunes ac liberae. Impunitæ enim
sunt inter homines, si ignorantur. Sed qui re-
nes explorat Deus ea mala quæ in recessu mē-
tis latent, iusto iudicio disceptat rigi-
deque condemnat, ut nullus su-
persit locus refugij.

N iij Desine

DE MISSA, MATRIMONIO ET
DE FINE MVNDI, ET ANTICHRISTI,
atq; totius uniuersi interitu, & quid sit Antichristi
abominatio, quomodo detestanda
pijs, & qua ratione ille interficiendus à Christo Domino.

CAP. XXXIII.

*Apodixis
Consilij.*

IAm ad Consilij demonstrationem accedemus. Quod si Missa, inquit, & Sacerdotum concubinatus execratio est Antichristiana, si ne dubio contra uerbum Dei facit, qui ea mala gladio abarcere, & supplicijs opprimere cogitat. Quia abominatio Antichristi usq; ad finem mundi permanebit, quam nulla potentia, ante constitutum terminum extinguet. Dan. viij. & ix. capitibus. Et Christus ipse iubet ut discipuli sinant zizania cum tritico usq; ad tempus messis, una crescere. Mat. xiiij. Ergo hoc syllogismo nititur: Nepharium est Antichristi execrationem ante consummationem seculi uel ac potestate abolere. Missa et Concubinatus Sacerdotum sunt execrationes Antichristi.

Missam igitur & concubinatum nullus princeps è medio tollat.

Ad enunciata huius collectionis ordinere spondebi

spondebimus. Principio maiorem hanc illi probant tria illa scripturæ loca, quæ modo repetuimus. Sed ea longè aliam sententiam habent scientibus, quid finis mundi, & quid sit Antichristi abominatio. Primū, Finis mundi in quem Moses & Prophetæ aduentū Christi constituerunt ac futurum prædixerunt, nō tantum est seculi huius consumatio, sed pariter est carnis & sanguinis interitus, Quæ reuelato Iesu Christo per spiritum sanctum intereunt, ubi æterna bona sine lege & sine meritis, prædicant, & ex mera gratia conceduntur. Quæ bona in mentibus illustratis hic incipiunt. Nam qui credit habet uitam æternam: Primitiæ spiritus quas credentes acceperunt in uitam æternam continuantur, quotidiana fidei auctione. Quare illud *אחרית הימים* extremum dierum, de quo Moses, & tempus, & dies, & hora illa de qua Prophetæ, similiter & finis seculi ac plenitudo temporum, de qua Apostoli exordium coepere, simulatque per mortem crucis ad patrem reuersus est, & spiritu igniq; sacro intra homines mundum depopulari adorsus est. Iudicium enim Domini à domo eius initiū habet, ex quo pax mundi disturbatur. Iuxta illud Christi: Veni ut ignem accenderem in terra. Item: Non ueni mittere pacem, sed gladium.

*Finis mundi
quisit.*

N v Ergo

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Ergo extremum mundi tempus in die Pentecostes cœpit, & usq; ad reuelationem iusti iudicij duraturum est, quod quidem per Christum hominem exercebit. Quare et fines seculorum in nos inciderunt. Nunc enim est ultima ætas, nunc est terminus mundi, & exortus æternæ diæi. Nam terrenis omnibus apud nos occidentibus diuina lux æternæ cognitionis nobis credentibus oboritur. Finis mundi pridem in nos aduenit, ex eo q̄ omnes mortem appetiuimus benedictã, quoniam Christus, p̄ nobis mortuus est. ij. Cor. v. Respicere igit̄ in mundum ijs nō licet, quibus mundi terminus illuxit. Mundo quidem uere Christiani eum annum utuntur, sed tanquam non utentes, quandoquidem uoluntate & consilio supra illa temporaria, in illud æuum æternum su spectant.

*Abominatio
Antichristi
iam deletur.* In fine inquit mundi, nec citius delebitur abominatio. Idem & nos credimus, & nunc ea ex parte, gratia Deo deleta est apud nos, quod in gloriam Christi prædicamus. Cuius uirtute & Verbi Dei gladio, spiritusq; oris eius ex conscientijs hominum, indies magisq; abijcitur. Ex parte defectionem uidemus, & eum cognoscimus qui in templo Dei, hoc est, in mentibus electorum pro Deo haberi, adorariq; cupit. Ingruit etiam nonnihil

hil dies Christi, ubi uiget adoratio cœlestis patris, que est in spiritu & ueritate, & si pro hoc id irabecille & ualde adhuc imperfectum est. Nam execrationi Antichristi tantum loci apud nos non est atq; antehac fuit. Quia Dominus & magister ipse intra nos in opere est. Christus nos repurgat & apparat in ueros Leuitas, ut est in prophetis promissum. Hoc sumus & in hoc stamus ad laudem & gloriam nominis Domini.

Sed quod mundus idcirco q̄a ex parte Antichristus patelactus est, repente sit interiturus, id nondū uidetur expectandum, & si signa frequentiora produntur, quæ sub finem præsentis dispensationis suę Christus futura esse prædixit. Tot bella patrum & maiorum memoria immo seculis omnibus inaudita ferè perpetuantur: tanta conscientiarum est tyrannis, tanta persecutio, tanta morum fideiq; depopulatio, tot dissidia, tot sectæ, tantaq; interitio charitatis, & in summa omne scelus & flagitium stat in præcipiti, ut completam esse mundi malitiam facile cernas.

At necdum satis est Antichristus perspectus, neq; ad omnes noticia eius promanauit. Fortassis & Consultor noster illum non nihil ignorat. Videtur enim quod plus tenebrarum quàm illuminationis Christi experiatur, nam
per lu

*De interitū
uniuersi.*

DE MISSA MATRIMONIO ET

per lucem Christi reuelatur, cuius contrarium consilium eius spirat. Deinde non prædicatur tam late Euangelium, neque dum plenitudo gentium intrauit, neque Israel seruatus est, sed in densissimis ignorantia tenebris adhuc iacet, & seruandum totum aliquando nos certissima fide expectamus.

Satis diximus, quid sint extremi dies, & quod non nobis iam olim exorti sint, & si nondum perfecte, sed indies clariores elucescant, ex eo quod opera Domini donaque eius per ministerium Ecclesiae indies magis magisque in nobis exaugescunt amanti bus ordinem & unitatem Ecclesiae ad mutuam nostri aedificationem, nam sectae indies in peius merito proficiunt, & boni inter eos pulchre concedunt ad Ecclesiam.

*Abominatio
Antichristi
quae sit.*

Sed Antichristi abominatio & si aliquando penitus abolenda est, subinde tamen cuique credenti nunc atteritur per assiduam pugnam fidei. Quid enim est abominatio Antichristi, quam ignorantia Dei, prudentia carnis, uoluntas & facta Christo contraria, ut quae ex amore nostri profluant, maxime quae reuelatque uigae sanctorum, uigae crucis Christi ad uitam deducenti aperte aduersantur. Antichristiana sunt igitur quaecumque ueram poenitentiam quae est angusta porta ad uitam & remissionem auerunt.

auertunt. Nam quia ex Christo fluit sui disciplicentia & fiducia in Deum, necesse est, ut ex Antichristo sit nostri amor, & contemptus donorum Dei. Et ut semel dicam, quæcunque non faciunt pro Christo sunt Antichristiana. Nam ait, qui non mecum congregat dispergit. Et, qui non est mecum, contra me est.

Quare Antichristi abominatio non est huic aut huic peccato astringenda, sed est latissime intelligenda. Nam est corrupta natura hominis quantacumque est. Nam ex amore nostri, tanquam radice pessima quæque progignuntur, quæ Christo Domino cursuque gratie obfistunt, in locum & existimationem Dei se ingerunt, pro Deo reputari appetunt, cultumque & adorationem sibi arrogant. Tametsi id nominis in eos proprie usurpatum est, qui titulo diuini cultus falsam religionem ac dæmoniorum doctrinam amplectuntur, & alijs obtrudunt suis institutis.

Omnes electi contra hanc execrationem, *ἡγεῖται ἐν βολίῳ ὑμῶν τὸ οὐρανὸν* per gratiam ac spiritum Christi uehementer exasperitati incensique sunt. Nam peccata naturalia sunt eis tormentum ingens. Quemadmodum in Psalmis, oratorijs & in precationibus Prophetarum, sicut Abacucij. Deuter. ix. & alia perspicue uidere est. Quin uulgatius nihil est in Eccle-

Antichristum quisque intra se detestatur.

sia,

DE MISSA. MATRIMONIO ET

sia, quàm naturæ ueteris fastidium ac detestatio, propter cuius reliquias pij apud se mœrent, anguntur, cruciantur, miserisq; modis tantum mali nunquam non deplorant, ac uotis omnibus deprecantur. Qua tamem afflictione animiq; cruciâtu beati sunt Christi testimonio. Beati enim qui lugent, quia consolationem accipient. At quis non luxerit sedulo, qui se hene nouit. Nam quid tristius ac luctuosius esse poterit quàm experiri quotidie, quantum repugnantia in cordibus nostris, & aduersus spiritum tumultuetur, & pergentibus in uia domini pertinacius obsistat, Quod quidem uniuersum ad Antichristi satellitium annumeratur.

Pij detestantur externam quoq; abominationem.

Sic res habet intra nos. Ex animo enim excramur quæ aduersantur Christo, maxime autem id quod illi intra nos aduersatur. Sed hic zelus Dei interior & falsorum cultuum uitæque improbæ detestatio, effundit se in apertum, cum nos impiam doctrinam & hominû constitutiones quæ in iniuriam gratiæ & libertatis Christianæ pro conscientijs confirmandis ac meritorio cultu habentur, aspernamur, refugimus, & frequentibus concionibus iustisq; libris è publico explodimus. Nam gloria Christi imperitæq; multitudinis salus nobis pastoribus gregis Christi merito cordi est.

di est. Qui redempti Christi sanguine sub feruili iugo repugnantium constitutionum grauiter gemunt. Atque hanc ob causam, facultatum, existimationis ac uitæ discrimina nos certa manent. Sicut hoc tempore, syncera in Christi satisfactionem fides, & iuxta huius regulam cerimoniarum, morumque correctio omnium audit pessime. Sed credimus ideo loquimur, nihil deterriti, neque minis neque exemplis plurimis, quæ in nostros passim ædit hypocrisis aduersariorum.

Atque utinam arderemus magis, ad amplissimam Christi gratiam prædicandam cum contumelia uanæ eius confidentiæ, quæ contra Verbum Domini seculis aliquot inualuit. Hoc zelo flagrauit mirifice propheta Helias, quo tot prophetas ac ministros Baalitas in Carmelo mactauit, simulque Dei ueri noticiam apud populum suum restituit. i. Reg. xviii.

Ad cogitandum super Missis abrogandis, & impudenti Ecclesiasticorum scortatione eradicanda tuam non dubie Celsitudinem, & ad ministros Verbi permouit, studium gloriæ Dei, & Christiana in subditos dilectio. Nam quem non incenderet quod execratis missis, fidem in Deum per Christum eius, & uita palam flagitiosissima, omnem pudicitiam, probitatem ac religionem, duces religionis professi oblice-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

obliterant ac depopulantur. Sed hac de re postea.

*Spiritu oris
Dei interficitur
Antichristus.*

Quid sit abolere abominatorem in ternam.

Iam ad scripturæ testimonia respondebimus: Abominatio Antichristi, donec intratum iudicatur, spirituque oris Dei, non armis carnalibus interficitur. Nam arcana cordis, hoc est spiritum hominis, nulla uis mortalium attingit. Quod in abolenda interiore abominatone liquet, quæ nihil est aliud quam uera inuocatio, quam noui hominis secundum Deum procreatio, quam uiuificantis sapientiæ integritatis ueræque uitæ donatio. Quarum rerum largitio nulli congruit creaturæ, ut cuius facultatē omnem infinitis modis superat. Nam ea largiri unius est opificis omnium prærogatiua, de qua re diuus Paulus & propheta Daniel differuerunt. Itaque abominatio latitans, à magistratu secunda est. Sed in eam Deus animaduertit, primo tacita animi religione ac metu, Deinde uerbo prædicationis, quo quidē conscientia sceleris quieta commouetur. Proinde Magistratus in occulta iudicanda sibi ius usurpans, Dei partes inuadit. Quid autem illa aduersus Celsit, T. institutum: quæ externa offendicula proprie submouere: uerbum prædicationis & sacramenta, more et instituto pio ornare; suæque curationi obnoxij adiumenta ad

conle

consequendam puriorem doctrinam auctoritate sua adferre studet. Ex qua rursus vitæ officia scite conformantur, quæ pridem obscena libidine, & hac foediora Dei ignorantia per sacrificios misere infecta & cõspurcata fuerunt.

Quod si talis abominatio cordis in opus prodit, & in lucem erumpit, tum in eas leges politicas quæ de externa Oeconomia Ecclesiæ cauent, imegisse statim dinoscitur, & necessario per eas plectitur. Quia potestas ministræ Dei est, cuius unius est iudicium, Dei igitur uoluntas ei exequenda est. Ex quo fonte causa manat, cur supplicium de falsa doctrina sumendum esse lex dixerit. Deuteronomij xij. ubi Iudici præcipitur, ut eum puniat, qui aliorum fidem labefactare conatus fuerit. Rãdix igitur abominationis Antichristi, quia abditæ & abstrusa latet, gladio oris Domini solo perimenda est, sed rami & fructus ceu falce per Magistratum deputantur, ut sunt Misa & foeda libido Ecclesiasticorum, quæ mala lex Dei castigat per Magistratum, quia noticiæ hominum subiiciuntur.

QVOD ABOMINATIONES NON
sint zizania, Cesar Euangelium nõ persequitur
uoluntate, sed errore, & de legibus
pro quiete publica facientibus.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
CAP. XXXIII.

Opponit Consilium illud. Homo peccat
ti & filius perditionis, prius reuelabi-
tur. Reuelabitur sanè, sed nusquam scriptum
est, Potestati nefarium esse si puniat reuela-
tam blasphemiam, & publica offendicula, si-
cut est Missa & sacerdotum concubinatus, &
si ad plenū omnibus, uerus Antichristus non-
dum detectus est.

*Zizania an
& quomodo
euellenda.*

De zizanijs, bene est. Non sunt euellenda
intempestiue. Matth. xij. sed luculenta in glo-
riam Dei conuitia, & corruptela morum pub-
lica non sunt zizania illo loco, sicut Christus
ipse explanat, quia zizania relinquuntur, sed
huiusmodi uitia & flagitia lex modo citata,
mature tollere iubet. Zizania enim sunt filij
iniquitatis filijs regni admixti & specie tenuis
pares, sicut zizania tritico. Nam habitu & cō-
uersatione pietatem ostentant. Intelligit itaq;
per zizania subtiles hypocritas. Quis enim
istos fucos citra iacturam simplicium, in aper-
tum producet? Nam qui simulationem studio-
sius reijcit, is uidetur ineptæ multitudini an-
tam omnem posthabendi curam bene uiuen-
di præbere. Id quod quibusdam Ecclesijs eue-
nisse prohdolor nimium in cōperto est. Nec ta-
les, Ecclesiæ facile declarabuntur, quo euitari
possent

possent, cum probitatis ac pietatis specimen
 aliquod illustrius de se plerumque præbeant,
 quam ex animo prævaluerint. Habent quidem
 notas non obscuras, sed que paucis cernuntur,
 quibus animaduersis id sunt obseruatoribus
 suis, quod dicuntur, uidelicet mendaces, uani,
 hypocritæ, alioqui pro ueris, iustis, & germa-
 ne Christianis habentur, ut est iudicium ho-
 minum imperfectum. Tandem autem fructi-
 bus cognoscuntur, & uulgo manifesti fiunt,
 nam crassis factis ceu cordis impij fructibus,
 maledicti esse dinoscuntur. Quo tempore illo
 sum messis planè appetijt, et palam tum deuo-
 tentur, & e coetu fidelium eliminantur, si qui-
 dem exemplo prauo Ecclesiam lædere perrex-
 erint Quod si incruduerit adeo ut & iudici li-
 quere cœperit, quid ille nō faceret officium et
 poena mulctaret, id quod numen æternum
 esse mulctandū censeret. Priuati hominis con-
 tumeliam Iudex inultam non patitur, & in
 Deum dictam & factam ferret. Bene cælata
 hypocrisis & Ecclesiæ admixta, non est pars
 crucis nostræ minima. Itaque absurdos istos &
 occulte noxios patimur & ferimus, donec ip-
 si sua sponte à nobis discesserint, aut seges im-
 pietatis eorum ad messem diuini iudicij ma-
 turuerit. Quid quod semet quisque tolerare co-
 git. Nā quisque sibi est oneri, quatenus in hac
 carne degimus.

○ ij Quod

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Quod si zizania dicendæ essent manifestæ abominationes, et omnes filij iniquitatis, quis tum facinorosus ueniret plectendus. Filij enim iniquitatis quæ proprie zizania sunt usq; ad finem mundi relinquuntur. Atqui palam scelerati & flagitiosi & in Deum maledici, sunt quidem filij iniquitatis, sed non relinquuntur per leges dei, quæ eos è medio prorsus tollunt. Sequitur tales iniquos esse zizania, qui tritico filiorum Dei per simulationem admixti, partim ignorantur, partim ex fructibus cognitî, uisceribus ecclesiæ a deo sunt inserti, ut sine grauiore bonorum incommodo tolli nequeant. Malum enim immotum aliquando relinquitur: ne intempestiuus exturbato impietasmalum pestilentius succedat.

Hoc Satanas quærit, deterret Celsit. T. & alios Magistratus, ne officio ad gloriam Dei promouedam, prout ipsis commissum est, performantur, quo populus calamitosus agat sine pastore, & sine ordine, sineq; obstaculo ad exitiû ruat. Nã pars nõ minima principalis muneris est, conseruare in populo uerbû prædicationis honoratum ac splendidum: deinde efficere ut mores honesti polleant, maxime quadrantes religioni, quamuis id rideat Con- sultor iste, cum fanaticis suis Anabaptistis.

Hactenus argumētis & scripturis est usus,
ad pro-

ad probandum quod Antichristi abominatio potestate terrena perimi non debeat. Iam eam edictis Cæsaris & procerum imperij communit, ut si scripturis parum euicerit, constantiam fidei tuæ horribiles minę labefactent. Ex quo Cæsareæ maiestatis indeclinabilem uim atq; commeritam iram grauissime denunciat. His uero terroribus, quomodo nos liberauerimus ferè ex dictis liquet. Nec dubitamus quin eas pia mens nedum Celsit. T. prudentia per se facile excludat. Nihilominus subiiciemus pauca quę Christiani tanquam certa præsidia contra tales Satanæ incursiones in promptu habent. Potestas timenda est malefactoris. Si non uis timere Magistratum ait Paulus, fac bonum opereris. Quod si inferiores Magistra tus Euangelium, honorem Dei, bonosq; mores apud suos promouent, non est cur sibi timeant, à superiore potestate. Neq; reges, neq; adeo Cæsare, ceu religioni obstricti supersticio suis metuāt, q̄ suā potestatē à deo acceperunt.

Sed quid inquit? Cæs. Mai. & alij principes uestram confessionem non solum non bonam agnoscunt, sed ut exitiabilem errorem seueriter condemnarunt. Quam à ditione quisque sua edictis & supplicijs fortiter abarceat, ut uideas defuisse occasionem non animum, quominus iam ante perieritis. Eam occasionem

*Minatur irā
Cæsaris.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tandem dies afferret. Huiusmodi minis nos
 territant hostes de euentu nimium securi. At
 nos agnoscimus omnipotentem esse Christū
 nostrum, cuius unius iusticiam per Euangeli-
 um querimus. Eius in manu est principum spi-
 ritus: si uolet eorum animos atq; iudicia com-
 mutabit, & ex hostibus amicos & defensores
 faciet, aut obstinatos in necem nostram auer-
 tet iam iam ceruicibus nostris imminentes. De
 inde scimus pilos capitis nostri illi numeratos
 esse. Nullumq; sine eius uoluntate casurum in
 terram, in eo consistunt omnia, unus uiuificat
 omnia. In hunc speramus, ut Deum uiuum, &
 ut indubitato nostrum, qui est Saluator, maxi-
 me fidelium. Ergo nos qui credimus certo ser-
 uabit à malo. Quanquam nos de Cæsare, prin-
 cipe tanto, tam rerum perito & tantopere ad-
 dicto religioni, longe meliora speramus, quàm
 isti profani homines exoptant, & ominantur.

*Potestas
 principum à
 Deo,*

Hac fide atq; hac expectatione pollent p̄i
 principes & respublicæ, quibus in suum popu-
 lum per Germaniam in suos subditos & ciues
 competit merum et mixtum imperium, indeq;
 sine metu pro gloria Dei id gerunt, nam ius
 gladij plenum habent, quod esse Dei & à
 Deo per Cæsaream Maiestatem in se deriva-
 tum sciunt. Omnis enim potestas à Deo est,
 igitur & potestas nostrorum principum non
 minus

minus quàm Cæsaris huius nostri potentissimi optimi maximiq; & potestates natura pares sunt, quarum est una atq; eadem definitio. Sicut non minus musca quàm elephantus à Deo condita est, & non minus est substantia animata sensitiva. Eadem em̄ in his ratio animalis. Nō dissimilis est ratio potestatis à Deo ordinatæ, quocunq; in subiecto ea fuerit, & si alijs in plures alijs in pauciores competat. Cuiuscq; igitur pleni Magistratus potestas, id est merum & mixtum imperium à Deo est ordinatum atq; tributum. Nullius igitur mortalis beneficentiam diuinæ præferant largitati principes, Deo gerant acceptum munus, illius gloriam & proximi salutem præcipue curent, pro fidei ductu Rempub. administrant, ex fide animi robur concipiant, minas hominum cōtemnant. Maior Christus eorum est à quo id muneris quod gerunt eis demandatum est, cui se in baptismo deuouerunt. Maledictorū est ad folij de arbore decidentis strepitum exhorrescere. Christianorum Deo suo secure fide, cuius providentia in bonum omnia cedunt credentibus, quamuis aspera aduersaq; carni uideantur.

Atqui nihil adeo periculi à Cæ. M. imminet pie ac religiose conantibus. Princeps enim est tum uirtute tum animi constantia summa.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

adde & timens Domini, fugitansq; dum licet
à tranquillitate publica, omnem uel opinio-
nem sœuitiæ ut in hostes quoq; moderatio-
nem & sepe numero mititatē eam tueatur, que
post sibi fraudi sit perfidia aliorum, Multo
minus in ciues suos officiosos truculētus erit,
ut sunt Germaniæ principes, & Magistratus
Rerumpub. officiosissimi, præfertim qui ab
Euangelio stant, cum per omnia iussis Cæ-
sareanis obsequuntur ac parent, quatenus ci-
tra conscientiæ periculum possint.

*Cur Cæsar
Euangelium
persequitur.*

Quod edictis & supplicijs Cæsareanis, re-
nata hæc doctrina Euangelij impugnatur, id
non credimus odio eius fieri, de qua nondum
ei licuit tot grauissimis bellis inuoluto cogno-
scere. Odit igitur quod maleuoli causæ tribu-
unt, non id quod est in causa, odit quod audit
nobis tribui nō hanc nostram doctrinam, ni-
mirum odit studium nouandi, odit licentię ap-
petentiam, proculcationem bonarum legum,
profanationem Sacramentorum, impium Ec-
clesiæ contemptum, & id genus. Quis infan-
da illa mala non oderit? Quibus sceleribus
absentes constanter accusant, qui diligentem
ipsorum ministerij, & nostræ, ut uocant inno-
tiationis animaduersionem pertinacissime fu-
giunt. Quam uero falso nos istis horrendis cri-
minibus deserant inimici, dies Domini tandē
aperiet,

aperiet, quo reuelabitur iudiciū Domini, quo nunc eorum impia pertinacia cōdemnata est.

Verum clementissimus simulatq; pietissimus Cæsar, amore concordia Ecclesiastica tuenda, in nostros fratres inflammatur, tanquam nouarum rerum studiosos. Quam & nos & alij consortes in Euangelio nostro uotis omnibus defensam amplificatamq; cupimus, adeoq; defendimus & amplificamus fortassis commodioribus rationibus, quam aduersarij, qui cum sint acerrimi hostes reformationis, Ecclesiam, titulo eius asserenda, tantum non extinguunt, cum ea quæ sunt neruus Ecclesiasticæ concordia sedulo oppugnent. nempe prædicationem uerbi fidei & usum Sacramentorum atq; clauium synceriores, iuxta institutionem & præceptum Christi. In quo est status controuersia nostræ. Neq; sub nomine Christianismi pax speranda est sine fide in Christū, quæ ministerio nostro promouetur, & eodem confertur. Politicam enim pacem nos similiter colimus, sed suo loco & ordine colimus, nempe, ut sit citra iniuriam Dei, Ecclesiasticā autem sine exceptione, quam pij omnes amant: quæ adiunctissimo cōsensu in Christū Iesum ceu redemptorē solum cōstat, in quo uno iā sumus eternę hereditatis participes sine meritis nostris, ex liberali dono Dei per eundē.

O v Nam

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Nam pax protinus cōstabit inuiolabiliter, si fidei iusticia per Christum undiq; appetatur, ad quam consequendam bonus Ecclesiastes adiuuat, qui uerbum prædicationis & sacramenta et absolutionem ut ab eodem Christo sunt instituta administrat. Inde æquabilitas de se, & de alijs iudicandi, inde moderatio & uerecundia, inde consensio animorum, studiū demerendi alios, tolerantia in malis, promptitudo aliorum onera ferendi, et omnino boni ac mitiores mores comites fidei sunt et proximi dilectio per omnem Christiani nominis orbem fide electorum propagatur. Quod si opera commentitia quæ non habent qui ea obtrudunt maxime & si constitutiones præceptaq; hominū in cōscientias, sine gratia Christi regnant, certum est ut externa pax ui et metu constiterit, bellum tamen cum Deo reuera excitabitur. Lex enim iram operatur, quæ expiatur tantum in Ecclesia. Sed ecclesiam Christi nullam habebimus, si ea non fuerit prædicatione poenitentiae & remissionis peccatorum in Christo constituta.

Itaq; ut nunc res habent, nulla pax in Christiana religione speranda est, ne quid dissimulemus, donec aduersarij aditum Euangelio impediunt. Quem totis uiribus etiamnum impediunt. Nam cultum Dei & conscientiarum tranquil-

tranquillitatē docent ab ineptis cōstitutio-
 culis pēdere, q̄bus sponsa Christi ceu de lapi-
 de empta aut captiua in seruitutē abiectissi-
 mam traditur. Tot enim doctrinæ & uitæ
 corruptelas in Ecclesiam impudenter conuer-
 runt, quas ferre homines coguntur. Quia col-
 lapsa uera disciplina tantum laruis inanibus
 plebem territant. Neq̄ facultas est, Ecclesiæ
 se ueris rationibus retinēdi in officio, ex eo q̄d
 clauēs ecclesię aboleuerint, & q̄ omnis eorum
 administratio Christū partim recta oppug-
 nat, partim illo rite meditando clanculum a-
 uertit. Tantum auditur in templis tumultus
 cantionum, missarum, cerimoniarum, quæ ut
 cultus nouo testamento proprius exercentur,
 & conciones, si quæ fiunt, & quæstum non ex-
 professo captant eiusmodi humanas constitu-
 tiones præ uerbo Dei attolluntur. Neq̄ tamē
 nos cerimonias reiſcimus, sed approbamus
 eas in Ecclesijs, quæ ad ornandum Verbum
 Euangelij & sacramentorum usum adhiben-
 tur. quibus sanè opus habemus ob ruditatem
 populi expoliendam & omnino ad excitan-
 dam carnis nostræ tarditatem.

Quod tamen Consultori frustra forsitan
 recensemus, qui non diffitetur esse abomina-
 tiōes foedas pleraq̄ in templis usitata, ut sunt
 præceptum de confessione peccatorum cum
 omnibus

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

omnibus circumstantijs Sacerdoti quotannis constituto tempore facienda, ut in usu est. Deinde absolutionem confitentium, quæ est sine fide, quia sine uerbo domini, quod quidem confitentibus nullum exponitur. Deinde satisfactionem pro peccatis imperatam, & reliqua ad unum omnia, quæ ab illis tanquam opera meritoria uenduntur. Nam sic uidetur etiamnum fateri. Hoc autem est nocentior, *ὁ ψευδοβουλιτικός ἡμῶν* quo pietatem splendidius mentitur.

Leges pro
tranquillan-
da ecclesia

Consignemus nunc leges pacis, quæ sunt omnium iudicio, æquissimæ, eas si iusserint aduersarij nos iussas officiose accipiemus. Prima sit, Verbum Domini ac fidei libertas nullis hominū inuentis impediatur. Altera. Sacramenta à Christo instituta, ut instrumenta gratiæ quibus fides roboretur prædicentur. Tertia. Ordinationes et disciplina in Ecclesia, pro ornando Verbo & inculpatis moribus tuendis, aut ex antiquitate repetantur, aut ex collapsis istis in melius correctæ conseruent. Quid aliud prætenderint ceu necessariū ecclesiæ non uidemus, siquidem disciplinæ Ecclesiasticæ latitudinem considerauerint, quæ multis constat partibus. Neque enim ulla ætas Christianæ religionis aliud ab illis potulauit. Nam argutas disputationes quæ ex
tra

tra scopum & extra ædificationem in Deum
uerfantur ipsi horremus, sed cupide amplecti-
mur scripturæ simplicitatē, qua una spiritus
negocium uniuersum perficitur.

A Cæsarea Maiestate, quis expectauerit ali
quid uolenti in religionem ueram designan-
dum. Et nos ea sumus causæ fiducia, ut nihil
dubitemus quin in hac fidei causa nemo nos
erroris possit coarguere, quantum inquam at-
tinet ad ea quæ sunt de necessitate salutis. Nā
quis non orat cum ecclesia ignorantia meæ
nememineris. Non est fidei causa intellectu
difficilis. Et in paucis admodum eius ampli-
tudo uersatur. Nos em̄ Christum perfectum
redemptorem esse confitemur, illi autem par-
tem salutis ad nostra & ad aliorum opera fri-
gida scq; hominum constituiunculas reijciunt.
Et quæ ex his fontibus deriuantur in contro-
uersiã trahuntur. Sed & aliam causam irarum
habent, correctam scilicet politiam in Eccle-
sijs & ex prauis redditos mores synceriores,
quibus suaues isti homines non assueuerunt.
Nos censuram timentium Dominum neuti-
quam horremus, quia nullo terreno respectu
in hanc arenam descendimus. Et scimus nos
mandatum diuinitus accepisse reprehendendi
omnem carnem, idq; p̄ Verbum domini, quo
sunt omnia condita, cuius spiritus primitiæ in
nobis

*Causa securè
tatis nostræ.*

*Summa con-
trouersie cū
aduersarijs.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Nobis sunt quo iudicantur omnia, & à nemi-
ne iudicatur. Quomodo enim naturalis ho-
mo iudicaret de doctrina spiritus q̄ ignorat,
at de nostra doctrina nobis uolentibus iudi-
cant instituti in Christo, id est, Ecclesia Chri-
sti, quia sedentium est iudicium.

QVOD CAESARI PAREANT EVAN-
gelici Magistratus, de Senatus imperij decretis,
& expectatione concilij œcomenici, &
cur Philippus Marchio Badensis
ab Euangelio descuerit.

CAP. XXXV.

TAndem inquit Consultor C. M. edicta
ac scita sacri imperij & expedita & de-
fensa curabit &c. Istiusmodi terroribus à te-
nore ueritatis deturbare nos imbecilles ac me-
ticulosos conatur. Atqui scimus quid sacra-
tiss. C. M. quid proceribus imperij obsequij
ex conscientia debeamus. Atq; eminentem
potestatem quam ex Deo obtinent, agnosci-
mus, neq; eis parere detrectamus, uel equa uel
iniqua imperantibus, siquidem intra officij sus-
cepta restiterint, ne quis Reipub. Christianæ
ciues turbulentos nos esse existimet. Deinde
meliora nobis de Cæsare pollicemur, quam
ut uim

ut uim aduersus Christum ac doctrinam eius nondum cognitam uelit exerere. Audiemur non dubie tandem rationem fidei nostræ redditori. Nec cōmittent alij à quibus rerum humanarū summa pendet, ut posteritas quæ liberior, iudicijq; certioris futura speratur, eos oppressæ ueritatis in omnem æternitatem accuset atq; condemnet. Penes quam erit de publicis causis huius seculi sine metu offensæ & sine gratiæ cupiditate pronunciare.

Extant in nos quædam procerum imperij decreta, Quod nō miramur, quia semper aspera sunt bonarum rerum, principia. Deinde animalia uentris compendio suo timent, quorum imposturæ nostro Euangelio deteguntur, præterea nunc arma omnia expedit Satanas, de cuius regno agitur, extinguendo per spiritum oris Christi. Postremo piarum mentium est nouarum rerum studia odisse, naturali quodam affectu, qui ex morbo originis adhuc superest. Nouarum autem rerum speciem aliquam, nescientibus nostrā doctrinam præbemus cum antiquamus impiam huius postremi seculi superstitionem. Ideo in nos publice dictas esse sententias duriores, nihil mirandum

Verum interea re melius animaduersa Senatibus imperij Cæsare alijs curis uacante mitius constituit

DE MISSA MATRIMONIO ET

constituit, simulq; eius M. quia uidit cog-
 nitione ulteriore causam opus habere, rursus pa-
 cem usq; ad futurum Concilium nobis confir-
 mauit, quod in horas indicendū expectamus,
 utinam non frustra. Nam hominibus magnis
 uidetur, quod de religione meliores rationes
 institui nolint, eorūq; titulum conciliū iactan-
 tes quærant, quo mundum fallant securius.
 quasi causæ bonæ fiducia securi cupiant il-
 lustrari religionem, atq; mores corruptos ad
 tollerabilem modum reformare. Atqui Cæs.
 Mai. Concilium publicis literis promissit, &
 ei instituto rex Romanorū Ferdinandus sere-
 nissimus, ut est publici ocij studiosus & felix
 obseruator, pleno ore suffragatur. Neq; ambo
 omittunt interim per literas & legatos contra-
 minas quorundā securos nos reddere, iubent
 que ut ocium promittentibus certo fidamus,
 contemptis uulgi sermonibus; qui ab hosti-
 bus plerunq; excitātur, nam se ob religionem
 nullo Magistratui facturos esse negocium, do-
 nec fidei causam Concilium liberum excusse-
 rit, quod breui sit instituendum. Quamobrē
 igitur tantis autoritatibus non haberemus fi-
 dem, quid culpam nostræ perfidiæ in princi-
 pes tam pios, reijceremus: cum per nos liceat
 esse pios modo species seditionis uiterur. Vni-
 us Cæsaris affirmatio nobis longe sanctior
 esse

esse debet, quàm ut in dubium uspiam uenire
 id sustineremus, quod idem toties sciens pru-
 densq; nostris promisit, & si cum aliqua for-
 tassis adiunctione promisit.

Quod si concilium coibit, ut ex hostibus
 aliqui nunc uidentur ex animo petere, q; hactè
 nus uelis et equis quod aiunt causæ discussio-
 nem refugierunt, nihil tum nobis periculi. Nã
 quis existimabit tantas fidei quæstiones rei-
 ciendas esse ad paucos eosq; malos & indo-
 ctos homines. Expectamus enim grauissimo
 rum uirorum conuentum, inter quos nonnulli
 mysteriorum Christi, ut nomine, ita reuera
 periti sint, non solum ex nostro ordine, hoc
 est ex plebeis hominibus, sed etiam ex sum-
 mis Principibus, quorum pia prudentia neces-
 sarias ad salutem res accommode disceptabit.
 Postremo ut pessimi ac uolentissimi homi-
 nes in iudices designentur, quod fore non spe-
 ramus nefarium fuerit nobis ut ob id formidi-
 ne percellamur, quibus promissio hæc à Chri-
 sto facta est. Ad reges & præsidés ducemini
 propter me, cum autè trademini, ne solliciti si-
 tis, quomodo aut quid dicatis, dabitur enim
 uobis in ea hora quod dicatis. Proinde opem
 patris certo expectamus, qui deus zelotes
 est. Eius est causa non nostra, neq; nos loqui-
 mur, sed spiritus patris nostri, ille idem prop-

*Cur concili-
 um maturæ
 ri optemus.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

ter obsequiū uerbi sui reis patrociniabitur, & à ui si incēta fuerit, defendet. Ergo facessat incus humanus ab animis credentium, quem simulatore iste uersipellis anxie obtrahit. Maior em̄ est qui nobiscum, quàm qui est cum mundo, omnes pili capitis nostri illi numerati sunt sine cuius scitu ac uoluntate nullum cadet in terram.

Quid autem eos uicinos extimesceret **Cel. T.** quibus publicus error luxum ac uoluptatem suppeditauerat. Conscientia mali non dissimulandi eos facit timidiore, nam à bonis nihil periculi, quos à ui retinebit humanitas. Offensi mali nunc sunt abunde, ex eo quod in tua ditione prædicatur **Christus**, & quod fidei doctrina obtinente eis neglectis illi unificatur. Vt quibus haud dubium intolerabile us nihil, quàm esse qui ad simpliciter nitendū diuina gratia consuesiant. Cuiq; enim dolet succedere quod suum auertit compendium, iam uero quanta lux diuinæ gloriæ effulget in tua ditione. Nam posthabita in ceremonias et opera hominum confidentia prouidentia præsidium quæritur, cuius per fidem in **Christum** reddimur certiores: quod ut est reuera, sic iam uulgo persuasum est esse omnium firmissimam spem, uel aduersus mortis & gehennæ terrores, quoniam de beneuolentia celestis patris
per

per Christum concipimus. Istos bonis rebus
 infensissimos aliqua pietatis officia intermit-
 tendo cause pietatis equiores non efficiemus,
 sed irritabimus potius ad reliqua impugnan-
 da. Quandoquidem inde in opinionem ad-
 ducuntur, nihil nos moliri serio, qui professio-
 nem pietatis tam inconstanter prosequimur.
 Illis obstinata lædendi uoluntas ab exortu E-
 uangelij fuit, quo minus lædant, occasio sola
 intercessit. Facultatem conuellendi Euange-
 lium nostrum non causam tot curis & impen-
 sis perpetuo quærunt, nam satis esse causæ exi-
 stimant, quod ipsis detractum & Christo ad-
 iunctum sit plusculum authoritatis. Et uen-
 ter mala bestia, tumultantes iracundia in-
 super extimulat, quia caligo mendacij eo-
 rum luce ueritatis magis obscuratur. Hac
 eos animi cupiditate inflammatos nouimus,
 & propensos ad accelerandum nobis interi-
 tum. Quare frustra has minas nobis & Chri-
 sto credentibus obijciunt. Nam inanes planè
 sunt, aduersus eos qui persuasi sunt Christum
 resurrexisse à mortuis, & uiuere & regnum
 obtinere, obtenturumq; esse in omnem sempi-
 ternitatem. Hæc nobis est certissima consolati-
 o, hæc anchora, hoc asylum nostrum: Domi-
 nus regnauit decorem indutus est &c.

Videmur iam propositionem aduersarij

P ij maio

DE MISSA. MATRIMONIO ET

maiolem explanasse. Nam diximus quomodo & quatenus nefarium sit abominationem Antichristi ui delere, aut quatenus deleri possit ante finem mundi, quid finis mundi, quid Antichristi execratio, quomodo in eam delendam quotidie pij incumbant, quando externis signis proditur sanctus ille zelus, quemadmodum externæ blasphemix & offendicula morum quæ sunt Antichristi contagium, gladio seculari subiiciantur, cui externa omnia subiecta sunt etiam reuelata hypocrisis Antichristi, nam quæ latet interius, ea Dei iudicium unum reformidat. Similiter terrores de eisdem Cæsareanis discussimus, quæ infirmitatem maioris pronuntiati annexerat, ac si diceret, eos qui citatam scripturam per conatum delendi Antichristum præuaricantur, supremam in terris potestatem grauius uituram esse. Itaque Dei & hominum inuitabilem iram pariter denunciat.

Ad minorem igitur cõsiderandam transferamus, Siquidem Missa inquit, & uetatio matrimonij Ecclesiasticorum, antichristiana execratio sunt, ut uir Dei Lutherus autumat. Quid hoc est aliud, quàm dicere quod Missa & concubinatus sacrificorũ pro quorundam opinionatione sit antichristi sceditas reuera nõ sit. Quanquam in meliorem partem, quæ suspiciose

spicione dicta sunt libenter interpretemur, quod solent Christiani tamen artificio huius loci in suspicionem nobis uenit Cōsultor iste, quod sibi non sit propositum ut elucidet ac propugnet ueritatē, sed ut eam technis uersutiāq; obscuret & opprimat potius. Nam qui recta hanc causam acturus esset, affirmaret Missam & incertum concubinatum sacerdotum esse indubitatam abominationem Antichristi. Verum ille ualde cautim & hæsitanter ambigueq; ita subnotat, ea Luthero esse abominationem scilicet, quasi dicat, alijs non item uideri. Addubitas ne o bone adhuc, an cultus Dei sine fide, & foeditas uagæ incertæ que ueneris in talibus uitijs habenda sint, sit in abominationem Antichristi transeant, si defenduntur autoritate Christi. Quis nostræ doctrinæ mediocriter gnarus id in dubium unquam uocauit.

Olim, nisi fallunt oīa, sub Spirensē principum conuentum author Consilij longe aliter censuit, nam deliberatio pia nomine cuiusdam iurisperiti circumfertur, forte nunc ei alias, alia mens, et aliud iudicium. Tam solida fide est, quā solidè imago ex aquis intuenti reddita consistit. Ea enim subinde incerta iactatur pro arbitrio uentorum. Atqui in presentia sic habere, & ad Antichristum utrunq; ui-

*Diuinitio
de animo
consultoris.*

*Grauitèr ali
quando con-
sultuit pro re
formatione
aduersarius.*

DE MISSA MATRIMONIO ET

tij attinere agnoscit, non suo fretus iudicio, sed id Lutheri unius autoritate tribuens, quæ aliàs non facit maximi, hoc loco autem uir Dei est, quia sic est instituto suo nunc accommodum, quasi diceret: Sint sanè execrationi nihilominus conantibus ea explodere uindictam Deum scriptura, & summam Cæsaris potestatem ius publicum opponit. Sed prudenter interim cauet, ne ea esse Antichristi certo ac diserte asseueret, Nam secum uir cautus reputauit quod pium Cels. T. animum perniciofa ista sceditas si eam talem esse in dubium non ueniret, facile ad prosequendum de abolenda ea consilium perse inflammaret. Ideo rem oculis patentem ea conditione affirmat, ut eius assertionis fides sit penes alium, quo coniecturam relinquat id non omnibus, neque adeo sibi forsitan, sed Luthero cuidam uideri, qui non paucis existimetur esse uir Dei.

Postea sub huius partis epilogum, ubi de terrendi locus oportunus, Missa illa iterum est mala & admodum inueterata abominatio, non tantum ita esse uidetur Luthero uiro dei, quam tot nominibus execratam postliminio pridem reuocarit Philippus Marchio Badensis, ex eo quod eius principis consiliarij & pariter ardentius rem aggressi, hac in re iram domini concitarint, Iræ enim diuinæ *omnesque* sit, quod

quòd priora scelera peioribus castigentur. Videtur autem eos aulicos in duplex crimen uocare, primum quòd ausi sint abominationem Antichristi à mortalibus per scripturam inuolabilem eliminare. Deinde quòd uetitum illud facinus animosius quoq; obierint, quod ab eis sit factum pessime, nam peius est id facinus, quod est poena prioris, idcirco grauissimam Dominus poenam inflixerit, quæ sit Missæ tam execrabilis reuocatio, quod quidem sit summum peccatum. Sic ab euentu ceu perspicuo exemplo, ut sibi uideatur, nos urget.

Marchio Ba
dësis Missam
recepit.

Quid igitur? An non iræ Dei nota est, uenisse in necessitatem restituendæ blasphemix Dei? Nam cum locum nunc obiter expedimus. Est sanè nobis minime ambiguum ^{τὸν} non tantum in populo illius ditionis, sed in alijs quoq; non paucis tum ciuitatibus tum regnis, quæ poena simili exerceri uidemus, iræ Dei in hoc exardescere, ut tandem studiosius illius clementiam efflagitent. nam Deus optimus neminem abiicit in grauiora peccata qui prius minora non admiserit. Est enim iustus Iudex orbis, alioqui uitia corporis, ut egrotatem & id genus, interdum ut manifestetur gloria sua, immittere solet. Cæterum relapsi in coenum abominationum, iræ Dei uim certam sentiunt. Quam quidem non commerue-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

unt studiosius abrogando abominationes ueteres, sed claudicando in utrunq; latus, fauendoq; nunc doctrinæ synceriori nunc pontificiorum imposturis prout plebis incōstantia eos impulerit, nam pro ludo mundus Euangelium habet

Proferatur ex antiquitate uel unum exemplum ubi facta sit necessitas ferendi impia ulli populo recta in Dominum & illius uerbum intuenti. Lex enim præuaricatoribus non obseruatoribus officiosis eam poenam minatur. Nam ob gloriam Euangelij metu sepius laboratur ut fert carnis imbecillitas, sed insigniora pectora sanguine & uita testantur ueritatem. Tantum abest, ut aduersis uentis in pelagus abominationum referantur. Proinde haud scimus an ob fidei uere studiū aut natio aut Respub. ulla depopulata sit. Priuata enim fides in publicam salutem subit morte pro Christo, quod facit ad fidei probationē, sed urbes aut populi sæpius in discrimine seruantur, ut in eis resplendeat potentia diuinæ beneuolentiæ. Et tamen est cur timeamus nostris, ne sibi exitium non uehementi industria, sed socordia creent, qui cum sincero uerbo Euangelij tantas abominationes & tam sceleratam plebis & pseudecclesiasticorum uitam superesse sinunt, & non pro uiribus exterminant.

Suum

Suum. n. populū eius rei gratia sepius afflixit,
& tandem aboleuit prorsus. Ita publica im-
pietas & mores palam corrupti, publice sunt
exitiabiles, sed pietas & honesta uita in popu-
lo defensa semper hominibus salutē fuit. Ad-
deoque qui publicam speramus priuatā crucem
quisq; pro se expectet.

Iam Cels. T. illustrissime princeps huc pro-
pendet, & à pastoribus animarum eodem uo-
catur, ut subditorum salutem & gloriam dei,
ex Christo simpliciter procuret, non quadam
inconsulta temeritate, sed bene meditatiōis ra-
tionibus & iudicio minime fallaci adductus.
Quod quidem ex abnegatione tui & respec-
tu præceptorum Dei constat. Huiusmodi ædi-
ficatio petrae Christo nititur, & ope Dei in
eodem perpetuo subsistet. Nam certam de
suceffu promissionem habemus. Matthei
vi. Homines autem huius seculi qui religio-
nem fictē colunt, & arena humanorum consi-
liorū inædificant, tam apud suam consciēti-
am quā coram Deo & uniuerso mundo gra-
uissima tandem ignominia pro meritis affici-
entur. Fictum enim animum odit Deus.

Item solutam Sacerdotum scortationem
hoc loco abominationem esse concedit, sed
addit pariter iuxta quorundam sententiam
quo sibi nouum argumentū ipse non refutet.

*Concubina
tū inconstan-
ter defendit.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Nam concubinatum sacerdotū esse matrimo-
nium iustum fortiter adseuerat. Sed quia se cū
forte considerat, quod nemini bono uideatur
officij esse, ut perniciosa sceditas concubina-
tus sacrificorum relinquatur intactus, cum si-
ne damno, imo cū splendida populi utilitate
à pio Magistratu queat aboleri, idcirco à con-
cessis mox dilabitur, & Ecclesiasticorum con-
cubinatum haberi uult loco honesti coniugij
scilicet. Verum, quia id quoq; impudentius af-
firmatur, iterum concedit, eos esse scortatores,
sed tamen homini misericordij gaudia eorum
inquieta, & à se coniunctissimos animos di-
sturbari permolestum est. Hic cernis quàm ue-
re uulgo dicatur. Medicum morbos corpore
suo expertū illis credere facilius ut *quod tū dicitur*
procerosque decumbunt.

Verum enimvero princeps illustrissime
simplex est ueritatis sermo. Et quem admodū
uinum eximium, saporem uniusmodi ac sim-
plicem reddit, sic ueritas ratione undiq; sibi
sequabili cōstat, neq; indiget, tot anfractibus
tot artibus, tot furtis, sed aperte ac palàm in o-
culos sedentium dispiciendum se ambitiose
ingerit secunda de euentu, cum sciat quibus ui-
tibus perstringat animum si bene animaduer-
titur. Quare nos de concubinatu, quàm po-
test à nobis fieri planissime differemus, si pri-
us de

us de Missa, quid inuicta ueritas statuatur ex-
planauerimus.

DE MISSA

CAP. XXXVII.

Euangelium est secundum scripturam *Missa quid.*
Deum nobis propter Christum condonare peccata & coelestia participare bona, uitam illam æternam immerentibus. Cui repugnat Missa, ut nunc est, æque ac Turci atque Iudæi repugnant, nisi quod nomen Christi Iesu interrim recolit. Ex quo medium per se notissimum nobis suppeditatur, eam fortius reuellendi. Christo enim recepto, quæ illi aduersantur, omnia dissipantur ac pereunt. Quo præsidio ad uictoriam contra eos arma expectantes qui sunt ex professo inficiatores Christi, omnino destituti sumus: aduersus eos qui Christi nomine insigniuntur, non sumus destituti.

Primo, Christus per spiritum semel oblatus est & æternam nobis redemptionem inuenit. Sacrificulus autem in Missa quotidie offert, ac si redemptio nondum inuenta esset. Næ Missam pro recordatione, exhibiti in cruce sacrificij non æstimat qui suum istud opus emporibus tanti indicit. Neque enim solas precationes

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

tiones habet in rem benefactorum, sed præter eas quia pecunia redempti sunt, illud suum sacrificium inscientibus, imò absentibus & longe aliud agentibus maxime diuitibus & qui pecunia id emerant applicant. Quid obstinatius fidei opponeretur, quàm tale opus Missæ, promissionem propter Christum, in se transferentis.

Secundo. Victima perfecta pro mortuis & uiuis, qua certissime litant, est unus Christus, idem Sacerdos in æternum. Missa autem simplicem panem & uinum in remissionem peccatorum totius mundi offert quotidie. Nam ante consecrationem imò ante Canonem leuando panem non consecratum, precatur, ut is pro expiatione mundi à Domino acceptetur. Fingat qui potest quod atrocius lædat officium & gloriam Christi. Nam redemptio nostra non diuina sed panaria redditur hoc futile commento. Hæc ex eorum sententia uera sunt, quanquam alia ueteri Ecclesiæ ratio consecrationis. Qua de re alia s fortassis.

Tercio. Christus fidendū sibi uni hortatur, opus Missæ a merito Christi pro nobis mortem oppetentis abducit ad huiusmodi opus humanum, quod sine Verbo Dei geritur, & nudis cogitationibus cōmunionem sacrificij Christi applicat, nō seruata institutione Christi
sibi

fti. Ex quo hec uaniffima perfuasio inoleuit,
 ut quisquis Miffam quotidie audiat, uel ue-
 rius remore fpectet, ut mos est Germanorum,
 is pro religione abunde feciffe uideatur. Hanc
 perfuafionem cum uerbis tum exemplo sub-
 inde confirmant propterea quod ad Miffam
 summam pietatis astringunt, quam nemo a-
 ftantium potest intelligere, quia latine & sub-
 miffio murmure percurritur, cum ridicula qua-
 dam gesticulatione. Nos Miffam ueram, id
 est, Coenam Christi atq; Euchariftiam, cui
 cardinem & complementum Euangelij uehi-
 mus laudibus, adducti certiffima ratione spi-
 ritus. Nam in ea totum Euangelium Christi
 nobis impartitur, & Christus ipfe pro nobis
 traditus non fpectantibus fed uefcentibus di-
 ftribuitur, iuxta institutum Christi, nec cessa-
 mus ad eam populum poenitentem & agen-
 tem confofationis inuitare. Quo coeleftia do-
 na credentes, in ea accipiant, per fidem & uer-
 bum hoc in ea predicatum. Hoc eft corpus me-
 um quod traditur pro uobis. Ne quis noftram
 & Papifticam Miffam eandem effe putet.

Quarto. Fides per Christum remiffionem
 ex gratia confequitur. Sed Miffa docet, apud
 fe querendam remiffionem, fine fide in Chri-
 ftum, quia per tale opus facerdotis, quod u-
 num predicatur, qui sua istam actionem offerre
 pro

DE MISSA, MATRIMONIO ET

pro totius mundi delictis. Quomodo enim fide-
dem in Christum excitaret Missa que Verbum
Dei promittentis non prædicat. Nam quod
secreto alienaque lingua cœnæ uerba ceu aliud
agentes perstrepunt, id nihil ad astantium cor-
ronam, qui non audiunt, neque intelligerent si
audirent. Fides enim fit ex auditu. Ecclesia
nihil arcanorum illorum audit. Neque in Eccle-
sijs aliud docetur quam quod Sacerdos in Mis-
sa, meritum Christi applicet sua cogitatione.
Sed quo quæso uerbo Dei, et quomodo dixe-
rint, quod benefactoribus absentibus, aut ijs
qui præsentibus tanquam mutæ ac surdæ perso-
ne tantum adstāt applicetur uirtus sacrificij
postquam in communionem Euangelij solæ
fide perueniatur? & iustus sua fide uiuat, et nõ
fide aliena. Nam nolunt haberi Missam pro
simplici precatatione, sed contendunt, sacrificium
id gerere muneris, ut & Christi sacrificium
cuilibet applicent, atque ijs maxime qui Missam
redemerint, aut alijs ipsis benefecerint.

Quinto. Qui audit Verbum Domini & fa-
cit uoluntatem patris, is est Christo mater fra-
ter & soror. Nam eadem opera in communi-
onem cœlestium bonorum recipitur. Missarius
autem meritum & uictimam suam, hoc est, ei-
us participium tribuit præcipue ijs qui patroni
& qui plurimum numerant, aut qui culinam
eius

eius & successorum lautiore sumptu instruxerunt, aut iam instruunt. Aut certe quibus alio quo alio carnali affectu actor fabulæ deuinctur, obsceno interim, ut exempla supersunt: itaq; regnum cœlorum turpissimo mercatu uenale est, quod homines perituris diuitijs & turpi obsequio emunt, quod quidem Christus proposuit sine argento & gratis comparandam. Audite enim inquit, & uiuet anima uestra. Esaiæ lv:

Sexto. Christus sacrificium suum & seipsum per spiritum sanctum, qui est pignus fidelium, credentibus distribuit, & de dono suo eos per ministerium Ecclesię uerbo predicationis & exhibitione sacramentorum reddit certissimos. Sed Missarius sacrificat & ille applicat Missam, de quo properatione summa celerē cogitationem comminiscitur, quam memoriam nominat, in qua nomina eorum qui missæ singulariter participes esse debeāt cursim recolit, in quam ceu summam salutis ponendam docet. Hoc est enim illi communionem & sacrificij & operis sui accipere, quod esse efficax ad remittenda peccata prædicat. Diu autem Paulo panis quem frangimus, communicatio corporis Christi, id est, donum dei est.

Septimo. Cogitatione igitur inani sine uerbi predicatione, & sine motu bono animi uentitant.

DE MISSA MATRIMONIO ET

ditant redemptoribus Missarum, sacrificij cō-
munionem. Sed nos ministri noui testamenti
coenā domini declaramus, diserte sequimur in-
stitutionē, mandatū et uerbū Domini & eius
nomine fidelibus qui accipiunt cū signis Sa-
cramentalibus corporis & sanguinis Christi
ueram communionem damus, quam ut certo
uerbo & institutione nixi uerissime prabe-
mus; ita illi uerissime sumunt per fidem. In
Missā nihil huius fit nisi imaginariē, quia om-
nia sola cogitatione sine uerbo fiunt. Nec ue-
ra fides Sacramenti esse potest populo, cui ne-
que prædicatur, neq; exhibetur sacramētum;
sed astat auditor mutæ fabulæ, uel uerius im-
peritus spectator gesticulationis scenicæ.
Nos autem agimus coenam Domini præsentē
spiritu sancto & aūthore Christo, cuius luci-
denta institutio & sanctissima uerba simplici-
ter seruamus. Ille sine spiritu & sine Christo;
quia neq; uerba neq; institutionem eius obser-
uant. Cœleste conuiuium est nostris hæc coe-
na, nam fide accipiunt & fruuntur corpore &
sanguine Christi, in alimoniam interioris ho-
minis. Sed in Missā, Papistarum asectæ foeda
superstitione contaminantur. & ut alijs uide-
tur idololatriæ manifesti fiunt, ut qui opus ho-
minis præconditore uenerantur. Quia unde
illis isto ministerio mutæ missæ corporis &
sanguinis

sanguinis Christi communicatio: cum nulla in eo
 sit promissio, nulla institutio Christi ad quam
 prædicatam auditorum fides exerceretur. Nã
 ordinem uerborum an obseruent ipsi uide-
 rint. Illud non inficiantur quod nulla prædi-
 catio fiat, nisi forte in Missa defunctorum, aut
 pro fundatoribus & pro illis quorum dormi-
 tionis diem recordantur. Nec tum aliud præ-
 dicant, quàm ut pro suis benefactoribus Ec-
 clesia pariter precetur, cui meritum missæ suæ
 applicant. Orare quidem pro nobis mutuo
 possumus, sed pro alijs Christi communionẽ
 nunquam quisquam acceperit. Quod enim ac-
 cipio, id mea fide & mihi accipio in alimoniam
 animę, quia sua quisq; fide uiuit, quę in cœ-
 nę usu & exercetur & confirmatur. Quia cœ-
 na est actio fidei efficacissima propter institut-
 tionem & uerbũ Christi. At Missarij nolunt
 haberi oratores simplices, sed oblatores Chri-
 sti & distributores meritorum eius & merito-
 rum totius ecclesię, idq; iniussi & sine uerbo,
 cõtraq; cursum gratiæ quæ est ut sitiẽti animę
 consolatio per uerbum & sacramenta obue-
 niat, id est, Christus unica salus præbeatur, &
 fide unus accipiatur. Itaq; Missarius, quia nul-
 lum mandatum ac uerbum Domini habet, ne-
 mo de illius promissis certus esse poterit. neq;
 fidẽ populi edificat, quę sola administratione
 uerbi dei adiuuat.

Q. Octauo

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Octavo. Christus uocat ad se omnes qui laborant, sine discrimine, quibus offert refectionem & seipsum. Sic in Ecclesia omnibus male affectis qui rite accedunt, imò etiam qui indigne accedunt, corpus & sanguinem suum per ministros offert et dat minister. Que uero ista est proteruita, non eos qui auidius perunt salutem, sed qui largius dant pecuniam proprie facere sacrificij participes et eis distribuere meritum Christi. Nam hoc sibi facultatis Missa sumit, & si nihil reuera confert, eo quod sine uerbo Domini & nuda cogitatione neque sacrificium neque meritum Christi distribuatur. Perinde enim uendunt mysteria toti Ecclesie collata, atque domini eorum essent & non administri. Non est in manu ministri ut cui uelit distribuatur, sed cuique uolenti ac petenti pro uoluntate Domini sui distribuatur necesse est: minister est, non dominus, & mandatum ad afflictas conscientias confirmandas docendaque peccata proprie habet, non facultatem pro suo agendi arbitratu. Huius nos memores, cupientibus sacramento labentem animam confirmari, atque se arctius Christo inserere, habereque illi gratiam de acceptis offerimus ipsa pariter mysteria ex officio sine delectu et cetera quae christiani & poenitentis sunt, non desunt. Offerimus autem ualde securi quod il

si id fieri probetur, quia omnia geruntur ex mandato et uerbo & uirtute Christi instituentis: hoc est, cum pane & uino corporis & sanguinis Christi communionem exhibemus. Realis est hæc nostra actio cœnæ, non imaginaria, non nuda cogitatio, perinde atq; annulo in sponsalibus sancendis ius coniugij uere datur & accipitur.

Nono. Pro Ecclesijs suis Apostolus, quas Christo genuit orat peculiariter, hoc est, quibus attulerat opem Christi eos illi commendat. Missarius autem pro benefactoribus suis operæq; suæ redemptoribus, & ijs qui opes ipsi attulerunt, non solum orat, sed etiam sacrificat Christum, & hunc illis distribuit nuda cogitatione: quia sine uerbo Domini ita fieri iubentis. Sequitur in Apostolis ac pijs hominibus orare spiritum, quo authore ministri ecclesijs cœlestes diuitias administrât. In Missarijs autem & orare & dispensare sacrosancta mysteria abdominis saginandi studium & cura uentris, quo actore et impulsore functiones suas obeuntes ab Ecclesijs auferunt diuitias terrenas, quibus in uicem obstant ne facultates cœlestes consequantur. Nam Ecclesiastici nunc sunt serè opulentissimi atq; luxuriosissimi ex meris imposturis. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur &c.

Q. ij. Decimo

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Decimo, Paulus prædicat Euangeliū Christi, & spiritualia dona, hoc est, Christum per uerbum Ecclesijs impartitur, ordinatq; Sacramēta illis, ut indies de salute certiores et firmiores fiant aduersus innumeras tentationes huius uitæ, quas nemo non pro suo modulo sentit: & inuicem, si expedit patitur ut Ecclesia sibi uictum suppeditet. E diuerso ducit æquum esse, Missarius ut pro suo scenico gestu ab Ecclesia huius uitæ commoda & omnigenas lautitias extorqueat, neq; inseruit ad fidem augendam. Nihil enim omnium dat nisi Missam euanidam, quæ aut falsam aut perturbatam conscientiam relinquit, & ut debitam operi tanto mercedem, pecuniam, frumenta, uinum, rerum omnium affluentiam rigide postulat: unde non solum uiuere, sed exquisitis affluere delitijs non sine flagitiosis amoribus queat, & si parceat præterea quiddam laboris accedit, qui quoniam monachi, Nonne & Canonici ociosi decimas & prouentus ecclesiasticos omnes occupant, ad stipem reiecti sunt, audiendis confessionibus & sacramentis uenditandis uictum sordide quæritant, quod uocant ex stola uiuere. Nam pastoralis curæ quia magis affines sunt, minus emolumentum ad eos peruenit. Quos quidem ad annum uel menstruum tempus non raro conducunt,
uiliſſis

uillissima mercedula, qui amplissimas opes Ecclesie perditissime decoquant. Eodem tamen parceri quò onera illa terræ, id est Canonici & Monachi propendent. In uotis enim habent ut gradum accelerēt ad cumulandas diuitias quo ex pastoribus fiant uicarij Canonici, sicut olim ex Canonicis pastores designabantur. Nimum usitata sunt hæc.

Vndecimo. Euangelium quidem docet salutem à Christo per solam fidem perendam, quam si adest sequuntur uere bona opera, ut salubres fructus bonam arborem: Missa autē, ab opere missarij petit, in quo fides non exercetur, sed sola opinio loco fidei quæ aliena est à scripturis, quia nihil est quàm inanerationis commentum. Docentur enim homines spectaculum illud missæ esse per se meritorium, sed ex qua istud scriptura docēt ipsi uiderint.

Duodecimo. Mortem Domini annunciat coena sacra. In qua corpore & sanguine Christi in mysterio acceptis, supplicium eius, quod pro nobis obiit, fides conuiuiarum contempletur, hoc est, peccati conscientiam & ex aduerso gratiam Dei agnoscit. Pascitur enim hoc cibo & hoc potu mens fidelis ineffabili ratione, & in communionem corporis & sanguinis Christi, pro nobis in cruce mortui atque à mortuis excitati, se adductam sentit. Nihil

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

huius in Missa cernitur, que passionis quidem Christi mentionem aliquam, sed celeri & obscuro murmure facit, idque obiter uelut aliud agens, ut aliud omnino agit. Nam neque Missarius ipse magnopere mortem Christi considerat, sed presentem suam actionem, qua querit litare precipue, & eam orat acceptam fore.

Hæc de missa in genere. Quæ est, ut uno uerbo omnia dicam, contra hoc præceptum, Non habebis deos alienos. Nam uerum Deum non colit, qui non uerbo eius simpliciter inhæret. Proinde Missarij colunt alienos Deos, quia missam suam pro cultu Dei uendant, sine mandato Dei, quasi homines de uoluntate Dei statuere suo arbitratu possent. Omitto quod missam pro mortuis offerant. quod sanctos homines hac uita defunctos eadem ornent: quod aduersus morbos & incommoda corporis, eadem abutantur.

Missæ igitur multas atrocissimas contumelias Deo quotidie dicit, hoc est, ipsum ministrarium Missæ, est plenum blasphemijs, nam panem & uinum toties offert pro redemptione mundi, & toties quod in institutione Domini est optimum omittit, quod est contra institutionem assumit. Nam huius uerbi fidem omittit: quod pro uobis datur. Vñ fides in corpus pro nobis exhibitum non adest. Et inculcat
opus

IVRE MAGIST. IN RELIG. 116

opus operatum ut per se meritorium, & homines in panem & uinum patri oblatum potius conuertit, quæ solenni illa cerimonia offerunt, ex quo tanta Christi obliuio increbuit.

Quamquam non dubitemus plurimos esse qui animo innocente in ista scena uersentur, quos nostros fore non dubitamus, si uim & naturam fidei in Christum gustauerint. Neque tales in se tanquam homines dicta putent, quæ gloria Christi in ministerium deprauatum dicere imperauit. Nam salutem omnium hominum esse uellemus. quæ una causa est, cur tantopere doleat corruptum esse ministerium nostrum, Sed & longiorem de missa traditionem Cels. T. boni consulat. Quis enim paucis amplius. malum explicauerit? Multis dictis dicenda plurima supersunt. Nã ea Missa, qua utuntur isti, caput est impietatis, quam uis eam anchoram habent, in quam, cum agitantur procellis disputationum, sibi uidentur tuto confugere, Nos, inquiunt, missa nostra populum ad Christum deducimus, nam eum patri pro Ecclesia offerimus. Non enim uideri uolunt recordationem sacrificij solam facere, sed de integro sacrificare. Alioqui mundi opulentiam, pro gesticulatione & memoria beneficij Christi, improbe inuasissent.

Quæ memoria quia clam est habita, si quis-

Non ledit
homines sed
abominatio-
nem.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

dem fructuosa esset, solis mystagogis esset, nã
iustus sua fide uiuit. Itaq; recolendo promif-
siones semet in fide confirmaret sacrificus, mo-
do pie eas recolere. Obscuratur hoc inani isto-
rum cõmento ineffabile Christi sacrificium,
qui se per spiritum in cruce patri semel obtu-
lit, hostiam æternam, quã in cruce cęsam pro
totius muudi peccatis pater acceptauit. Spiri-
tu illa hostia Christi facta est, igitur æterna
est, qua eadem nos per fidem in sacramentis
participamus per actionem Christi, qui est
summus sacerdos secundum ordinem Melchi-
zedeck. Crepant subinde illi, Nos offerimus
Christum in Missa. Quæ sententia, in Missa
Christi sacrificium pro nobis non prædicat
populo, sed eam oblationem quę geritur sce-
nico apparatu, tantum uerbis attollit, & sic
plebem credulam ad hanc sacerdotis obla-
tionem improbe alligat, adeoq; fit persuasio
astanti populo id prodesse quod per sacrifi-
cium geritur, non id quod in cruce per Chri-
stum gestum est, & in coena Domini tribui-
tur. Huc facit, quod Missarius se mediatorem
esse suo illo opere magnifico inter Deum &
populum prædicat, Alij sic docent, Nos in-
tercedimus inter peccatorem & Christum,
Christus autem apud patrem. Non negamus
Aaronem stare inter plagam & populum,
Mosenq;

Mosenq; impetrare ueniam populo, sed ob id non sunt mediatores, sed nobiscum peccatores, qui precibus tamen amplius quàm nos ualent, quia uerbo promittentis firmiter inhærent, quam nos inhæremus.

Ad hæc multa inepta in Missa latent, ut est, quod orat patrem hanc oblationem, hoc est, Christum filium, sibi tam gratam esse sinat, quàm quondam fuerat sacrificium Abeli & Abrahæ. Hic autem arietem, ille ouem obtulit. Quasi filium unigenitum pater non ducat chariorem pecude aliqua. Quæ precatione suam profecto incredulitatem declarant. Non enim orandum, sed credendum certo est, non solum acceptum esse pro salute mundi, sed pro nobis acceptum esse Christi sacrificium. Quæ nã Ecclesia Christi pia unquam orauit, ut fieret grata uictima imolatus Christus, aut ut fides sit promissis diuinis. Nam canit: Deus uerax est, omnis homo mendax. Testatur scriptura nos in Christo acceptos esse: nostrum est ut id credamus firmiter. Alioqui quam obsecro plerophoriam fidei unquam consequemur, Indubitatum igitur est acceptum esse oblatum Christum patri, & pro nobis esse acceptum. Sed pro fide & eius augmento semper oratur à nobis, qui scimus Deum in pollicitis ueracem, nos esse mendaces. ignorâtes, blasphemus

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mos, si nobis relinquimur. Quanquam de promissionibus raro quicquam cogitant. Missarii, toti immerſi operi ſuo, quaſi uerbum Dei hominis ceremoniam perſe, ut meritoria traderet, & non doceret per eam Chriſtum iuſticia noſtra repræſentandū & offerendum eſſe.

Miſſa Græcorum que fuerit.

Veteres in liturgiã uerbis ac geſtibus intelligibilibus ſupplicium et mortem Chriſti prolixè repræſentarunt, ut Eccleſia admonita, præcõ redemptionis magnitudinem conſideraret, eoq; ſacrificium, ac memoriã ſacrificij Chriſti, liturgiã ſuã fecerunt. Quid huius in Miſſa nunc fit? cuius neq; uerba, neque geſtus uulgo intelliguntur, imò ne myſtagogis quibuſlibet. At inquirunt, nos met ſecreto pro Eccleſia de hiſtoria nonnulla reminſcimus, noſtraq; fides, quã inde intenditur, Eccleſiæ fides eſt. Nam hoc perſugio ſe abdunt

Minister noui testamenti qui ſit.

quidam. Quod quã inane ſit populus nouit. Nam eſt miniſter Eccleſiæ & perſona publica quiſquis eſt ſacerdos noui teſtamenti, ut uocatur ppter partes ſuſcepti muneris, quæ ſunt pœnitentiã & remiſſionem peccatorum per Chriſtum obtinendam docere, uerbis & ſacramentis eundem in cibum animæ exhibere, agereq; in cæteris rebus curã paſtoralem. Ex qua eſt, quod ſeueris dictis peccantes obiurget, ceſſantes inctet, male curren-
tes re-

tes reuocet, collapsos erigat, pœnitentes in su-
 um gradum confirmet, indignis claudat reg-
 num cœlorum, dignis illud recludat, & id ge-
 nus alia quæ fide & assiduitate ministri mirifi-
 ce profunt alijs: & si qui ex illis, erga se ad ex-
 emplum Christi confirmandos existerent ne-
 gligentiores, dum rite docent ac regant ec-
 clesiam, tamen ueri sunt & adhuc salutiferi ec-
 clesijs. Cæterum Ecclesiastes uiuit fide sua,
 non minus quàm quilibet è plebe. Neq; eius fi-
 des est generalis fides Ecclesiæ, sed membri
 unius est. Neq; officiũ in ecclesia est, quo mini-
 ster pro ecclesia credat, sed eam de uerbo Do-
 mini reddit certiozem, ut ipsa ualeat sua fide
 uiuere. Quisq; supplicium Christi recordan-
 do, sibi prodest non alijs, si quidem fuerit eius
 ad scripturę præscriptum recordatus quod an-
 fiat in Missa ipsi uiderint: Certum est, plerq;
 omnia Missæ ex diametro affirmare confiden-
 tias ei quæ in mortem Christi contrarias. Ni-
 hil igitur ad Ecclesiam memoria quam secre-
 to sacrificulus sibi renouat, sed plurimum ad
 fert momenti qui prædicat & uolentibus ac-
 perentibus uerbis & signis applicat Euange-
 lium Christi ex mandato & uerbis illius, qd
 quidem in cœnis nostris palam efficitur. Ridi-
 cula igitur uanitas est, quod sacrificio solo co-
 medente dicant sine esu imo non proposito ei
 be,

DE MISSA MATRIMONIO ET

bo, astantium mentem eodem cibo refici. Nā id pollicetur Missarius qui benefactoribus suis Missam applicat, tanta confidentia, sine uerbo Christi.

Ergo illustrissime princeps, quia nihil adfert commodi Missa, quā quod simplices homines falsa conscientia imbuit, quos à fide in Christum ad opus alienum hoc periculosius abducit, quo deuotius ei studetur, adeoque in causa est, quo certa salutis remedia negligentes, ut sunt uerbum predicationis et sacramentorum legitimus usus, inanibus operū spebus homines insentur. Celsit. T. fuerit ab seducta multitudine id offendiculi auferre, & in uicem Dominicam cœnam reponere, in qua docetur totum euangelium, sicut eius summam illa complectitur, Sed & quotidiana alia exercitia instituat pietatis, quibus præeunte pastore populus erudiatur. Nam quo præsidio fidere possent miseri, qui rudimenta Christianismi nesciunt. Hac in re primas principis partes præstiteris. Nam à Deo talem potestatem in hoc accepisti, ut per te populus ad regnum Christi adduceretur. Ad quam rem inuicem Magistratus, cum uerbi Dei maiestatem conseruat, & efficit, ut hominibus ecclesiæ sacramenta sacrosancta maneant, & blasphemix in Deum cum impura uita e reprobis exterminentur

minent. Quæ si præstiteris, admiraberis in cō
parabilem utilitatem, quæ conscientijs inde
accedet, firmatis in Christo Iesu. Oramus igitur
pientissime princeps, ut Pater in cœlis,
quem spiritu & ueritate adoramus, ad eam in
dustriam animum tuum confirmet. Amen.

QVID IN SCRIPTVRIS, LE

*gibus, & in priscis Ecclesiæ canoni
bus, uxor & concubina sit,
quæstio secunda prin-
cipalis.*

CAP. XXXVIII.

Secundo quæritur quæ sit uxor & quid con-
cubina in scripturis sacris: & quatenus eã
descriptionem Cæsareæ leges & Pontificum
Conciliorumq; decreta comprobent. Respon-
sio igitur nostra hæc est: Uxor est, quæ uni ui-
ro lege, legitimisq; ceremonijs addicta parer.
Quæ descriptio latissime patet. Nam legiti-
mæ ceremoniæ sunt ritus qui aut diuina aut
Ecclesiastica aut ciuili lege instituti confirma-
tiq; in publicum morem abierunt. Ciuilis au-
tem lex est quæ ad politicam uitam pertinens,
principis authoritate, aut populi consensu cō-
mendarur. Canonica uel Ecclesiastica, sunt
patrum

*Legitimæ ce-
rimonie.*

Ciuilis lex.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

*Ecclesiastica
lex.*

patrum dicta, pontificum placita, concilio-
rumq; decreta, quibus œconomia in cœtu po-
puli religionis gratia coeuntis administratur.
Ad utranq; legem referuntur, quæcunq; con-
suetudo obtinet si legi non repugnant. Lex au-

Lex diuina.

tem diuina est quæ sacris biblijs continetur.
Ea est aut uetus aut noua. Vetus quidem, ut

Vetus.

olim in populo typico per Moſen promulga-
ta. Verum illa nihil neq; ad nos, neq; ad reg-
num Christi, niſi quouſq; à ſpiritu dependet,
aut quæ ferit communem nature ſenſum, nam
hactenus plurimum ad nos pertinet. Ex quo
genere eſſe maris ac ſceminæ coniunctionem
nemo negauerit. Alioqui Moſes cum omni
ſua pædagogia nihil ad nos, qui in libertatem

Noua.

Christi ſine lege per fidem uenimus. Noua au-
tem diuina lex eſt, quæ in literis Apoſtolicis
extat, quam profiteſcemur nos Chriſtiani, ſed ea
tota ſpiritu adornat, utiturq; politia popu-
lo cuique recepta, donec in charitatem non
peccatur euidentius. Proinde cõnubialia iura
ueteris Eccleſiæ Eccleſia Chriſti libenter u-
ſurpat, neq; aſperantur placita iuris ciuiliſ cõ-
ſultorum, ſiquidem ad bene uiuẽdum aliquid
momenti attulerint. Bono ſibi eſſe dicit qui-
bus bene uti poteſt.

Quare cum ad primam institutionem &
ad legem Christus prouocet Matt. xix. & ad
tuendam

tuendam matrimonij sanctitatem natura imbuamur, quemadmodum ea est à Mose tradita, primum ex Mose ceu capite, coniugij declarandi fundamentum repetamus. Cui neq; Prophetæ neque Apostoli detraxerunt. Nam & Christus ipse legem non soluit, sed adimpleuit, Matthæi quinto.

In literis itaq; Mosaicis duplex est coniugij ratio. Nam à patrum consuetudine politia legalis non nihil uariat. Patres autem uulgo dicimus illos qui legem antecesserunt. Quorum ductus per spiritum sine lege scripta fuit, & si legalia præcipua obseruarunt. Eoq; Ecclesiasticis scriptoribus illorum ætas uixisse dicitur sub lege naturæ, cum sine lege explicitate scripta sint administrati. Primum igitur ex Mose matrimonium in genere quid proprie sit statuamus, & facile assequemur, quantum successu temporis in accessorijs uariatum sit, & quomodo in oculis Dei hoc tempore ualeat. Ex quo ad hanc questionem satis responsum esse uidebitur.

Coniugium est conjunctio maris & feminae, quæ à Deo iuxta uerbum illius, cum utriusq; uoluntate ad perpetuam uitæ consuetudinem & ad summam rerum communionem, aut suscipiendæ prolis aut uitandæ scortationis, aut mutui ex uoluntate Dei adiuu-

Qui patres dicantur.

*nonnulli
tunc dixerunt
quodammodo*

Matrimonium quid sit ex Mose.

DE MISSA. MATRIMONIO ET

ti, uitandiq; tēdij solitudinis gratia conciliatā est.

Hæc definitio omnibus constat partibus, quæ naturam rei, cum in se, tum ab effectione ac fine declarant. Nam genus est, coniunctio uiri et mulieris, quod ex nomine liquet. Nam legibus dicitur & copula & coniugium & matrimonium: Græcis *συγγία* est. Hebræis autem **אִשׁוּבָא** uoce sumpta ab **אִשׁוּבָא** אִשׁוּבָא à uiro ac muliere, quæ inter se sunt coniugata, qui locus est essentialis.

**Matrimoni-
um est opus
Domini.**

A Deo iuxta uerbum eius. Non quæuis cōsuetudo uiri cum muliere matrimonij nomen habet, sed quos Deus coniunxit. sicut pij omnes esse opus Dei contubernium suum cum uxore agnoscunt. Nam masculum & fœminā creauit eos. Et, propterea relinquet homo patrem & matrē &c. Sic ueteres tanquam egregium opus Domini, coniugium summa religione coluerunt, quibus in cōtrahendo (quæ ad obsequium fidei, iuxta uerbū domini comparati erant) Deus author & causa fuit, et ab eius ceu tradentis manu uiri pij suas uxores acceperunt & piæ mulieres nupserunt semper in Domino, & adhuc suas à Deo pij omnes beneq; instituti accipiunt, quamuis amentia uulgi potius libidinem sequitur, & satanam ipsum nuptiarum auspiciem patitur. Nam spir-
ritus

ritus fidei etiamnum contemplatur, & atten-
te considerat, quemadmodum Deus rerum
omnium opifex, totam uiri in mulierem exa-
dificatā adduxerit, qui caput & fons & exem-
plum est maritorum, & matrimonium eius
specimen et forma est matrimoniorū. Proinde
eodem pacto hanc quam habet uxorem, cet-
tarn de carne et os de ossibus suis diuinitus
sibi natam & factam esse credit quisquis pie-
us est, & spiritum fidei sequitur. Itaq; preci-
bus a Domino, mulierem bonam efflagitat
homo pius, qui de matrimonio contrahendo
deliberat: & qui iam est maritus tanquam a
Domino impetratam grato animo amplecti-
tur. Non irruit cupiditate foeda in formam, ne-
que contubernium muliebri sine legibus ut
Sacrificus aliquis cum concubina temere insti-
tuit, neq; incertū & uaga cum muliercula deli-
catula consuetudine se oblectat: quam maio-
re uoluptate obiecta iterum abijciat. Cuius-
modi uitiosos conuictus consultor legitimos
iudicat, ut qui pro perfecta connubij lege affe-
ctum & amoris impatientiam interpretatur.

Quin in matrimonijs Christianorum nihil
inconsulte fit, nihil inopinatum, ex eo quod spon-
si per fidem cernant atq; intueantur uxorem
primam, ut diximus, primo marito coniunctā
et hunc illi: deum adduxisse eam sibi statuunt

R. iuxta

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Iuxta æternum suum consilium, quam uoluntatem per os Adami idem opifex explanauit. Hæc est conjugij natura, & hæc ordinatio dei quæ uerbo eius cõclusa est, & usq; pmanebit. Nam quemadmodum initio, sic quotidie cœlum et terram & quęcunq; in eis continentur creat atq; gubernat, eadem in uniuersum ratione, qua in principio & in opere sex dierum, curantur, unam matrimonij rationem quotidie nouaret. Nam Deus est immutabilis, sic opera eius eundem modum tenent. Proinde coniugia hoc suo quæq; uerbo, hoc est, os ex ossibus meis, etiamnum coniunguntur. Quod quidem Christus Dei ueritas, Matth. cap. xix. splendide affirmauit. Quos Deus coniunxit, homo ne separet, quia eo loci de matrimonio in genere differit, & certum indubitatumque facit, uera matrimonia omnia Deo auctore cõtracta esse. Nã de uxore nõ deserēda in uniuersum definiens ait, quos Deus coniunxit homo ne separet, ac si diferte diceret. Coniugia, quia Deus omnia coniunxit, nullum humana auctoritate dissipetur. Ex quo fluxit & illud Salomonis. Domus ac diuitiæ hæreditate matris, sed industria uxor à Domino constat. Prouerb. xix.

Atq; utinam illa quæ dicimus, homines Christiani certa fide omnes meditarentur, nec tanto

tanto neglectu uerbi Dei, tantaq; insipientia, sed stabili timore Domini, diuinum hoc opus adorirentur, profecto plus gratiæ ac minus rixarum inter cōiuges plerosq; existeret. Quamquam licet ut aliæ quoq; circumstantiæ considerentur in matrimonijs auspiciandis, quæ uoluntatem Domini abditam interea produunt. De qua re postea.

Additur. Vtriusq; uoluntate. Nam & si Deus est qui cogit, & inter se conglutinat uirum ac mulierem, tamen eos non committit, ut lapides & ligna, quæ sensu carent, in structuram unam cōportantur. Inter cōiuges em̄ esse debet mutua animorum coniunctio, quia iudicio & uoluntate sunt præditi. Adducuntur quidē in eam consensionē pro natura sua scientes uolentesq;, quem in modum, ad alia quoq; arbitrato suo amplexanda homines deus unus permouet. Hinc Sanctorum preces, qui pro corde ad bonum ultro propendente quoti die supplicant.

Voluntatem autem Dei in concinnandis matrimonijs, hoc argumento puto demonstrandam: Quicquid cuiq; bonum uidetur, id sibi natura expetit. & homini bonum est non esse soli, atq; ita esse natura uidetur. Petit igitur adiutorium simile sibi quisq;, natura impellente, ex eo quod hominem conditor talem

R ij finxerit

*Voluntas
Dei quomodo
cognoscitur.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

finxerit : Masculum enim & foeminam fecit eos. Hac uia ex naturali cognitione affectus ad uitę comparem, exoritur amor ad sobolem procreandam naturalissimus. Quemadmodũ ille ait: Naturalissimum omnium est, generare sibi simile. Præterea dulce quoddam uotum pleroseq; omnes urit, ut cupiamus homines frugi ex nobis prognatos superesse. Non aliter & mulier ad conuiuendum marito, summo naturæ impetu impellit. Nam & ad uirũ, ait oraculum, erit appetentia tua. Gen. iij. Quid ita obsecro, q̃a mulier suam p̃fectionem per uirum, & uir per mulierem suum complementum obtinet: Non est enim bonum homini esse soli.

Hic est in utroq; sexu generalis affectus, qui ad singularia coniugia satis nondum est. Nam hunc uirum ad hanc mulierem Dominus adducit, quo authore fiunt omnia, perinde atque initio suam Euam Adamo adduxit. Ex quo mutuus amor ueris cõiugibus ex deo est. & uerbum Domini contubernij sui fundamentum & cãput habent. Nam quod hic uir hanc mulierem, & è diuerso una queq; mulier maritum suum tantũ diligat, neq; alij cuiquam consuescere sustineat, non tam naturalis in causa est efficax, quã uerbum Domini, cui credunt p̃ij coniuges. Ex quo uterque ut opus ac donum Domini, suum uitæ consortem intue-

Amor coniu-
galis.

intuetur & amplectitur & custodit. Quo fit
 ut dilectionem inter eos nullus casus nulla in-
 iuria corrumpat. Tanta uis est uerbo dei esse
 connixum, cui se p̄j simpliciter permittunt.
 Quin asperimā quæq; ut incidunt rebus hu-
 manis aduersa plurima, & inter coniuges ma-
 xime commitigantur cogitatione hac, quam
 uterq; ex Verbo Dei percipit, Dominus te
 huic uiuendi generi addixit, cui ut illa & illa
 feras uisum est, qui mala hæc bonis letioribus
 tandem cum ipsi uidebitur commutabit. Præ-
 terea ex Deo est quod inter moderatos Ethni-
 cos, & Christianos profaniores felicia non ra-
 ro matrimonia cōspiciantur, Affectu hoc na-
 turali Deus illos pariter imbuit, ut sua cuiq;
 regina placeat, quemadmodum est in prouer-
 bio, & multi bonitate naturæ adducti horre-
 ant adulteria. Itaq; hac quidem lege, sint duo
 in carne una, & si abdita quadā ratione, etiam
 inter incredulos Deus coniugia copulat hone-
 stiora, cuius legis effectus est dilectio coniu-
 galis, quia in cæteris rebus mali, sæpe colli-
 gantur.

Quare si qui sine mutua animorum con-
 sensione & sine amore inter eos æquabili, cō-
 ciliantur, ñ sine Deo uidentur copulati, eorū in-
 coherens atq; illegitimū esse eorum coniugiū
 hæctenus censendum est, & legibus separan-

R iij tur.

*Concordia
 coniugum
 ex Deo.*

*Legitimū cō-
 ram Deo.*

DE MISSA MATRIMONIO ET

tur. Quanquam iuxta publicos ritus ac leges
receptas contractum, neque possumus neque
debemus non pro uero habere, donec intolera-
bile uitium, ut adulterium est & id genus, ap-
paruerit.

Ad amorem coniugalem diuus Paulus hor-
tatur, quem exigit syncerissimum, ex eo quod
eam dilectioni qua Christus Ecclesiam pro-
sequitur cōparat. Amplissimam sane rem esse
eam oportet, quam spiritus Christi rei maxi-
mæ sacratissimæq; componit. Nam uiri, in-
quit, diligite uxores uestras. Vos uxores ma-
ritis uestris estote subditæ in omnibus, quem
admodum Christus Ecclesiam diligit, ut eam
sibi non habentem maculam ad habeat, sic uir
uxorem quoq; ceu promissionum diuinarum
consortem, diligit. Quia in Domino uir nihil
est sine muliere, neq; mulier sine uiro. Hæc lex
omnibus posita est Christianis, obseruanda
cuiq; uolenti pie uiuere, quæ quidem scripture
& legibus, imò etiam naturæ insculpta est.
Nam lex Dei etiam à puella an consentiat &
an talis sponsus ei cordi sit, sciscitatur, cuius
nomine parentes de matrimonio paciscuntur,
& si nihil sponsionis ratum est, quod sine pa-
rentibus à filia præstatur. Itaq; ius est ne pu-
ella patriæ potestati subdita coniugio nolens
intrudatur,

Præcep-

Præceptum hoc, Crescite & multiplicamini, datum est generi humano per uniuersum, sed Adamo peculiariter cum sua Eua, & sic cū suo compare cuique marito iuxta prouerbi-um. Ex Deo matrimonia, Gott bescheret die Ee. Hoc est sponso cuiq; ac sponsæ deus mutu-um animum atq; occasionem, ut inter se copu- lentur exhibet. Id quod & leges attestantur. Ex affectu, inquit, nuptiæ introducuntur. Cuiusmodi legibus Consiliū sibi uidetur con- sistere.

*Affectu ma-
trimonia cō-
stant.*

Atqui talis affectus & amor conjugum, longissime distat ab ardore ac furore nebulo- nis depereuntis amicam. Nam amant se mu- tuo in Domino & contemplatione Verbi Dei, eorq; animis sunt castioribus ac tempera- tioribus, quia non tam carnis auiditate quàm spiritus moderatione, in illo ipso Dei opere du- cuntur. Quare obscœni amoris amentiam cō- ciliatricem conjugiorum sanctorum, scriptu- ra non facit. Meretricius enim amor, ut Hiero- nymus ait, in coniugio sancto locum non ha- bet. Coniugalis igitur affectus est mutuus iu- cunditatis sensus, & gratia uiri & mulieris iux- ta uoluntatem Dei agnitam composita, qua non solum sibi inter se uoluptati & commo- do sunt, sed etiam Deum & regnum eius quæ- runt, & id præcipue in illo conuictu spectant.

R iij Ex

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Ex quo fit, ut publicam honestatem quæ pro uoluntate Dei est contempletur is, qui tali affectu percitus uitæ consortem ambit. Itaque considerat accurate, quæ sit persona cum qua coniugium auspicari meditetur, quo animo, quibus moribus, qua uitæ consuetudine prædita, quo nomine ac fama nobilis, qui parentes, & qui cognati eius, tã in oculis Dei quàm proborum hominum iudicio habeantur, & id genus multa ponderat, quæ ad sanctum in domino coniugium adeundum conducunt. Inter quæ licet ut interim etiã facultates expendantur, ne in pauperiem per temeritatem abiecti, ex desperatione tandem Deum negent, sed omnia fiant intra præscriptum & uoluntatem uerbi Dei. Nam si Deus decreuit, ut patrem te faciat uxoribus, dabit unde liberos & familiam educes.

Nihilominus illud apud te non iniuria cogitabis, ubi de coniugio statuendum, unde nam uictus nobis pro familia queat constare, ne tentare Deum uidearis, qui te ut homine utitur uoluntate & iudicij acrimonia præditato in rebus agendis, modo ne quid per incredulitatem, neq; contra uocationem tuam facias, ut si artifex es aut agricola, speres laboribus manuum tuarum benedicturum Deum, hoc est, industriæ tuæ fructum & emolumentum

tum daturum, & quæ sunt ad uitam transigen-
dam tibi p te suppeditaturū. Adeoq; non ge-
nus non comitantem morum neq; formæ gra-
tiam neq; alias id genus dotes tam consydera-
bis, quàm expendes num illa, uocationi tuæ
quadret, & an sit timens Domini, an patiens
laboris, afflictæque fortune tolerans. Nam in
uitâ hominū aduersa multa incidunt, quæ ex
educatione propè colliges. Harum rerum que
sumus, quæ sit consyderatio apud Ecclesiasti-
cos, paulo beatiores, quibus luxus & uolup-
tas ex patrimonio crucifixi comparata, est à
consilijs, quem finem unum habent. Neq; em̄
existimationem bonam curant, neq; opes mo-
rantur, quibus non partis affluunt. Præterea
puellam quam quis rite ambit, officijs, obse-
quio, declaratione uoluntatis suæ, omniq; soe-
lita mundo ratione in consensum mutuum
permouere studeat, licet, sed semper, quatenus
ea media quibus nititur cum Deo sunt, quo in
omnibus tum consilijs tum factis diuinam uo-
luntatem & opem Dei experiatur. Exemplo
idfaciam perspicuum.

Cum seruus Abrahamæ ex uoluntate Rebec-
cæ & cognatorum uidisset, Dominum uiam
suam prosperam fecisse, quanquam Deum so-
lum intuebatur per totam actionem, nihilominus de camelis Domini sui decem, & de ua-

DE MISSA. MATRIMONIO ET

rijs bonis alijs quam secū adduxerat in refe-
 rendo mandato suo fecit mentionem ut se &
 herilem filium omnibus quorum intererat fa-
 ceret gratiosiorē. Deinde mox propè fontem
 puellæ uoluntatem erga se, munusculis ampli-
 us incitauit. Nam cum cameli potassent satis,
 accepit in aures aureas pondere dimidij sicli,
 & armillas duas decem aureorum siclorum,
 & eas illi appendit. Genus enim mulierum
pidonorum esse nouit, quo affectu ad fauorem pu-
 ellæ demerendum abusus est tantus uir, qui à
 Deo totus pependit. Tantum abest ut dicas
 fidem in Deum posthabere causas secundas,
 & contemnere naturam, & humani ingenij
 præsidia. Mox apud cognatos puellæ, domi-
 ni sui diuitias largius iactitauit eodem cōsilio.
 Dominus, inquit, benedixit domino meo
 & magni fecit eum. Qua re auarus Laban
 frater sponsæ, ac pater Bathuel potius persua-
 debatur, quàm alijs de diuina uoluntate indi-
 cijs uel euidentissimis, quamuis talia multa ne-
 que uulgaria seruus coram exposuisset, adeo
 ut illi id uerbis faterentur, studuit efficere, atq;
 effecit planè. Verbum, inquit, à Domino
 profectum est: aduersum te, neq; bonum neq;
 malū possumus. Et tamē legatus Patriarchæ
 etsi alia adiunxit ad iumēta in unam tamē spe-
 ctauit dei, puidentiā simplicissime, cuius esse
 credidit

credidit præstare, ut rationes illæ aliquid momenti adferrent. Rursus consensu patris ac fratris habito, antequam de puellæ uoluntate iterum quæreret, uasis argenteis & aureis ac uelutibus eam donauit, quibus donis simplicem eius animum haud dubie impulit ut citius ac plenius assentiretur. Nam rogata num uelit cum uiro discedere. Volo, inquit, nihil cunctata, nihilq; deliberans præterea.

Eadem uia, si externa spectas etiamnum simplicem puellam procius aliquis Epicuri de grege porcus adoriret, & eos captaret in quorum potestate puella est, siquidem agit ubi lex ualet quæ in crimine capitali habet, captasse nuptias citra parentum conscientiam ac uoluntatem. Sed hoc interest, quod pius animus nihil huius audeat, quoad de Domini uoluntate certus extiterit, Profanus autem pro libidine animi, sine respectu Dei, oblata specula potius adoptatæ, ad ambitiosam petitionem omnibus machinis se accingit.

Ex hac historia pariter liquet, affectum Rebecca & si puellæ admodum, haud fuisse amorem meretricium, sed cōsensum aliquem atq; animi propensionem puriorem, quam quidem serui Eleazaris actio commouit, & commotam adauxit, adauctam confirmauit appposito artificio, atq; eam animi procliuatatem
legitimis

DE MISSA MATRIMONIO ET

legitimis rationibus ad finem adoptatum curiose perduxit. Ex quo pia puella sine morbi di affectus impetu dilectum sponsum uehementer expetiuit, quodam innocenti amore instigata. Nec minus illam sanctissimus iuuenis Isaac ex aduerso syncerissime deamauit. Itaque mutua quadam reuerentia percussi, cum se primum conspexissent, ambo affecti sunt pudore. Huius generis amor est & dicitur conjugalis & castus. Quid meretricijs amoribus concubinariorum commune est, cum tali affectu piorum coniugum, qui quidem se cupiunt Deo cum primis approbare, ut isti Satanae, quae Dei respectum aut nullum aut ualde tenuem faciunt omnes scortatores sacrifici, quorum finis est potiri uoluptatibus exuberanter & sine molestia, cuius gratia optimas quasque formas delegunt, uenustatemque scortilli diuinæ praeferunt ueritati, imò propter mulierculę usuram, omnem ueri sensum potius è mente obliteratam cupiunt. Nam eis dolet quod mentione Dei amentia libidinis interdum excutitur, sapius uero debilitetur nonnihil. Sed contra, qui in Domino coniuncti sunt, in seueriore religione magis atque magis indies coalescunt. Proinde scortatores & concubinarij sacrifici sine deo et sine Christo sunt in mundo, ut ille non iniuria dixerit, ab Epicuræis prælati

tis gubernari, uel uerius onerari ecclesiā. Nam quis dei sensus penes istos unquam erit, qui ut uerbo domini, sic suis quoq; ipsorum legibus quas fortiter ppugnare uideri uolunt sine frōte, & toto quod aiunt corpore obluantur.

Atqui conscientiam prætendunt scilicet, ne ecclesiastici fiant coniuges, quia leges id uent humanæ, quibus se censent esse obnoxios. Quasi cum contra Verbum Domini mortales quid sanciant id ratum et sacrosanctum, & quod iuxta legem Dei iidem figunt, id pro palea, quod aiunt, ac se obliterata nihilicq; esse atq; haberi debeat. Nam decreta Pontificum non uetustissima, sed ueterum posteriora scortationem & matrimonium pariter uerant, sed illam iuxta legem Dei, qua parte à prælatis ridentur, & planè exploduntur, hoc autem exhorrescunt, quia id prohibuerunt contra legem Dei & nature: nam Deus in uniuersum instituit matrimonium, ac natura eius expectantiam insitam habet.

Quare ex Spiritibus impostoribus & doctrina demoniorum est quod eam institutionē sic interuertit, certoq; hominum generi prohibet. Contra quid Sacrifici & prelati fugiūt ac horrent peius angue & cane coniugium à Deo institutum propter homines id uerantes, gladioq; & flammis id abarcent. Tanti sunt

Constitutiones non seruant, ubi cū scriptura cōsentiunt.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Istis hominum constitutiones, donec aduersant ordinationi ac uerbo diuino & ea uerbi diuini obseruantia, ut quæ uoluntati dei quadrant apud ipsos careant uigore, & tantum quæ repugnant ut sacrosanctæ defendantur. Nam impudens scortatio & concubinatus quæ uitia nō solum hominum constitutio, sed etiam lex Dei prohibet propter præceptum coelibatum excusationem habent & à seueris Episcopis dissimulantur, quorum admodum pauci sunt, A uulgo autem Ecclesiasticorum pro ludo habentur, contempta hæc in parte cum autoritate maiorum, etiam Dei iudicio. Quasi ab hominibus edictum tum sit uigoris expers, cum calculo diuini oraculi comprobetur, alioqui per omnia inuiolabile. Nam incertam uenerem uetus canon, quam apostolorum uocant, scortatorem seuerius abarct, maritū n. sacerdotem ab officio deponit, scortatorem autem ab Ecclesia facit penitus extorrem. Quanquam posteriora iura Ecclesiæ de rigore prohibitæ scortationis indies tantum remiserint (ad quam remissionem necessitate summa impelluntur) ut aliquot seculis uix patuerit amplius scortatoris accusandi locus, quod in titulo de cohabitatione clericorum uidere est: & Episcoporum studia & mores id comprobant, quorum nomine nemo facile

eile accusatur, nisi interdum per procuratorē
fisci, ut in ærarium Episcopi ex obscena libi-
dine pecunia inuehatur. Cuius actio est ex for-
mula iuxta censum Sacerdotij cōcepta, quam
nostri dicunt: Den milch zins. & eam turpi-
tudinem uulgo ita maxime detestatam, ut no-
tissimā scēdiore appellatiōe nominant, Nā
ex eo scelere atq; flagitio Episcopi palam ac-
cusantur lenocinij.

Sed clamant: Cum concubina manet bo-
na conscientia, quæ à ducenda uxore obediē-
tem animum deterret. Quæ ista conscientia
tua Consultor, sine Verbo Domini & contra
leges bona esse poterit? Nam si conscientia
qualiscunq; illis uetasset hæctenus coniugi-
um, iam pridem cum gaudio ad renatam do-
ctrinā ueritatis aduolassent. Propterea quod
pueris nunc liqueat coniugium cui libet homi-
num generi permissum esse lege diuina, doctri-
na autem dæmoniorum aliquibus prohiberi.
Hac persuasione ex scriptura suscepta, quanto
studio scēditatem scortationis cum casto con-
iugio commutarēt, quod quidem res est apud
Deum preciosa. Verū eos esse aīo tranquillo
iubet Consultor, qui reiiciendo honestum ma-
trimonij iugum, quod est alioqui odiosum a-
dicum patefacit libidini Ecclesiasticorum scē-
danti omnia licenter. Sed pergam in instituo.
Consul-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Consultor ex solo affectu, & ex mutuo perfruendi atque delectandi se studio consistere matrimonia contendit. Nos contra, ad matrimonia præter affectum requiri dicimus parentum consensum, desponsationem legitimam, et nuptialem de more cerimoniam. Neq; sane matrimonium esse affirmamus, id quod est aduersum Deo, id est, quod sine autoritate scripturæ conijt, quæ docet alias quoq; circumstantias simul expendendas esse. Ad quam rem exemplū Isaac saris perspicue facit, quod supra excussimus. Sed refutemus prolixius iunctā istam profani hominis cogitationem.

Non quilibet affectus matrimonium facit.

Cæsares atq; diuine leges, et pōtificiæ quoque, non cuiuis uiro quamlibet mulierem uxorem concedunt, sed inter homines certa quadam ratione distinguunt. Propinquitatē sanguinis aliquam & impedire matrimonia necoeant, & contracta dissoluere, post orbem cōditum semper persuasum fuit. Legatur Leuiticus liber ca. xvij. Executiantur ueterum Hebræorum monumenta & elucebit, quantæ uertationes in populo Dei uiguerint, uel supra legis ætatem, & quā in uarijs supplicijs incestuosas nuptias correxerint. Sed & super eare in legibus Cæsareis integri tituli extant, quarum bona pars Christum natum antecessit, & omnes à Christianis Imperatoribus sunt in motes liz.

res Iudiciorum receptæ. Mirum est igitur hominem utriusque iuris peritum, tantum tribuere foedis amoribus, ut ipsi matrimonium simpliciter stabiliant. Quod quidem contra suas leges apertissimas asserit.

Nam leges Cæsareæ C. de nup. L. imperialis, et titulo de incestis & inutilibus nuptiis L. cum ancillis & L. Humilem eod. gravissime cauent ne quis ingenuus ancillam ducat. Conditio igitur inæqualis, vitiat & impedit coniugium, quamuis inter se affectu coheserint. Quam legem ex Mose Talmutici Iudaico quoque populo introduxerant. Paulus iureconsultus dicit in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudorem inspiciendum. Consultor noster nihil quam depereuntium se mutuo affectum cōsyderat. Contra pudorem enim est, contubernium quod aduersus diuinas et humanas leges inicitur. Concubinatus aliquot seculis illicitus est habitus apud Ecclesiasticos canones, qui ut nunc est, per legem diuinam nulla ætate licitus fuit. Vorum enim coelibatus impune ducit uiolasse foedissimis libidinibus, modo ne iuxta uerbum Domini ac pro iure gentium uxori sibi ductæ consuescat, quia ut alienis misceantur iam pridem sibi ius fecerunt moribus scilicet.

Abrogetur lex Iulia, qua prohibetur sena-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tor libertinam ducere, eamue, cuius pater materuē artem ludicram fecerit, item libertinus senatoris filiam ne ducat. Quam legem Iustinianus approbat, quia neminem audiuerat Iure consultum, qui diceret quemlibet amorem legitimum facere coniugium. Nondum Christiani principis talis consultor repertus est. Nā seruam quoq; prohibet ducere ac libertinam, ut modo diximus ex C. de nuptiis L. imperialis & tit. de incestis & inutilibus nuptiis L. cum ancillis & L. humilem. Verantur & legibus que scenicis ludis se admiscuerunt scenice filia, tabernarij aut lenonis aut arenarij filia, aut quæ mercimonijs publice præfuit. Quæ sanctio Hebræorum quoq; legibus in Masechet Ischuth obtinuit. At Consultori nostro nullus est publicæ honestatis respectus, quin seruā, tabernariam, lenam, spurcissimā quam & quamdiu uisum est palam domi alat modo in semutuo affectu propendeant. Hæc de uetatione, quæ ex inæqualitate conditionis, aut ex nota turpitudinis. Iā de propinquitate uidebimus.

*Gradus
cognitionis
prohibiti.*

Leges tam diuinæ quàm humanæ certos prohibent cognitionis gradus. Diuina lex Leuit. xviii. ubi aduersus naturæ legem incestus esse colligitur, qui sine lege Cananæis ibidem imputatur. Humanæ autem extant, Digestorum lib. xxiiij. titulo ij. & codice de incestis

nuptijs. In Pontificijs nō uno in loco. Videat
 illa notissima .iij. q. iij. cap. Consanguineorū
 & in decretalibus & glossularijs quot extant
 tituli prohibitionum. Quid multis nemo ha
 ctenus id ierat inficias. Nam ita per naturæ iu
 diciū introductum est, quod idem omnibus
 adest gentibus. Primus author & inuentor
 huius paradoxi est Consultor, cui perinde est
 quis inquam depereat. Clancularia enim con
 tubernia & consuetudinem qualencunq; ap
 probat. siquidem cupidinis calculus accesserit
 sanctissimus nuptiarum approbator scilicet.
 Quid obsecro impudentius. Nam & uagum
 concubitum quem *מקור* nominant
 prohibent Hebræi, quorum tamen in conui
 ctibus conjugalibus licentiam Christus Do
 minus reprehendit. Improbant tamen incon
 tinentis animi libidinem, uel hanc ob causam
 inter alias, quod quis insciens facile incestum
 admitteret, qui qualibet muliere temere abu
 titur. Quod genus flagitij non admodum in
 solens est inter cœlibes sacerdotes, quorum ali
 qui duas sorores, aliqui matrem cum filia, &
 quidam proprias filias libidinis suæ ludibri
 um habuerint. Exempla illustria hominum
 memoria fuerunt, & alicubi forte etiamnum
 supersunt. Nos unum nouimus qui redemptis
 indulgentijs pontificijs expiatus est, & uorum
 § ij inuisendi

Orta ex coe
 libatu

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

inuisendi Iacobum Cōpostellanum propterea suscepit, q̄ filia ipsum auum fecisset. Hæc oritur ex innaturali & impio præcepto cœlibatus, ut interea taceamus, infanda istorum libidinis mysteria, quæ Hebræorum antiquitas lapidatione, nostra ætas ignibus uindicat. Quorum egregia exempla inter reuerendissimos Cardinales Romæ omnibus patent, & a libi multa clam designantur, propter nationum religionem, de quibus Paulus Rom. ij. Victo enim pudore naturali, contra naturam amentia uenera, si sperat impune fore, quid ni grafaretur? sicut omnia scelera Romæ impunita sunt. Nam Dei reuerentiam supersticio & idolatria in eis penitus expugnavit, quo sibi uolunt, omnia licere, quæ libent. Quis uero nescit incestuosos amores, tentatione & Satanae instinctu plerumq; ardentiores & peruicaciores esse, & q̄ illegitime coherentes, arctius interim & constãtius se cōplectantur quàm bona pars legitimorum coniugum. Nam illud in hoc uiuendi genere uere dicitur. Nitimur in uetitum. An non Semiramis pertinacissimo diutinoq; amore in filium suum exarsit? quem amorem historici ignominia sempiterna affecterunt. Misericordi isti consultori, consuetudo matris cum filio legitimum coniugium extitisset, idcirco quia affectus solus ei coniugium absoluit

absoluit. In Chriseidem Agamemnon ferebatur incensus, quod uerbis haud obscuris præ-

se tulit *πολλὸ βέλους αὐτῷ*

ὄμοι ἔχει καὶ γὰρ τὰ κλυτὰ νῆστος προβέβητα.

Κερδίη ἀλόχη, ἵπαι δ' ἴθον ὄσφι χερσίων.

οὐδὲμας δ' αἰ φασὶν ἵτ' ἀρ' φρένας ἄτ' ἐτι ἔργα.

Sed eam obrem apud Aristotelem grauiter uituperatur. longe aliter sanctum nostrum consilium censuisset, quàm Ethnicus philosophus, cui legitimū a clauide dignum nascitur confortium ex amoris peruicacia, qui ad seruam barbaram Agamemnoni eximius & forte mutuus fuit, unā cum uoluntate eam nunquam deserendi. Quæ est illi plena matrimonij definitio. Coniugium igitur diuinum ac sacrosanctum scilicet, quod nemo hominum citra Dei indignationem diuulserit. Totidem enim uerbis foeditatem Ecclesiasticorum defendit. Contra tantam amentiam in literis sacris, pnunciatum est. Nā qui à Babylone Hierosolymam redierant puellas contra præceptum Domini ex gentibus ductas fortiter dilexerunt, cum proposito eas nunquā deserendi, ppter ea q̄ uenuste & glabellæ essent. Id nō tulit prophetarum spiritus, q̄ abductos, à nimiū de amatis scortillis, ad priores uxores miseras illas Israelis filias compulerunt, quæ exilio & calamitate deformatæ turpibus hominibus parum cordi erant. S iij Hoe

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Hoc facinus indignum ac Deo aduersum
duxisset Consilium, nam si ei creditur, Deo
inuito tam teneriter se mutuo depercentes di-
strahuntur, & in iugum tristius contruduntur
mariti, duplici affecti incommodo quod dile-
ctas deserere, & quod inuisas amplecti coge-
rentur. Quantus amor Corinthio in patris sui
uxorem? Quis æstus mulierculis, apud Pro-
phetam magnas carnes appetentibus? Quod
cestrum quod incendium istis qui ad uxorem
proximi, atq; obesi equi adhinniebant? Qua-
re si definitio coniugij quam Consilium ponit
uera est, ubiq; erit uerum matrimonium, ubi-
cunq; est in amore perseuerantia. Quam tan-
dem scortationem, quod stuprum, quod adul-
terium, quod incestum flagitium unquam im-
probauerit? Nam uetiti legibus amores, ut est
concupinatus & scortatio Sacerdotum, sæpe
ac sæpius spirant plus ignium quàm ordinata
coniugia. Satanas enim ad impuros illorum
animos inflammandos qui contra Dominum
cõueniunt totus incumbit. Sed piorum coniu-
gium cupiditatem Verbum Domini cohibet
ac restinguit, per quod copulati se mutuo, sed
ut in Domino complectuntur. Concupinatus
Sacerdotum libidine expleta tandem dilabi-
tur, quod per consultorem non est illicitum. Sed
honestum coniugium, quod legibus est diuini
humaniq;

*Coniugalis
amor.*

humanicq; iuris communicatio, & scripturæ, duo in carne una, summa constantia ad ultimum usq; spiritum continuatur. Vtrobicq; est amor, est mutua consuetudo, adde & uoluntas se mutuo non deserendi. Sed honestus thorus ornatur Verbo Domini, quo turpitude eius conuictus pseudoecclesiasticorum non ornatur sed reprehenditur, atq; inde in Domino se illi mutuo possunt uerissime constantissimeq; amare, qua ratione amator amicam nunquam amauerit, cum qua cōtra Dominū consuecit.

Quàm nihil animaduertit profanus homo quorum hominum coniugia describenda suscepit. Nō cogitat se uerba facere de Christianorum coniugijs. Tam populus quàm Sacerdotes in ditione Cels. T. titulum Christianorum gerunt. Coniugia igitur alia quàm Christo grata cur uobis pastoribus populorum approbarentur? Quàm nihil iuris neq; moribus neq; legibus introducti requirit, sed ad fœdã duntaxat cupiditatem corrigit honestatem uitæ. Multo aliter Helena cui quamuis adulterio manifestæ plus frontis tribuit Poeta. Ait enim ad Priamum socerum *Αἰδέομαι ποῖ τὰς φίλας ἐνὸς θεοῦ.* Mihi es inquit dilectæ focer pudore ac reuerentia prosequendus. Et Vlysses ambiens fauorem Nauficæ.

Ὅτι οἱ γυῖαι ἄγαμέμνονος τὴν ἑστῆσαν ἀνέστησαν.

S iij Reue-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Reuerentiam utriusque sexui naturalis pudor
indidit, quam Christiano principi scribens
posthabet tantus uir de pietate consultus. Ho-
merus igitur cordatum coniugibus amorem
affingit, cui sit iudicium & animi moderatio,
qui de uitæ consorte candide iudicet; & il-
lam faciat plurimi, officioseque eam colat, alio-
qui nemo admiratur & colit, quæ purat indig-
num & se deteriorem. Consultor autem Chri-
stianus insanam cupiditatem fundamentum
facit matrimoniorum qui ius & æquum con-
temnat, qui suscipere deque habeat, utrum sit in mo-
ribus publice receptis quod persequitur nec ne.
Nos igitur ut semel finiamus, fateamur aduer-
tatem coniugij christiani non quemuis perti-
nere affectum, sed eum qui iuxta uoluntatem
Dei sit, & qui uerbo illius nitatur. Deinde qui
per circumstantias publicæ quadret honesta-
ti, & populi sui legibus et moribus sit compro-
batus. Ne temeraria adiunctio esse putetur ma-
trimonium. Hæc pluribus libuit, quia consilij
argumentum pro medio apodixeos habet cõ-
tubernia inuiolabilia esse debere, quæ mur-
tuus amor quomodocumque conflauerit.

Ad nostram igitur definitionem redeo.
(Ad perpetuam uitæ consuetudinem.) Quod
a se coniuges discedere non debeant lex est,
quam iussit Dominus in paradiso. Ea sic ha-
bet;

bet. Propterea relinquat homo patrem ac matrem, & adhæreat uxori suæ, & sint duo in carne una. Gene. ij. Hæc uerba Adam non turpi cupiditate ad Euam, sed spiritu dei puro impulsus dixit, quemadmodum, ex his uerbis Matthæi xix. cap. supra citatis facile intelligitur. An nō legistis quod is qui fecit hominem ab initio, masculum & sceminam fecit eos. Et dixit: Propterea deserat &c. Ergo quia Deus est qui hominem fecit, sequitur quod idem sit qui dixit: Propterea deserat homo patrem & matrem & adhæreat uxori suæ. nam idem utriusque uerbi suppositum est. Deus fecit hominē, & Deus dixit: Propterea deserat &c.

Quia per Adam Deus ipse locutus est, omnino necesse est ut fateamur ordinem Dei esse, ut maritus uxori suæ adhareat. Deinde cum ambo sint una caro, iuxta prædictum Verbum Dei (nam sunt quidem duo sed non sunt caro duplex, sed ut oraculum dixit in carnem unam & una caro) igitur uiro non est integrum ut uxorem repudiat suo arbitratu. Hoc uerbo Dei matrimonia conglutinantur, Quos Deus coniunxit homo ne separet. Quare perpetua uitæ consuetudo ac indissolubilis cohabitatio ex eo uerbo Dei abunde liquet. Idem in natura obtinuit. Sicut ij. libro de rebus familiaribus Aristoteles ex Ulyssis ac Pene-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Iopes exemplo colligit. Illa enim per annos
 uiginti plurimum laboris ac molestiarum à
 procis, qui eam uxorem ambiebant pertulit.
 Neq; eam Vlysses, ut in Odyssæa *Ζῆτα κῆρα* ui-
 dere est, unquam animo amiserat. Cui cum
 Atlantidis filia immortalitatem polliceretur,
 sustinenti apud eam perpetuo hæere, potior
 est uisa fides erga miseram ac malis uarijs ex-
 ercitam uxorem, quàm incōparabilia illa pro-
 missa, maluitq; agere uitam interituram, quò
 mortalem suam uxorem ac dilectum filium eā-
 dem cerneret quàm fieri sine illa immortalis.
 Similem in modum apud Circe se exhibuit.
 Petricosam enim patriam, quæ uxorem sibi as-
 seruabat, omnibus diuitijs omnibusq; uolup-
 tatibus & immortalitate quoq; prætulit.

Quid illi persuadere tentasset Consilium?
 Haud dubie illud ipsum quòd iam paradoxis
 suis conatus est. Nam si uir uerus est eadem
 sentit & loquitur in similibus euentis. Itaq;
 non dubie dixisset: Age Vlysses, Nemo citra
 noxam aut à Calipso aut à Circe te auulse-
 rit, nam utraq; amat te redamantem eas. Itaq;
 alterutra, tibi uere uxor est, qua cum quoque
 tempore consuescis. Nam ut est initio condi-
 tus homo, ita nunc res habet uobiscum. Quid
 sibi uult redundans ac nimia ista tua iusticia.
 Quod si amabilis illa Circe legitimæ uxoris
 titulum

titulum fortassis parum adæquat, profecto propriæ nomen sustinet. Totam enim se tibi uni mancipavit, corporicq; tuo obnoxia tota est, ut nihil esse ea magis proprium poterit. Totidē ferè uerbis efficere contendit, ut cōcubinātū Sacerdotū pro cōiugio legitimo habeamus, aut certe, p̄ tolerabili contubernalitate.

Quæ est ista uero cæcitas clementissime princeps sub lege charitatis, hoc est, Christo regnante ipsis primoribus Ecclesiæ uiris Ecclesiasticis, qui exemplo gregi esse debent affirmare esse licitum, ut uxores legitimas sine uerbo Domini, & contra leges suas asciscant, & easdem à se temere dispellant, fatietate abalienati. Quod coniugium sit inter sacrificum & scortum diabolare, & quod non multum referat ut à se iterum discedant, uero matrimonio coniuncti utrunq; Consilium, cōtra leges & mores publicos asseuerat. Nam & natura coniugiorum constantiam efflagitat, & oraculum Domini, sempiterno fœdere eos coniungat. Quod Consultor in imperitis forte agnosceret, sed in sacrificis ait nihil referre si à se autoritate legis diuellantur, & si ueteres nouis amoribus commutant. Nam eam uitam in ditione tua sacrifici plerunq; uiuunt, et alibi magni Canonici & Abbates haud paulo impudentiorem. Quam horribile est quod
sensus

DE MISSA, MATRIMONIO ET

sensus probitatis tantopere euanuerit, ut sit q̄
amplissimo principi tam turpes cogitationes
audeat obtrudere? Quanta est confiden-
tia, quæ patrociniū principalis authoritatis
nefarijs sceleribus atq; flagitijs comparare
non dubitat. Est ne istud super instauranda re-
ligione consulere? Profecto non est, sed est ue-
ritatem ludere, est fucum facere, est fallere, &
ignominia atq; infamie publice patrocinari.

De libello re-
pudij.

Quod Moses libellum repudij permiserit,
non erat uinculi conjugalis laxatio, sed eara-
tione consulebatur miseris mulierculis, quæ
sine suo merito pessime ab impijs maritis tra-
ctabantur. Propterea Christus ait repudia
propter eorum animi sæuitiam permissa esse.
Repudij igitur uxores ingratae, à cruciabili
seruitute liberabantur, ut quibus animum uul-
nerabat, quod emula post se ducta, gratia pri-
or esset, & indies magis atq; magis diligere-
ret. Quia indignitate mulieri nullus carcer a-
cerbior est, lex repudiū fieri iubet, si uir uxoris
odium cœperit.

Huius rei præclarum exemplum habemus,
in populo à Babylone Hierusalem reuerso.
Nam probas Israeliticas uxores neglexerunt
quibus, quoniam diutino exilio formæ nō
nihil decesserat. ex puellis Ethnicis nouas su-
perin

perinduxerunt, matronæ iustæ seruilibus operibus addicebantur. Ethnicæ autem puellæ quæ aut seruæ aut libertæ Iudæis erant matrū familias honorem ferebant. Hoc scelus Malachias grauius exagitat, & Esra cum toto concilio prophetarum à mulierculis dilectis, sceleratos atq; flagitiosos maritos, multa cum seueritate abstraxerunt, & filias Israelis priores uxores minus gratas, ut reuerenter haberentur effecerunt. Et repudium scribere iusserunt eos qui in suas maius odium suscepissent, quā quod uerbo Domini posset aboleri. Itaq; repudium non soluit coniugium, sed ab eius seruitute qui maritus esse noluit, calamitosas uxores liberauit. Nam repudio sui iuris factæ potestatem habebant nubendi melioribus, sed & lege erat prohibitum, ne semel abdicatam maritus reciperet.

In hunc usum est olim permissus libellus repudij. Nam ab alienato uiri animo uxori afflictæ consulebatur. Qua ratione quid æquius iniuria enim laborantibus est lege succurrendum. Nec datus est libellus repudij tanquam per se bonus, sicut alia præcepta, sed in loco ut ostendimus, est præceptum admodum necessarium. si uir uxorem pertinacius oderit. Quæ res coniugia non inconstantia fecit, sed firmiora reddidit, cum neq; coniugium ibi esse censetur,

DE MISSA, MATRIMONIO ET

seatur, ubi est castus amor in tetrum & inexplabile odium uersum. Desijt enim animorum consensio, opposito affectu interpolata, quæ fundamentum est & substantia matrimonij.

*Diuortium
facit pro cō-
stantia matri-
moniorum.*

Quod ordinem & ius Dei opificis de coniugij perpetuitate Moses libello repudij noluit labefactare, ex legis uerbis de repudio liquet, si satis consideratur. Quia uiro uxorem simpliciter expellendi facultatem non obtrulit, sed hanc cautionem apposuit, ut multis circumstantijs rem esse difficilem admoneret. Nam repudium non uerbis obiter fiebat, sed scripto legitimo, quod esset chirographum mariti. In quo fieret mentio diserte, quod eam sure suo liberatam nubere permetteret. Has literas præsentibus testibus repudiandæ in manus dabat. Nec ius erat semel dimissam domũ recipiendi, neq; adeo sumendi cibum cum ea in sempiternum. Nam ei illa immunda per legerationem facta erat, neque erat ulla in posterum expianda. Eas literas ob id dixerunt, ספר בריתו librum abscissionis ut Iudæi interpretantur, quæ se essent penitus abscissi atq; disiecti, nos uulgo exterminij interpretamur, propterea quod is libellus semel datus reditionem omnem uiro adimeret ad repudiam ceu resectis ac radicitus euulsis rationibus reconciliandi.

Huiusmodi

Huiusmodi circumstantiæ satis arguunt maluisse legislatorem, ut matrimonia sicut ab initio, uinculo indissolubili cōtinerentur, sed quo inuisæ uxori consulereur diuortium uiro duriori imperasse, cuius uitio in oculis dei matrimonium esse antea desierat. Nam consensio animorum, quæ ex natura est matrimonij surnesto isto odio pridem exclusa fuerat. Vnde & Caio Iureconsulto diuortium uel à diuersitate mentium dictum est, uel quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. Talis ritus maritum diuortium adornantem admonuit ne quid temere, cuius posthac poeniteret. Sic legibus Ethnicis in coniugijs & sponsalibus quoq; discutiendis renunciationem interuenire placuit. Quibus diuortium uerū non est, quod non fit animo perpetuam diuisionem constituendi, ut cum per calorem iracundiæ mittitur repudium pro repudio non habetur. Nullum diuortium Paulo Iureconsulto ratum est, nisi septem ciuibus Romanis puberibus adhibitis. Hæc tit. de diuortijs. Ad eoq; displicuit legibus diuortium, ut id non ratum haberent, nisi perseuerantia recusandi iudicio animi recusasse declarauit. Cum eadem mulier ad eundem uirum reuerteretur, id matrimonium non idem erat L. pleriq;. De ritu nuptiali.

*Diuortium
unde dicitur*

Hoc

DE MISSA MATRIMONIO ET

An Christianis liceat repudiare uxores.

Hocius repudij sustulit dominus, quamuis lege receptum esset, sed homo iste suavis, con-
 tubernium instituerunt, & iisdem ius facit ut
 sine causa & præter Iudicis ac legis authorita-
 tem à se discedant, iterumq; in unum rede-
 ant postliminio, prout libido eos circumge-
 rit. Verum sublatus est, ut diximus libellus re-
 pudij per Christum à Christianis, quibus cau-
 sa nulla esse poterit à se discedendi, donec ua-
 let conjugium. Et supra legem, ad ipsa rerum
 initia reducti sunt spiritu Christi quicunq;
 credūt. Quia iusto lex non est posita, sed ordo
 Dei qui ab initio erat ei est positus loco legis,
 ad quem se multa cum libertate spiritus atten-
 perat. Christiano quidem doctrina opus est,
 ut cognoscat quid sequendum fugiendumue
 sit, sed non est, ut eum adigas ad bonum, aut
 à malo abarceas uí præcepti. Sicut libello re-
 pudij, quod peius erat repudio prohibeba-
 tur. Nam quod malum est, Christiani per se
 oderunt, inflammaticq; natura sunt, quia noui
 homines sunt, ad cognitionem Christi & ad
 gloriam Dei consequendam, atq; ad ea præ-
 standa quæ alios exædificent. Proinde, para-
 ti sunt ad colendum matrimonium, ut oportet,
 quàm diligentissime. Hoc est iustorum in-
 genium, quibus nulla lex est posita, quia sibi
 ipsi

ipsi sunt lex & ratio honestæ & secundum naturam uiuendi.

Et quia lex data est malis & facinorosis hominibus, hoc est carni, quæ est sine Christi spiritu, ea ad regendum mundum promiscuamque multitudinem adhuc pertinet, maxime uero quæ uetat, quæq; abarceat à malo. Nam fieri non potest, ut per Euangelium mundus administraretur, sed mundus semper est subiectus gladio, & Magistratus ut minister Dei interdum plectit fontes publicæ utilitatis gratia, ne exempli impunitas ad patranda mala sollicitet imbecilliores. Interdum præcipiendo aliquid infirmitati permittit, ubi sublimius quiddam præstandum esset, si ueram uerendi rationem incomposita uitiosaq; multitudo assequi potuisset. Cuius generis omnino est libellus repudij, quia propter duriciam cordis datus est.

Ita mundo diuortium res est salutifera, & cum primis necessaria, ne uulgo in exitium corporis atq; animæ prouant, adacti atq; astricti ad scopulos male coherentis coniugij. Quorum bona pars, coniugium non ut opus Domini, sed ut consuetudinem cupiditati sue accomodam instituit, qui cum turbulente & ægre coherent, utriusque bono disiunguntur repudio, & sic fieri potest, ut utrique malis admoniti meliorem consilio magisque ex Deo

Mundo opus est repudij li bello.

T rem

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

tem agant, si iterum eis coniugium auspicandum. Et si nihil aliud, certe status publicus cōseruatur permissu repudiij, & aliquibus bonis eadem remissione consulitur. i. Cor. vij.

Vnde autem animorum ab alienatio oriatur inter multos coniuges, satis liquet. Quid enim diuini fauoris sperandum illis est, qui sine Dei respectu sola amentia cupiditatum perciti auspicia contubernij illius sanctissimi fecerunt, quemadmodum plerique omnes faciunt, qui aut diuitias aut formæ gratiam, aut fructum uoluptatum, aut uulgi existimationem, aut id genus aliud, sine Deo in uotis habent, dum coniugium quærunt. Nullam in addeundo coniugio rationem supputant de eo, an eius personæ quam ambiunt consuetudo gloriæ Dei conueniat. Igitur quos mala cupiditas sine Deo coniunxit, eos mutuam tædium fastidium & facietas, instigante Satana iterum distrahit & à se longissime disturbat. Aut si improba quadam necessitate corporibus continentur, animis tamen disiecti sunt, fit interdum, ut turpis uitæ consuetudo sit diuturna, sed hoc fit in grauem offensionem multorum. Nam Satanas amoris inconstantiam in suis quo lædat alios pertinacius interdum cohibere potest.

Qua de causa uidetur concubinarus Ecclesiasticor.

tiasticorum aliquando esse firmior neq; à Sa-
tana tales infestantur tansepereq; uia satis ha-
bet quod cum piorum offendiculo prauis, turpi-
ter cohereant. Idem hic finis est Satanæ par-
tem irrequietis animis prætendentis, & alibi
tum offendiculo honorum, sacrificos diuer-
sissimis amoribus impediens, eadem in utra-
que parte uoluntas & studium nocendi am-
bulantibus in uia Domini. Postquam enim
concubinarij, tam quieti, quàm intransquilli
animo, prorsus in manu eius sunt, iuxta senten-
tiam Apostolicam, non est ut insidiosis arti-
bus sibi eos deuinciat. Hæc de perpetuitate
matrimonij quæ discrepat à concubinato, à
quo sequens portio definitionis non minus
dissidet, quod nunc ostendam.

Ad summam rerum communionem) Quia
iuxta uerbum Dei coniuges, sunt duo in carne
una, quod ad communionem rerum externa-
rum ferè interpretantur, quam inter coniuges
hac exceptione statuunt, ut uterq; tamen qd
suarum est partium proprie obeat, & ut mari-
tus uxori sit loco capitis, quæ illum sibi domi-
num esse agnoscat, pro tali colat ac pudice ue-
reatur. Illa uero præsit curæ domesticæ, ac li-
beris in timore Domini educandis nauet ope-
ram. Vir autem eam diligat ut Christus Ec-
clesiam, & eam faciat meliorem indies, operi-

T ij que

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

que faciendo assidens remparet, quatenus ad uiuendum familiæ iuxta suam conditionem fatis est ac decet. Nec rerum communio illò rapienda, ut alter alterius munia temere inuadat, ne curam rei culinariæ maritus obeat, neque uxor eas partes occupet quæ sunt uiri, con turbato ordine naturæ. Sed huius communio nis hic sensus est, ut uiri res, & damna, fama & infamia ad uxorem, & huius commoda & incommoda, nomē atq; ignominia pariter ad illam attineant.

Quod talis rerum communio esse inter cōiuges debeat ex uerbis in repudijs & renuntiacionibus usitatis arguitur. Quæ sic habent. Res tuas tibi habeto. Item sic. Tuas res tibi agito. Quasi diceret: Constante matrimonio neutrum suas sed communes res pariter utrumque habuisse, quas habuerant, iã eo distracto diuersam esse rationem, ut sibi suas uxor & uir suas habeat, neq; se amplius mutuo respiciant, nullaq; penitus communionem teneantur. Preterea ex hoc rescripto Imperatoris idē patet. Cum patronus inquit rerum amatarum cum eius liberta, quæ ab inuito eo diuertit, uelit experiri, intelligitur hoc ipso nolle nuptam sibi. Nam ea actio non solet nisi ex diuortio oriri. .i. quod ait. ff. de diuortijs. Quin id extra controuersiam esse liquet ex iure hæreditatis diuidun-

diuidendæ, quo triuncem uxori uel uulgo tribuimus. Quid autem hic Sacrificus cum scorto conuenit, quam ei uxorem Consultor esse contendit. Non habent inter se rerum communionem nisi precario & usuariam, & quoad utrique libet, libet autem tantisper dum alia ad uoluptatem ac libidinem animi congruentior impuro nō obuenerit. Si nouus amor obicitur, mox numerata mercedula operæ, ueterem amicam domo abiicit, tanquam in sua Repub. summus dictator sine lege, sine iudice. Ergo inter eos, nulla rerum communio est, eoque nec duo sunt in carne una, quæ est matrimonij definitio. Sequitur non esse matrimonium, sed fœdum contubernium, & grauis offensatio, ab eo qui gregi exemplo esse deberet, cum illa quam talibus moribus neque in grege dominico ferre deberet, imo neque ipse est de regno Dei, ex sententia spiritus, i. Corinth. vi.

Aut suscipiendæ prolis &c. Finis matrimonium aduenti est triplex. Nam aut contrahitur ob spem prolis, aut in præsidium aduersus flagitiosos amores, aut etiam propter uitam commodius transigendam: interdum propter omnia simul. De singulis igitur ordine uideamus.

Primo propter prolem quaritur coniugium. Quamobrem Pomponius censet fœdum

Matrimonij proles.

T iij nas

DE MISSA, MATRIMONIO ET

nas esse debere dotatas, atq; hoc publice in-
teresse. Nam tales ad sobolem procreandam
replendāq; liberis ciuitatē maxime sint neces-
sariae, Ex sacris autem literis idē colligit. Quia
hoc præceptum humano generi ceu naturale
positū est, Crescite & multiplicamini. Quod
idem in nouo mundo post diluuium tanquam
pernecessarium reperitur. Sequitur eum, qui
ad hoc uocatus est ut sit pater, maritum fieri,
gignendisq; liberis dare operam debere, Quod
moribus quoq; ueterum comprobatum est.
Nam hæc traditio priscis hinc nata est, quod
masculus aīno decimo octauo aut uigesimo
maritus fieri debeat, nisi discēde exercēdū
Legis cura eū excusauerit. Cuius exceptionis
exēplum uix unum atq; alterum ex omni an-
tiquitate proferunt. Quemadmodum ex præ-
fatione libri Arba Turim & aliās uidere est.
Tam necessaria res, & autoritate Dei seuēt
ter præcepta, matrimonium illis habitum est.

*Necessitas
coniugij sub
lege.*

*Libertas ad
ceclibatū co-
londu à Pau-
le defenditur
2. Cor. 7.*

Hinc Paulo multum negocij delatum à Co-
rinthijs, ut liquidum faceret posse uitam piam
extra coniugium cōsistere, adeoq; melius esse,
quia tempus contractum est, agere ceclibem,
quā coniugem. Grauis enim sarcina, est sa-
milie curatio hoc est uxor cum liberis, ei qui ad
nutum uel in mortem nudum Christum se-
qui studet, omnes enim Christiani hāc sequen-
di uo-

di uoluntatem baptismo professi sunt. Itaque di-
 uinus Apostolus consilium dat, super uita coe-
 libe, non simpliciter, sed cum adiunctione, si
 nulla sit ad coniugiū necessitas, neque sibi neque
 uirgini suae putet indecorum, hoc est, si id sibi
 expedire iudicat. Quam cautionā alia testifi-
 catione communiens, hoc inquit ad id dico,
 quod uobis conducibile est, non uti laqueum
 uobis iniiciam, sed ut quod honestum ac deco-
 rum est sequamini, et adhaereatis Domino sine
 ulla distractione. Summe autem cauet diui-
 nus uir, ne sanctitas matrimonij praedicatione
 uirginitatis ullo pacto eleuetur. Proinde &
 patrē q̄ filiā nuptū elocat, liberat à crimine. et
 tot cōditionibus circūallat uirginitatē, ne q̄
 uis ad eam sibi tuendam temere irrumpat.
 Huc facit quod prohibentes matrimonium
 contrahere, alibi dicat à fide destituisse atque
 attendere spiritibus impostoribus & doctri-
 nis daemionorum, qui per simulationem falsa
 loquuntur, atque hanc uisum de fine matrimo-
 nij adijcere.

Deinde habet definitio (Aut uitandae scor-
 tationis gratia.) Sunt qui nō tam prolem quaerunt,
 quam pudicum conuictum, quibus hoc
 sanctius ac honestius est coniugium quod eis
 ualet ad remedium incontinentis, quo minus
 se uaga & incerta uenere conspurcent. Hæc so-

*vxor ducens
 da propter
 uitandam
 scortationē.*

T iij la cau-

DE MISSA. MATRIMONIO ET

la cautio abunde est ei, qui dono continentia-
 caret, ad coniugium in Domino instituendū,
 approbante diuo Apostolo: Bonum est, in-
 quit, homini uxorem non attingere, sed prop-
 ter scortationem uitandam, suam quisq; ux-
 orem habeat, & suum quæq; uirum. Quocirca
 legitimum ac sacrum adhuc matrimoniū est,
 quia uerebum Domini habet. Et si nulla spes
 prolis, ut nulla est, cum aut annis effoeta duci-
 tur, aut quæ ex morbo ad foetum concipiendū
 est inidonea, aut quæ natura sterilis habetur.
 Quod quidem non est illicitum modo cætera
 quadrent, & in mente Deum præcipue propo-
 situm habeant, cuius uerbo a culpa defendi-
 tur naturæ uitium. Verbum autem Domini
 hoc est. Propter fornicationem uitandam u-
 nusquisq; suam uxorem habeat, & unaquæq;
 suum uirum. Quod natum est ex illo Mosi,
 Non est bonum homini esse soli, quod opifici
 causa erat pro uiro faciendæ uxoris, & ne
 sine socia uitam degeret factam ad illum pro-
 tinus adduxit.

Hoc iure usa est omnis Hebræorum anti-
 quitas, cum enim præcepto gignendæ prolis
 quod his uerbis comprehensum est, Crescite
 & multiplicamini, satisfactum esset, liberum
 fecerunt, ut quis sterili natura uxore uteretur.
Quod

Quod si quis in decimum annum sterili con-
sueuisset, monogamus, & ex priore aliquo cō-
iugio nullam antea prolem suscepisset, adige-
batur per Magistratum, ut diuortio sterili re-
nunciato foecundam duceret, quo præcepto
Crescite & multiplicamini satisfaceret. Cui
præcepto semel in uita omnino erat satisfaci-
endum. Sed & Canones Ecclesiastici, iuraq;
seculi huius, et scholastici quoq; doctores, has
duas matrimonij causas agnoscunt, quare nō
est ut eis explanandis prolixius immoremur.

Quamquam aduersarius patres Ecclesia-
sticos opponere propemodum posset, quo-
rum authoritati debemus, quod præ cœlibatu
matrimonia iam seculis aliquot uiluerint. Et
tamen patribus pius error imposuit, nostris
autem fucus causa est exigendi cœlibatus uo-
tum, habendi cupiditas. Illi in ædificationem
ecclesiæ respexerunt, Hi uentris & inguinis
causa faciunt omnia. Illi uiderunt matrimonij
onera & curas alendæ familiæ studium pro-
mouendæ ecclesiæ sæpius excludere. Hi uero,
ut sunt in suo genere filij huius seculi pruden-
tiores quàm filij lucis, animaduertent opu-
lentiam & regnum suum cœlibatu stabili-
ri, matrimonij autem contrahendis redigi in or-
dinē, atq; imminui. Patribus quibusdam ue-
niale peccatum erat, præter spem prolis gene-

*Vnde cœliba-
tus præce-
ptum.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Patrum cogitatio de coelibatu

randi attingere uxorem, Ecclesiasticis peruer-
sis omnino habere uxorem lætiferum est, im-
pune autem incertis frui amoribus aut etiam
domi alere concubinam. Quanquam non ne-
gemus Patres aliqui stantes à nobis per om-
nia, huic abominationi impurissimorum coe-
libum aditum præbuisse. Nam cum illis infir-
mitas & peccatum esset uxori coniunctum
esse, ut August. de bono con. ait, neq; alienus à
peccato, haberetur thorus immaculatus &
muliebre uasculum cum reuerētia possessum.
Nemo non putauit esse tutius agere coelibem
quàm maritum. Nam omnino non attingere
mulierem facilius est quàm tantum commi-
sceri semel, dum foecunda foetum concipiat.
Hinc tanta uirginitatis præconia, & monasti-
cæ uitæ tantum studium: quam commenda-
uit multis hominibus persecutorum iniqui-
tas. Alieni enim à commercio mundi, ab odijs
hominum esse remoti uidebantur. Exercue-
runt tñ monachi studia literarū, & preces, &
in uictu quærendo occupati fuerant, donec
facultatibus succedentibus præpositi eorum
à uerbo Domini docendo, ad tuendas augen-
dasue possessiones distraherentur. Quibus tē-
poribus nata sunt præcepta de coelibatu, &
uota monastica, quæ late recipiebantur, ut tan-
tū pastoribus ecclesiarum necessitas ab uxo-
ribus

ribus abstinendi sit oblata. Quid multis res
 in peius indies abiit, donec nesciretur quid
 matrimonij ius & priuilegium esset, & quis
 usus ueri coelibatus, atq; adolescentis & uiri
 etiam pleriq; animum frequentius assimula-
 rent continendi, propter opes ecclesiasticas a-
 dipiscendas, aut si uere continentiam foue-
 rent per impiam id facerent superstitionem,
 tanquam fouisse opus esset regni coelorum me-
 ritorium. & sic homines ut in illo genere opti-
 mi maluerunt uri quam nubere, contra præ-
 ceptum Apostolicum. Quare uenia digni esse
 uidemur quod hac in parte maiorum authori-
 tatem alioqui sacrosanctam nobis, desera-
 mus. Ex qua nemo non uidet interitum pudic-
 itiae extitisse, perinde atq; ueri cultus euersio-
 nem, & ex aduerso Antichristi abominatio-
 nem inoleuisse in Ecclesiam cum moribus
 plus quam profanis.

Postrema clausula definitionis (Aut mutui
 propter uoluntatem Dei adiumenti uitandiq;
 tedi solitudinis gratia. Hæc adiungitur ex scri-
 pturæ sententia. Nam id oraculum certum
 est. Fecit Deus adiutorium Adæ, simlie ipsi.
 Ideo mutua opitulatio in bonis conjugij per
 scripturam habetur Quod si quis uoluntatis
 propriæ potestatem habet, nec profus lapsus
 est, aut si quis uergentibus annis sibi illibera-

*Causa mutui
 adiumenti
 uxor.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

le ac fœdum putat aliena uiuere quadra, aut si
 ob ualetudinem familiari multarum rerum
 administratione indiget, ille quantum com-
 moditatis ab uxore sedula accipiat, uix dici
 potest. Nā funestus coelibatus tædio solitudi-
 nis mirifice lædit quorundam animi quietem
 & commoda ex illo coniugum domestico &
 naturalissimo conuictu existentia interuertit
 omnia. Ex quo prisci Hebræi prouerbij uice
 hanc sententiã celebrarūt, כל מי שאין לו
 אשה שריו בלא טובה ובלא שמחה
 : Habet sarcinam suam con-
 uictus conjugalis certum est, & uerus coelibata-
 tus ocium & expeditam curis huius seculi mē-
 tem neq; hoc inficiãdum. Sed probabilis spes
 utilitatis non satis est ad constituendum ad-
 uersus legem Dei & naturæ. Deinde coniugi-
 um suam quoq; utilitatem habet, nam exerci-
 tatione multa ad fidem Christi & ad abnega-
 tionem sui consequendum opus est, in quem
 usum cedunt molestiæ uxoriæ, ad hæc, se mu-
 tuo consolantur cōiuges in aduersis. In quam
 sententiam dicitur: Væ homini soli, quia cū
 ceciderit &c.

Sed quem finem optime Princeps Ecclesia-
 sticorum in tua ditione illegitimus cōcubina-
 tus habet: certe nō posteritatis spem, nam ple-
 runq; delegunt, quæ sunt aut natura aut arte,
 aut

aut libidinis frequentiore usu steriles factæ. Et in hoc spectant quod tales sint ad uoluptatem magis appositæ, et amatorem nutritionis molestia non afficiant. Sic isti non propter regnum cælorum, sed scelerum eunuchi fiunt. Quod si cui soboles inexpectato obuenit, ex eo uilius habetur etiã socijs flagitij, quia propior naturæ adest, cum qua cœlibatu suo, bellum gerendum susceperunt. Deinde quo loco ex se natum infantem ducat? quo animo alendum suscipiat? quem damnatum esse & haberi norunt, & quem execrabilem ac incestuosum hominum existimatio suo parentis uitio ducit. Nam audire semper cogitur, sacrifici filius, nothus, spurius, & id genus, ut eos recentiores quoq; Roma. pontificum Canones nominant. Id parenti perpetuus dolor est, siquidem honesti curam nondum totam abiecit. Naturales enim filij honestiore esse loco & legibus & moribus receptum est, cum illi fieri legitimi nulla autoritate possint, & si Romanæ Ecclesiæ leuitas uulgo quasitos dignitatibus & opibus Ecclesiasticis maximis ornet, nedũ iustis natalibus condecorat.

Nec est, quod ope mutua sibi profint sacrificus & concubina ad uitæ huius incommoda leuanda, sed sibi inuicem tormento sunt, si Dei cogitatio in eis seria est. Quia conscientia

DE MISSA MATRIMONIO ET

ta mali fauissimum tormentum est, quam di-
rissime conturbat illa publica honorum &
grauissimorum uirorum execratio. Quis em
mediocriter bonus ante huius Consilij scrip-
torem tantam sceditatē non insigni quadam
nota & ignominia condemnauit, quanta in-
quinatur istud turpe & despicabile cum me-
retoria muliere contubernium sacrificorum,
qui cum exemplum uitæ, quod plebs imite-
tur, titulo & professione pollicentur, ista uir-
tutitudine, publica fiunt corruptela. Profe-
cto nemo omnium quod nos sciamus, tale ge-
nus uiuendi non uituperat. Ea reuerentia gra-
tia Deo persuasæ probitatis adhuc superest,
& moribus deprauatis adhuc in publico ob-
tinet.

Haftenus de definitiōe matrimonij, quam
sum enucleatius profecutus, quo liqueret, quā-
tum distaret legitima uxor ab execrata legi-
bus & moribus meretrice, quantum maritus
à concubinario sacerdote, & ueritas à menda-
cio. Nam coniugij definitio tota concubinatu
Sacerdotum, quā legibus canonibus & iudi-
cio omnium est prohibitus, recta opponi-
tur. Quocirca neq; nomen neq; res matrimo-
nij eidem unquam conuenerit. Proprie enim
& ex instrumento ueritatis loquendum est ei.
qui consilium animi sui sine suco principi præ-
claro

præclaro et ueritatis amantissimo daturus est. Nam forte est illi propterea coniugium quod ad concubitum, scorta illa sacrificis parent perinde ac matrona uiro legitimo. At longe alia honestas uenit matrimonij & uxoris appellatione inter Christianos. Nam uxor uerbo Domini ornata est, & in exemplum rei arcanae ac sacerrimæ per spiritum Dei assumpta est, nimirum Ecclesiæ cum marito suo Christo, quo minus decet ut in ea aliquid turpitudinis eluceat. Itaq; fatemur, cum concubinis uxori honestæ multa esse communia. Sed nos Christiani non aliud discrimen eque obseruamus, atq; uoluntatem & uerbum Dei, ex quo usus uxoris à peccato liberatur, concubinæ autem uituperatur, notamq; sceleris atq; flagitij subit publicam.

Nunc igitur reliqua Consilij argumenta discutiamus. Inter alia, multis affirmat Sacerdotum contubernia cum scortis suis inoffenso Deo diuelli non posse. Ex quo intelligitur, quod sentiat ea, quasi uolente Deo coisse. Nam eorum coniunctionem factam esse nos homines probamus, quorum dissolutionem iure fieri negamus. Proinde operæ precium facturi uidemur, si quæ sic uiri & mulieris societas, & quamobrem & quatenus ex Deo sit explicauerimus diligentius.

Extra

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Omnia opera ex Deo.

Extra controuersiam est omnia quæ fiunt uel pessima facinora esse opera Dei, ut parricidium & furtum, quatenus efficientiã quæ tota Dei & semper bona est consideramus. Nã sceleratorum quoq; hominum uires ex Deo & opus Dei sunt. Quis enim mortalium ex se ipso quicquam potest? Actuositas igitur omnis unius Dei est, qui mouet & agit omnia, sed quodq; pro suo ingenio, ut impium iuxta peruersitatem cordis sui. Ex quo facinora mala hominis uitio tribuuntur, & scelerati homines malefactorum pœnam luunt, quod eorũ culpa, ea quæ Deus bene agit, in ipsis uitiosa sint. Bonus enim impulsus est qui ab optimo Deo est, sed malum factum, quod per malum ingenium sit, Vitium ex instrumento non ex actione. Omnia igitur Deus facit, qua generalitate quæcunq; fiunt includuntur. Quia si ne ipso factum est nihil, quod factum est.

Quæ proprie ex Deo

Deinde peculiari modo ex Deo esse dicuntur ea, quæ singulari quodam iudicio, ad gloriã suam in scripturis ipse ordinauit. Quæ rursus in duo genera secernuntur. Aut enim sunt quæ causa puniendi mundum, & pios etiam, parum obsequetes fiunt, siue fiant, per bonos siue per malos homines, siue per alias res aduersas. Aut sunt quæ propter salutem electorum & per uerbum Dei instituta sunt, et ea par-

ea partim hominibus uniuersis, partim per se
cuiq; competunt.

Prioris generis sunt bella Domini & pe-
nae præuaricatoribus irrogatæ. Bella autem
Dominus gerit. Interdum quidem per bonos,
ut per Mosen contra Amelech, per Iosua cõ
tra reges Cananæos, per Dauidem aduersus
Philistæos, Moabitas, Syros & Edomitas. In
terdum autem per malos, ut cum Deus Abso-
lonis rebellionem peccatum Dauidis patris ul-
ciscitur, cum Assyrios grassatores Babyloni-
osq; tyrannos in populum suum degeneran-
tem toties incitat, cum rursus punit hostes su-
os opera Cyri alienigenæ cui ob id Christi
appellatio tribuitur, & cum iudicum ætate
toties uicinos hostes, in defectores Israelitas
immittit, quo concupiscentia mala abductos
& sua culpa elapsos in uiam paterne reuoca-
ret. In hanc priorem classem referuntur, fa-
mes, pestis, bestia mala, infelicitas & omnis
maledictio legalis, quæ mala Dominus im-
morigeris per legem & Prophetas perpetuo
minatur irroganda, nisi ij qui aberrant admo-
niti resipuerint. In summa, mala omnia qui-
buscunq; humanum genus affligitur, & quæ
aduentum Christi præcessura esse prædicun-
tur in scripturis, sunt ex Deo & uelut mini-
stri Dei, quia uoluntatem eius faciunt, perden-
do car-

*Bella & ad-
uersa à Deo.*

*Causa malo-
rum.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

do carnem omnem, quo electus & spirituali^s
Israel ab exitio mundi seruetur. Nam in exitu
mundi salus est piorum. Quodq; merito stu-
pemus, spiritus quoq; mendaces & imposito-
res pro ministris utitur ad puniendos homi-
nes. Nam obsequuntur Deo, & missi Pseudo-
prophetas decipiunt, & deinde alios quoque
mendacium præferentes ueritati periculo se
fallunt, publiceq; in fraudem uocant. Sic spi-
ritus morborum à Deo immittuntur.

Ex Deo cor-
ruptū sacer-
dottum.

Hoc modo ex Deo est sacerdotium istud ex-
itiabile, quod iam seculis aliquot Christi Sa-
cerdotium conculcat suis falsis spebus, neque
aliud quàm flagellum Dei est. Inde tales no-
bis duces religionis cæci duces cæcorum exti-
terunt. Nā lex rebeli populo minatur, quod
in malis summum est ecclesiæ dissipationē p-
dispersiones gentiū, hoc est, ut uerbi & sacra-
mentorum legitimo usu priuati, per idololatri-
am cōtagioq; maledictorū uarie polluantur,
ex conuictorum impietate. Et tñ ea deus beni-
gnitate est, ut in bonū electis tandē cedat om-
nia. Nā cōmouentur ad resipiscentiā & re-
norem fidei malis admoniti, rigidius posthac
prosequuntur, ne in peiora mala incurrant. O-
mnia quidem Deus uel pessime facta in meli-
us conuertit, qui creauit omnia, & impium ad
diem malum, sicut enim electis, ita & impijs
ad

ad gloriam nominis sui abutitur. Ex quo ma-
la acerbissima Dei appellationem habent, &
Deo tanquam auctori per scripturam trans-
scribuntur. Sed matrimonium, quæ res bona
est hoc modo ex Deo esse non dicimus, sed est
res per se bona, quia non est bonum homini es-
se soli.

Posterioris ordinis sunt quæcunq; lex uel
uerbum Dei bona atq; salutifera, populo præ-
cepit, ut sunt ea quæ omnibus profunt, ut pub-
lici conuentus & cerimonie causa Verbi Dei
audiendi & utendi utiliter Sacramentis insti-
tute, atq; ea quæ singulis profunt, cuiq; p sua
uocatione: nam generibus hominum diuersis
diuersa officia per scripturam passim adscri-
buntur. Quemadmodum paroetici ferè, ut
quisque officij admoneantur, ex scripturis ple-
bi proponunt. Huiusmodi leges & ordina-
tiones, quia bonæ sunt nostro quoq; iudicio
& Verbum Dei expressum habent, ex Deo
esse propriissime dicuntur. Hoc pacto ex deo
esse matrimonium affirmamus. Quia oracu-
lū sic habet. Bonū est homini nō esse soli. Et
rursus, uerbum dei est illud. Propterea relin-
quat homo patrem & matrem &c.

Verum nō protinus erit opus ex Deo quod
habet uerbum & mandatum Dei, sed necesse
est ut accedat uoluntas & animus ad illud ip-
sum

DE MISSA, MATRIMONIO ET

*Nuptiæ corâ
deo animum
postulant.*

sum opus faciendum, propterea quod Dominus Deus ita fieri iusserit. Matrimonium Adeliguidum uerbum habuit et ad eum Euam Dominus ceu Paranympus adduxit. Nihilominus in Adamo coniugium tale nondum opus Dei extitisset, si tanquam à manu Dei & propter uerbum illius coniugem non fuisset amplexatus. Verbum enim Domini per fidem apprehensum primum efficax est, cuius effectus in initium in animum afficiendum exercitur. Itaque Adami coniugium proprie est Dei opus. Nam suam uoluntatem declarauit, cum hoc uerbum Domini ex fide edisseruit, Hoc os ex ossibus meis & caro de carne mea &c. Credidit igitur uxorem ex ossibus & carne sua esse, sicut in eo Dominus locutus erat. Quocirca mariti non solum habent uerbum Domini in genere, sed nominatim sciunt quisque hanc suam uxorem sibi diuinitus locatam, & propter uerbum & iussum opificis non gratia libidinis ei esse adhærendum.

*Quomodo si
ne scriptura
uerbū dei co
gnoscitur.*

Si quaeritur, unde discemus hac tempestate quam mulierem cui uiro Deus copulauit, postquam oracula priuata, ut in initio Adamo, ferè nemini nunc deferantur. Respondeo, huius cognitio in promptu est, sicut nulla in re alia ad salutem conferente, suos animi dubios esse dominus relinquit. Nam si sponsi ac desponsamus

mus ad uoluntatem Dei spectat, nihil certius est quàm eorum coniunctionem ex Deo existeri. Et uoluntas dei abunde intelligitur per disertum uerbum, deinde per graues circumstantias ex uerbo Domini desumptas, aut per alias ciuiles ordinationes quæ dei quoq; sunt, & si expressum uerbum non habet, ciuilibus enim ordinationibus mundus quoq; tempore administratur, & ea administratio non hominum, sed Dei est. Hæc de signo externo dicere libuit. Deinde præter illud qui Deum respiciunt, suum sentiunt uerbum interius, quod quidem signis illis externis euidenter quadrat. Nam ad animum timentem dominum accedit mens spiritu Dei illuminata, ne pro uoluntate Dei prudentiam carnis apprehendat. Itaq; duplici testimonio de uoluntate Dei certior mens credentis redditur. Ad quam sequendam factisq; exprimendam timor Domini castus instigat, etiam homines à fide & usu scripturarum alienos. Nam honestatis & pietatis semina conditor omnium ingenio insæuit, quæ tamen sæpissime prauis moribus et uitiosa consuetudine a deo adobruuntur, ut in segetem iustam rarissime existant, imò raro admodum in herbam adolefant. Tanto gelu noxiarum cupiditatum natura omnes oppressi sumus.

DE MISSA, MATRIMONIO, ETM

*Cerimonie
nō satis sunt
ad iustum cō
iugium.*

Liquet fieri posse ut quis legi per omnia in speciem respondeat, ritibus nuptialibus adhibitis, & tamen iustum matrimonium coram Deo non habeatur. Vt si quis impurus nebulosus parentum uoluntate uolentem puellam uxorem accipiat, simulq; benedictione cerimonia & pompa nuptiali legitimum se instituerit commercium, cum ea præ se ferat, non tamen animus flagitioso isti fuerit auspicandi certum matrimonium, sed explendi tantisper animum, illa occasione donec libido eius erga illam deseruerit: Hinc sanè nullum coniugium legitimum est, & adsunt omnia, præterquam mariti animus qui fundamentum est & substantia coniugij. Idem sentiunt scholæ in. iij. senten. dist. xxvñ. & iura Pontificum, non uno in loco. Nos spectatores externi pro marito eum habemus, ut quibus iudicandum est ex coniecturis noticia hominum extantibus, atq; in partem meliorem interpretanda sunt omnia. Et charitatis est, ut existimemus istum noluisse mentiri deo et hominibus cum damno suo & proximi tanto. Ex notis iudicandum nobis, & recondita uni Deo patent, nobis autem ne oculis quidem subiecta satis nota sunt. Sed & Magistratus adulterum censeret eum qui familiarius quàm pro pudore matronali cum tali muliere consuesceret:
Nam

Nam eam iuxta leges suas non potest non habere pro uxore eius uiri quo cum ritibus publicis testata esset matrimonium, & si reuera uxor non sit, quam nusquam ille uoluit habere loco uxoris, sed ut lex ait **מִתְּהֵאָרְבָּה** blanditijs decepta est, ut cui procus fidem fecerit, illam sibi uxorem fore, quo se ei abutendam permitteret.

Neq; animus quamuis ad contrahendum auidus satis est, sed preterea opus est legitimarum circumstantiarum obseruantia. Vt si quis absq; parētum uoluntate, & neglecta cerimonia ecclesie cum qua degit, puellam aliquam sibi uxorem nuncupasset, quam diligeret plurimum, & illa illum uicissim, illorum coniunctio nequaquam est, neq; apud Deum legitima, & si mutua uoluntas & sponsio certa intercessit, quia sine lege, sine uerbo & sine ordine Domini, quē ille publice obseruatum uoluit, sed priuata & illicita uoluntate transegerunt. Quocirca transactio illa est illegitima, Vnde enim de legitimo & de Deo placito cōiugio sibi persuasionem induerent, cuius uoluntatem superbe contempserunt. Quanquā metus inter se clam contrahentes excusat, & corā deo, sine cōscientia uulgi esse poterit matrimonium, si uoluntas est cum impune poterit publice fatēdi, et utēdi solita cerimonia. Quo

V iij tempore

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tempore prodest, ut matrimonium uni atque alteri fideli amico fateantur. Cuius generis matrimonia aliqua inter Sacrificos, sub Antichristo captiuos fortassis inuenire est, quæ in iusta esse nemo facile dixerit.

Iam clarissime princeps animum Deo uerbo suo confidentem considerat, & T. Cell. receptum ordinem, uerbo Domini congruentem, & circumstantias ex uerbo Domini commendatam, christianus princeps iure magnificat. Quocirca contubernium illud quod uerbo domini & honestati ab omnibus approbatæ contrarium est, matrimonium esse omnino negat, quæ causa est, cur impurum istum Ecclesiasticorum concubinatum prudentes & boni omnes uehementer improbant. Nam contra uerbum domini, contra publicam, ut uocant, honestatem, contra leges Cæsareas, ut nunc sunt, pontificia que iura & contra omnem probitatis sensum est institutus. Mirum uidetur quid in mentem Consultori uenerit, ut uerbo domini & publicæ disciplinæ, & omnium approbationi unus in re tam aperta repugnaret.

Quamquam fieri potest, ut homo alioqui sanus hoc tantum loco sibi exciderit, & adactus singulari tentatione dixerit per occasionem, quod libero iudicio nunquam dixisset. Nam indecorum est Christiano et ab homine ueraculo

do alienum specie consilij dandi dare operam
 ut fidem faciat licerem tam absurdam. Ni-
 mirum sine peccato & offensione Dei, tam for-
 dam cohabitationem meretricis & sacrifici
 dissipari non posse. Quæ sententia cum aper-
 to uerbo domini & cum moribus sanctorum
 omniū tā huiusquàm superiorū tēporum pu-
 gnat. Neq; quisquā mortalium ante eū extitit
 qui sensum haberet ullum honesti, & fateret
 existimare se, qđ contubernium tale non sit ui-
 tiosum, nam instituit uiolatis legibus & cano-
 nibus Ecclesiæ, quos contemnere & reijcere
 non licet, quatenus congruunt uerbo Domi-
 ni Aliud erit si doctrinas dæmoniorum sta-
 tuere cœperint homines prohibendo contra
 herem matrimonia, & à cibis abstinere iuben-
 do quos Deus creauit fidelibus ad summen-
 dum eos cum gratiarum actione. Atqui con-
 cubinas quatenus non sunt uxores iuxta scri-
 pturam neq; matres familiæ iuxta legum au-
 thoritatem optimo iure uetuerunt, & omnes
 homines eam uerationem approbauerunt &
 usq; approbant. Neq; enim alicuius æstiman-
 dū est quod Porphyrij & Luciani, hoc est, ni-
 hil credentium sectatores in latebris impiera-
 tis mussitant. Ii pecudum more fortuitos con-
 gressus legitimis matrimonijs facile antepo-
 nunt. Quos quidem explodit non solum pu-
 V v blica

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

blica religio, sed etiam communis sensus, quo natura imbuti sumus. Quia nulla unquam gens Christiani nominis licere existimauit, ut tam abominabilis libido, in illis impunita difsimularetur qui gregis exemplum esse deberent. Et qui fieret ut sub hac Euangelij luce quisquam ferret flagitio nefario pudicitiae conjugalis titulum praetendit? Profecto manibus ac pedibus hominum iudicia reluctantur. Nā tolerabilior multo culpa est si latet, quam si autoritate illustratur. c. nemo Dist. xxxiiiij. Quid est autem sperandum ubi lege coeperit ualere, & ornari honesto titulo peccatum, ut consilium ornat, omnem enim legis auctoritatem habet ei pium matrimoniū: qua appellatione Concubinae conuictus uenit consultori.

QVOD MATRIMONIUM, ORDINEM aut lege aut moribus receptum, pro fundamento semper habuerit.

CAP. XXXIX.

*Matrimonia
tempore di-
luuij.*

CVM obseruassent filij Dei quod filiae hominum pulchrae essent, quam quisque appetijt, eam sibi fecit uxorem, sine ulla animaduersione diuinæ uoluntatis, aut publicae honestatis. Hanc intemperantiam libidinis Deus

IURE MAGIST. IN RELIG. 150

Deus grauissime ferens. Spiritus, inquit, meus non habitabit in homine in perpetuum, quia caro sunt, Gene. vi. Ex quo uidere est quod sub diluuium uxores duxerint, sed præeunte rationem appetitu. Quia legitur, de omnibus quas elegerunt, hoc est, ut appetierunt, & non ut à Deo obtigerunt, neque ut opus Domini, sed potius ut ludibria uoluptatis uxores acceperunt, Considerarunt enim quod essent filia hominum pulchræ. Itaque connubia illa non ex Deo, sed ex ardore concupiscentiæ constituerunt. Cuius gratia diluuiò nefarios homines tandem Deus aboleuit. Quare liquet non satis esse ad iustum coram deo matrimonium, mutuum & constantem amorem, sed requiritur, ut amor ille ad uoluntatem Dei notam & perspectam utriusque, sit comparatus. Simulque ut filij Dei, hoc est, qui præditi ab adolescentia timore Domini, se non profanis hominibus admisceant, sed parentum pietatem pro summa dote ducant. Hæc uera atque diuina matrimonia sunt. In quibus usui uenit ut affectum alio trahentem uincat pietas, aut metus pœnæ. Ut cum quis interitum mundi exhorrescit & persuasum habet, quod quisquis puellam piam et affinitatem Deum reuerentem quærit, facile causam diluuij sit uitaturus, & ob id non formam corporis, sed informatam Christo mentem

DE MISSA. MATRIMONIO ET

tem deligit. Homo enim eo animo tum uxorem non accipit pro libidine, sed eam illi Deus adducit, iuxta uerbum suum, qui non dispares amat, sed uera religione coniunctos. Summa plane animorum consensio est, si Dei beneuolentiam per fidem coniuges in se pariter agnoscunt. Ex quo certiores fiunt in matrimonium se conuenisse procurante Deo, quandoquidem uterque uitam & mortem suam in Dei gloriam destinat, & mariti adiutorium uxor existit, et huic ille caput.

Carnalia coniugia diluuius Deus olim uisus est, quod ex citata historia uideatur, cur nunc Satanicam scortationem ex uetatione natam matrimonij, mutare principi ministro Dei nefarium esse debet? Quasi non attineat in regno spiritus ad ipsum spiritum animaduerrere, sed suum cuique fas sit appetitum sequi. Quis Christo initiatus id tulerit? Quid aliud superest, quam ut abiecto pudore nos abducendos ad turpitudinem cupiditatibus permittamus, modo turpes sine motu publico fuerimus. Quia iam nihil distabit à scorto legitima uxor. Propudiosa enim sacerdotum concubinae nunc sunt uxores, nihil filia ab aliena discernatur: postquam mutuus amor satis est ad piuum coniugium. Sic uiolat naturam funesta sua sententia Consultor. quæ ut sanguinis propinquitatem

*Adulterium
contra legem
naturæ.*

ratem, ita & adulterium etiam ante Mosen incestum fecit. Quemadmodum uidimus ex Leuit. xvij. cap. ubi legitur quod adulterio, & rem habendo cum cognatis se polluerant Cananæi, lege Dei per Mosen nondum prodita.

Quanta autem obseruantia matrimonium gentibus fuerit in lege naturæ, potissimū duobus exemplis ostendemus. Nam Pharaos Egyptius & Abimelech rex Gerar, illud ut rem sanctissimam, & adulterium ut atrocissimam habuerunt, cuius nomine totum regnum in discrimen uenisse iudicarunt, Gene. xij. & xx. capitibus. In quibus regibus naturæ uim certis ut ante Mosen erat, quæ uideretur informata fuisse aliquo uerbo dei mentibus impresso, aut à maioribus accepto. Quorum adhuc temporibus uulgo obtinuerat adulterium esse peccatum parricidio grauius. Quanquam Hiskuni author non malus ait illos delegisse mariti parridium, ut id semel fieret quo reliqui congressus omnes non essent incestuosi, adhuc tamen adulteræ consuetudo peior existimatur homicidio, quia leuius duxerunt interficere hominem, quam coniunctum esse uxori alieni hominis. Itaque apparet adulterium maxime inuisum extitisse. Proinde ex hoc publico iudicio est quod Abraham ad Saram uxorem, Scio, inquit, uxor, quam tu es forma eximia, Aegypti

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Aegyptij, si tibi uxorem esse cognoscens
mox ut aspexerint, me occiso, te uiuam super
esse uolent. Mei igitur seruandi gratia dicas te
mihi esse sororem.

Liquet igitur quod seculum illud leuius du
xerit homicidium quam consuetudinem adul
teri, neque tamen animaduernerit, utrunq; fa
cinus admissum esse, si quis supposito à se interfe
cti uxore abusus fuisset. Nam quod adulterium
atrox facinus existimauerint, ex uero iudicio
fuit, illud autem ex cæcitate carnis, quod ab a
dulterio existimarent se fore immunes, si per
emptus uir esset. liquet igitur quod summa ue
neratione tibi fuerit matrimonium.

Neque tamen credibile est matrimonio tan
tam opinionem aliunde conciliatam fuisse in
tam rudi ætate, quam ex hoc uerbo Domini,
quod ore Adami in horto Eden dictum est.
Propterea relinquet homo &c. quod unum
est inter sex præcepta naturalia Adamo tradi
ta, quæ post diluuium repetita sunt.

Ergo liquet ætatem lege superiorem, non
tam studio uitandæ publicæ perturbationis,
quam timore & reuerentia Domini uitasse a
dulteria. Omittimus citare, quæ de adulterijs
Cæsareæ leges sanxerunt, & quæ exempla in
adulteros historiæ prodiderunt, non sine, ut ui
detur, instinctu aliquo diuino. Cuiusmodi
Cels.

Cels. T. pastores & ministri Verbi petenti facile suggerent. Nā uereor ne Consultor excipiat earum rerum mentionem nihil firmi habere. Apertis itaq; testimonijs causam hanc peragemus, quorum fides non penes hominem sed penes scriptuam est. Tantū ipse ponderet obsecramus quo in loco matrimonium Aegyptijs, q̄ Syris & Cananæis fuisse iā ante ostēdimus, & facile statuet quod non tam pax Reipub. quàm timor numinis apud eas gentes quæ ignorarunt Mosē adulteria in crimē uocarit. Cuius iste nullum facit respectum. Et tamen existimationem uiri grauis ac pij sibi uideatur in hoc satis tutatus, quod adulterio notatas à contubernio Sacrificorum reijcit, ne sanctuli scilicet lenocinij arguantur. Et ne id temere statuisse uideatur, grauissimam subijcit causam, quia sic tranquillitati obturbarent & plebem offenderent. Quod adulteros à regno suo Christus abiicit, nihil apud istum habet momenti, & si in aditu causæ Domini Iesu amore se ad scribendum adductum magno supercilio attestatur.

Hactenus ostendimus Verbo Domini fundatum fuisse matrimonium, etiam sub lege naturæ, id est, seculis Mose superioribus, quo tēpore nulla lex scripta extabat. Quod autem in libris Mosi pro coniugio uerbum Domini
liqui-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

liquidum sit & in legibus tã Cæsareis quàm Pontificijs bonæ ordinationes comprehendantur, neq; ipse Consultor diffitebitur, qui Pentatheucon scripturæ, & leges ciuiles atq; Canonicas sanctiones crebro uersare se dicit, indeq; causæ sug præsidia comparare, qui multis antea testatus est, se à literis sacris esse alienum.

Omnes rerum uel mediocriter periti nobiscum haud dubie fatētur magistratui pro matrimonio sancto & à Deo coniuncto eam cōsuetudinem habendam esse, quæ iuxta uerbū Dei aut certe pro tolerabili aliqua hominum ordinatione contracta est. Nam omnis ciuilis ordinatio, siquidem rationem sequitur, diuina est, quia ex potestate à Deo tradita ordinata est, cuius partes sunt leges, statuta, et moribus recepta, quibus qui in Magistratu sunt, Rempublicam administrāt. Proinde politicis ordinationibus consciētia bona quibus fide bona Christianus non aliter utitur atq; reuelata Dei uoluntate. Quo fit, ut sub Cæsaris & Romani Pontificis imperio multa sint sacrosancta cōiugia. Quia pij homines in contrahendo leges & mores ut opus Dei secuti sunt. Sic suos intra Sodomorum mœnia Dominus nouit conseruare. Et boni uitiosis sæpe ac sepius permiscetur, idēmq; malis legibus bene parere didicerunt.

Quant-

Quamquam præclariore coniecturæ sunt, quod Deus nuptiarum auspex sit, quando matrimonium est certo uerbo bonæque fide inceptum & continuatum. Quod enim solido innititur fundamento, non subsidet oppressum pondere. Quare operæ precium fieret magnū si ad præscriptū uerbi diuini sup̄ matrimonij ordinationes instituerentur. Matrimonia dicuntur & sunt à Deo coniuncta, quæ ad uoluntatem eius coniuncta sunt, hoc autem intelligitur, aut ex oraculo scripturæ, aut ex Magistratus instituto, cum Verbo Domini affinitatem habente.

Verum enim uero ad Christi mysterium non protinus coniugium pertinet, si id uerbo ordinatione uel diuina fulcitur. Sed si supra terram per uerbum illud uterque pro modo uocationis in Deum assurgunt, hoc est, si mulier parit ac ueneratur uirum propter Dominum. Maritus nomine Dei honeste & pie præest uxori, atque eam diligit ut carnem suam, & quem admodum Ecclesiæ suæ Christus præest, & ut caput diligit ac fouet, pro qua se obrulit ut eam, ut eam sibi sanctificaret. Sicut eam quotidie sanctificat per lauacrum regenerationis in Verbo, quo sibi ipsi adhibeat gloriosam. Nam Christiani mariti dilectio erga uxorem hoc limite continetur, quatenus cum

X uxorē

DE MISSA, MATRIMONIO ET

uxore alijs, ut in Christum ædificentur. queat prodesse, & ut sua non habens maculam nec rugam à Christo inueniatur, id est, ex inuisa modis omnibus bonam & ex impia piam facere conatur.

Atqui Consilio satis est ad sacramentum amor mutuus, qualis esse solet inter sacrifico & scortum, quia cōstanter se obseruant, & sibi inuicem sunt oblectamento, Egregium Sacramentum Christi & Ecclesiæ scilicet. Non est sanè in tali conuictu obedientia dei, sine qua matrimonium pium non est. Igitur turpe contubernium est, & non matrimonium secundum uerbum Dei. Nam quæ obedientia Dei esse poterit, ubi nullum uerbum Dei est. Hoc enim ait. Quisq; suam uxorem habeat, sed propterea potestas non datur quamlibet ducendi ex animi libidine, sed eam tantum quam Deus ipse dederit, iuxta leges & mores. Non simplex consensus, sed consensus legitimus facit matrimonium et qui legibus est qualificatus, ut loquitur Abb. ficulus in c. dilectus. despon.

Nec est ut in hoc concubinato uir caput mulieris & uiri Christus esse dicatur, cum fœdus eorum in carne exorsum in eandem apertissime desinat, & membrum Christi faciat membrum scorti. i. Cor. vi. Noui homines ad noua sacramen

sacramenta significanda proprie pertinent, qui ad ædificationem in Deum, pro uiribus eluctantur, Quaratione Adamo sua Eua copulata fuit, in adiutorium. In cæteris, idest, in impiorum coniugijs plus fuci quàm synceri est. Filij Dei cum filijs hominum iugo ualde dispari sociantur, neq; cum mundo Christus cõgruerit, quare sacramentum magnum in Christo & Ecclesia satis accommodatum non est, si nihil diuinæ intercedit communionis, sicut inter Christum & sibi desponsam Ecclesiam intercedit, qua cū ille unum corpus est, ut quã eodem Dei spiritu & ad eandem hæreditatem capescendam gubernet.

QVID SIT CONCVBINA.

CAP. XXX.

Cæsareæ leges non quamuis mulierem cuiq; uiro permittunt, uerat enim aliã quas illa notissima lex Iulia. Cuius generis articuli in Pandectis de ritu nuptiarum & C. de incestis nuptijs, item C. de natural. liberis, & alijs non pauca extant Cum prohibitis autem mulieribus aut stuprum aut incestus, omnium seculorum consensu committitur. Permissa autem legibus foemina, aut est uxor & mater fa-

DE MISSA MATRIMONIO ET

miliàs, aut concubina & inferior. Sic habetur
 .I. quæ in concub. de concubinis. Nam de in-
 certo congressu liberi cū libera hic nihil agen-
 dum, qui sub Euangelio in uniuersum uctitus
 est. Vxor seu materfamiliàs est quæ iustis nup-
 tijs cohæret. Nuptiæ autem sunt secundū Mo-
 destinum, coniunctio maris & foeminae, con-
 sortium communis uitæ, diuini & humani iu-
 ris communicatio. Coeunt ferè dotalibus in-
 strumentis, interdum etiam solo affectu mari-
 tali. C. de repudijs. I. iubemus. Sed concubina
 ex sola animi destinatione æstimetur, ut ait
 Paulus iure consul. Ea est quæ uiro coelibit con-
 suescit sine dotalibus instrumentis, & si inge-
 nua, non nisi cum contestatione, quod sit in
 concubinato, manifestum faciente. Concubi-
 natus itaq; per leges nomē assumpsit, adeoq;
 matris familiàs honestatem habet. I. probrū
 ff. de ritu nupt. Hac existimatione & unciola
 hæreditatis debita multatur per leges, quæ in
 concubinato alij uiro usuram corporis sui con-
 cesserit.

Consultor noster hic uiderit quomodo per-
 suadeat uxores esse, quæ sunt Sacerdotum con-
 cubinae, cum nomen à legibus nō habeant, i-
 mo in legis grauissima poena sint. Extra de co-
 hab. cleri. c. sicut, & in nouellis aliquoties. Pre-
 terea, neq; matrūfamiliàs honestatem habeāt
 sed pro-

*Materfami-
liàs.*

Concubina.

sed probrum gerant incestuosarum sempiternum, ut quæ Ecclesiæ Christi membrum à corpore auulsum sibi uindictent. Reclamat & uulgi opinio, quæ contemnenda non est, si ex uero est. Verecundi enim animi est, consyderare, quid in re populari multitudo iudicet ac sentiat. Iam nihil foeminae aliud facile neque turpius neque ignominiosus est, quam audire, sacrifici aut monachi concubina. Quæ impudentia igitur contra Deum & legem eius, atque hominum communem sensum tam turpem sententiam uelle defendere?

In scripturis iusta uxor אשה dicitur, & אשה אשה quæ est uiri unius iuxta uoluntatem Dei adiutorium. Iusta autem uxor primū est אשה מקודשת א מארסת א id est sanctificata et sponsa, sic dicta tantisper dum in edes mariti deducta non est. Qui cum ea, præter maritum eius rem habet, in uxorem proximi stuprum admittit secundum legem Dei. Deinde ea quæ in mariti domum deducta est, uxor dicitur, cui nomen uxoris, quod generale est, relinquitur, & absolute tribuitur. Quæ secundum scripturam rursus diuiditur in matrem familiam, ut est quæ in totam rerum communionem ascita est. Et in concubinam, & est quæ matrimonium alicuius tenet, sed non in ius liberæ matris familiam assumpta est.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

atq; in seruilii manet conditione. Sic David Kimhi in radicibus פלגש היא המיוחדת לאדם למשכבו בלא כתיבה ובלא קרושין Hæc igitur פלגש uocatur, illa p figuram אשה וגבורה dicitur. Nam omnis concubina est אשה uxor legitima, sed non omnis uxor, quæ eadem uoce אשה nominatur, concubina est. Sara enim tantum uxor erat. Hagar autem uxor pariter & concubina.

Concubina= scripturis. Sara uxor Abrahamæ accepit Hagar
tus lege Dei Aegyptiam ancillam suam, peracto anno de-
permissus est cimo postquam Abraham terram Canaan cepisset inhabitare, et dedit illam illi in uxorem. Deinde cap. xxv. adiecit Abraham et accepit uxorem cui nomen Ketura. Dux igitur posteriores sunt ambæ uxores. Rursus ambæ concubing dicuntur, nam legitur: Et Abraham, quæ habebat omnia, dedit Isaac filio & filios concubinarum donatos, ab Isaac abmandauit, ad huc in uita supstes. Itaq; Keturæ et Hagar filij, concubinarum filij sunt, qui muneribus non portione hæreditatis iusta afficiuntur, liberi ac filij matris familia's in solidam hæreditatem confirmantur. Sic est repetitum in. i. Par. i. filij Keturæ concubinæ Abrahami sunt Zimrani etc. Rursus Rachel dixit: Ecce ancilla mea Bilha, in

ha, ingredi ad eam, & ædificet ex ea, deditq;
 ei Bilham ancillam in uxorem, Gen. xxx. Hoc
 loci Bilha uxor est Iacobi. Quæ rursus capit.
 xxxvi concubina nominatur. Ruben abiit &
 dormiuit cum Bilha concubina patris sui.

Expendatur huc exemplum ex lib. Iudicū
 cap. xix. de concubina quæ in Gibeæ perijt, de
 qua cum ad patrem discessisset, sic scriptum
 est, Et maritus eius surrexit & subsequutus est
 eam, et generum suum pater amplexus est, scri-
 ptura autem nunquam אִשָּׁתּוֹ uirum mulie-
 ris, neq; אִשָּׁתּוֹ mulierem uiri, neque adeo
 פְּלִגְשֵׁי concubinam uiri nominat nisi con-
 stitutis sponsalibus aut matrimonio contra-
 cto, & si concubina ea sponsalia secundum
 iura Hebræorum non habeat, quæ אִשָּׁתּוֹ
 nominantur. Nam cum concubinis sponsalia
 dicuntur, אִשָּׁתּוֹ id est, coniunctio, & in
 unum coagmentatio, uidelicet in unam car-
 nem haud dubie ex actione præcedente ac cer-
 ta cerimonia. Quod quidem definitio concu-
 bing quam ponit Kimhi satis arguit, Neq; ta-
 men liberâ coniugem honore adæquabat, sed
 illi ceu serua parebat.

Itaq; אִשָּׁתּוֹ id est, matrimonij ius apud
 priscos Hebræos, iuxta scripturam cum con-
 cubina esse affirmatur. Quos nos imitati, ut
 certius ac distinctius loqueremur אִשָּׁתּוֹ uxo-

Quomodo
 concubina=
 tus secundū
 scripturam
 contrahitur!

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

rem aut legitimam uxorem nominamus, & interim ea appellatio generis legitimarum conjugum est, & non tantum speciei, hoc est, matrisfamilias. Nam sexus muliebris sine conjugij respectu **נקבה** proprie dicitur. Cuius nomina etiam ætate mutantur. Vt **קטנה** intra duodecimū annū, **נערה ובריה** quæ nubilis **ויאירסה** quæ sponsa & **אשה** quæ uxor est, & si hoc nominis etiam sponsæ tribuatur. Inde **אשתו** uxor eius, id est, mater familias eius. Nam si relatiuum masculini generis appellationi mulieris adiungitur plerumque ingenua uxor est, & **אשה** uir eius quod complexū, quia est cum He affixo sceminino mulieris liberæ ferè maritus est, nisi tum cum de seruis aperte agitur. Quod si qui contubernium, sine tractatu matrimonij per libidinem instituunt, etiā si **קרה רר** tunc uir **בעל** quanquam & ea uxor pro marito legitimo accipiatur & mulier his tribus nominibus **אשה וקדשה בעולה גוה** dicitur, id est quæ uirum passa & scortum est, & si primum uocabulum generale, & eius quoque sit quæ maritū passa est. & alterum interim tabernariam mulierem, & si quæstū corpore non fecerit. Tertium uero eam quæ publicæ libidini consecrata est, proprie significat. Dicitur aliqua quidē **מפיהה** quæ blandicijs decepta est. Vir autem

tem qui eam fefellit **ADAM** Aliqua autem
ADAM cui per uim uicium oblatum. Nun-
 quam autem, neq; uxor neque concubina ta-
 les mulieres, quæ lege uetitæ sunt, uocantur.

Redeamus iam ad concubinam Leuitæ. Is
 est gener & maritus dictus, quæ uoces in om-
 ni lingua honeste sunt & propriæ affinitatis ei-
 us, quæ ex legitimo ac puro amore contracta
 est. Nam quis fullo, quis ueteramentarius ho-
 nesta præditus mæte nobilem uirum cum filia
 sua, citra affectum matrimonij consuescentē,
 generi appellatione dignaretur, & eius spurge
 affinitatis non puderet. Neq; adeo talis impu-
 rus gener esset, sed amator, si pro publico ho-
 minum consensu loquendum est, quæ uox si-
 cut amicæ uocabulum foeditatem quandam
 implicat. Quod si quis in tale facinus consen-
 tiret, notam lenocinij per leges Cæsareas con-
 traheret, tantum abest, ut esse legitima affini-
 tas censeatur.

Ex quo liquet quod uir Bethlemita pater
 puellæ concubinæ, si putasset stuprum in fili-
 am suam admisisse Leuitam, eum non dubie
 asperis dictis accepisset, imo in ius uocasset
 per legem Deu. xxij. quem nunc ut dilectum
 generum cum gaudio amplectitur, ut uideas
 honestam per concubinatum affinitatem insti-
 tutam fuisse. Ergo & coniugium inter eos fu-
 X V ille

DE MISSA, MATRIMONIO ET

esse. et publicam tractationem necesse est, postquam nullum contubernium, nisi cum sua uxore lege Deuteronomij uiro permittebatur, id est, cum ea tantum, quæ legitimo tractatu facta est uxor. Reliquas consuetudines omnes turpitudine notat lex, & uera supra sunt.

Hic Leuita, ut homo rectus ac simplex, puellam concubinam assumpsit conscientia ac uoluntate patris accedente, quemadmodum de uxore lex postulat. Nam ille cum irata esset filia generum agnouit, quo tempore, si quid intercessisset doli, non dubie socer id rescuisset, grauiusque exprobrasset, sed generum nominatam appellatione, & scriptura, ut dilectus Deo prædicatur, cuius contumeliam tanto rigore ulciscitur, populus oraculo instigatus. Et quomodo eum si per dolum contra legem liberæ stuprum attulisset, tanquam iustum diuina iusticia respexisset. Virum duplicem ordit Dominus. Nec uerisimile est quod totus Israel, ad uim quæ in scædam mulierculam admissa uindicandam tanto impetu exurrexisset, neque summa constantia perseuerasset, accepta propter eam clade tam funesta, nam duobus prælijs uicti, & multis millibus cæcis in fugam coniecti sunt. Neque adeo Deus oraculis facinora indigna diserte approbat, qui ad auctores

thores turpitudinis plectendos Israelem euocando ac dirigendo, concubinatum eius palam approbavit.

Adstipulatur nobis ueteres Hebrei qui id est quod nos de concubinis censuerunt. Nam dicunt in libro cui titulus Breshith Raba, Achitophelum auctorē & instigatorē אֲחִיתוֹפֶלֶם id est, ad incestum committendum fuisse Absolomi. Dederat. n. consilium ut Dauidis concubinis palam stuprum offerret, sicut factum esse legitur ij. Samuelis xvi. Quod si Dauidi non fuissent sanctificatae ac desponsae more legitimo, non habuissent id flagitij pro incestu. Nam incestus in incerto concubitu ueterum consensu non admittitur, excepto primo gradu. Ergo sentiunt haud obscurae cognationis & affinitatis eandem fuisse rationem in concubinis, quae in uxoribus ac matribus familiaris.

Ex quo concubinae dictae sunt אִשָּׁה id est, uxores, & si uox אִשָּׁה uxor absolute pro matrefamiliaris iustaque uxore usurpet. Interdum tamen etiam concubina uenit ea appellatione, ut locis supra citatis uidere est, interdum uxor concubina speciem generi subiiciendo coniunctim dicitur. Et ecce uxor eius concubina eius ante fores mortua iacuit. Iu. xix.

R. Mosi Meï
moni in tra-
cta. Isure bia
ca. 2.

Quae

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
QVAE SIT DIFFERENTIA
inter uxorem & concubinam.

CAP. XXXI:

Hic est considerandum quo discrimine materfamilias & concubina distinguerentur, si quidem utraq; tam Deo quam hominibus legitima haberetur uxor, prout olim sunt habitae atq; distinctae. Id autem uidere non ita in promptu est persuasis concubinam proprie uxorem dictam esse: quod tamen licet quidam fecisse uideatur hoc potissimum argumento. Quia concubinam scriptura non uetat, sed approbat, quae tamen uiro solius uxoris consuetudinem permittit. Iam quia uxor non nisi nuptialibus ceremonijs facta est sub lege, igitur per pactiorem quandam nuptialem concubina quoq; in ius mariti concessit. Nam lex dicit: Si uir acceperit uxorem. Quae conditio supponit eam esse accipiendam, ut si at uxor. Accipere autem uxorem iuxta sententiam priscorum est sibi mulierem consecrare, mancipareq; peculiariter coram Deo, praesente eius Ecclesia iuxta ritum et ordinem a Deo traditum. Adeoq; nihil est aliud quam palam pro consuetudine legitima aliquam aut desponsare aut ducere: matrimonium enim est

Accipere uxorem quid sit.

politicus

politicus tractatus. Politicas autem actiones
 inter pios quis bonas dixerit, quæ tales esse
 non uidentur Ecclesiæ Dei, nam tum quæ bo-
 næ non uidentur offendunt bonos, quos nul-
 la res quæ esse bona cognoscitur, perinde læ-
 dit, Atqui non possunt uideri bona esse, quæ
 uerbo Domini non congruunt, quod ceu diui-
 næ uoluntatis indicium sequitur mens pia,
 quæ sequitur spiritum dei ipsam agentem: Imò quæ
 legibus & moribus deo cõprobatu aduersari-
 tur, non possunt ad obedientiam fidei cõpositis
 mētibus nõ esse abominationi. Ergo in cõspe-
 ctu dei matrimoniũ esse, credendum nõ est, qd
 in oculis Ecclesiæ non uidetur, quæ credit su-
 um iudicium Dei esse, quod ex mente Christi
 iuxta legem Dei & mores piorum, reuelata
 derebus externis omnibus facit. Nam quid
 potest esse iustum, quod bene ordinatæ Eccle-
 siæ Dei, id est, columnæ ueritatis, statuenti iux-
 ta prouidentiam præiudicium esse iniquum
 uidetur. Secus est si doctrinæ Demoniorum
 obtinuerint publice, ut his postremis tempori-
 bus obtinuerunt, ubi bona multa sunt etiam
 in publicis actionibus, quæ non ita uidentur
 obscurata tenebris Antichristi. At nos de Ec-
 clesiæ tuæ ditionis loquimur, quæ libertate
 uerbi & Sacramentorum legitimo usu gau-
 det transgressionẽ legum publicarum honeste
 bonæq;

DE MISSA, MATRIMONIO ET

bonæq; mentes uoluntatem honesti non contemunt, sed eam, ut alij Patrem cœlestem inde prædicent, magis ostentant pia ambitione. Nec assimulant turpitudinem, sed ut in die honeste decenterq; ambulant. Amant ueritatem summæq; manus & os cum corde piorum consentiunt. Proinde qui uxores accipient, ut iudex administrator legis ac Dei uicarius præcipit accipiendas & ducendas esse accipiunt. Cum itaque scriptura nullum clandestinum matrimonium nouit, & rebus omnibus pro ædificatione Ecclesiæ utendum docet, continentium cum muliere & pro cerimonijs moribusq; receptis palàm instituit. Quare si concubina legitima est, ut erat legali populo, necesse est ut ea accipiatur ac desponsetur, quod mulieris usus alia ratione ex lege Dei nemini permittatur.

Verum non erat par ratio desponsandæ concubinae atq; uxoris per legem. Illa particeps **קַר שִׁים** et literis connubialib. fiebat. Hæc **הִתְּוּר** & sine dote ac literis. Sed quid ante legem discriminis nõ satis explicarunt Talmudici. Nam fertur hac formula in matrimonijs contrahendis usos fuisse priscos, qui datam legem antecesserunt, ut quisq; quamlibet pro libidine mulierem abductam domum in matrimonio haberet, testatus prius, ea opera illam sibi

sibi uxorem fore, quæ sanctificandæ mancipi-
 dæq; uxoris summa ratio & sola tum erat. Et
 si Moses Neemanus existimat dote ac dona-
 tione propter nuptias qua literis proditis con-
 firmarant, matrimonium cum libera semper
 fuisse initum. Interea tamen quæstio relinqui-
 tur inexplicata, quo nam ritu publice concu-
 bina ante legem fiebat? Videntur Hebræi pri-
 sci ferè sentire, sine literis dotalibus duntaxat
 maritali consuetudine נשואין eam co-
 pulatam adiunctamq; fuisse marito, & si inte-
 rim literæ fortassis sponsales daræ fuerunt, quod
 quidem nos haud temere affirmauerimus, uerū
 enim uero, an tum uulgo concubinæ, & si fue-
 rint quo animo acceptæ, nobis nō satis liquet:
 ante legem igitur potest fieri, ut uerissimiliter
 hac ratione sit concubinatus institutus, ut mu-
 lierem abduceret, domum, hac testificatione
 ut eam non uxorem matrem familias, sed con-
 cubinam haberet. Quanquam in electis ho-
 minibus, ut Ahrahamo & Iacobo scriptura
 formulam hanc habet, ut uoluntate & autho-
 ritate uxorū tales in uiri potestatem ueni-
 rent. Illud constat, nō temere neq; clanculum
 neq; adeo contra honestatem illorum seculo-
 rum, inter se conijisse, concubinam & uirum, ga-
 recti aliquis sensus atq; honestatis cura in
 præcipuis hominum commercijs nunquam
 non

DE MISSA. MATRIMONIO ET

non aparuit. Ex quo diuina iusticia in punien-
dis malis splendidior & commendatior habe-
batur, cuius declarandæ causa omnis huius
mundi & harum rerum omnium machina ex-
istit.

Postea in legeres magis perspicua uiderur.
Nam ut summo consensu memoria ueterum
habet, uir uxorem tribus uerbis accipiebat.
Primum argento uel minutissimo dato quod
כֶּרֶסֶת uocabant: deinde בִּשְׂטֵר id est, p
literas concubinales, quæ uolente & sciente
ea scriptæ essent: Præterea congressu maritali
cum testificatione ea opera illâ sibi in uxorem
consecrandam. Sicuti pecuniolam quoq; & li-
teras conscientia testium dabant his aut simi-
libus uerbis solennibus. Tu mihi iam despon-
sata: uel, tu mihi iam uxor eris. Attamen neces-
se erat tractatum matrimonialem intercessis-
se per parentes, siquidem filius aut filia famili-
a sine coniugium ueniebat.

An concubi-
næ despon-
santur.

Itaq; concubina habuit quasi קִרְוֵשׁ
id est, honestam desponsationem, quæ quidem
satis esse iuxta legem Domini credita est, &
si non omnino eius generis, ut uera uxor ma-
terque familias habuit. Forsitan ea non di-
cta est קִרְוֵשׁ sed הַיְוָרָה. Ne quis
uulgatam apud Hebræos concubinæ defi-
nitionem opponat. Etenim de ea re diuer-
sæ ac

ſæ ac diſtractæ ſententiæ ueterum ſunt. Nam
 Rabi Meir concubinæ קירושין literas de-
 ſponſales iuſtas adimit. Iuda ſodalis eius in
 Talmud Hieroſolomitano concedit, ſed ta-
 men eas quæ, literarum matrifamilias con-
 gruentē ualorem minime adæquēt. Suum tā-
 nem uſum hunc habeant, ne maritus concu-
 binam tractet contumelioſius, neq; eam temē-
 re abijciat. Quod ſi conueniſſent ſine tracta-
 tu matrimoniali, certum eſt, non minus turpē
 fuiſſet contubernium, atq; cum ſua nunc eſt
 ſacrifico. Nam ſcripturæ priuatæ in publicis
 actionibus nullius momenti ſunt, ſed ſolen-
 nes illæ ſolæ ſunt & fuerunt ſemper efficacissi-
 mæ, honeſtatiq; conſeruandæ maxime ac-
 comode.

Quod autem in Senhederin aiunt concubi-
 nam eſſe בלא קירושין id eſt, ſine literis de-
 ſponſalibus illud dictis non repugnat. Quo-
 niam ſponſalia & literæ connubiales pares
 concubinæ, cum matrifamilias literis non
 ſunt. Nam בהובת id eſt ſponſales literæ,
 propemodum in dotem continere intelli-
 guntur. cc. ſiclos, ſi quis uirginem &c. Quæ
 particula in concubinæ deſpondendis non
 additur, cæteris tamen conditionibus probe
 obſeruatis. Ideo earū deſponſatio קירושין
 & non קירושין ut uideretur dici poterit.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Benedictio sacerdotis ad coniugia utilis. His putamus esse responsum, ei quod ait, benedictionem sacerdotis publicam, non constituere matrimonium, sed illud absolui affectu coniugali. Nam quod non solum uoluntate et animo ad coniugium, sed etiam consensu legum receptarum, eorum quorum interest approbatione, conscientia Ecclesiae, legitimisque ceremonijs opus sit, abunde docuisse uidemur. Nam quoniam opus Dei est, qui omnia facit ad utilitatem Ecclesiae, necesse est ut cum deo animus consentiat & politica id contrahentium conuersatio quae corporum est, per externas circumstantias cum sensu Ecclesiae bene institutae congruat. Nam quomodo faceret ad utilitatem omnium, sicut publica commercia publice pijs prodesse omnia debet, si speciem turpitudinis legibus damnatae bonum in se matrimonium praesferret, cõubernium legibus & moribus improbatum.

Quod si Consilium affectum conjugalem dixerit, nihil esse quam solutam effrenemque concupiscentiam, quali cum sacrificulo scortillum copulatur & continetur (sic dicere uidetur) ei nos hoc recta opposuerimus, quod non cupiditate & copula carnis, sed desponsatione integretur matrimonium. postquam in parentibus Christi omne bonum nuptiarum impletum est, ut Augustinus in hoc scripturae & res

& rerum consuetudini consentiens, alicubi affirmat, deinde quis negauerit uerum fuisse matrimonium Adæ cum Eua sua, cum diceret, hac uice os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Alioqui ex spiritu loquens affirmasset esse quod non erat. Neq; Christus apte in exemplum adhibuisset primum matrimoniorum, si id nondum fuisset illo ipso temporis articulo matrimonium. Preterea lex ait: Si puellam uirginem desponsatam uiro alius intra urbem deprehensam uitiauerit, ambo lapidibus adobruantur, ex eo quod uxorem proximi sui oppresserit &c. Deu. xxij. Qua in lege puella uirgo desponsa, quæ ad uiri domum pro ritu nuptiarum nondum uenit, uxor dicitur. Sic uirgo Maria mater Christi Domini ac Dei nostri Iosepho uera & perfecta uxor fuit, & si uirum non cognouit, adeoq; cū ea ille una caro fuit, quæ particula matrimonium primum definit. Id ecclesiastici quoq; patres uerum esse agnouerunt, maxime Gregorius Nazanzenus in carmine de Christi natalicio, & ueteres Canonnes. Itaq; nihil ad nos quod Benedictus Papa homo crassus, & à scripturis & à uetere historia alienus, uirum & uxorem unam carnem esse non posse pronunciat, nisi per copulam carnalem, quanquam ei alicubi fortassis Augustinus consentiat, qui more parum causa

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

aliquando nō satis considerate sententias patrum firmas dixit, quas admonitus non dubie retractaturus fuisset. Quēadmodum sanctos omnes interdū à uero elapsos uidemus. Sunt enim homines, et nihil humani ab eis alienum est. Ex quo fit ut in explicandis scripturis & dogmatibus secundarijs ipsi sibi interim pugnet in spiritu & fide Christi cum electis omnibus concordissimi. Sed quid admoniti sine dubio iudicaturi fuissent, facile intelligit, qui pro eorum regula omnia cum uero sensu scripturarum contulerit. In quem si quid ex proposito tractabant, fere mentis aciem intendunt, certe intendendam esse omnes uoluerūt. Quare dicta patrum meditata & expensa oraculis scripturæ ac reuelatæ hoc tempore ueritati Christi ualde sunt affinia, quia scripturæ sensui plerunq; inhæserunt. Proinde ij qui ad scripturam animum intendentes quoniam eā ipsi suis decretis præferunt, eorum scripta quadam ueneratione uersant, & satis habent reuerent. Cuius moderationis nos decreta quorūque pontificia non uno in loco commonefaciunt.

Plerosq; à uero hoc loco abducit, quod leges & mores Ethnicorum de matrimonio in populo Dei obtinuisse existimant, quibus desponsatio & matrimonium, sicut inchoatum & per-

& perfectum & tanquam principium & finis creduntur discerni. Nam uulgo est desponsatio aditus ad matrimonium, copula autem, ut uocant, carnalis est eius consumatio. Ita illorum sententia diua uirgo nondum in matrimonio constituta concepisset, neq; Christus esse de domo Dauid per Mattheum & Lucā declaratus fuisset. Quam tamen rationem, quāuis Ethnicam episcoporum quoq; tribunalia etiamnum seruant. At longe nunc ueritas illustrior, neq; licet ut de religione consulturus ista extranea à sacris uulgicq; errores si meliora nouerit intueatur, sed necesse est si frugi esse uolet regulam sequatur scripturarum diuinarum, quæ semper certissima est, colligatq; id ex prophanis legibus, quod oraculis Dei cōuenit, non quod discrepat. Quibus hic noster de industria refragatur. Nam quod leges Cæsareæ tanquam adulterium plectunt C. de adulterijs l. propter: id moribus sub lege Dei a gentium pulchre adstipulatur. Quocirca iuris ciuilis prudentia non solum usum amoris mutui, sed mutuam obligationem in iure matrimonij habet, desponsæ enim iniuriam pro adulterio ducit, quod genus flagitij non nisi in uxorem alterius committitur. Sponsa igitur legibus quoq; uxor est, quoniam eius stuprū est adulterium.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET
QVID INTER INGENVVM CON-
cubinatum, & matrisfamilias matrimoni-
um, atq; utriusq; liberis intersit, &
matrimonium non esse dissi-
mulandum.

CAP. XXXII.

Reuertamur ad explicandam differen-
tiam concubinæ & matrisfamilias. Pri-
mo hoc distant, quod materfamilias est inge-
nua, siquidē uiri ingenui est, aut certe liberta.
Nam serui in lege uxores & non concubinas
habebant. Concubina autem aut serua erat,
aut ingenua, sed quæ obscuro loco uiri natali-
bus collata esset, ut in Leuitæ concubina uide-
re est. Nam eius pater non seruus, sed paterfa-
miliās ipse fuit, Eadem ratio obtinuit apud
Ethnicos. Quemadmodum Martianus Iure
consultus ait: Si quis enim honestæ uitæ & in-
genuam mulierem in concubinato habere ma-
luerit sine contestatione hoc manifestum faci-
ente non conceditur. Sic in legali populo non
nisi tractatu antecedente, & ut supra docui-
mus literis interim de conditione mulieris at-
testantibus concubinatus quoque constitue-
batur.

Secundo igitur hoc intererat. Quod inge-
nua

nua et materfamilias cum constituta dote, concubina sine dote in ius mariti apud Hebræos ueniebat, unde & Paulus Iureconsultus, non multum ab ludens à moribus populi Dei, concubinam ex sola animi destinatione æstimat. Et Aurelianus. concilium ait, concubina intelligitur quæ cessantibus legalibus instrumentis unita est & coniugali affectu accitur, hanc conjugem facit affectus, sed lex concubinam nominat.

Tertio. Concubina tantum ad communionem thori & in seruire obsequium. Materfamilias autem in omnium rerum communionem assumpta est. Quæ ratio existimationis ad utriusque liberos contrahenda est, ut ex dictis liquet. Ex quo nomen concubinæ latinis natum est. Itaque concubina non liberorum generationum causa ferè assumpta est. Quamquam ante legem matresfamilias ex ancillis, maritorum concubinis liberos suscepisse liquet. Quod si forte peperisset ancilla concubina, filius non ferebat nomen paternum.

Sed Iacobe patriarchæ ex ancillis concubinis qui Israelitæ dicti, & qui legitime succederent nati sunt. Nam iussu & nomine liberarum pepererant uiro. Et quamuis Sara uoluit ex Hagar ancilla exædificari, nato tamen Isaac propter hoc uerbum Domini: In Isaac uocabi

DE MISSA, MATRIMONIO ET

zur tibi semen, Ismael qui ex ancilla concubina non in semen reputatus est, quod quidem facit ad mysteria fidei nostræ. Gal. iij. Sed & in hæredes adoptati, nihilominus adhuc erant conditionis peioris. Quod ex benedictionibus & maledictionibus in montibus Ebal & Garizim dictis ueteres collegerunt, nam per tribus ex liberis matribus oriundas, benedictiones: sed per tribus ex ancillarum liberis inchoatas, fiebant maledictiones. Ita iussit ex oraculo Dei Moses Deuteronomij xxvij.

Scripturis legitimi utriq; erant, sed legibus humanis ex matribus familia's liberi, ex concubinis autem filij naturales habebantur. Sed & concubinarum liberi in lege quoq; Dei hereditatem non adibant. Sic legitur: Isaac erit hæres tuus, qui quidem hæreditatem solidam occupauit, filijs concubinarum cum donatione abmandatis. Adeoq; in Cæsarum legibus si legitimi supersunt naturalibus liberis & ipsi pariter matri una duntaxat uncia permittitur. Quod si concubina defuncto uiro sine liberis est, ei tantum semiuncia debetur. C. de natural. lib. l. Matre. Quod si neq; mater familia's neq; liberi legitimi supersint, naturalibus conceduntur uncia sex. l. humanitatis. eo tit. Sed subsequens matrimonium ex naturalibus legi

Filij concubinarum legitimi.

legitimos facit, siquidem ingenua fuerit.

Quare planissimum est concubinas legibus humanis ac diuinis approbatas, eiusdem generis non esse cum his quæ utrisq; legibus repugnantibus, læsæq; existimatione temere & inconstanter ad sacrificorum contubernia subrepunt. Defendit enim scriptura & leges si militer ceu portionem iustam Ecclesiæ & Rei publicæ concubinas illas: sed has posteriores ut infames & ignominiosas execratur ac damnat publicus quoq; hominum consensus, ne dum legum ac diuinæ scripturæ autoritas.

Nam ut ad nostratia respiciam, quàm pertineti clade concubinæ illius Leuitæ iniuria in Gabea iussu Domini uindicata est: Qua nota affectus est Ruben patriarcha propter incestum in Bilham concubinam patris admissum.

Quanto seculorum omnium odio Absalom abominabilis est, eo quod ausus fuerat concubinas regias ac paternas incesto flagitio palam omnibus polluere. Neq; Canones Ecclesiæ & patrum pietas impune esse uoluit eum qui concubinæ, quæ loco uxoris, stuprum obtulerit. Quare pro Consultore non est quod titat ex Aureliano & Toletano concilio, nã illis temporibus concubinæ adhuc erant eius modi, quas nos hæctenus ex lege diuina legitimas uxores, & ex iuribus humanis loco uxo

Concubinæ sacerdotum non legitime sed impure.

Concubinatus in Ecclesia Christi fuit.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

rum in legitimo agere cōubernio docuimus. Liberum enim per ecclesiam quoq; tum erat. ut quis loco uxoris concubinā sibi adiūgeret.

Quare concubina quæ per Ecclesiam permittitur, uere est uxor, quoniam uxoris definitio ei quadrat, Sunt enim duo in carne una. Nā uiro ea dicitur *המיוחדת* id est, addicta peculiariter, & in unum ueluti corpus cum eo conflata, & si interdum non propter liberos procreādos accita erat in domum, sed tantum propter scortationem uitandam, & causa commoditatis & operæ domesticæ assumpta.

Quid ista ad concubinam sacrifici, cui definitio uxoris & conditiones legitimæ concubinæ ex diametro pugnant. Nam quæ uere uxor, ea est uiri adiutorium, iuxta cognitā Dei uoluntatem. Sed scortum Sacrifici est eius probrum contra Deum, contra uerbum apertum, contra leges scriptas, contra probitatis sensū & utriusq; conscientiā. Nisi fortassis ludus eius est, quicquid negocij cum Deo geritur. Nam concubinarj de fœdo inter ipsos commercio, in aurem alij sacerdoti confitentur, cum solennem Missam obituri sunt, in hoc sane, ut sentinam cordis ea cerimonia exhauriant. animumq; purum reddant, ac interea eodem puncto temporis quisq; ad complexum et ad osculum impuræ putidæq; à sacris statim recurrere meo

re meditatur . Quæ ista uero tanta cæcitas clarissime princeps, uel potius tam nefaria impiæ impudentiæ? Cum concubina uetere matrimonio erat notum Ecclesiæ, hic notissimum stuprum est, quoniam contra leges publicas. At Consultor ipse in hanc sententiam de sacerdotali concubinato. Neuter, inquit, alteri quicquã promisit, sed incogitâtes sine pacto ne ulla conuenerunt. Noua sanè sapientia uiri grauissimi qui temere congregiuntur, necdum explorato animo utriusq; , coram Deo indissolubile matrimonium conficiunt. Quid hac sententia absurdius.

Matrimonium summum foedus est, q̄ duo in carnem unam coniunguntur, iuxta scripturã. Ex quo difficile iugum & planè seruitus diuino Apostolo nominatur. Sed libidine percitos in seipsos temere sine lege & sine legum publicarum respectu irruere tanto Consultori est sacrosanctum matrimonium, quod sine Dei contumelia separari nequeat. Quid posthac erit uaga scortatio, si sacrifici cum amica ista effrenis impudica q; spurcicia titulo iusti matrimonij condecorabitur? Impurus aliquis nauta meritoriam & propè exoletam mulierem ad ludibrium libidinis suæ frustra sæpenumero captat. & eodem facinore scortatoris notam subit. Sed honesti matrimonij titulum prome
retur

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Retur sacrificus, osor iste castitatis coniugalís, propterea q̄ coelibatum professus ex optimis formis præcipuam sine pactione & suapte sp̄o te addictam sibi, paratam, expromptamq̄ domi habet, qua cupide ac tuto abutatur, rarum igitur commercium cum scemina si sine legibus prohibita scortatio est, sed perpetua contra leges & scripturam Dei consuetudo cum festiuore puella, pudiciam professi, est honestum coniugium scilicet. Quasi coniugium maiore & liberiore uoluptate constituat, & scortatio fastidio ac tædio.

Consydera quesumus, ut in proposito exemplo hæreamus, an non de impudicia potius culpandus ueniat Sacrificus, uterq̄ pro libidine sine Deo & contra Verbum Domini, & aduersus leges per concupiscentiam fertur. Sed ille natura crassior minus expetendam, ac forte morbidam aliquam oblata mercedula ambit. Hic autem professione spiritualis & mente subtilior habitus è multis elegantissimam uenerem amoribus appositissimam, audamq̄ sui in sinu fouet, accedit quod ille priuatus & sine existimatione sibi demum peccat. Hic autem quoniam publica autoritate minister dei & testis de resurrectione Iesu Christi est, malo totius Ecclesiæ peccat, quam per tuo turpitudinis exemplo grauissime lædit.

Summa

Summa dictorum est. Quoniam Veteres
 Hebræi ex Deut. xxij. nemini mulierem nisi
 ex more publico desponsatam & legitime u-
 xorem permiserunt, non decet, ut Christiani
 omiſſa phariſaica iuſticia, leuitatē plus quā
 Ethnicam amplectantur. Quin ſtudentum
 eis eſſe debet, ut pro præcepto Chriſti abun-
 dent iuſticia pluſquā Scribæ & Phariſai, et
 cōiugia ſanctius illis colant: Deinde oportet,
 ut principes Chriſtiani, politiam tueantur ho-
 neſtiorē, uerboq; Domini pluſ eam confor-
 ment, quā Iudæorum ſupercilium potuerit.
 Nam ad gloriā Dei acti ſpiritu moderan-
 tur Rempubli. qui uere ſunt principes inter
 Chriſtianos. Ergo & matrimonialis tracta-
 tus ex quo honeſta uita in Rempub. eſt in ti-
 more Domini per utriuſq; partis propinquos
 deliberandus, inſtituendus, & abſoluendus,
 nuptiæq; publica cerimonia & præſente Ec-
 cleſia Dei conteſtandæ, & à miniſtro Ecclē-
 ſiæ benedicendæ ſunt, quo ſit honorabile con-
 iugium inter omnes, & cubile impollutum, &
 quo ſumat ex Deo auſpiciū, quod à Deo ſo-
 lo contingit. Nam bona uxor à Domino eſt.
 Hæc legali populo ratio coniugiorum fuit.
 Quam & Eccleſia Chriſti in concilio Char-
 taginenſi & Arelatenſi recepit.
 Quamobrē honeſta contēneret q̄ eſt in ob-
 ſequi

DE MISSA MATRIMONIO ET

*Libertes no-
stra pollicitis
legibus paret*

sequium fidei uocatus. Nam à constitutioni-
bus quidem omnibus, quatenus aut conscien-
tiam obligant, aut pro cultu habentur libera-
ti sumus, nolimus tamen omnia sursum deor-
sum miscere, & ornamenta ciuiliſ uitæ pro-
sus tollere, sed post ueram fidei doctrinam,
quæ honesta sunt, & quæ sine contumelia dei
publice comprobantur, omnia studioſe am-
plectimur. Adeoq; de Conciliorum decretis
& Pontificijs iuribus nobis obseruandum cē-
semus, id quod est uel scripturæ uel rationi re-
ctæ, uel publico probitatis consensui confor-
me, quia Christianæ mentis candor abhor-
ret à barbarie. Quamobrem ea quæ de matri-
monijs, ut ad hanc causam attinent, quoniam
Deo, naturæ, & communi hominum abpro-
bationi quadrant, ut uidemur abunde colle-
gisse, diligenter obseruamus, & omnibus ob-
seruanda esse nunquam non docemus.

Quare nihil dicendum est esse coram Deo iu-
stum matrimonium, quod Ecclesia dei sic esse
non agnoscit, multominus quod pro iusto ne-
quit agnoscere, sed unde clancularia ista con-
tubernia quæ contemptis legibus sola carnis
cupiditate conflantur, iusta esse Ecclesia sta-
tueret. Cui est ex reuelata Dei uoluntate &
iuxta scripturam, & loquendum & sentien-
dum quis iudicauerit iustum esse quod uerbo
Domini

Domini, quod diuinæ ordinationi, quod omnium seculorum moribus & naturali probitate repugnat: sicut prorsus per omnia repugnat concubinatus sacrilicorum. Quem quidem ex legali concubinato frustra colorauerit Consilium, qui ordine animoq; certo ac deliberato, & non ex temeritate instituebatur. Et in concubinato perinde atq; in matrimonijs contrahendis puellæ & propinquorum mores considerabantur. Quod Passim scriptura arguit. Nam Gen. xi. Nomē uxoris Nachor est Milcha quæ filia est Haran patris Milcha & Isca, Alioqui generis mentionem fieri quorsum eo loci attinuerit. Contendit enim Consilium sacrificis esse cum suis amicis matrimonium. Posthac autem de concubinato latius dissetemus.

HONESTAS MATRIMONII EX

uerbo Domini est, Epicuræi contemnunt,

quid quisq; domi uiuat inquiren-
dum Magistratui.

CAP. XXXIII:

ITaq; uidemur fecisse liquidū satis q̄ ante Deum & iuxta præscriptam diuinis ordinationem, nullum unquam coniugium iustum occultum, *An matrimonium sit quod occultum,*

DE MISSA. MATRIMONIO ET

stum fuerit, quod hominibus & Ecclesiæ dei
 sic esse non sit uisum. Nam si Hoseas prophe-
 ta non in uisione sed palàm omnibus scortum
 ut iussus erat duxisset, & id oraculi exposuisset
 approbassetq; Ecclesiæ, ut exposuit & ap-
 probauit: tale commercium cum meritoria
 muliercula palàm pro matrimonio, nō dubiè
 habitum fuisset, quoniam deus eos coniunxisset
 nouo illo uerbo, quod Ecclesia agnitum,
 uere Dei uerbum esse iudicasset. Quod si Do-
 minus Verbum illud de fornicario matrimo-
 nio prophetæ Ecclesiam cælasset, fuisset tunc
 quidem matrimonium coram Deo, sed non iux-
 ta præscriptam diuinitus ordinationem, ne-
 que consentiente, sed potius refragante Eccle-
 sia, cui non est iudicandum, nisi iuxta leges &
 ordinationes receptas, donec expresso Dei uer-
 bo nō aduersantur, & usq; eo dū priuato ora-
 culo nō fuerit aliud imperatū. Ad quas ordi-
 nationes qui publice consulit respicere debet,
 præsertim ubi causa ad genus aliquot homi-
 num pertinet, ut ad Sacrificos cœlibes per-
 tinet concubinitus, quibus non minus quàm
 profanis lege & moribus prohibutum est, sine
 matrimonio legali consuescere mulieribus.
 Quod hic fingitur Deum approbare concubi-
 natum nihil est. Nam in uniuersum Deus nul-
 lum uerbum facit, quod non patefacit per ser-
 uos

uos suos prophetas. Iam concubinatus iste Ec-
clesiasticorum qui ueteri uerbo repugnat nul-
lum nouum habet. Neq; huc attinet uulgata
hec distinctiuncula, iure poli & iure fori, quæ
nō ad morē publicū, sed ad priuatos aliquos
per occasionem tantum applicanda est. Nihil
enim ad nos, quid Deus præter ordinem &
præter uerbum suum cum priuatis facit, quo-
niam nos ad uerbum suum & publicam po-
testatis ordinationem adstrinxit.

Quid ad hæc nostrum consiliū. Quis es
inquit qui citius damnas homines, quam esse
eos prauī facinoris obnoxios cognoris? Quis
es qui iudicas alienum seruum? Hoc cauillo ui-
deri uult satis confutasse quod fratres Symmi-
stæ affirmarunt, Ecclesiæ de eorum contuber-
nio, exploratum esse debere, quæ sequitur, qd
est honestū ac decorum, & ambigua suspicio
saq; auersatur. Atqui istud nō est alienum ser-
uum apud se temere condemnare, quod uerat
Apostolus, sed est in ordinem Dei officiosius
respicere, quod iubet Christus. Nō inquit ren-
tabis dominum Deum tuum. Hinc plane con-
iectura fit haud inanis, istius generis consilia
fluere ex fontibus Epicureorum qui nihil cre-
dunt. Nam Consultor in uoluptate sua, dum
a seditione temperatum fuerit, neminem con-
turbatum esse contendit. Istud ueneni lateret
Z. quanquam

Matrimonium
Epicurei
nouī prohibent.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

quanquam causæ malæ nimium fortasse stude-
 dens, in id impietatis imprudēs impegit. Quis
 nescit concubinarum Sacrificorum offendere
 plurimū? Nihilominus tamen illis qui gladiū
 ad uindictam malorum operum gestitant, per-
 suadere conatur, ut ferant & pro honesto ha-
 beāt, hoc est, ut taciti flagicia & probra tanta
 dissimulēt, sinantq; latissime peruagari, Qua
 Indulgentia Principes pariter & Ecclesiasti-
 ci Dei iram, quam in prophetis minitatur
 grauissime incurrerent. Dominus profecto
 per euntium peccatorum sanguinem et a Prin-
 cipibus & a ducibus uerbi requiret, si qui-
 dem cessant plectere, quod iussit plectendum
 esse. hoc est, si permittunt impune esse, quod
 est contra ipsum et uerbum eius commissum,
 etiamsi summa extiterit rerum politicarum
 tranquillitas & ocium quietissimum.

Addit, quod metu | Episcoporum deterri-
 ti sacrifici cælent cum concubinis connubiū
 se contraxisse. Vide Princeps optime quàm si-
 bi constet, quàm serio causam omnium gra-
 uissimam dijudicet. Paulo ante ait: Sacrifi-
 cum concubina temere & sine pactione con-
 uenire, quomodo igitur fateretur nefarius ho-
 mo contractum a se matrimonium, quod con-
 tractum non est. Nam contrahere non est te-
 mere congregari forte, & in se incidere, vnuer-
 dingt zusammen vuischen, sed iuxta leges

tum animaduersione multa inter se pacisci. Nihil igitur huius ex animo dicit Consilium. Quod si inter eos esse coniugium serio agnosceret Episcoporum auctoritatem illis utpote bene operantibus terrori esse debere non concederet, nam facit talem metum iustum esse. Nihil igitur illi ualebit quod Apostolus ait, Vis non timere potestatem? quod bonum est facito et feres laudem ab illa: Nam glorie sunt professoribus Christi etiam improbi tyranni, qui occiso corpore, nihil iuris in animam habent. In hoc est, ut uideatur, tua Celsitudo illustris, Princeps. ut Deo uni se credēs, eius gloriam pro suscepto munere procuret, sed pseudo prophetæ, id est, qui Deo uerbis eius contumeliosi sunt, hoc est, isti Ecclesiastici, ab humano die prorsus dependent, & se quærunt, non quæ sunt Christi Iesu. Cuiusmodi pestes religionis nunc deliberationibus accuratè scriptis per speciosam hypocrisim defenduntur. Quam exilis Dei cognitio, quam nihil spiritalis actuositatis inter homines? quoniam sunt, qui religionem uasre assimilantes pestilentibus Consilijs innocentiam fidei inficiunt tanto conatu & studio. Nos illud scimus & libenter sequimur in negocio religionis deum potius quam homines esse considerandū. Nam alioqui præceptum de charitate dei aut

*Tyrannus
minister Dei
est.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

*Abraham nō
imitandus
cum abnegat
uxorem.*

de puritate fidei nullū esset locum habiturū.
Et nunquam ore fieret confessio ad salutem.
Nec ad institutum facit quod Abraham alie-
nos & impios coniugium cælauerit, cuius ma-
trimonium cum Sara contractum, cum esset
inter suos in Haran, Gene. xi. & in Canaan
cap. xxxiij. haud ignoratum erat. Postea ad tē-
pus id occultuit Philistæorum & Aegyptio-
rum tyrannorum metu, quos tanquam alie-
nos à timore Domini extimescebat. Neq; a-
deo talem dissimulationem omnes excusant.
Gerundensis egregius scriptor apud Hebræ-
os, Abraham, inquit, pater noster nefarium fa-
cinus admisit, eo quod uxorem periculo adul-
teri sui metu exposuerit. Tantum abest ut
sit eo loci imitandus. Deinde dissimulauit ma-
trimonium tam uerbis quàm facto, eamq; in-
star sororis interim reuera habuit, quæ iuxta
Scripturæ ueteris loquendi rationē soror quo-
que erat.

Verum sanctuli nostri concubinarij, con-
iugiū crassissime dissimulant, qui suas nō pro
sororibus, sed pro meretricibus, ut sunt, tam
uulgo haberi uolunt, cui affirmāt quod matri-
monium contrahere sibi non liceat, quam eti-
am spiritualibus prælatis, à quibus facultatē
pecunia redimunt. Sunt ne ista ad exemplum
Abra-

Abrahæ, qui illo tempore cum sua tanquam frater cum sorore castus degebat, ut prisca asseuerant, & ex historia liquere uidetur. Non cõtextit uelamento turpitudinis coniugij dignitatem, ut sacrificorum patronus clientulos suos facere causatur, sed honesto titulo opinionem de coniugio suo subgliscentem dissimulatione opprimit, ne ab impijs interficeretur. Secus inter suos ciues egit, quibus notum esse suum matrimonium uoluit. Atqui concubinitus Ecclesiasticorum nusquam pro coniugio neque domestico ipsorum iudicio, est habitus, nam cum nituntur suum flagitium eleuare, dicunt minus sceleratos se esse, quoniam nondum uxores duxerint, quam nos simus qui profite-mur renatum Euangelium, ppter ea q̄ apud nos nō sit pœnitentię locus: et sic nostra matrimonia in grauiorem inuidiam uocare adnituntur. Itaq; ueritatem esse suam contuberniũ non negant, & stuprum est, ipsorum sententia Ecclesiasticorum concubinitus, sed in uniuersum matrimonia comprobant diuinę Scripturę inuolabilis autoritas, cur humana temeritas ecclesiasticorum damnaret. Meminerimus igitur pro confesso esse quod concubinitus non sit matrimonium, neq; adeo ipsorũ iudicio, quamuis Consiliũ tanta puicacia diuersum asseuerat.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Maxime uero absurdum est existimare in oculis Dei esse alicuius, quod spiritus scripturae, & quod ordinatio diuina planissime condemnat. Neque conscientiae neque ignorantiae praetextus ullus uitium tam perspicuum excusauerit. Nam coniugium, quoniam externa res est, & ad politiam externam attinet, uulgo cognitum, & aliqua ratione omnibus perspicuum est, neque adeo conscientiam primo informat, sed uitam ordinat ciuilem. Quia sunt inquit in carne una. Et relinquet homo patrem & matrem & adhaereat uxori suae. Quid sit caro, & quid adhaerere uxori non est res inintelligibilis hominibus, si conscientiarum neque cogitatio non nihil intelligunt, nam quotidiano id usu discunt. Itaque & omnes quid sit matrimonium uulgo intelligunt, & tenent quid aperto Dei uerbo diuinaeque ordinationi in tam perspicuis rebus congruat. Quamobrem sacrifici non possunt non scire, uituperanda esse sua contubernia, quae legibus omnibus & uerbo Domini perpetuo reprobantur.

Rursus nos urget homo incuriosus & innotuus, quid inquit, in sacerdotes domi suae quid uiuant, & an instituerint coniugium nec ne inquiritis, cum id credendum de quouis quod melius est &c. Huic cauillo quid attinet respondere? Quis nescit Iudicis & principis interesse
ut ea,

*Matrimonium
notum esse
debet.*

ut ea facinora in apertum producat quæ clanculum admissa si continuantur, sunt nocitura publice. Nam id lex præcipit Deut. xiiij. Quæ locum T. Celsit, si uacat & libet excutiat, ibi agitur de illis qui clam à Deo patrum nostrorum, ut accurate facinus peruestigetur abducat. Itaq; lex iubet, ut eius mali author è medio tollatur. Cui facinori Missa & sacerdotû concubinatus ualde conuenit, utrunq; enim per se malum est, & publice quidem nocentissimum, quod ibi lex dei protinus euellendum præcepit.

Quid agat, & quemadmodum & qua conditione uiuat cum amica sacrificus, contendit non inquirendum esse hoc argumento. Nam quod in macello uenditur ait Apostolus, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Sed hæc monitio ad priuatos est, Apostolus enim monet uitanda sacra idolorum, quod quæ immolant gentes, demonijs non Deo immolent. Nec fieri posse ut mensæ Domini participes sint, qui dæmoniorum mēsis assideant. Verum, quia mos erat quod ex Epistolis Plinij secundi liquet, ut peractis sacris reliquæ carnes tanquam profanæ publice uenderentur. Periculum erat ne aut domi suæ, aut ab Ethnicis hospicio excepti idolothytis imprudenter uescerentur, & ea re existimarent se in

Z iij quinari

De conscientia Idolothytis.

Rom. 14.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

quinari. Quos Apostolus, quoniam hoc nihil ad conscientiam, noluit, tam inutili religione obstrictos esse, & si cultum idolorum summe execratur, & uitandum ubiq; docet. Nam in priuata mensa non cultui idolorum studetur, neq; carnes quæ in cibum domesticum, post impium sacrum ex præcedente superstitione uertuntur, per se aliquid uicij habent, neq; prohibita sunt credentibus, qui per Christum in rerum omnium dominium sunt restituti, Domini enim est terra & plenitudo eius. Nec quod intrat in os coinquinat hominem &c. Quod si alicui conuiuæ, qui ex sacro demoniorum reliquias esse nouerit, secus uideretur, propter conscientiam non suam, sed illius qui talem de eis religionem temere suscepit, ab esu carniū abstinentium censeret.

Hæc est sententia citati loci. Ex qua Con- sultor temere pronunciat, quod Magistratui de subditorum uita, quæ legibus quoq; con- traria est, inquirendum non sit, propter consci- entiam est, quia res media: cibus idolothytus et necessaria cura Magistratus. Quantum ho- minis acumen, quoniam solus cernit, perin- de esse ex libertate Christiana inter cibos non discernere, quod quidem est perfecto- rum Christianorum: atq; quid in sua Repub. geratur, & quid flagitiorum ac scelerum eam inuadat.

inuadat, susq; deq; ferre principem. qd' est impiorum & officium suū negligētium. Quasi, quod non est contra Verbum Domini, neque inferiores offendit, sed adiunctam habet erga Deum animi gratitudinem, id qui docet libere impuneque fieri posse, idem totidem uerbis doceat, ea facinora quæ populus nouerit, neq; in suspicionem ut emendentur, per Magistratum esse uocanda, sed quæ uel cæcis uidentur esse dissimulanda propter conscientiam. Nam plebs tota & sacrifici ipsi nō ignorant probrosum ac damnatum esse concubinatum, quem & inter se uideri uolunt reprehendere Ecclesiastici.

Sed & illud extra controuersiam est, sub principe Christiano & libertatem ad ducendum uxores quibuslibet iuxta Scripturam & morē patrię offerente, concubinarios maxime foedos ac nefarios esse, q; cum sociā uitę assumserint, neq; esse, neq; haberi tñ legitimi mariti uelint. Sed sac Idolothytū post sacra & scortum in edibus sacrifici idem esse, nondum tamen sententia Apostolica quadrauerit instituto. Nam quod quis ex aliorum iudicio nouerat immolatum esse idolis, id sentit D. Paulus uitandum. Atqui nemo non uociferatur in foedam spurcitiā sacerdotum, idq; sæpenumero corā in os, et nemo sacerdotes cōcubinarios nō execrat.

DE MISSA, MATRIMONIO ET
ORTA EX ILLEGITIMO CONCV
binatu, & quid inter iuris ciuilibus & scri-
pturae sacrae concubinas intersit.

CAP. XXXIIII

*Cur noceant
concupinarij
sacerdotes.*

ITaq; non unius iudicio, sed publico homi-
num sermone turpitudine illa traducitur.
Quid igitur Magistratus poenam de ea impu-
ritate sumendo omnibus uitandam & execra-
dam esse non doceret, caueretq; ne Remp. stu-
pris & libidinibus compleant peruersa ista ui-
tae exempla. Nam si impune tantam suam tur-
pitudinem tulerint Sacrifici concubinarij, qd
obstiterit quo minus in exemplum rapiatur,
& honesti opinionem tandem induat ea turpi-
tudo. Nam existimantur esse scripturarum pe-
riti, & praedicare uerum Euangelium, quod
quia simplicioribus merito plurimi fit au-
thoritate ceu legati Dei magnopere ueneran-
da, homines alioqui nihil publice ualent. Cu-
ius gratia aut uiciosa eorum uita tandem ap-
probatur, aut sacri ministerij diuiniq; uerbi
authoritas euanescit. Vtrunq; est malum pi-
etati exitiabile. Nam ex altero nascitur pudici-
ciae & matrimonij derisus, ex altero autē Chri-
stianae religionis interitus. Nam si flagitij no-
men

men, eorum qui Dei uices gerunt concubina-
tui manserint, quod quidem nunc habet om-
nium iudicio, quid aliud sperandum quam se-
cuturum esse uerbi Dei & sacerdotij Christi,
quod in illorum ministerio efficax esse deberet,
grauissimum contemptum, imo certum exiti-
um totius religionis, & uenturæ uitæ sacrile-
gam inficiationem.

Quæ mala pessima iam pridem non nihil
inoleuerunt. Etenim illustres uiri & ferè præ-
lati qui inter Ecclesiasticos potiores, nostram
cum periculo uitæ Christo credentium super-
stitutionem, ut uocāt, apud se magnifice rident,
& ut eis uidetur nostro merito, ex eo quod in-
firma multa in nobis aut deprehendunt aut
deprehendere sibi uidentur, nam Euangelij
uim ex nostris moribus censent, & non ex uer-
bo domini. cur uulgo igitur imputandum quod
ex sacrificorum non suspecta sed concessa im-
pietate hanc pestilentem collegerint persua-
sionē, nihil esse quod de pœnis inferorū & fu-
tura resurrectione asseritur, alioqui inquit
talem uitam non uiuerent antistites religionis.

Liquet igitur quanta sit calamitas, quan-
que præsens pietatis exitium, quod sacro-
sanctum Ecclesiæ ministerium in tantum lu-
dibrium hominum uenit, propter istam illu-
stram ministrorum turpitudinem. Nam & si
dei in

*Futuram uita
tam negant
prælati.*

DE MISSA. MATRIMONIO. ET

dei in Christum & honeste uitę amorisq; pro
ximi occasus oritur ex contemptu ministerij.
Quid enim aliud per infamia flagitia & sce-
lera corrupti status Ecclesiasticorum expectā-
dum. Quis nescit ubi Monachi & Canonici
sunt frequētiore, ibi cerimonias multas quas
pecunia fulciat & pietatem nullam publice
ualere. deinde pro uita honesta & Christiano
digna impuram scelestamq; exuberare pluri-
mum. Documento sunt ciuitates Germanię
insigniores, præsertim cathedralium canoni-
corum nidi, & maxime Roma ipsa, fons & ca-
put scelerum, ubi licent, quę libent omnia, ni
si pium & pauperem esse, prælucente ad ne-
quitiam, ad intemperantiã, ad fraudem, ad
omnem blasphemiam aula Pontificia.

Canonici.

Roma.

Sed Consilium neutiquam aduertit, quã
ex permissu & ex defensione impuri concubi-
natus subuertatur & explodatur matrimoni-
um publice. Nam si non pro illicito coram deo
concubinatus habetur, sed in leges ac mores
ut legitimus recipitur, nemo intemperantior
soluto amore perfrui non mallet quã firma
pactione illigari matrimonio. Natura enim
sumus libertatis ac licentię amantiore, qua-
lem libera ista societas cum amica contuber-
nali exhibet & tuetur, quia pro utriusuis uo-
luntate sine incommodo dissoluitur contra
ius

*Vinculum, cõ-
iugij caro su-
it.*

ius commune. & publica honestas, atq; homi-
 num consensus ille inuiolabilis author & ser-
 uator rerum matrimonia publice condita di-
 labi non sinit. Ea igitur licentia in concu-
 binatu à se discedendi, est carni multo grati-
 or, quàm sit seruire hoc iugum matrimonij, ut
 Apostolo dicitur, quod perpetuo uinculo con-
 tinet semel coniunctos homines. Concubina-
 rijs iugis uoluptas est, quam subinde renouât,
 sed conuictui legitimo crux assidua adhæret,
 quam humeris excutere freno matrimonij se-
 mel accepto non licet. In temerario suo concu-
 binatu omnē molestiam coniugū facile effuge-
 rint. Nā si in amorē ipsorum liberū aut inimici-
 tiæ, aut rixæ difficiliores inciderint, aut occasi-
 one quacūq; eorum animi dissilierint, nullo tū-
 opus est iudicio, sed licet per Consilium uelut
 ex formula iudicari, ut suapte autoritate à se
 discedant. Nam iracundia aut tædio interce-
 dente uinculum coniugij, mutuusq; erga se a-
 mor, qui unus coniugia Consultori continet,
 iam pridem dissilierat. Hocq; si odium adest,
 aut etiam satietas ceu uicium contrarium irre-
 psit, non est illi amplius matrimonium. quoni-
 am causa matrimonij sublata est. Itaq; cupidi-
 tate foeda inflammatus Sacrificus recentem
 puellam in quam nouum affectum coniuga-
 lem conferat, arte peruestigat & captat. Quæ
 lex

Lex meretri-
 cum & sacri-
 ficorum eadē

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

lex eadem incertarum meretricum est, ut una
queq; eximium, quem amet, habeat in delitijs
donec qui sit gratior & qui largius numeret
obiectus fuerit.

Hanc sacerdotalem pudicitiam cur non se-
queretur plebs, et populus Epicuri de grege na-
tus, cui uoluptates nondum desipiunt. Imò se-
quuntur eam haud impigre. Ex quo illud Pro-
phetæ in nos uerissime nunc dicitur: Qualis
sacerdos, talis populus. Nam quoniam sacrifi-
cus, qui dicitur spiritualis, licentiam carnis a-
mat, quomodo illam oderit carnalis mundus?
sic enim præ se nominant uulgū Christiano-
rum. Hæc doctrina, de concubinato iustifican-
do, quantum turbarum ciet, & si nos eam se-
queremur merito iure Cæs. Maiestatem in nos
irritaret. Quam sua impietate sibi demereri
uidetur. Scimus quod Cæsar sit metuendus
malis operibus, sicut rursus uel bene agenti-
bus timendus Deus est, quia cognitor cordi-
um est. fugiendum igitur Cōsiliū quod cum
Dei indignatione Cæsaris quoq; uim in prin-
cipem prouocat.

Orta ex con-
cubinato. hæc sunt, quod ignominia & honestas iuxta
haberetur, quod terra nothis & spurijs com-
pleretur, quod litibus super hæreditate diui-
denda feruerent iudicum subsellia inexpli-
cabilibus

bilibus. Nam nothi inter legitimos hæredes
 Principis indulgentia haberentur, si incestu
 concubinatum approbaret, nec tantum sacri-
 fici & scorti tãquam parentum, sed etiam pro
 pinquorum hæredes futuri essent. Quod qui-
 dem Episcopi improbant, quoniam Ecclesia-
 sticos tanquam seruos Ecclesiæ publicis lite-
 ris quas Vertonam uocant manumittunt, fa-
 ciuntq; cognatis ex intestato succedendi facul-
 tatem filijs eorum omnino pernegant, tan-
 quam ex damnato coitu natis. Sed princeps cõ-
 sentiens in cõcubinatum heredes diceret ince-
 stuosos istos partus sacrificorum. Quos leges
 Cæsareæ, leges Pontificiæ, conciliorum de-
 creta, consuetudo Episcopalis iurisdictionis,
 omnium seculorum consensus, ordinatio
 imperij, omnia legitima, potius non alen-
 dos, quam esse iustos hæredes pronunciant,
 nisi clementia Christiana alimoniam imperi-
 endam iuberet, nam spurij de iure tollendi nõ
 sunt. An non uerisimile, quod Cæsarea Maie-
 et imperij, pceres, aliq; monarche et Respub.
 aduersus principem, concubinatum inter ho-
 nestas contubernia habentem, signa potius il-
 laturi sint, quàm contra eum, qui matrimoni-
 um & collapsam Ecclesiam reformare stu-
 det. Nam eorum officium ad mali non boni
 operis terrorem esse debet. Quod autem fit
 contra

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

contra Deum, contra naturam, contra leges
& mores, id malū esse nemo ignorat, eoq; cor-
rigēdum ab eminentibus potestatibus. Quid
hic patronus iste tranquillitatis publicæ cum
suo consilio? Nonne & hic periculum est a for-
midabili potestate Cæsaris, nisi solum si quod
est bonum egerimus, eam nobis timendam ex-
istimat.

Quod si parceri iuxta ordinem Dei &
scripturam sacram iuxtaq; prima & sanio-
ra Ecclesię Concilia, leges Cæsareas, ueterum
mores uxores, duxerunt, principe permitte,
& liberos eorum exhæredes esse debere cog-
nati contenderint, summis etiam iudicijs pro-
cis facientibus: nihilosecius, securus tum erit
prij principis animus, eo quod conatum suum
Deus, natura, publicaq; honestas defendit ac
laudat. Nam quicunq; probitatem diligunt,
concupinarios ut perniciose flagitiosos ode-
runt, uoluntq; suum honorem legitimo tribui
cōiugio. Sin aliqd ea de causa periculi subeun-
dum id pius princeps aīo æquiore subibit, in-
se certus, quod pro gloria Dei, pro uerbo eius,
& pro reformandis uulgi moribus in discri-
men sit uocatus. Contra, qui sequitur Con-
sultorem hunc malum iram Dei meritam le-
ges scriptas & studium honesti, quod omni-
bus natura inseuit, sibi aduersari experiretur.

Nihilō

Nihilominus iste tantus iuris & æqui consultus Cæsaris atq; dei iram nobis obiicit, ne deo & menti Cæsaris, hoc est, legibus pijs & scripturæ pareamus, & suadet ut cum offensatio ne Dei publicæq; probitatis neglectu, securitatem carnis procuremus.

Tertio quærendum proposuimus, num concubinatus iure sit prohibitus. Verū quia scriptura Sacrificorum non sunt uxores, neq; sunt legitime concubinæ, siue scripturam siue leges Conciliæque priora audierimus, non admodū attinet curiose rimari cur olim concessæ posterioribus legibus uententur. Nos tamen de ea questione paucis differemus, quod eius explanatio causam hanc totam illustret, atq; patres Ecclesiasticos per Consilium citatos defendat à calumnia.

Videtur autem de concubinis liquere: alias quidem esse secundum scripturam & consuetudinem patrum atq; patriarcharum: alias autem iuxta leges Cæsarcas & morem Ethnicorum. Nam hic de scædis nostri seculi nihil argimus. Hæc duo genera concubinarum sic differunt. Nam Cæsareus concubinatus, nō erat stabilis, qui sæpenumero ad breue tempus cōtrahebatur hac lege, donec alterutri aut matrimonium aut nouum concubinatum inire placeret. Quod si consent, sine adiectione, tū

Concubinatus iure prohibitus.

Duplices concubinae legitime.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

uterq; potestatem habuit nuncium mittendi alteri. Nam amica quoque potuit alium sibi quarere amatorem, aut etiam maritum arbitratu suo, siquidem ingenua concubina. Seruæ autem facultas non erat collocandi se alij in coniugium sine domini uoluntate.

Sed legis diuinæ concubinatus firmitior erat nimirum ad modū iusti coniugij. Nec legitur alium quem sanctum uirum concubinam temere abdicasse. Nec enim Abraham Hagar concubinam & si morosiores abiecit, nisi bis oraculo iussus. Liqueat igitur non patroni libidine, sed pro dei uoluntate eiectam esse. Ex quo apparet publicam ordinationem fuisse, ut cum concubina non aliter atq; cum matrefamilias constans esset sub lege Dei contubernium. Hac differentia diuini & Cæsarei concubinatus est.

Deinde in populo Dei fas erat matrefamilias ut ancillam in concubinatum uiro traderet, quæ sibi liberos iustos & ex asse hæredes pareret. Exemplo sint Sara & uxores Iacobi patriarchæ, Gene. xvi. & xxx. Iure autem Cæsareo non nisi naturales filij ex concubinis suscipiebantur, quæ subsequente tamen matrimonio fiebant legitimi.

Tertio. Concubinæ legis Dei palàm despondebantur, & pro quorundam sententia
liceras

litteras suas cōnubiales habebant. Sed nulla desponsatio cum Cæsarea intercesserat, unus affectus uiri cum aliqua, & huius cum illo electum habendi contubernium, concubinatum absoluebat, restincto autem amoris igne mox ea consuetudine dissipata, uterq; aut nouum contubernium inchoabat, aut cœlebs, prout animus & occasio, uiuebat.

Quarto: Inter se quoq; hætenus conueniebant, quod concubinæ legis diuinæ, interdum causa tantum fornicationis uitandæ accersebantur, et in Cæsareis legibus gratia duntaxat consuetudinis & officij domestici. Interdum autem utrobicq; naturalis filij generandi causa, ita ut non minus per scripturæ ritum plerumq; naturales duntaxat liberi essent ex concubinis Mosaicis atque in Ethnicis legibus fuerant.

Qui cum his dictis Concilia, patres & iura Pontificia contulerit illi causa uetiti in Ecclesia posteriore cōcubinatus haud obscura erit, nam concubinatus scripturæ in concilio Aureliensi permissus est, ubi ea quæ sine literis sponsalibus, affectu coniugali cum uiro conuescit, propter affectum, uxor est, sed lex eam nominat concubinam. Notabit autem Consultor hic dici, sine literis, neq; tamen negatur desponsatio intercessisse, & diserte de matris

*Cur Ecclesia
omnem con-
cubinatum
uetuerit.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

moniali affectu agitur, ex quo quidem alias
fit matrimonium ceu primum & caput eius
coniunctus. Quod non est rapiendum ad colo-
randum temerarium illum atq; impurum con-
iunctum sacrificorum cum scortis suis, Nam si
affectus coniugalis in concubinato per Con-
cilium approbato, ad est eidē uoluntas Dei, q
coniugiorum author est, ad fuerit necesse est,
qa tali affectu nuptie conciliantur. Sequit de
inde adesse oportere tam uerbum quam ordi-
nationem Domini. & fidem, quod Deo uolen-
te sit initum, quia iuxta uerbum eius, postquā
per uerbum & ordinem à se institutum uolun-
tatem suam declarat. Euidens est hæc ratio-
natio, ei qui iudicet pium Concilium quod a-
perte impium, & quod est sine Deo, probare
posse. Concilium Toleranum concubinas
quoq; concedit, sed uetat polygamiam, quod
sit contra hanc primæuam institutionem, &
sint duo in carne una: contraq; Romanas le-
ges quæ monogamiam coniūctam cum maxi-
malicentia uirilīs petulantia iam olim in or-
bem introduxerāt profligata polygamia, quæ
ex ritu Iudæorum inoleuerat. Verba Conci-
lii sic habent. Christiano non dico plurimas,
sed nec duas simul habere licitū est, nisi unam
iunx deest, concubinam. Quare concilio illi
cuius

eius concubinatus permittendi qui Ecclesiæ
semper legitimus extitit, causa fuisse uideatur
præcipua, honestas uitæ, quæ in eo ex despon
satione, contestatione & constantia eius elu
cebat. Sed idem spiritus qui pro hoc concubi
nato in priore Concilio, post hæc in patribus
& Cõcilijs posterioribus alterum concubina
tum, nimirum illum ciuilem, prorsus uetuit:
quod is esset leuior & inconstantior, quàm
pro grauitate Christiana. Quia Verbum Dei
& ipsa natura rerum matrimoniorum firmita
tem postulat Gene. ij. Matthei xix. i. Cor. vij.
Aristoteles. i. Oeconomicorum etc. Quanquã
patres hunc duplicem concubinatum non di
serte discreuerunt, quod consuetis. id est Eth
nicis insequendis deditiores, aliena sæpius cõ
scripturarum ratione commiscuerint, & leui
ter ad memoriã ueterum Hebræorum ani
mum adiecerint. Itaque ex usu eorum qui ab
Hebræis ad fidem concesserant, ex moribus
uulgi Christianorum, ex legibus profanis &
naturali ductu rationis non pauca huius gene
ris statuerunt. Quod quidem præclaram illo
rum in cæteris rebus lucem intelligentiæ,
non nihil obscurauit. Nam imperiti
hinc iudicant omnia illorum di
cta unius monetæ esse.

DE MISSA, MATRIMONIO ET
QVARE ECCLESIA OMNEM CON-
*cubinatum prohibuerit, & quod iterū pos-
sit non sine utilitate concedere con-
cubinas.*

CAP. XXXV.

EX quo concubinatum initio timidius ac
hæsitantius abrogarunt, quem tamen,
ut tum obtinuerat, omnino abrogandum esse
sentiebant. In eum modum loquitur Augusti-
nus in lib. de bono coniugali: Quod præcipi-
unt, inquit, Apostoli coniugatis, hoc est nupti-
arum, quod autem uenialiter concedunt, aut
quod impedit orationes, non cogunt nuptiæ,
sed ferunt. Itaque si quis forte, quod utrum fi-
eri possit ignoro, magis fieri non posse exi-
stimo, sed tamen si forte ad tempus adhibi-
ta concubina filios solum ex eadem come-
mixtione quæsiuerit, nec sic ista coniunctio
uel earum nuptiis præponenda est, quæ uenialiter
illud operatur. Et paulo post: Ita nec concu-
binæ ad tempus abhibitæ, si filiorum causa
concumbant iustum faciunt concubinatum
suum. Idem citatur xxxij. q. ij. concubine. Hoc
sermone nō rejicit concubinatum, q ad tempus
causa gignendæ prolis instituitur. Quæ cau-
sa, ut approbatur iure codicis titulo de natura-
libus

libus liberis, ita iure diuino improbatur, eo quod constantiam in legitimo concubinato reposita scriptura Dei. Itaque ciuilem & non ueteris Ecclesiæ concubinatum proprie damnauit Augustinus. Siquidem rationem Consilij eius tum scribentis animaduuerimus. Ad stipulatur Can. audite. dist. xxxiiij. Concubinas, inquit, habere uobis non licet, etsi non habetis uxores, tamen non licet uobis habere concubinas, quas postea dimittatis, & ducatis uxores, tãto magis dãnatio erit uobis, si uoletis habere uxores & concubinas. Hæc Canon. Vetat igitur concubinas, quæ postea mittantur, quasi uelit eas etiamnum permittere, quæ nunquam dimittantur, sed copula sancta sine metu repudij per omnem uitam cum eodem uiro cohæreant.

Non simpliciter legibus Cæsareis derogat. Nam sic summæ potestatis authorem apud populum eleuaret, quæ iuxta uerbum Domini pijs timenda, & sacrosancta est. Sed concubinatum quia laxior erat, in modum synceriorum, & legibus humanis non contrarium concludit. Simile quiddam uidere est alibi apud Hieron. ut in decretis citatur.

Tertio. Patres Ecclesiastici concubinatum qui illum permiserunt, propter eius inconstantiam prohibere maluissent. Quemadmodum

DE MISSA MATRIMONIO ET

Gratianus auctoritate Isidori dist. xxxiiiij. significat. Christiano inquit non dicam pluri-
mas, sed nec duas simul habere licitum est, ni-
si unam tantum, aut uxorem, aut certe loco u-
xoris, si coniunx deest, concubinam. Lique-
t igitur canonem maluisse uxorem quam con-
cubinam. Aliter ius Pandectarum: Honesti-
us est inquit patrono libertam concubinam,
quam eam matrēfamilias habere. At patrum
ecclesiasticorum integritas tam libertā quam
ingenuam in uxorem potius habendam cense-
runt.

CONCVBINATVS BENE AB
rogatus est, & per Ecclesiam in
usum reuocari potest.

CAP. XXXVI.

Cur concubi-
natus legalis
vetitus.

Quarto. Quod concubinitus sit abro-
gatus, nō iniquum esse nobis uidetur.
Nam in coniugijs maxime concubinarum,
quod saepe diximus, Ecclesiae proceres fere sunt.
leges imitati. Quibus incertitudo & mobili-
tas muliebris contubernij uelut approbatur,
ita ut laudi datum sit uni concubinæ adhæ-
sisse, quam abijciebat pro arbitrato, cum sine
dote accumberet. Itaque rara in concubinitu
erat

erat constantia, ualentibus adhuc Cæsareis le-
 gibus. Pium igitur studium reuerendissimo-
 rum Episcoporum uenerandum est, & eorum
 authoritas sacrosancta est. Quam si quis con-
 temnit, is uehementer est improbus. Nam pa-
 storum est, in omnibus actionibus huius uitæ
 quid Deus iubeat respicere, & in matrimonio
 præsertim tam egregio opere Dei, populi con-
 scientiam ad uerbum Domini dirigere. Itaque
 uerisimile est, rationem obliterandi & prohi-
 bendi concubinatus hanc illis fuisse. Nam cū
 ad concubinatum duntaxat stabilem autori-
 tate sua adhortarentur, uiderunt iuxta profa-
 nas leges Rempub. imperij, ubiq; gentium gu-
 bernari, atq; eo animaduerso celsuerunt facili-
 us esse cōcubinatum in uniuersum abrogare
 quam uitiosum corrigere, quia leges receptæ
 primo fuissent submouendæ atq; meliores sub-
 stituendæ. Quemadmodum & in cæteris re-
 bus collapsam aliquam consuetudinem citi-
 us totam e medio sustuleris, quàm bonæ sub-
 stantię uitiū accedens, subtiliter discernas ac
 deleas. Sicut multo promptius est omnes Papi-
 sticæ Ecclesiæ cerimonias uitare, & in uicem
 alias ad puritatem uerbi synceriores potius
 respondentes introducere, quàm impetrare,
 ut in existimatione & usu hominum seruata,
 aut haberi loco diuini cultus desinant, aut exi-

*Consuetudo,
 mala egrè
 corrigitur.*

DE MISSA, MATRIMONIO ET

stimari sine bono motu cordis p se efficaces ad remittenda peccata, et ad satisfaciendū p peccatis, quandoquidem non alio nomine quam diuini cultus gratia, & pro opere peccati expl ante, haecenus propositæ & receptæ sunt. Eoque uitanda est anxiarum cerimoniarum multitudo, ne uirtus Christi signis ab eo institutis exhibita, obscuretur arbitrarijs ritibus. Quare concubinatus cū nō firmus, neq; iuxta legē dei, sed pro licentia Ethnica incertus esset, in uniuersum consulto, atq; utiliter aboleuerūt.

*Humane cō
stitutiones
colende.*

Alioqui uero ad humanas quoq; constitutiones reuerenter colendas, tanquam ordinatas diuinitus, Ecclesiam magno studio con suefecerunt, Neque piarum esse mentium ceteruerunt, maiorum placitis temere obluertari. Tantum aduersus ea hominum precepta, que uel à natura, uel à recta ratione, uel à uerbo Domini dissident præmunierunt, Sicut ab eo apertissime tum dissidebat ciuilis iste concubinatus, & adhuc multo amplius dissidet istud Sacrificorum cum infamibus concubinis infame contubernium, ut cui scriptura, patres, Concilia honestiora, ipsæq; Cæsarum leges penitus repugnent. Sine enim controuersia talis coitio & consuetudo est sanctionibus omnibus prohibita, Qua fronte igitur licitū esse Consultor dixerit?

Verum

Verum hic respondetur: A papa inquit Gratiano in Decretis, hac societate sacrificis interdictum est: Quid? Gratianus ne solis sacrificis concubinas negat: locum eius ueratio- nis edat igitur. Quin cuius Christiano decre- tum hoc positum est: Ne quis mulieri nisi uxo- ri suæ commisceatur, & Ethnica concubina non est uxor, Ethnicus igitur concubinatus in uniuersum exclusus est. Hoc idem ante Gra- tianum prisci Hebræi ex xxiiij. cap. Deut. ut supra explanauimus sanxerunt. Legantur & ea quæ xx viij. q. ij. & deinde quæ xxxij. q. i. habentur. Item quæ contra Iouinianum Hie- ronymus. Quæ de bono coniugali Augusti- nus, & duo illa concilia Chartaginense & A- relatense statuerunt, ea liquet, non solum Ec- clesiasticis, sed omnibus credentibus statuiffe.

Deinde constat in uniuersum prohibi- tam commixtionem cum muliere, cum qua desponsatio benedictioq; publica non præ- cesserit. Verum quod Canon concubinatum uagabundum profanis abstulit, Cōsultorem nihil angit. Illud ei per quam molestum atq; horrendum est, spiritualibus uiris aliquod fa- cinus carnale nefarium, aut ullam uenerem obscenam esse debere, modo animi mutui cō- sensio stuprum excuset, quasi uim unam illi- citam iudicet, alioqui in consuetudine com-
munis

*Concubinae
in uniuersum prohibi-
tae sunt.*

DE MISSA. MATRIMONIO ET

munis thori nihil uitij agnoscit quàm tædium & satietatem, id est, interpolatum affectū mutuum.

*An omnes
Papæ consti-
tutiones fugi-
ende.*

Præterea artis est, quod Papam Gratianū authorem eius prohibitionis peculiariter facit. Nam notum est humanas constitutiones, neq; contra naturam, neq; in conscientiam hominis aliquid posse. Et quia Pontifex Romanus, illarum nomine nunc male audit, sperat nomine Pontificij decreti à nobis indoctis protinus explodendam esse, eam prohibitionē. Cæterum quæ est ista peruicacia? An si Papa Gratianus quod pium præcepit, aut quod est inhonestum prohibuit, impium erit pium, & honestum turpe propter hominis legē? Quid aliud igitur homo uaser captat, quàm ut inuidiæ multorum nos castitatis patronos obijciat, tanquam non studio gloriæ Christi, turpitudinem caueamus, sed libidine & odio nominis Pontificij temere resileamus à receptis, cū nihil æque demus operam, quàm ut legibus impijs abrogatis, quæ tolerabiliter edicta sint, religiose obseruentur. Agnoscimus enim uere negari præmium, ei qui nouas leges uel publice utiles adinuenerit, multominus existimamus laudibus ornandum hominem, qui receptas petulanter conuulserit.

Nec inficiamur tamen, quin priscum concubina-

cubinatum, quem scriptura Dei probat, Ecclesiam possit in usum reuocare. Nam eum ecclesia nunquam abrogauit, quia nunquam in noua Ecclesia receptus est. Ecclesia enim gentium tantum Cæsareum nouit, igitur eum solum abrogauit. Quid enim ad eum potuit aut firmandum aut infirmandum, quem prorsus in suis moribus ignorauit. Quare fatemur haud obnixè forsitan refragandum ei, qui cœlibatum contra uoluntatem dei professus matrimonium contrahit, aut legitimum concubinatum instituit, remotis arbitris, cum ei publica conscientia ob imperitiam hominum fraudi esse posset. Nam quis uicio uerterit, si uir timens Domini, et prohibitionem matrimonij ex doctrina esse demoniorum cognoscens & sua ad matrimonium ineundum necessitate animaduersa, aut in uxorem seligeret, aut in concubinam, modo cum ea concubinatum certum iustumque matrimonium coram Deo institueret, ac polliceretur honestū tale contubernium, sibi fore perpetuum, animusque sit, si quando locus detur, id palam profitendi.

Huiusmodi pactiōnem aut concubinatum legitimum, aut iustum matrimonium iure polli, quod aiunt nos esse agnosceremus. Habet enim pro se uerbum Domini in priore ad Corinthios vii. capite, Cui tamen nihil congru-

Ecclesia potest honestū concubinatum recipere.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

*Concubine
concedi pos-
sent.*

ant sacrificorum temerarij isti congressus
quos aduersus Deum & homines & ex mor-
bidis affectibus, & interim temulenti plerum-
que ordiuntur. Quin occulti illi mariti
iudicio uidentur ualere & esse doctrina uiteq;
innocentia spectabiles, qui optarent, ut ad iu-
ris diuini p̄scriptum concubine honeste uul-
go concederentur, non ille quidem clancula-
ria, sed quæ publicæ, ut in contrahendo ma-
trimonio fieri solet, desponsatæ essent, & quæ
in perpetuum uiri contubernium immigra-
rent. Nam de temporarijs diximus, q̄s firma
ratione pleriq; patrum Ecclesiasticorum eas
prohibuerint. Hanc autem diuinæ legis æqui-
tatem, charitas uehementer commendare illis
uideretur. Quoties enim, quasi necessitas mun-
di, flagitat, ut quis aut cœlebs uiuat, aut ut u-
nam in concubinato habeat sine spe proli.

Nam fac esse uirum natalibus clarum, sed
fortuna prætenui, aut etiam mediocri, cui sex
liberi mares sint, neq; familiaris res, nisi quæ
duobus patribus familijs sufficiat, quid tum
facies: quod si maritos fieri omnes iusseris, au-
gebitur familia breui in immensum, & quili-
bet sine censu, ut imagines, sic maiorum existi-
mationem retinere cupiet: Imo ut retineat, ap-
petere cogetur. Deteriore enim cōditione est,
qui ex equite & matrefamilias oriūsus, eque-
stri

stri censu deficiente, aut ad laborem manuum, aut ad exercendam mercaturam se conuertit, quoniam opificio industriae uel uictum quaerere sordidum habetur. Cæterum quoniam neque literas neque natare quod aiunt, norunt, ad militiam, id est, ad officinam scelerum & flagitiorum omnium abeunt. Vnde qui redeunt pleerumque sunt corpore cicatricibus, & animo tætris opinionibus, moribusque inhumanis scedito. Quid ni præstiterit, ut uno ex illius liberis in solidam hæreditatem deputato qui maritus factus, generis spem propagaret, reliqui in concubinato legitimo agerent, quorum liberis neque imagines neque census equestris tribuerentur, sed quod lege naturalibus id duntaxat datur, ut alerentur ad plebeiam uitam, qui in timore Domini liberaliter educati opifices honesti fierent. Qua lege recepta si primus pater familiæ sine prole mascula diem obiret, secundo ab illo liceret per ueteres leges, ut ex sua matre familiæ faceret, nouo matrimonio. in genua enim concubina uxor fieri potuit. Ex quo naturales legitimi, et tanquam natalibus claris oriundi redderentur.

Hac moderatione familijs nobilium consuleret, quæ numero atque inopia pereunt. Plures iusto ad sordes redacti sunt, aut ad mala facinora prouenerunt, non pauci autem ad interi-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

tum intra paucorum annorum curriculū sunt dilapsi. Itaq; reuocato in mores hominum concubinato amicitia consisteret inter fratres certior, et supra coelibū essent rariora minusque oneris in pauperes subditos imponeretur, quibus facit aucta familia Dominorum, numerandi largius necessitatem, donec ad extremam pauperiem omnes rediguntur. Nam multis leonum catulis exigua esca non suffecerit.

Hæc alijs uidentur, sed fac opinationem sic iudicantium non esse inanem, & causam uideri firmam, quamobrem concubinatus qui in diuino populo ualuit, reuocetur, quid istud momenti Sacrificorum concubinatuū attulerit, qui non scriptura solum, sed etiam Cæsaris legibus improbatur. Quid coloris sacrifici tuæ ditionis sibi inde inuenient, cum eis occasio sit & libera facultas, pro uoluntate Dei uiuendi synceriter, sed ob incredulitatem abhorrent a matrimonio, alioqui in uenerem effusissimi. Nolunt confisi Domino agere quod agendum Christiana ueritas præscribit, honestas suadet, naturæ uis efflagitat, maluntq; contra Deum in infamia & ignominia securi degerere, quàm cum favore Domini ad ædificationem proximi honeste uiuendo esse in metu maiorū. Adeo illis prima cura est, ut ferendæ crucis, sequendiq; Dñi necessitatē uident, ut ut beat conscientia.

De

thoritate principum in Ecclesia, & exemptionibus clericorum.

CAP. XXXVII.

QVare illustrissime princeps, quoniam falsis argumentis malam causam Cōsultor subfarciuit, his partim tragicis, partim ex arte petitis, quæ toties passim inculcat tua Celsitudo nihil moueatur. Nihil æque inquit decere Principem Christianum ac leniores affectus, neq; ei quicquam esse magis indecorum, quam uim & iniuriam, ferarū esse sæuire ac lædere innoxios, seditiosorum recepta temere conuellere, atq; aliorum uiolare iurisdictionem, queri de ui principes uicinos, quorum Episcopalis iuris pomœria, in populum tuum pertineant. Papam quidem, ut Antichristum uerum exhibendum esse, sed quid commeruerint uiri principes in Episcopalem dignitatem euecti, qui suborientem hanc doctrinam nouam, fauore atq; amicicia erga T. Celsit. adducti tulerint, alioqui non laturi forsitan tam insignem iniuriam, quod Christū, s. pro Deo & seruatore habeas. Dein de & si patroni inferiores multarum parœcia

*Responsio
ad Epilogum*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

rum secure contemnuntur, ob imbecillitatem
uirium, tamen Cæsaream maiestatem tantam
uim principum & magistratum, æquo ani-
mo haud quaquam laturam esse, sed ulturam
ius suum uiolatum specie Euangelij. Nam ei-
us propriae sint Ecclesiae quæ aut exemptæ aut
à Cæsaribus priscis fundatæ sint, quibus ua-
cantibus nemo quidē hæres succederet quàm
unus Cæsar & imperium. Nam monasteria
quæ regalia, ut uocant, habent, sine contro-
uersia ad Cæsarem solum pertinere existimat,
ceu iure foundationis & inaugurationis quam
regalium nominant collationem, & ad nullū
principem inferiorem. Abbates enim aliqui,
principes imperij & Magistratibus liberarū
ciuitatum atq; comitibus sint autoritate su-
periores, & si in ferendis oneribus publicis
urbes interim primas teneant.

Sed & illud uehementer sit iniquum quod
collegijs & capitulis, ut uocant, ruralibus, sua
eripiatur iurisdictio ordinaria, quibus rursus
superiores iudices constituti sint, qui eos co-
gant ad officium, siquidem cessarint. Hæc ille
diuersis locis obiicit, quæ quàm uana sint hac
nostra responsiōe fecisse perspicuum uidetur,
neq; adeo pietatem Magistratum uel tantil-
lum commouere debēt. Nam liquet Pij prin-
cipis partes esse præcipuas, curare ut uera reli-
gio

gio moreſq; integri ualeant inter ſuos, ſi negli-
guntur ab Eccleſiaſticis. Et quia Miſſa fidel
in Chriſtum, quæ apud aduerſarios caput reli-
gionis eſt, & ſacerdotalis concubinatus fœdi-
tas, probæ uitæ, quæ fructus fidei eſt, recta op-
ponuntur, neceſſe eſt, ut princeps, ſiquidem
Deum amat, utramq; illam abominationem,
quamprimum conuulſam, proculcatam, eie-
ctamq; curret caueatq; omnia, ne lenitate et cõ-
miferatione intẽpeſtiua hominibus malis in
bonos uiros habenas laxet, neq; ſclerum ex-
empla per impunitatem ſinat inoleſcere, quod
utroq; iſto offendiculo ſublato pulchre præ-
ſtabitur. Neq; ſane id eſt uim facere iniurio-
ſam, ſed eſt poteſtatem à Deo traditam ad
uſum accõmodare atq; ex æquo iure exercere.

*Nouare res
ſeditioſum.*

Nouare quidem & conuellere bene conſti-
tutas res ualde execrandum eſt, at collapſa in
meliorem formam, ſedate uerecundeq; reſti-
tuere omni laude digniſſimũ eſt. Quod nunc
facile præſtiterit T. Cell. cum uerbum prædi-
cationis tot annis ita uiguerit inter tuos, ut &
hoſtibus pridem notum ſit atq; confeſſum,
quod Miſſa ut in uſu eſt, & turpiſſimus iſte
Sacerdotum coelibatus, ſint duo mala Eccle-
ſijs ac publicis moribus peſſima maximeq; fu-
neſta.

Atqui auditu ualde mirabile eſt, qd' ait, oc-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

cū pari hac opera iurisdictionem alienam, mirum Episcoporum collegiorum ac Cæsaris. De quibus ordine uidebimus, ne quid in re scrupi supersit.

*De clauibus
Ecclesiæ.*

Si Pontificis Romani iurisdictione, quas claues nominat Cōsiliū, scripturis uicta iacet, quomodo sedes Episcopalis statuetur, quæ est Papalis ceu cariosæ ac noxiæ radice, putidus furculus nam utraq; scripturæ sensu de clauibus deprauato & cōstitutionibus hominum, de blasphemia publico suffragio damnatis cōnitiur. Nam potestas Ecclesiastica penes Ecclesiam tota est, iuxta hunc locum: Dic Ecclesiæ, & non est in libidine posita probroforum hominum, non unius monarchæ tanq; Episcopi uniuersalis. Ea autem est facultas & officium docendi Euangelij, & remissa esse peccata publice priuatimq; pronunciandi, sacramenta exhibendi, obnoxios publicis criminibus excommunicandi, atq; eosdem, si resipuerint, rursus absoluendi.

Ex officio executio eius potestatis ad ministros uerbi & Ecclesiæ senatum pertinet, non ad istos hostes Verbi, qui disciplinæ Ecclesiasticæ uim omnem iam olim eneruarunt. Neque enim aliquot retro seculis, qui dicuntur Ecclesiastici prælati, Euangelium docuerunt. Ministeria in Ecclesia sunt donationes Christi,

sti, qui idoneos Ecclesiæ suæ præficit. At quæ
conuentio ministrorum principis mundi hu-
ius, id est, scelerum ac flagitiorum seruis cum
Christo & spiritu huius? Potestas terrori est
omnibus mala operantibus cur blasphemis
istis Pontificibus & Episcopis non esset? Sub
diti estote omni humanæ creature propter do-
minum, siue Regi tanquam præcellenti, siue
præsidibus, ut qui per eum mittuntur, ad uin-
dictam &c. i. Pet. ij. Ecclesiastici sunt homi-
nes, ergo regibus & præsidibus subiecti sunt,
hoc oraculo Christi in Apostolo loquentis.

*Ecclesiastici
subesse debēt
Magistratui.*

Nam D. Chrysostomus ordinis Ecclesia-
stici obseruantissimus Episcopus, præceptum
de obediendo Magistratui, non solum profa-
nis, sed etiam Ecclesiasticis, hoc est, Sacerdo-
tibus & monachis positum esse dicit, Siue in-
quit Apostolus siue Euangelista, siue prophe-
ta, quisquis fuerit. Nam hac subiectione & ob-
sequio nō destruitur pietas. In eandem senten-
tiam Augustinus, Quid enim est inquit om-
nis anima nisi omnis homo, quem nomine ani-
mæ nomino, ut non solum corpore, sed & uo-
luntate seruiatis, Si bonus qui tibi præest, nu-
tritor tuus est: si malus fuerit, tentator tuus est,
et nutrimēta libenter accipe, et in tentatiōe ap-
probare. Diuus Bernardus ad Senonensem
Episcopum, Secularior nemo Pilato, cui Do-

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

minus astitit iudicandus, Non haberes inquit potestatem nisi tibi data esset de super. Iam tunc pro se loquebatur & in se experiebat quod post per Apostolos clamavit in Ecclesijs, Non est potestas nisi à Deo. Et, Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, cum Romani præsidis potestatem Christus super se fateatur cœlitus ordinatam.

De exemptionibus Ecclesiasticorum.

Sacerdotes quomodo sunt præ reges.

Nostros igitur Ecclesiasticos ab hoc iure diuino quis exemerit? Sunt enim homines & pro loco male agunt, egentq; tutela corporum ac fortunarum, quocirca ad ciuilem Magistratum hæc tenentur. Neq; Magistratus ut minister Dei, quod sibi faciendum diuinitus demandatum est inconsulto Deo alijs cedere potest. Sicut præfectus urbis à suo munere quod nomine principis in omnes ciues gerendum accepit, eximere poterit neminem. Ministri autem Christi quæ uerbum salutis recte administrant, quoniam neminem ea parte habent superiorem, concedunt nemini. Nam dei munere ad reparandum primo interiorem hominem perfunguntur, quod officij nemini mortalium proderè possunt, sed oportet ut legem hanc sequantur. In his quæ Dei sunt magis obediendum est Deo quàm hominibus.

Non aliter Sacerdotes ac prophetæ apud ueteres, quàm uerbi administri præpositi regibus.

bus, iisdē quoniam simul ciues erant Reipub.
pie subsuerunt. Propheta Nathan adultero
Dauidi præfuit, & Vsiæ regi contra uerbum
Domini suffitum in aditis facienti restitit Afa
ria summus sacerdos, cum sacerdotibus octo
ginta tanquam superior subdito grauissima
authoritate. Non tibi inquit licet incensum
adolere. Quæ uox est authoritatis principalis
ad obnoxium suæ iurisdictioni. Sic omnes pro
phetæ summos reges intrepide reprehende
runt, tanquam supra reges constituti, ut uere
erant, quatenus erant Verbi Dei præcones.
Vide Ieremiam cap. i. Esaiam i. & c.

Cæterum regi quoniam Reip. caput erat,
officiose paruerunt, & ab eius omnino uo
luntate ut reliqui ciues pependerunt, cuius
eminentem in se potestatem haud inuiti agno
uerunt. Quod liquebit hystorias scripturæ
ueterisq; Ecclesiæ iura consyderanti. Testan
tur enim regem iudicem fuisse cum magno se
nate in causâ prophetarum, qui in crimine fal
si erant, & contra eum solitum fuisse iuxta ca
put Deut. xiiij statuere. Item per regem sum
mum sacerdotem fuisse inauguratum, & au
thoritate si quando deliquisset, coargutum, et
si cessasset alicubi, reprehensum docent. Ex
quo factum, ut prophetæ & sacerdotes à regi
bus suis quandoq; cognominentur. Sic legi
tur

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

tur. i. Paral. xix. Dauidi sacerdotes fuisse Zaddock filium Achitob, & Abimelech filium Abiathar. Ordinasseque cum ministeria Levitarum non solum ut propheta, sed ut rex populi potissimum. Quem ordinem Salomon filius, & reliqua posteritas observauit. ij. Paral. viij. Sic licet administratam Dei Rempubli. ordine certo uideas ut ciuilia munia & externa ad unum Principem referantur. Et tamen spiritualia & interiora quæ proprie Dei & celestia sunt, nulli terrenæ potestati unquam pareant.

Princeps est caput Ecclesie in terris.

Christiani omnes unum corpus unius capituli Christi sunt, ad quod & Principes attinēt, quorum partes sunt, ex illius dono gubernare populum. Et quodque membrum habet suum usum, aliud principi Reipub. aliud pastori ecclesie, aliud diacono pauperum agendum cōpetit. Principi moderanda sunt, quæcunque ad externam populi Dei gubernationem pertinent, et in hoc sunt omino, ut omnes quantum in ipsis est misericordia ad bene uiuendū præsidia habeant, ut è medio submoueantur quæ pie uicturis obstiterint. Idcirco Ecclesiasticos non rite obeuntes partes officij sui, monet, exhortatur, impellit, malemeritis multam imponit, tollitque pertinaces supplicio, quia qui princeps est, idem pastor est, idem pa-

Princeps caput ecclesia,

ter, idem caput Ecclesiæ in terris externum. Causam huius hanc damus: Christus uerum & naturale Ecclesiæ caput est, qui ascendit ad cœlos, ut hic adimpleret omnia. Is dono gubernandi principes pios affudit, conferendo pie gubernandi prudentiam. ij. Par i. quos ob id in terris capita, quench; suæ Ecclesiæ esse uoluit. Quia quæ in terris externa ui ad gloriam Dei moderari queant, ea illis moderanda iniuncta sunt. Deut. xij. & xvij. Ex quo principem potentissimum Henricum octauū Angliæ regem supremum in terris Ecclesiæ Anglicanæ caput esse, eius prouinciæ proceres professi sunt, & magno consensu cum præclaro ueritatis suffragio pronunciarunt. De animo cuiusq; Deus iudicet, nihil ad nos.

*Decretum
Anglicanum*

Pastori & Sacerdoti concredita est cura uerbo & sacramentis pascendi populum, & pro grege inuigilādi, quantum ille ad Deum & interiorem hominem uirtutis & mandati habet. Diacono autem prospicientia pauperum, & apud patres Ecclesiasticos procuratio bonorum externorum & censuum Ecclesiæ concredita est. Neq; rex est extra iurisdictionem sacerdotalis muneris, neq; sacerdos alienus est à regia potestate: Nam sacerdos regis animam & uitam erga Deum, & rex sacerdotis corpus & quæ huius uitæ externa omnia

*Officium pa
storis.*

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

ex ordine diuinitus instituto gubernat, ut hominis & inter homines agentis. Vterq; uero nihil potest nisi in gloriam dei. Neq; aduersus Deum alter alteri uel tantillum deuinctus est.

*Sacerdotes
subsint Ma-
gistratui.*

Qui ex gladio regis & Reipub. Sacerdotem eximunt, perinde faciunt ac si statuerent nihil opis debere manum oculo grauius laboranti adferre, quod quidem naturæ aduersatur & charitati Christianæ repugnat. Omnia enim corporis membra se mutuo defendunt et adiuuant. Quis non uidet quàm absurdum sit homines in idem corpus coniunctos, sinere ut in exitium certum proruant si poteris obstare. Itaq; non minus regium munus, quam sacerdotis debet per totum Reipub. corpus pariter ualere, & neutrum ab altero alienum esse, sed utrunq; sub rege. Nam pontifices, sacerdotes, diaconi, monachi, profani præsidēs, populus, plebs, nemo non p̄ regem ab iniuria tutus est;

*De immuni-
tate sacerdo-
tum.*

ita & nemini mortalium alios iniuria afficere per regem liceat, nam eadem est natura relationum. Apponunt quod ministerium gladij sit infra officium docendi Euangelij positum quia prophetæ & Apostoli supra reges & Principes cōstituti sunt. Verum est, officio superiores sunt, sed qui docet Euangelium non est per omnia gladio superior. Nam quia corpore adhuc subest eius potestati, cuius animæ per

per uerbum dominatur, ideo minister Christi
 à gladio qui terrori est malefactis non minus
 adiumenti atq; à tutoribus, uestiarijs, fabris,
 & id genus artificibus accipit. Nā est functio
 ad corpus attinens, nisi ministri uerbi adhuc
 se circumferre corpus negauerint. Nec Cæsar
 potest officium quod externa Reipubli. om-
 nia complectitur, & quod sibi demandatum
 est diuinitus, sine graui culpa intermittere. Nō
 est enim seruo in manu ut impositum onus, in
 alios demittat suo arbitratu. Neq; sacerdotis
 est ut contra naturam rerum & contra Euan-
 gelium Christi talem exemptionem ultro ob-
 latam in se admittat, qui quidem debet omni
 humanæ ordinationi obedire iuxta præceptū
 Apostolicum, neque adeo uetera eos iura exe-
 merunt. Nam Iustinianus uoluit Constit.
 lxxxiiij. ut apud Episcopū clerici conuenirent,
 sicut antea de monachis statutum erat, sed ubi
 is litem finire non suffecerit, tum ad præsidem
 & ad alios iudices Cæsareos reijcerentur, hac
 adiunctione, ut eorum causæ uelociter absol-
 uerentur. Nam à sacris rebus eos diuinitus di-
 stineri Cæsarea prouidentia nolle. Ex quo fa-
 cile intelligis uere Episcopis & clericis, non
 permittum id quod sibi peruersi impostores
 & pestes ecclesiarum iam seculis aliquot usur-
 pant. Iactant enim posteriorum Cæsarum

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

*Exemptio-
nes clerico-
rum.*

nonnullam exemptionem. Sed fac esse, tamen iure exempti non fuerint, neque prudentium uoluntate, sed aut blanditijs ab imprudentibus, aut fraude ac uolentia ab inuitis, priuilegia quædam contra ius extorserunt. Historiæ id satis arguunt. Nam contra ius & in exitium Reip. atque ad deiectionem suæ existimationis tam numerosam turbam ecclesiasticorum à sua iurisdictione exemptam, cur Cæsares uelint. Deinde ut scientes prudentesque tam immoderatas immunitates dederint, nihil effectus irritæ essent, quia contra naturam & Deum. Quis enim à iure gentium naturali & diuino quæquam mortalium exemerit? Etenim princeps nihil potest aduersus Rempub. sed omnia pro repub. quam immodica ecclesiasticorum priuilegia ciuili ordine & æterna salute priuant. Ordinis est, ut omnis anima sub sit potestati eminētiori. Salutis autem, ut à nuncijs Dei uerbum Euangelij populus audiat, licentia igitur & opulentia ecclesiasticis, & facultatē & animum ecclesijs utiliter seruienda demittit, relicto tantum studio ceremonijs populū fallendi atque auocandi à Christo. Præterea princeps nihil in priuati hominis damnum potest, multo minus aduersus totam Rempub. cui seruit.

Verum enim uero non obscurum est, quod priuilegia

priuilegia quæ tã pernicioſa pietati ſunt in ec-
 cleſiaſticos tum ſint collata, cum inſcientia &
 negligentia piorum Principum in tantam po-
 tentiam excreuiſſent, ut regibus ac Cæſaribus
 quoq; eſſent formidabiles. Sicut Pammachiꝝ
 comœdia nuper ſcripta noſtris demonſtrat.
 Ad quam rem tamen ambitio multum attulit
 adiumenti. Nam qui ad Cæſaream func-tio-
 nem uiam adfectauit, gradum non minimum
 feciſſe uidebatur, is qui ſuffragio Episcoporum
 adiutus ad artes ſe conuerterit. Nam
 in Episcopis faſtuosa authoritas monarchis
 quoq; extimeſcenda cum diuitijs prodigioſis
 ſubintrauit, quam neſcierunt ueteres Episco-
 pi illi ueri & ſancti paſtores animarum, qui
 non præerant, ſed principibus ſuis parebant.
 Diuus Ambroſius uere episcopus ad Valenti-
 nianum ſcribens prouocat ad Episcopos in
 cauſa duntaxat fidei, ubi Cæſar ab eccleſia in
 cauſam iudicium eccleſiaſticę cauſæ auocaſſet,
 cum ſuſpicionem magni præiudicij, nam Au-
 xentius hæreticus nomina iudicum delegato-
 rum ædere non fuerat auſus, & iam quoq; qd
 iudicandum Cæſar præſcripſerat ſic edicens.
 Quicumque templum non tradiderit protin-
 us occidatur: templa igitur & authoritate
 principis, & ſubornatis iudicibus certo hære-
 ticis tradenda erant, Quæ ſanctiſſ. Episco-
 pus

*Voluntas
 Ambroſij er-
 ga Cæſarem
 excutitur.*

DE MISSA. MATRIMONIO ET

pus profanis istis hæreticis cædere noluit, sic
 cut non debuit. Alioqui Cæsarem etiam super
 fide iudicem, si sensisset alienum ab hæresi nō
 fuisset recusaturus. Nam cum priuatos iuxta
 Paulū docuit cuiusuis doctrinam iudicare, &
 probare spiritus, num sint ex Deo, quomodo
 principē iudicem reiecisset. Non igit aulam iu-
 dicē, sed aulam infectā hæresi refugiebat. Ad
 ecclesiam em̄ orthodoxam prouocat à qua de-
 fecerat aula, hæreticorum dolis decepta. Ad
 quam et nos prouocamus. Atqui pius ille Ep̄
 scopus corpore ac rebus externis se Cæsari
 prorsus affectum addictumq; semper agno-
 uit, ut ex oratione scripta in Auxentium uide-
 re est. Quid igitur inquit non humiliter re-
 sponsum est à nobis: Si tributum petit, nō ne-
 gamus, agri ecclesiæ soluunt tributum. Si
 agros desyderat Imperator potestatem ha-
 bet uendicandorum, nemo nostrum interue-
 nit, potest pauperibus collatio populi redun-
 dare. Non faciant de agris inuidiam, tollant
 eos, si libitum est. Imperatori non dono, sed
 non nego. Aurum quærunt, possum dicere ar-
 gentum & aurum non quæro. Hæc ille. Quid
 nostris de fide deteri diminuiq; aliquid, haud
 inique ferunt, imò ut fides in Christum tota
 interiret, authores et adiutores ipsi fuerunt, &
 ne redeat in hominum cognitionem fortiter
 interces-

intercedunt, & cum de opibus & gloria periculum est, plane uiros præbent, & si tum flectere superos nequeunt, acheronta commouent, ut ex Poeta quiddam mutuemus. Ergo liquet D. Ambrosium cum hanc sententiam Theodosij asseruit, Non est meum iudicare inter Episcopos, nullam corporis & fortunarum exemptionem, neque impunitatem scelerum et flagitiorum, sed impiam principis sententiam pro hæreticis contra ecclesiam dictam eodem dicto refutasse. In cæteris enim rebus Cæsari officiosum & obsequentem, imò etiam malorum tolerantem se præstitit, iuxta rationem diuini ordinis, tam ante citati.

*Ambrosius
non eximit à
potestate Cæ
saris Eccle
siasticos.*

Diuus Gregorius Ro. Pontifex de se in Registro sic scribit: Quantum ad me attinet, seruenissimis iussionibus obedientiam præbeo. Rursus nominat se indignum pietatis Cæsareæ famulum. Item omnipotenti Deo reus est, qui serenissimis Dominis, in omni quod agit & loquitur purus non est. Ego autem indignus pietatis uestre famulus &c. Rursus lib. iij. Epistola lxi. cum hanc legem Cæsaris. Quisquis publicis administrationibus fuerit implicatus, eum in monasterium conuerti ne liceat, refutasset, subiicit, Ego quidem iussioni subiectus, eandem legem per diuersas terrarum partes transmitti feci, & quia lex omnipotenti Deo minime

DE MISSA MATRIMONIO ET

ine concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis Dominis nunciaui. Vtrobique ergo quæ debui exolui, qui et Imperatori obedientiam præbui, & pro Deo quod sensi, minime tacui. Porro supplicem libellum, quem suggestionem uocat per Theodorum medicum curat offerendum, quo per occasionem suo tempore principi redderetur. Præterea Episcopos prouinciæ Neapolitanæ, ut Constantio tribuno pareant hortatur, libro xij. Epist. xxiiij. scriptis inquit præsentibus curauimus admonendos uti prædicto magnifico uiro Tribuno, sicut & fecistis omnem debeat pro serenissimorum dominorum utilitate uel ciuitate conseruanda obedientiam exhibere.

Huius generis multa uestigia in illius eximij ac pij Pontificis literis extant, quibus quod res est, se & omnem ordinem ecclesiasticum propter conscientiam gladio subiectum esse profitetur, & multa cum reuerentia officiosissimeque etiam inferiores magistratus obseruat. Idem in alijs quoque pontificibus uidere est. Pelagius papa Childeberto regi Saragendum ait, ut pro auferendo suspicionis scandalo obsequium confessionis nostræ legibus religionis ministremus, etiam subditos esse

esse sacre scripturę præcipiunt. Veniens enim
 Ruffinus uir magnificus excellentiæ uestrę
 legatus, confidenter nobis, ut decuit postula-
 uit. Sic extat in decretis xxxv. q. i. Satagen-
 dum. Et. i. q. i. Can. Ideo. Papa Leo secundus
 se legibus Cæsareis obnoxium fatetur. Sed &
 Leo quartus homo germanus uir multa do-
 ctrina & sanctitate, nobilissima familia comi-
 tum à Kalb oriundus, & si tot nominibus emi-
 nebat, Ludouicum tamen Augustum, & ei-
 us legatos agnoscit sua admissa emendare, &
 in se inquirere debere. ij. q. vij. Nos si. Superua-
 caneū uero iure uideret rem clarā nimis anxie
 colligere, cum tot integri tituli de episcopis,
 de ecclesijs, de hæreticis, & de ipsa fide ca-
 tholica, in legibus Cæsareis legantur. Item in
 legibus Carolinis, & quæ Pipino rerū potien-
 te ppositę, sunt ex qbus quā ecclesiastici at-
 tinerint ad iurisdictionē Cæsareā abunde li-
 quet. Etsi studio religionis augendę pię, aut cu-
 ra existimationis comparandę uani, aut solici-
 tudine uerandę aut consequendę dominatio-
 nis ambitiosi, subinde aliquid splendoris in
 Sacerdotes contulerint, usq; ad eum finem dū
 in hanc immanem tyrannidem ecclesiastici
 degenerauerint, ut et imperij terreni iugum ex-
 cuterent, & cœlestia quæ uni Deo congru-
 unt, sibi suoq; arbitrio fuerint ausi arrogare.

Leo quartus
 Germanus.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

Non audiuntur nunc hæ uoces D. Gregorij à Pontificibus. Ego indignus serenissimis dominis seruulus præbeo iussionibus serenissimis obedientiam. Omnipotenti Deo reus est, qui illis non purus est: nisi forsitan intra priuatos parietes audiuntur cum monarchæ in fraudem certiore blanditijs illectant, à quibus tamen, eodem tempore palam, quoniam id cerimonix efflagitent, Romani episcopi se adorari magnifice sustinent. Quin super eminentes potestates ad blasphema beatissimorum pedum oscula, uix tandem supplices & contemptim admittunt, nihil aliud ad modestiam tuendam causantes, quam hoc, Ita fieri iubent cerimonix. Quasi non audienda sint potius, quæ Deus, quæ natura, quæ leges & hominũ consensus iure suo postulat, quam quæ stolidæ cerimonix. Ex quo seculis aliquot tyrânica illa Pontificum Romanorum per omnia Europæ regna perstrepunt. Sic placet, si uolo, si ciubeo, sit pro ratione uoluntas. In scrinio pectoris mei sunt omnia iura. Hoc ex plenitudine potestatis statuo. Hoc rursus ex eadem abrogo, & quiduis uel uerbum Domini figo & refigo, prout quoque tempore eodem modum uidetur. Ratio enim scribendæ legis istis est, qui nomine monarchæ, autoritate ualent, primum Pontificiæ maiestatis sanctitas,

Fastus pontificius.

tas. Deinde uectigal camerae Apostolicæ, Postremo familiarium curiæ & reliquorum sedis Romanæ addictorum amplificatio coniuncta cum æterna seruitute totius nominis Christiani. Hæc est pontificiæ fidei regula, Quis alio Canone illam correxerit? Quis dixerit abducēti ad inferos animas agminatim, cur ita? quod quidem Canon uetat, & suam habet causam. Nam hæc est parata responsio: Supremus sum Christi uicarius, nullum in terris agnosco superiorem, sum planè in terris Deus, sum ultima regula fidei, sum harum rerum dominus, à quo dominia sua principes & monarchæ obtinēt. Quibus non supplicamus sed è sublimi sic edicimus. Nos uolumus, nos iubemus, mandamus, præcipimus, sub indignatione omnipotentis Dei, et beatissimorū Apostolorum Petri & Pauli, sub anathemate, et incendio gehennæ &c. Omnia huiusmodi sine uerbo, imò contra uerbum audet.

In hoc fastigium abominationis Pontificiæ Romanum & ecclesiasticos Canonistæ perniciosissimi adulescentes euexerunt cōiuentibus Theologis, & si boni nunquam non dissenserunt, alius tñ alio liberius, quo nomine Theologi inuisi & contempti semp̄ iacuerunt. Vultus tamen doctorum subscripsit. Nam uenter & ambitio pessimarum rerum studium inflam-

Cc ij mant.

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mant, Sed & illud ualde credibile est, quod sub uastitate hac morum & religionis, canda lateant pectora non pauca, quibus per prudentiam sublimiū potestatum si reformationē ecclesiæ meditarentur, facile succuri possit. Cuius initium à restituta pietatis doctrina sumendum esset. Nam inde boni errorem cognoscant, & mali sua nefaria facinora, quibus sibi & alijs molesti sunt. Tum à fastigio isto abominatiōis uiribus uerbi Dei abducti in ordinem seipsos ultro redigerent, siquidem aliqd frontis habent. Nec iam se dominos, sed ministros esse ecclesiæ profiterentur. Verbum dei & Sacramenta, & reliquam industriam pastorem suæ curæ commissis impenderent, immorigeros castigarent, suo exemplo ledentes excluderent. Nec præterea uel Romano Pontifici ulla competit alia iurisdictionis, nisi uocatione & donis acceptis maior alijs sit, & plurius adiuuandis intendat, & studio ampliore intendat. Nullam aliam in liberam sponsam Christi neq; habet, neq; habere potest coercitiuam iurisdictionem, sed gladio, & potestati, cui omnis anima subiecta est, necesse est, ut ceruicem submittat.

*Nulla iurisdictione
Episcopis
cōgruit.*

Iam Episcoporum, Abbatum, Canonico-
rum, monachorū & Nonnarum, q̄ esse iurisdictionē dixerint, cū ecclesiastici Verbiq; mini-
stri

stri per omnia subsint gladio, cui uni in corpore Christi congruit, ad ædificationem corporis Christi terrori esse malis operibus. quem admodum alia officia & dona quodque ad ciuitatem Christi attinentibus, quatenus usus tulerit uniuscuiusq; hominis, prodesse debet. Sed quid? an non aliquid facultatis in suos ipsorum mores & in religionem ab errore repurgandam habent ecclesiastici? Sanè habent nõ facultatem tantum, sed omnino necessitatem, ut sacrũ ministeriũ & uiuendi rationes præsertim suas reformed, qua parte à præscripto spiritus sancti excidere. Quisquis em̄ suũ munus curet, & q̄ fidi mysteriorum Dei dispensatores fuerint, authoritatem uerbi nemini cedant, sed eos qui prudenter et ordine uerbũ nõ dispēant, sed fallent populum, Magistratus in uiam reuocet. Iusta autem uerbi Dei dispensatio primo reprehendit præcipua Ecclesiæ mala, quibus conuulsis ad minora corrigenda animus conuertit. Quid autem peius quàm in totũ ministeriũ collapsum esse, et p̄ ministris Christi et ueris pastoribus, lupos & pestes clauo nauiculę Petri assidere. Ergo ecclesiastici possunt et debēt reformationē auspicari

Deinde agnoscimus illud: in causa fidei de imperatoribus Episcopi iudicare debent, non Imperatores de Episcopis, quod Ambrosius

*Ecclesiastico
rum præci-
puum est cu
rare refor-
mationem.*

DE MISSA MATRIMONIO ET

*Episcoporum
iudicare in
causa fidei.*

Valentiniano obiicit haud inscite. Nam egro-
to praescribit medicus, reparandae & conser-
uandae valetudinis rationem. Quid autem,
ubi medicus uenenum proponit, aut artis pror-
sus expertus est, uel uerius hostis tam artis quam
uitae aegroti fuerit, ut si quis forsitan heredi-
tatem extincti caprat, aut aliud ex morte eius
lucrum sperat, utrum fas sit ut se ipse medice-
tur prudenter, quod facere possunt, qui obser-
uarunt, quae res prodesse, quae obesse ipsis so-
leat, an potius oporteat ut infirmitatem uale-
tudinis suae aebrio ac furioso, aut etiam hosti
potius concedat perdendam, quam suae industriae
reparandam. Ambrosij aetas habuit ueros Epi-
scopos, & praesudicio grauata erat causa Chri-
sti, quod genus iniuriae ab ecclesia fortissimus
sacerdos repulit. Quae uero monstra nunc ua-
stant ecclesiam, nomine Episcoporum & sa-
cerdotum? Quis fidem talibus diiudicandam
committet? cum sint alienissimi ab omni uerae
fidei cogitatione, saepius etiam a sensu publi-
cae honestatis. Sint primum quod audiunt, ue-
re Episcopi & sacerdotes, Christi fidem & ca-
cholicam cognitam habeant, & promotam
cupiant. uiuant Christum, & speciem eorum
de se praebent, qui nihil gratiae tribuant, nihil
odio concedant, & tum eos iudices in nos ultro
aduocabimus, nedum eos non refugiemus.

In cor

In corpore Christi nunc est nulla sanitas, nam atrocitas scelerum in facinorosis istis ecclesiasticis nimium patet, non potest dissimulari. Magistratus igitur gladium gerens, cur in gradum collapsa, non reponeret; postquam ecclesiastici se atque ecclesiam negligunt, quorum partes præcipuæ sunt intendere gregi Christi. Nam qui in magistratu sunt, operibus malis terrori esse debent. Ratio autem reparandi haud obscura. Efficiat primum ut ad canonem Pauli prima Timothei tertio: & ad Titum primo capite, Vivant ac doceant Episcopi et Sacerdotes. De doctrina Christi, quæ nam sit, facile statuet is, qui uult patris uoluntatem facere, ut Ioan. septimo Christus Dominus aduersus Phariseos affirmat. Agnoscimus rursus quod Episcopos corruptos presbyteri, et omnino inferiores eos qui in ordine ecclesiastico sunt priores, corrigere debeant. Nam symmiste & cooperatores sunt, & commune munus communiter debent administrare. Et cuiusque interest, ut partes muneris sui rite obeat, & quæ obstiterint è medio submoueat, si id per legem & morem poterit, unde & minorum prælatorum interest, quid uiuant ac doceant columina & cardines ecclesie. Emendauit Petrus Paulus, cum ille simulatione sua gentibus Iudaismum obtruderet.

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

Et paulus doctrinæ ac uitæ suæ rationem totis ecclesijs, nedum senioribus interdum reddidit. Quod iuris nostra ecclesia nunc repetit, nam efflagitat, ut ministri, doctrinæ uitæ ministerijq; totius modum & rationem teneant, hoc ius est libertati christianæ, ut omnia possit in ædificationem. Neque adeo sine autoritate Dei efflagitat. Nam hoc præceptum omnibus est positum, Probate spiritus num ex deo sint. Et, rursus ouium piarum est, ut ueri pastoris Christi uocem audiant, & alienorum fugiant. Magistratui ueranti quod pium est & impia iubenti refragatur ecclesia, suo iure. Cur ministris qui hypocrisis & blasphemijs Domini uiolenti sunt, id est, ex pastoribus lupi facti sunt, ceu captiua, in seruitutem peccati, et mortis abducentibus pareret, aut leue duceret, quod alij mala doctrina in exitium rapiantur. Quæ id pietas, quæ ratio suaserit Augustinus sit nobis testis, cum illud Christi ex Apostolo loquentis exponit. In libertate qua nos liberos fecit Christus, stete, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Item, Oportet Deo magis obedi re quàm hominibus.

Epilogus.

Quare illustrissime princeps, Consilij huius materia tam late pertracta perspicuum uobis in potestate constitutis fecisse nunc uidemur,

mur, quod uestrum sit munus, ut malis factis, maxime que diuine gloriæ salutiq; animarū repugnant terrori sitis, has partes à Deo accepistis, cum hac adiectione, ut intra corporaliū rerum ambitum conclusam esse uestram potestatem memineritis, postquam animarum administrandarum facultas penes unum Deum & Christum est, qui uerbo prædicationis & reliquo ministerio Ecclesiæ solus eam absoluit, cui omnis inter homines sublimitas necessario paret. Quam igitur potestatem quisque Magistratus aut sine medio aut ordine quodam per homines, à Deo accepit, eam iuxta supremi domini uoluntatem fideliter obeat contemptis minis hominum, si quis cessat, perfidiæ reus peragetur. Nam cum homines mandatis suis obsequium requirunt, cur dei delegationem contra eius uoluntatem non miseri uerteremus. Audiendi quidem sunt superiores, sed hactenus dum intra septa iurisdictionis suæ constiterint, etiam si iniqua, adde & fortunæ uitæque nostræ incommoda præcipiunt, modo sine conscientie periculo. Itaque lex humana semper hanc habet exceptionem, si Deus aliud non iusserit, si non repugnat uerbo & mandato Dei.

Nec in manu Cæsaris est, utpote ministrum Dei, ut ex diuina ordinatione sacerdotes exi-

DE MISSA, MATRIMONIO ET

mat, quoniam homines sunt, sed ab hominum institutis & oneribus Reipublicæ ferendis potest, si causa est quos uis liberare, ex priuilegio, hoc est, priuato iure. At qui neque est priuilegium, neque ius priuatum, quod aut publice omnibus nocet, aut etiam priuatim aliquos lædit. Nam Principis partes, non sunt ad exitium, sed ad priuatorum quoque salutem nedum publicam ordinatæ. Et quia lex Christi est, benefacere omnibus, nocere nemini, nec facere, sed ferre iniuriam, nemo Christianus id priuilegij in se admittendi ius habet, per quod cum aliorum negotio, suo unius ocio consuleretur. Quomodo igitur Ecclesiastici immoderatis istis immunitatibus bona conscientia utentur? quibus non ad Ecclesiæ ministerium, sed ad iniquitatis duntaxat mysterium apparantur: securitate carnis, uitiorum motus sæuiores existunt, male agendi licentia, uoluntas illa sequendi, malefactorum autem & libidinum impunitate animus atque audacia peccandi excitatur. Quare Canonicorum & Abbatum exemptiones principi religionem & uitæ honestatem reparaturo non repugnant, quia de iure nullæ sunt. Nam ijs latebris Ecclesiasticorum quorundam malitiositas se inuoluit ac tuetur. Iam quis nescit Missam esse abominationem

minationem, quæ ex opere operato remittit peccata, meretur gratiam, quod est contra officium Christi. Quis rursus non intelligit concubinatum ecclesiasticorum esse probrosissimum exempli & publicæ corruptelæ fons & caput. Deinde quia utrunque facinus externum est, & si alterum ad priorem, alterum ad posteriorem tabulam pertinet, tamen ut abrogari possunt, cur non illis quoque pestibus fidei & morum terrori esset.

Quid superest igitur, nisi ut Dominum precemur, ut ad Ecclesiam in uerum pietatis, uitæque honestæ modum refingendam propensum ad hoc animum Celsitudinis tuæ suo dono adiuuet, quæ pro dolor fœdissimis probrorum flagitiorum, scelerum in Deum atque homines contumeliarum maculis, aliquot retro seculis misere contaminata, & à primæua integritate abducta, detorta, abiecta proculcataque iacet. Adeoque in opere tam sancto ac necessario hoc sibi fortius instet, quo Satrapæ Ecclesiasticorum reformationem peius horrent, refugiuntque pertinacius. Nam ut sunt ipsi facinorosi nihil magis oderint, quàm uitæ probitatem, quæ est cum pietate coniuncta.

Proinde in hoc sunt, ne quid Apostolicæ regulæ affineri recipiatur. Nam ad uitam correctiorem

DE MISSA, MATRIMONIO, ET

ctiorem nemo eos reuocare conatus est, posteritati studetur, & imperito populo. Quæ causa illis est, cur actiones de ministerio Ecclesiæ & ministrorum moribus corrigendis institutas per Theologastros ad hoc redemptos subtilioribus quæstionibus ac morosis disputationibus tantopere inuoluant, impediant ac perturbent. Quorum studia & molimina uana erunt. Siquidem Princeps & Magistratus in templâ Euangelium Christi, & in Ecclesiasticorum & uulgi mores uitam probiorem reuocare pergunt.

Adsit uotis nostris CHRISTVS Dominus, ut cum præeuntibus tibi propinquis & affinis uere præclarissimis Principibus ad religionem & ad mores apud tuos reparandos feliciter intendas animum, alijs deinde Principibus uiris successu præluceas, explosa eiectaque ista funesta sententia Patronorum turpitudinis atque impietatis. Qui idem Celsitudinem tuam incolumem, & in doctrina disciplinaque pietatis instauranda fortem felicemque diutissime tueatur, cui & nostram quoque paruitatem commendamus, Argentina
mense Decembri. Anno millesimo quingentesimo Tricesimo quinto.

FINIS.

ARGENTORATI PER VVEN
DELINVM RIHELIVM,
MENSE MARTIO,
ANNO 1540.

NEW YORK: PUBLISHED BY
J. B. LIPPINCOTT & CO.
15 N. 2ND ST. N. Y. C.
1854

